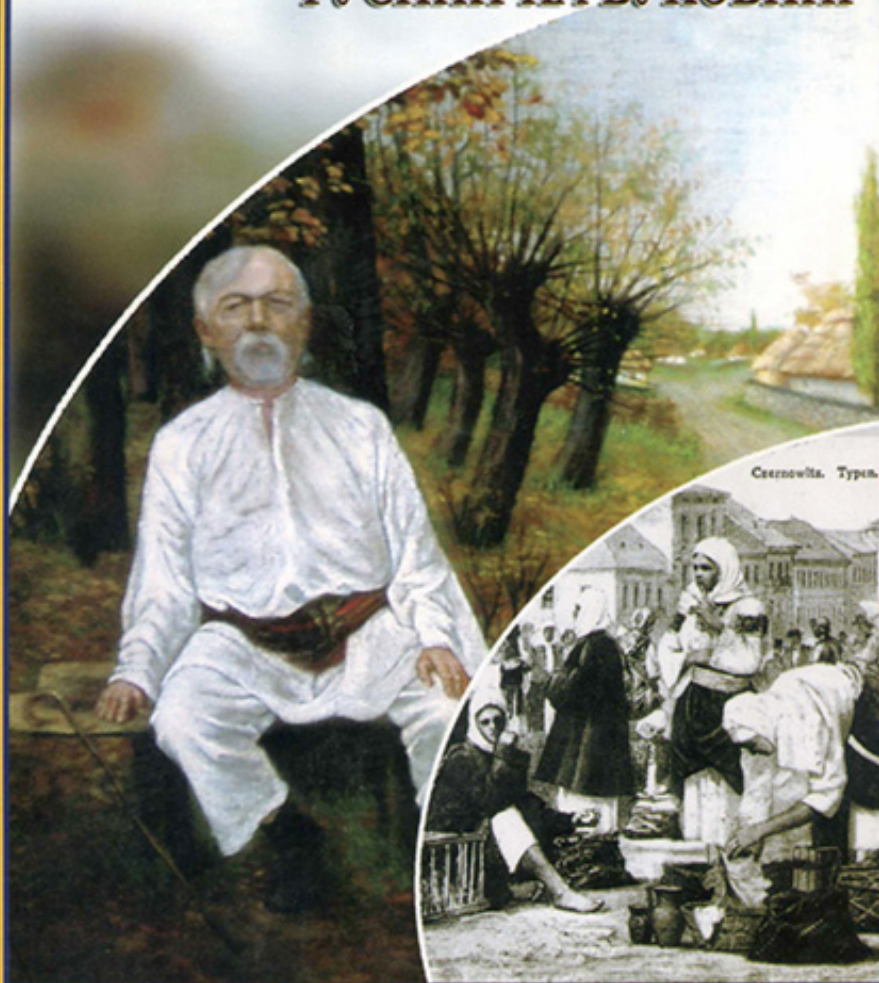

Raimund Friedrich Kaindl und Alexander Manastyrski
DIE RUTENEN IN DER BUKOWINA

Раймунд Фрідріх Кайндль та Олександр Манастирський
РУСИНИ НА БУКОВИНІ

Історична бібліотека
«ЗЕЛЕНОЇ БУКОВИНИ»

BUKOWINA-ZENTRUM
AN DER CZERNOWITZER JURIJ-FEDJKOWYTSCH NATIONALUNIVERSITÄT

Raimund Friedrich Kaindl und Alexander Manastyrski

Die Rutenen in der Bukowina

DER BUCHENWALD

Beiträge zur Kunde der Bukowina

№3 1889, №4 1890

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР БУКОВИНОЗНАВСТВА
ПРИ ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Раймунд Фрідріх Кайндль та Олександр Манастирський

Русини на Буковині

БУКОВИЙ ЛІС

Праці з буковинознавства

№3 — 1889, №4 — 1890

Kaindl R.F., Manastyrski A. = Кайндль Р.Ф., Манастирський О.

К 15 Die Rutenen in der Bukowina = Русини на Буковині / Переклад з нім. В.Ю.Іванюка. — Чернівці: Зелена Буковина, 2007. — 192 с. — (Історична бібліотека “Зеленої Буковини”).

ISBN 966-8410-15-7 (серія)

ISBN 966-8410-44-0

Переклад:

кандидат філологічних наук, доцент ЧНУ Іванюк В.Ю.

Науковий редактор

кандидат історичних наук, доцент ЧНУ Чучко М.К.

Видання побачило світ за підтримки

Чернівецької обласної ради

Чернівецької обласної державної адміністрації

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Австрійського Культурного Товариства, Відень

Українсько-австрійського бюро кооперації в науці, освіті та культурі, м. Львів

Буковинської платформи, Клагенфурт-Відень

Федеральної землі Каринтія, Австрія

Чернівецької обласної філії АКБ “Укрсоцбанк”

“Зелена Буковина” висловлює вдячність

науковцям і працівникам факультету історії, політології і міжнародних відносин

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

Науково-дослідного центру буковинознавства, Чернівецького обласного краєзнавчого музею,

а також С.Д. Осачуку, І.А. Піддубному, О.І. Шилюку, М.В. Квасецькій

за допомогу під час підготовки видання до друку

“Русини на Буковині” Р.Ф.Кайндля та О.Манастирського – одне з перших і найбільш повних етнографічних досліджень про українську спільноту Буковини, що побачило світ наприкінці XIX ст. Воно не втратило своєї наукової вартості і є цінним джерелом до вивчення традиційної етнокультури буковинських українців.

Праця додатково проілюстрована поштівками та рисунками з видань кінця XIX — початку XX ст.

ББК 63.3 (4УКР—4ЧЕН)

Inhalt

Зміст

	Seite
ERSTER THEIL	
Erster Abschnitt	
UEBER DEN URSPRUNG UND DIE VERBREITUNG DER RUTENEN	
Einleitung	10
Erstes Capitel	
Die Ursitze der Slawen und die ersten Nachrichten über dieselben	11
Die Ausbreitung der Slawen	15
Zweites Capitel	
Die Schicksale der Slawen am Seret, Prut und Dniester bis zum Mongolensturm	19
Die Rutenen im Fürstentum Moldau und unter österreichischer Herrschaft	25
Statistik	36
Zweiter Abschnitt	
LEBEN UND SCHAFFEN, WISSEN UND GLAUBE DER RUTENISCHEN LANDLEUTE IM NORDEN DER BUKOWINA	
Einleitung	42
Erstes Capitel	
Das Kind	43
Bursch und Mädchen	46
Liebesleben	50
Werbung und Hochzeit	54
Mann und Weib	66
Adoptivkinder und Dienerschaft	69
Der Tod und die Leichenfeier	72
Zweites Capitel	
Haus und Hof	76
Das Dorf	78
Rechtliche Anschauungen	81
Feldbau und Gartenbau, Viehzucht und Hausindustrie	85
Ergänzungen	88

	Стор.
ЧАСТИНА ПЕРША	
Розділ перший	
ПРО ПОХОДЖЕННЯ Й РОЗСЕЛЕННЯ РУСИНІВ	
Вступ	10
Глава перша	
Первісні поселення слов'ян та перші відомості про них	11
Розселення слов'ян	15
Глава друга	
Доля слов'ян, які жили над Серетом, Прутом і Дністром перед монгольською навалою	19
Русини у Молдавському князівстві та під австрійською владою	25
Статистика	36
Розділ другий	
ЖИТТЯ Й ПРАЦЯ, ЗНАННЯ ТА ВІРУВАННЯ РУСИНСЬКИХ СЕЛЯН НА ПІВНОЧІ БУКОВИНИ	
Вступ	42
Глава перша	
Дитина	43
Парубок і дівчина	46
Любовне життя	50
Сватання та весілля	54
Чоловік та жінка	66
Усиновлені діти та слуги	69
Смерть та поминки	72
Глава друга	
Дім і двір	76
Село	78
Правовий світогляд	81
Землеробство й садівництво, тваринництво та домашні промисли	85
Доповнення	88

Drittes Capitel

Глава третя

Einleitung	91
Festkalender	99
Teufel und Gespenster	108
Zauberei	111
Traumdeutung und Vorzeichen	114
Heilkunst	116
Himmelskörper und Naturerscheinungen	118
Thiere und Pflanzen	121
Verschiedenes	124

Вступ	91
Святковий календар	99
Чорти та привиди	108
Чаклунство	111
Тлумачення снів та віщування	114
Народна медицина	116
Небесні тіла та природні явища	118
Тварини та рослини	121
Різне	124

Viertes Capitel

Глава четверта

Berge und Thäler	132
Das Weltende	132
Riesen und Zwerge	132
Das Lebenswasser	133
Ueber die Schätze	133
Das Springgras	134
Der Hagelbeschwörer von Czornoहुze	134
Baba Jaudocha	135
Die Pest (Dzuma)	136
Die Vampyre	137
Swyńska krywda	138
Salomons Weisheit	138
Helf Gott!	139
Gut und Böс	139
Die Teufelsmühle	145
Mit zugemachten Augen	147
Ziege und Krebs	147
Vom Krebs, seinen Gefährten und dem Teufel	151
Hahn und Henne	154
Die drei Prinzen	156
Piepszek oder Pfefferchen	160
Ergänzungen	174

Гори та долини	132
Кінець світу	132
Велетні та карлики	132
Жива вода	133
Про скарби	133
Розбійницька квітка	134
Градovий з Черногузів	134
Баба Явдоха	135
Чума (Джума)	136
Упирі	137
Свинська кривда	138
Соломонова мудрість	138
Боже, помагай!	139
Добро і зло	139
Чортів млин	145
Із заплющеними очима	147
Коза та Рак	147
Про Рака, його супутників та чорта	151
Півень та Курка	154
Три принци	156
Перчик	160
Додаток	174

*Gruss aus der Bukowina.
Вітання з Буковини.*

Gruss aus der Bukowina Ruthenische Familie

Gruss aus der Bukowina Ruthenische Jünger

Bukowina.

Gruss aus der Bukowina. Ruthenische Bäuerinnen.

*Die traditionelle Kleidung der bukowiner
Ukrainer (Rutenen) Endes des 19. Jahrhunderts.
(Czernowitzer landeskundlichen Museum).*

*Традиційний одяг буковинських
українців (русинів) кінця XIX століття.
(Чернівецький краєзнавчий музей).*

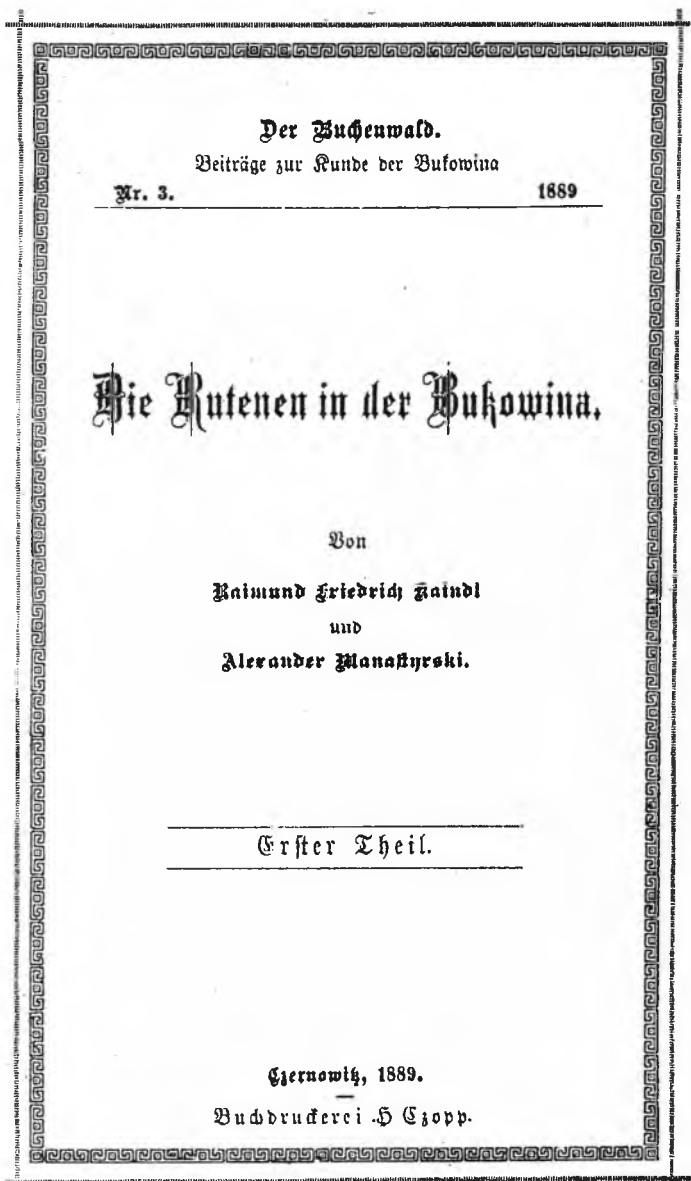

Himmelfahrtskirche (15. Jahrhunderts) in Dorf Lužan am Prut, wo A. Manastyrski wurde geboren und wo sein Vater nach 40 Jahren Pfarrer war.

Вознесеньська церква (XV століття) в селі Лужани над Прутом, де народився О.Манастирський і де його батько 40 років був парохом.

Erster Theil

Частина перша

Erster Abschnitt

Розділ перший

Raimund Friedrich Kaindl

Раймунд Фрідріх Кайндль

Ueber den Ursprung
und die Verbreitung
der Rutenen

Про походження
й розселення
русинів

*Rutenen
aus der Pruthgegend.*

*Русини
з околиць Пруту.*

Es ist wol ein mißliches Unternehmen auf wenigen Blättern die Vorgeschichte unserer Rutenen in der Art zu entwerfen, daß jeder Leser ein klares Bild des Entstehens und der Ausbreitung dieses Volkselementes gewinnen könnte. Dieses Umstandes bin ich mir wol bewußt; wenn ich aber trotzdem der Aufforderung zur vorliegenden Arbeit Folge leiste, so geschieht dieses aus dem Grunde, weil in der That keine leicht zugängliche Schrift vorhanden ist, welche diesen Gegenstand behandelt. So mögen denn die folgenden Blätter, welche natürlicher Weise mit steter Rücksicht auf die Bukowina entworfen sind, in die Oeffentlichkeit treten. Was ich thun konnte, ist gern geschehen, und wenn mein Schriftchen bei den Buchenländern einigen Anklang findet, bin ich für meine Mühe reichlich belohnt.

C z e r n o w i t z, Sonnabend, den 4. Mai 1889.

R. F. K.

Викласти на небагатьох сторінках прадавню історію наших русинів так, щоб кожен читач отримав ясну картину виникнення та розселення представників цього народу, є, очевидно, справою ризикованою. Я цілком свідомий цього, але якщо я, все ж таки, взявся за таку роботу, то тільки тому, що немає будь-якої іншої легкодоступної праці, яка б розглядала це питання. То ж нехай пропоновані сторінки, що викладені природним чином при постійній увазі до Буковини, дійдуть до громадськості. Те, що я міг зробити, сталося, і коли моє скромне писання знайде у буковинському краї певний відгук, то я буду щедро винагороджений за свої старання.

Ч е р н і в ц і, субота, 4 травня 1889 року.

Р.Ф.К.

Erstes Capitel

Die Ursitze der Slawen und die ersten Nachrichten über dieselben. — Die Ausbreitung der Slawen

Die Ursitze der Slawen und die ersten Nachrichten über dieselben

Die europäischen Ursitze der Völker, die wir als Slawen zu bezeichnen pflegen, sind die Gebiete zu beiden Seiten des mittleren und des oberen Dniepr.¹⁾ Im Süden und Südwesten sind sie von den ihnen aus Asien nachgerückten Skoloten oder Skythen, die gleich einem mächtigen Gürtel vom Don bis nach Galizien sich erstreckten, eingeengt worden. Im Westen stießen die Slawen mit den Germanen zusammen, und zwar zunächst mit den zahlreichen gotischen Stämmen, die zu beiden Seiten der Weichsel saßen. Mitten im Herzen des heutigen Rußlands eingeschlossen, durchzogen die Slawen mit ihren Herden die weiten Räume. Noch haben sie sich damals insgesamt als einen einzigen großen Stamm gefühlt, und dem entsprechend soll ihr alter einheimischer Name, der in einer späteren griechischen Aufzeichnung mit «Sporoi» wiedergegeben wird, «Volk, Stammesgenossen», bedeutet haben.²⁾ Von den Germanen scheinen die Slawen schon seit alter Zeit nach ihrer Beschäftigung als die «Weidenden, Wenden» bezeichnet worden zu sein. In welchem Verhältnisse sie aber zu ihren südlichen Nachbarn, den Skoloten, standen, wissen wir nicht. Der Grieche Herodot, der im fünften Jahrhunderte die Küsten des schwarzen Meeres bereiste und seine Erfahrungen in einem wertvollen Werke

¹⁾Rösler: Ueber den Zeitpunkt der slawischen Ansiedlung an der unteren Donau (Sitzungsberichte der kais. Akademie d. W., 73. B.) Wien 1873, S. 79.

²⁾Prokopius (um 550 n. Chr.): De bello Gothico III 14 (Ausgabe im Corpus scriptorum historiae Byzantinae, Bonn 1883, 2. B., s. 336). Ueber die Erklärung des Namen vergl. Zeuß: Die Deutschen und die Nachbarstämme, München 1837, S. 58, 67; und: Schafarik: slawische Alterthümer (deutsch von Mosig v. Aehrenfeld), Leipzig 1843, I. B., S. 174 ff. — Schafarik leitet den Namen (S. 180) von «srb (Nation, gens)» ab; es würde sich also der alte Namen bei den Serben erhalten haben. Ueber die Deutung «Stammesgenossen», die Zeuß aufstellte, vergl. S. 8, Anmerk. I.

Глава перша

Первісні поселення слов'ян та перші відомості про них. — Поширення слов'ян

Первісні поселення слов'ян та перші відомості про них

Європейською прабатьківщиною народів, яких ми за звичкою називаємо слов'янами, є землі по обидва боки середнього та верхнього Дніпра¹⁾. На півдні та на південному заході їх затискали сколоти, або скіфи, які однаково могутнім поясом простягалися від Дону до Галичини. На заході слов'яни стикалися з германцями, правда, спочатку тільки з численними готськими племенами, які сиділи по обидві сторони Вісли. Перебуваючи в самому серці теперішньої Росії, слов'яни мандрували зі своїми стадами худоби широкими просторами. Вони тоді ще почувалися єдиним великим племенем, і, відповідно, їхня старовинна рідна назва, що передавалася в одному з пізніших грецьких документів як «спори», означала «народ, одноплеменці»²⁾. Германці, здається, вже з давніх часів називали їх за родом їхніх занять «пастухами, вендами (венедами)». Однак ми не знаємо, які вони мали стосунки зі своїми південними сусідами — сколотами. Грек Геродот, який у п'ятому столітті плавав уздовж узбережжя Чорного моря і описав побачене у цінному творі, чогось певного про

¹⁾Rösler: Ueber den Zeitpunkt der slawischen Ansiedlung an der unteren Donau (Sitzungsberichte kais. Akademie d. W., 73. B.) Wien 1873, S. 79.

²⁾Prokopius (бл. 550 р. від Хр.): De bello Gothico III 14 (видання в Corpus scriptorum historiae Byzantinae, Bonn 1883, 2. B., S. 336). Про пояснення назви пор. Zeuß: Die Deutschen und die Nachbarstämme, München 1837, S. 58, 67; та: Schafarik: Slawische Alterthümer (deutsch von Mosig v. Aehrenfeld), Leipzig 1843, I. B., S. 174 ff. — Шафарик виводить назву від «срб (нація, рід)» (с. 180). Отже, стара назва залишилася у сербів. Про тлумачення «одноплеменці», яке наводить Цойс, пор. с. 8, прим. 1.

hinterlassen hat, bietet keinen sicheren Anhalt betreffs der Slawen,¹⁾ soviel ist sicher, daß man in keinem Falle die Skoloten für Slawen ansehen darf;²⁾ dagegen kann es immerhin möglich sein, das von den nördlichsten Volksstämmen, die Herodot aufzählt, der eine oder der andere slawisch gewesen sein.³⁾

Vierhundert Jahre nach Herodot, also kurz vor Christi Geburt, schrieb der griechische Geograph Strabon.⁴⁾ Damals erfüllten fast das ganze Gebiet, welches früher die Skoloten eingenommen hatten, die denselben verwandten S a r m a t e n. Sie waren über den Don, der zu Herodots Zeiten ihre westliche Grenze bildete, stetig nach dem Westen gedrungen und hatten allmählig die Skoloten verdrängt. Gegen Abend waren sie jetzt dem zahlreichen Volke der B a s t a r n e n benachbart, die von den Donaumündungen über das ganze Ostland der Karpaten bis an die Grenzen der G e r m a n e n sich ausdehnten. Sarmaten, Bastarnen und Sermaten bildeten also um Christi Geburt die mächtige Kette, welche den Slawen ein freies Vordringen nach dem Süden und Westen unmöglich machte. Weder die Armaden⁵⁾ noch die Bastarnen dürfen aber als Slawen betrachtet werden. Die Sarmaten waren, wie erwähnt, den Skoloten verwandt und sind noch zu Herodots Zeit j e n s e i t s des Don gesessen; die Abkunft der Bastarnen ist zwar zweifelhaft,⁶⁾ doch berechtigt nichts, sie zu Slawen

слов'ян не каже¹⁾. Та все ж достовірне одне: в жодному разі скелотів не можна вважати слов'янами,²⁾ хоча цілком можливо, що те чи інше з північних племен, які перелічує Геродот, могло бути слов'янським³⁾.

Чотириста років після Геродота, тобто незадовго до народження Христа, писав свої праці грецький географ Страбон⁴⁾. Тоді майже всю територію, яку займали скелоти, заповнили споріднені з ними с а р м а т и. Вони постійно проникали на захід через Дон, котрий за часів Геродота був їхнім західним кордоном, і так поступово витіснили скелотів. На заході вони межували в той час з численним народом б а с т а р н і в, які простягалися від гирла Дунаю через усі східні Карпати аж до кордонів з г е р м а н ц я м и. Отже, сармати, бастарни та германці в часи народження Христа утворювали могутній ланцюг, який унеможлиблював слов'янам вільне проникнення на захід та південь. Ні сарматів, ні бастарнів ще не можна вважати слов'янами⁵⁾. Як уже згадувалося, сармати були споріднені зі скелотами, вони в часи Геродота селилися з ц і е ї с т о р о н и Дону, а походження бастарнів хоч і викликає сумнів⁶⁾, однак не дає права сприймати їх за

¹⁾Herodot (Ausg. von Stein, 2. B., Berlin 1857) IV.

²⁾Vergl. C u n o: Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde, 1. Th., Berlin 1871, S. 229 ff., und die Anzeige dieses Werkes durch R ö s l e r in der Zeitschrift für die österreich. Gymnasien, Wien 1877, 23. B., S. 293 ff.

³⁾Schafarika a. O., S. 184 ff. — R ö s l e r: Ueber den Zeitpunkt u. s. w., S. 77.

⁴⁾Strabon (Ausgabe von Meinecke, 2. B., Leipzig 1853) VII 15, 17.

⁵⁾Die Sarmaten erklärt z. B. schon der polnische Geschichtsschreiber D l u g o s z am Ende des 15. Jh. für Polen. Er sagt: . . . Inde Oceanus Septentrionalis, qui versus septemtrionem aliquando Sarmaticum nominatur Mare, quod in litoribus suis Sarmatae sive Poloni regiones & urbes possideant (Ausgabe zu Leipzig 1711, 1. B., I Sp. 3). In neuerer Zeit trat für das Slawentum der Sarmaten N e u m a n n in «Die Völker des südlichen Rußland» S. 13 ff.

⁶⁾Vergl. Z e u ß a. a. o., S. 127 ff. Doch ist die Erklärung der Bastarnen für Germanen nicht über alle Zweifel erhaben.

¹⁾Herodot (Ausg. von Stein, 2. B., Berlin 1857) IV.

²⁾П о р. C u n o: Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde, 1. Th., Berlin 1871, S. 229 ff., і бібліографічне позначення цього твору Р е с л е р о м у журналі для австрійських гімназій, Wien 1877, 23. B., S. 293 ff.

³⁾Schafarik a. a. O., S. 184 ff. — R ö s l e r: Ueber den Zeitpunkt u. s. w., S. 77.

⁴⁾Strabon (видання Meinecke, 2. B., Leipzig 1853) VII 15, 17.

⁵⁾Напр., польський історик Д л у г о ш у кінці 15 ст. назвав сарматів поляками. Він каже: ...Inde Oceanum Sepzentrionalis, qui versus septemtrionem aliquando Sarmatae sive Poloni regiones & urbes possideant (видання Leipzig, 1711, 1. B., I Sp. 3). У новітній час захищав слов'янство сарматів Н о й м а н н у «Die Völker des südlichen Rußland» S. 13 ff.

⁶⁾Пор. Z e u ß a. a. O., S. 127 ff. Однак оголошення бастарнів германцями викликає великі сумніви.

zu machen. Strabon wußte von diesen letzteren ebenso wenig als sein Vorgänger Herodot.

Doch noch zur Zeit Strabons begannen sich Verhältnisse zu entwickeln, die über den Norden und dessen Völker Nachrichten schaffen sollten. Im Westen und Osten nahmen nämlich damals die Kriegszüge der Römer gegen die Nachbarn der Slawen ihren Anfang; dort im Westen gegen die Germanen, hier im Osten gegen die Völker nördlich von der unteren Donau. Die römischen Legionen waren es, welche wol die erste Kunde von den slawischen Völkern erhielten.¹⁾ Von den Germanen hörten sie über die Wenden im Osten erzählen; von Bastarnen und Sarmaten scheinen sie den einheimischen Namen der Slawen erfahren zu haben. Der römische Enzyklopädist Plinius Secundus, der um 75- n. Chr. schrieb, nennt zum erstenmale die *Venedi*²⁾ d. i. die Wenden; und der Name der *Spalaei*, die er als ein Volk am untern Don etwa anführt,³⁾ könnte mit *Sporoi*, dem einheimischen Namen der Slawen, zu verbinden sein. Plinius ist weit entfernt den Zusammenhang zwischen den beiden von ihm angeführten Namen zu ahnen, und auch wir können darüber kein bestimmtes Urtheil fällen, sicher ist es nur, daß unter den *Venedi* des Plinius Slawen zu verstehen seien, und er ist somit der erste, der, wenn auch noch so kurz und unbestimmt, der Slawen erwähnt.

Zwei Jahrzehnte später weiß uns der Römer Tacitus über die Slawen schon etwas mehr mitzutheilen, und diese Nachrichten sind uns in seinem Werke über Deutschland erhalten.⁴⁾ Aus seiner Darstellung geht es

¹⁾Im übrigen haben auch *Handelszüge* zur Kunde des Nordens beigetragen.

²⁾*Plinius* (Ausgabe von Detlefsen l. B., Berlin 1866) IV 13.

³⁾*Plinius* VI 7. Ueber die Verbindung von *Spalaei* mit *Sporoi* vergl. *Zeuß* a. a. O., S. 67. *Spalaei-Spali* (bei *Jordanis* um 550 n. Chr.)—[*Spaloi*—[*Spoloi*—*Sporoi*. Durch Vergleich mit den slawischen *spolem*, *spolbrat*, *spolek* u. s. w. würden die Namenformen auf «Kameraden, Stammesgenossen» zu deuten sein.

⁴⁾*Tacitus: Germania* (Ausgabe von Schweizer-Sidler, Halle 1871) cap. 46. — *Veneti*.

слов'ян. Страбон так само мало знав про останніх, як і його попередник Геродот.

Проте ще за часів Страбона почали розгортатися події, які повинні були пролити світло на північні краї та їх народи. Саме тоді на заході й на сході розпочалися військові походи римлян проти народів, що були сусідами слов'ян — там, на заході, проти германців, а тут, на сході, проти народів, що жили на північ від пониззя Дунаю. Мабуть, римські легіонери були першими, хто довідався про північні народи¹⁾. Від германців вони отримали звістку про вендів на сході, а від бастарнів та сарматів вони, здається, почули місцеву назву слов'ян. Римський енциклопедист Пліній Молодший у 75 р. від нар. Хр. вперше вживає наймення *venedi*²⁾, тобто венди; а назву *спалі*, на яку він посилається приблизно як народ в пониззі Дону³⁾, можна пов'язати з тодішньою назвою слов'ян. Пліній далекий від того, щоб вказувати на якийсь зв'язок між обома наведеними ним назвами, але й ми не можемо про це сказати чогось певного. Одне тільки достовірне: під назвою *venedi*, що її наводить Пліній, треба розуміти слов'ян і, таким чином, він є першим, хто згадує ім'я слов'ян, хоч і досить коротко та не дуже чітко.

Вже через два десятиліття римлянин Тацит повідомляє про слов'ян трохи більше, а ці відомості взяті з його твору про Германію⁴⁾. З його описів чітко видно, що венеди межували з

¹⁾Між іншим, торгові походи сприяли ознайомленню з Північчю.

²⁾*Plinius* (видання Детлефзена l. B., Berlin 1866) IV 13.

³⁾*Plinius* VI 7. Про зв'язок *спалеїв* зі спороями пор. *Zeuß* a. a. O., S. 67. *Сплеї* = *спалі* (у *Йордана* близько 550 р. від нар. Хр.) = [*Сплой*] = [*сполой*] = спорой. А при порівнянні зі слов'янськими *spolem*, *spolbrat*, *spolek* тощо форми назв можна тлумачити як «товариші, одноплемці».

⁴⁾*Tacitus: Germania* (видання Schweizer-Sidler, Halle 1871) cap. 46. — *Veneti*.

klar hervor, daß die Wenden an die Germanen, Bastarnen und Sarmaten grenzen. Auch behauptet er, daß dieselben ihr Gebiet in Raubzügen durchstreifen, feste Wohnungen haben, Schilde führen, und im Gegensatz zu den in Wagen und auf Rossen lebenden Sarmaten Fußgänger und tüchtige Läufer seien. Ein halbes Jahrhundert nach Tacitus zählt der Grieche Ptolemäus die Wenden als Hauptvolk im Lande diesseits der Weichsel auf;¹⁾ Von ihm sind sie «zuerst ein großes Volk genannt, wie sie nachher erscheinen».

Werfen wir nun, bevor wir weiter gehen, noch einen Blick über die östlichen Karpatenländer.

Während die Sarmaten und Bastarnen die weiten Räume am unteren Dniepr und am Dniester einnahmen, waren über die untere Donau thrakische Stämme gezogen und hatten die heutige Walachei, Siebenbürgen und die angrenzenden Theile von Ungarn besetzt. Unter diesen Stämmen ragten zunächst die Geten, später etwa seit der ersten Hälfte des letzten vorchristlichen Jahrhunderts, die *D a k e r* hervor. Diese letzteren hatten zahlreiche Kämpfe mit den Römern, deren Grenzen die Donau erreicht hatten, zu bestehen, und schließlich ist ihr Gebiet durch den römischen Kaiser Trajan in den ersten Jahren des zweiten Jahrhunderts n. Chr. erobert und dem Römerreiche als Provinz Dakien einverleibt worden. Indessen hatten sich dakische Stämme, indem sie die durch die zahlreichen Kriege geschwächten Bastarnen zurückdrängten, auch im Ostlande der Karpaten ausgedehnt. Namentlich haben die dakischen *K a r p e n* die Osthänge unserer Gebirgszüge, welche nach ihren früheren Bewohnern den Namen «bastarnische Alpen» führten, besetzt, und nach ihnen werden diese Bergzüge noch jetzt als «Karpaten» bezeichnet. Diesen Namen nannte zuerst Ptolemäus.²⁾ Derselbe Grieche ist es auch, welcher unter der Bezeichnung *H i e r a s o s*

германцями, бастарнами й сарматами. Він також стверджує, що вони чинять розбійницькі напади на територію сусідів, мають постійні житла, носять щити та, на противагу сарматам, котрі ведуть життя на возах і на конях, є добрими бігунами та пішоходами. Півстоліття після Таціта грек Птолемей вважає венедев головним народом у краю цієї сторони від Вісли¹⁾. Він перший їх назвав «великим народом, яким вони пізніше й виявилися».

Перш ніж продовжувати, звернімо свої погляди на краї, що лежать на схід від Карпат.

Коли сармати й бастарни займали широкі простори в пониззі Дніпра та Дністра, на нижній Дунай потягнулися фракійські племена й опанували сучасну Валахію, Семигород та прилеглі до них частини Угорщини. Серед цих племен спочатку найбільше виділяються гети, а пізніше, десь від першої половини першого століття до народження Христа, — *д а к и*. Ці останні мусили витримати численні війни з римлянами, кордони яких досягали Дунаю, але, зрештою, римський імператор Траян у перші роки другого століття по н. Хр. завоював та приєднав їхні землі до римської імперії як провінцію Дакія. Але ще до того племена даків, витісняючи ослаблених численними війнами бастарнів, розселилися на схід від Карпат. Власне, дакські карпи зайняли східні схили наших гір, які раніше мали назву «Бастарнійські Альпи», тому ці гори й тепер називають Карпатами. Вперше таку назву вжив Птолемей²⁾. Цей грек був також тим, хто вперше під ім'ям *Г і е р а с о с* через 600 років

¹⁾ P t o l e m ä u s (Ausgabe von Nobbe, 1. B. Leipzig 1881) III 5 § 19. — Ouénédaï.

²⁾ P t o l e m ä u s III 5 §§ 5, 6, 15, 18, 20; 7 § 1; 8 § 1. — Karpátês óros. — Bekanntlich ist der Name «Karpaten» nicht volkstümlich. «Weder der polnische noch der rutenische Gebirgsbewohner kennt ihn; góry, hory (Berge) nennt er seine engere Heimat, doch nennt (?) er zugleich einen schwierigen, gebirgigen Weg droga karpatna (ein karpatischer Weg)». S z u j s k i: Die Polen und Ruthenen in Galizien, Wien u. Teschen 1882, S. 6.

¹⁾ P t o l e m ä u s (видання Nobbe, 1. B. Leipzig 1881) III 5 § 19. — Ouénédaï.

²⁾ P t o l e m ä u s III 5 §§ 5, 6, 15, 18, 20; 7 § 1; 8 § 1. — Karpátês óros. — Відомо, що назва Карпати не є народною. «Ні польський, ні руський гірський житель її не знає; gory, гори він називає свою найближчу батьківщину, але одночасно він важку гірську дорогу називає (?) droga karpatna (карпатська дорога)». S z u j s k i: Die Polen und Ruthenen in Galizien, Wien u. Teschen 1882, S. 6.

zum erstenmale nach 600 Jahren wieder den Seret anführt.¹⁾ Herodot hatte nämlich unter den Flüssen, welche das Skolotenland durchströmten, den *Tiarantos* (Seret), *Porata* (Prut), *Tyras* (Dniester) und *Borysthenes* (Dniepr) genannt.²⁾ Von diesen Flüssen erwähnen Strabon³⁾ und Plinius⁴⁾ nur die zwei letzteren, und zwar mit denselben Namen wie Herodot; die Nebenflüsse der Donau führen sie nicht namentlich an. Ptolemäus ist nun der erste wieder, der neben dem Borysthenes und Tyras, auch den Seret nennt. Die Bezeichnung Hierasos für diesen Fluß geht auf die Namenform *Tiarantos* zurück.⁵⁾

Die Ausbreitung der Slawen

Vergebens würden wir uns bemühen aus den Nachrichten⁶⁾ der alten Schriftsteller ein Bild der Grenzen zu gewinnen, welche etwa zur Zeit Ptolemäus um 150 n. Chr. das Gebiet der Slawen im Süden und Westen umzogen. Steten Wandlungen unterworfen sind dieselben an und für dich unsicher gewesen, um wie viel weniger konnten daher die fernen Historiker und Geographen darüber ins Klare kommen. Deshalb sind denn auch die Grenzen der Slawen gegen die Sarmaten völlig unbestimmbar; weiter westliche können wir wenigstens vermuten, das die Slawen sich schon zwischen den Bastarnen und den Sümpfen am Pripet ausgebreitet hatten; welchen Raum sie westlich von diesen weiten Sümpfen erfüllten, bleibt dahingestellt; sicher ist es, das sie nur östlich von der Weichsel saßen.

So standen die Verhältnisse, als ein Ereignis heranbrach, das von den weitgehendsten Folgen begleitet wurde. Etwa um dieselbe Zeit, von der wir eben sprachen, also um das Jahr 150 n. Chr.,

знову побіжно називає Серет¹⁾. Серед рік, які протікали в країні скелотів, Геродот згадував такі: *Тіарантос* (Серет), *Пората* (Прут), *Тірас* (Дністер) та *Борисфенес* (Дніпро)²⁾. З тих пір Страбон³⁾ та Пліній⁴⁾ називають лише дві останні, а саме під тими ж іменами, що їх уживає Геродот, а назви приток Дунаю вони не наводять. І знову ж Птолемей перший, поряд з назвами Борисфенес та Тірас, називає також Серет. Наймення цієї річки «Гієрасос» походить від іменної форми «Тіарантос»⁵⁾.

Розселення слов'ян

Даремно ми будемо намагатися на основі повідомлень стародавніх письменників⁶⁾ уявити собі кордони, які в часи Птолемея, тобто близько 150-го року від нар. Христа, відмежовували землі слов'ян від сусідів на півдні та на заході. Зазначаючи постійних змін, вони, власне, не були чіткими, тому стародавні історики та географи не могли сказати про них нічого певного. Але й кордони слов'ян з германцями, з тієї ж причини, також неможливо чітко визначити. Ми можемо, принаймні, припустити, що далі на захід слов'яни селилися між бастарнами та прип'ятськими болотами, однак невідомо, який вони займали простір на захід від цих обширних боліт; достовірно одне: вони оселялися на схід від Вісли.

І таким був стан, коли наближалася подія, що супроводжувалася далекосяжними наслідками. Приблизно у той самий час, про який ми щойно говорили, тобто після 150-го

¹⁾Ptolemäus III 8 § 1.

²⁾Herodot IV 48, 51, 53.

³⁾Strabon VII 16, 17.

⁴⁾Plinius IV 26 Tyras.

⁵⁾Vergl. Kaindl: Der Buchenwald Nr. 2, (Geschichte der Bukowina I) Czernowitz 1888, S. 22, 30.

⁶⁾Vergl. über diese Nachrichten Schafarik a. a. O., I. B., S. 116 ff.; Zeuß a. a. O., S. 265—267. — Rösler: Ueber den Zeitpunkt u. s. w., S. 79, 83.

¹⁾Ptolemäus III 8 § 1.

²⁾Herodot IV 48, 51, 53.

³⁾Strabon VII 16, 17.

⁴⁾Plinius IV 26 Tyras.

⁵⁾Поп. Kaindl: Der Buchenwald Nr. 2, (Geschichte der Bukowina I), Czernowitz 1888, S. 22, 30.

⁶⁾Поп. про ці повідомлення Schafarik a. a. O., I. B., S. 116 ff.; Zeuß a. a. O., S. 265—267. — Rösler: Ueber den Zeitpunkt u. s. w., S. 79, 83.

brachen die G o t h e n,¹⁾ welche seit Jahrtausenden an der Weichsel saßen, nach dem Süden auf und rissen zahlreiche verwandte Stämme mit sich fort. Sobald die wandernden Völker in das Gebiet zwischen den Pripetsümpfen und den Karpaten kamen, wandte sich ein Theil derselben, offenbar infolge des Widerstandes des der ansässigen Stämme, über die Karpaten nach Oberungarn; der Hauptzug brach sich jedoch unaufhaltbar gegen Südosten Bahn. Nachdem der Dniepr überschritten worden war,²⁾ kam es zum Kampfe mit dem Volke der Spalen, «es war dies vielleicht der erste Kampf zwischen Germanen und Slawen, der geschichtlich bezeugt ist». Als Sieger giengen die Germanen hervor und sie nahmen nunmehr die weiten Gebiete zwischen Dniepr, Don und asowischem Meere in Besitz. Von diesen Sitzen drangen sodann die germanischen Heerscharen nach dein Westen; die sarmatischen und dakischen Stämme wurden unterworfen, das römische Dakien angegriffen. Nach blutigen Kämpfen fiel auch dieses endlich den Germanen zu, und so herrschten denn dieselben am Ende des dritten Jahrhunderts nach Christi Geburt vom Don bis an die Theiß; Sarmaten, Daker und Romanen giengen in ihnen auf. Fünfzig Jahre später unterwarf der Gothenkönig Hermannrich auch die Slawen und deren Nachbarvölker im Norden. Ein unermeßliches Reich schien im Osten Europas begründet zu sein, da brachen aber im Jahre 373 oder 374 die wilden Hunnen über den Don herein. Unter ihrem Ansturme erlagen zuerst die östlichen, dann auch die westlichen Gothen. Wo vor Kurzem Germanen gewaltet hatten, herrschten nun die turanischen Horden.

Mitten aus diesen gewaltigen Völkerstürmen bringt uns ein einziger Name, den ein Zeitgenosse des Hunneneinbruches nennt, willkommene Nachricht

¹⁾W i e t e r s h e i m: Geschichte der Völkerwanderung, 2. Auflage von D a h u, Leipzig 1881, I. B., S. 144, 150, 135, 136, 152 u. w.

²⁾Die Worte bei J o r d a n i s (Ausgabe von Cloß, Stuttgart 1866) IV — «emenso amne» — beziehen sich auf den Dniepr.

року від нар. Христа, г о т и¹⁾, які впродовж століть сиділи над Віслою, почали мандрувати на південь, разом з численними спорідненими племенами. Як тільки ці мандрівні народи прийшли на землі, що лежали між прип'ятськими болотами та Карпатами, то частина з них повернула, очевидно, через опір місцевих племен, через Карпати до Горішньої Угорщини; головна група нестримно пробивала собі дорогу на південний схід. Після переправи через Дніпро²⁾ відбулася битва з народом спалі, «це була, мабуть, перша битва германців зі слов'янами, що історично засвідчена». Перемогу здобули германці, що відтоді заволоділи обширними територіями між Дніпром, Доном та Азовським морем. З цих просторів германські військові загони потім проникали на захід — підкорили сарматські та дакські племена, вели наступ на римську [провінцію] Дакію. Після кровопролитних битв все це, врешті-решт, теж відійшло до германців і таким чином вони володіли в кінці третього століття від народження Христа землями від Дону аж до Тиси. Серед них розчинилися сармати, даки й романці (римляни). Через п'ятдесят років готський король Германаріх підкорив собі також слов'ян та сусідні народи, які межували з ними на півночі. Здавалося, що на сході Європи постала обширна імперія. Але 373 чи 374 року дикі гунни вдерлися через Дон. Під їхнім напором були розбиті спочатку східні, а потім і західні готи. Там, де недавно правили германці, запанували люті тюркські орди.

З цього могутнього вихору народів ми отримуємо одну — єдину жадану звістку про просування слов'ян на карпатські землі, яку

¹⁾W i e t e r s h e i m: Geschichte der Völkerwanderung, 2. Auflage von D a h n, Leipzig 1881, I. B., S. 144, 150, 135, 136, 152 u. s. w.

²⁾Слова Й о р д а н а (видання Elos Stuttgart 1866) IV — «emenso amne» — стосуються Дніпра.

über das Vorrücken der Slawen gegen das Karpatenland. Ammianus Marcellinus nennt uns nämlich bei seiner Schilderung der Kämpfe zwischen Gothen und Hunnen den D n i e s t e r zum erstenmale mit diesem seinen slawischen Namen.¹⁾ Indem aber dieser Schriftsteller an die stelle des seit der Skolotenzeit üblichen Namen «Tyras» den slawischen «Danastus (Danastrus)» setzt, erbringt er stillschweigend den bestimmtesten Beweis, daß im vierten Jahrhundert n. Chr. Slawen am Dniester wohnten. Sobald die Germanenvölker aus ihrem Zuge nach dem Südosten die nordöstlichen Karpatengebiete verlassen hatten, haben sich in die weite Lücke, welche dieselben gebrochen hatten, Slawen hineingezogen. Lange vor dem Hunnensturme müssen sie schon am Dniester gesessen sein da zur Zeit desselben der Name, den sie diesem Flusse beilegten, schon üblich geworden war.²⁾

Nachdem nun das Reich der Germanen zusammengebrochen war, ein Theil derselben sich über die Donau zurückgezogen, ein anderer im Junenlande der Karpaten seine Wohnsitze genommen hatte, die Hunnen selbst endlich nach und nach in die Theiß- und Donauebene gezogen waren, breiten sich etwa seit dem Jahre 400 die Slawen über das ganze Außenland der Karpaten aus. Wie sie im Laufe des fünften Jahrhunderts die Donau erreichten, und von hier theils über den Strom theils stromaufwärts zogen, die Schilderung dieser Verhältnisse liegt ebenso außerhalb der Grenzen unserer Arbeit, als die Ausbreitung der Slawen über die Weichsel hinaus nach dem Westen. Wir haben im Folgenden nur die Schicksale derjenigen Slawen zu verfolgen, die am Dniester, Prut und Seret sich ansiedelten.

¹⁾Ammianus Marcellinus (Ausgabe von Eyssenhardt, Berlin 1871) XXXI 3 §§ 3, 5.

²⁾Das Zeugnis der «Peutingerschen Tafeln», auf denen Venadi nördlich von der Provinz Dakien, und Venedi an den Donaumündungen genannt werden, scheint ohne Bedeutung zu sein, da wir nicht wissen, in welche Redaction der Tafeln diese Namen eingetragen wurden. Es könnte das am frühesten etwa um 210, aber auch erst 200 Jahre später geschehen sein. Vergl. S c h i e m a n n Rußland, Polen und Livland (Allg. Gesch. in Einzeldarstellungen), I B., Berlin 1886, S. 19. — Die betreffenden Segmente der Peut. Tafeln finden sich im verkleinerten Maßstabe bei S a r a n i e w i c z: Kritische Blicke in die Geschichte der Karpatenvölker u. s. w., Lemberg 1871.

повідомляє нам сучасник вторгнення гуннів Амміан Марцеллін. Описуючи битви між готами та гуннами, він вперше вживає слов'янську назву Д н і с т е р¹⁾. Наводячи тут замість звичної ще з часів скелотів назви «Тірас» слов'янську «Данастус (Данаструс)», цей письменник мимоволі дає нам абсолютний доказ того, що у четвертому столітті після Христа слов'яни жили над Дністром. Коли германські народи під час свого просування на південний схід залишили карпатські краї, то широкі прогалини, що було утворилися, зайняли слов'яни; вони, мабуть, жили над Дністром в же за до в г о д о н а в а л и г у н н і в, бо під час неї слово, яким вони називали цю річку, стало вже досить звичним²⁾.

Після розпаду імперії германців, коли одна їх частина відійшла за Дунай, а інша осіла на Прикарпатті, а самі гунни, врешті-решт, поступово відійшли на рівнину над Тисою й Дунаєм, слов'яни — з 400-го року — розселилися на всіх окраїнах Карпат. Опис обставин, як вони протягом п'ятого століття досягли Дунаю, а звідси рухалися через повноводну ріку проти течії, лежить за межами нашої праці так само, як і рух слов'ян на захід за Віслу. Далі ми будемо стежити тільки за долею тих слов'ян, які осіли над Д н і с т р о м, П р у т о м т а С е р е т о м. Але спочатку

¹⁾Ammianus Marcellinus (видання Eyssenhardt, Berlin 1871) XXXI 3 §§ 3, 5.

²⁾Свідчення «Певтінгерових таблиць», на яких Venadi позначаються на північ від провінції Dakii, а Venedi — у гирлі Дунаю, видається таким, що не має значення, оскільки ми не знаємо, до якої редакції таблиць згадані назви були занесені. Це могло статися найраніше близько 210 р., а могло й на 200 років пізніше. Пор. S c h i e m a n n Rußland, Polen und Livland (Allg. Gesch. in Einzeldarstellungen), I B., Berlin 1886, S. 19. — Дані фрагменти Певт. таблиць знаходяться у зменшеному масштабі у: S a r a n i e w i c z: Kritische Blicke in die Geschichte der Karpatenvölker u. s. w., Lemberg 1871.

Zunächst soll aber in größter Kürze noch einiges über den Namen der Slawen gesagt werden.

Sobald sich die Slawen aus ihren Ursitzen weithin verbreitet hatten, mußte ihr alter Name, den sie sich beilegte, und der etwa «Volk, Stammesgenossen», bedeutete, notwendiger Weise verschwinden. In Folge der weiten Ausbreitung ist nämlich das Gefühl der engen Zusammengehörigkeit, welche dieser Name ausdrückt, geschwächt worden und derselbe mußte daher seine Bedeutung verlieren. Ein anderer Name, der wol schon auch früher gebraucht worden war, um den Gegensatz der slawischen Völker gegenüber den Fremden auszudrücken, trat jetzt völlig in den Vordergrund. Dieser Name lautet¹⁾ «S l a w e n e n oder S l o w e n e n», und er bedeutet²⁾ «die (verständlich) Sprechenden» gegenüber den andern Völkern, welche eine für die Slawen unverständliche Sprache redeten, und daher von denselben als «stumm» oder «fremd» bezeichnet wurden.³⁾ Der Name Slowenen war wol allen Slawen eigen; neben demselben machten sich aber auch andere Bezeichnungen geltend. Bemerkenswert ist zunächst, daß um die Mitte des sechsten Jahrhunderts die Slawen östlich vom Dniester A n t e n genannt wurden,⁴⁾ doch hat die er Name keine Bedeutung erlangt, da er schon in den nächsten Jahrzehnten in Folge einer wiederholten Völkerverschiebung verschwand. Wichtiger sind hingegen die Nachrichten, daß schon im sechsten Jahrhundert die Gesamtheit der Slawen in zahlreiche Stämme zerfiel, welche eigene Namen führten.⁵⁾ Einige dieser Stämme werden wir im Folgenden kennen lernen.

¹⁾ Prokopius: Sklabénoi. Jordanis: Sclaveni, Sclavi. Nestor: Slowene (Словѣне).

²⁾ Vergl. Zeuß a. a. O., 68, 69, 604, 605. — Rösler a. a. O., S. 90 — Die Ableitung geht aus «slowo» Wort, Rede zurück.

³⁾ Bekanntlich heißt ein Deutscher bei den Slawen «Nemecz, Njemecz, Niemic» d. h. ein «Stummer». Die Romanen wurden aber von den Slawen (ebenso wie von den Deutschen) «Wloch, Woloch» d. h. «wol ein Fremder oder undeutlich, unverständlich Redender» genannt. Vergleiche Zeuß a. a. o., S. 68; Kaindl: Der Buchenwald Nr. 2., S. 57.

⁴⁾ Vergl. Zeuss a. a. O., S. 592 ff.

⁵⁾ Jordanis V. . . Quorum [Venetarum] nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur.

треба ще коротенько дещо сказати про назву слов'ян.

Коли слов'яни покинули місця свого первісного проживання і поширювалися, то їхня стара самоназва, яка означає «народ, одноплемінці», повинна була зникнути. Внаслідок подальшого розселення почуття спільності, котре виражала ця назва, послаблювалося, тому вона мусила втратити своє значення. Тепер на передній план виступає інше наймення, яке й раніше вживалося для вираження відмінності слов'янських народів від чужинців. Ця назва звучить як «с л а в е н и», або «с л о в е н и»¹⁾, тобто ті, що (зрозуміло) розмовляють²⁾, на відміну від інших народів, котрі говорять незрозумілою для слов'ян мовою, і тому їх називають «німими» або «чужими»³⁾. Назва «словени» була, мабуть, властива всім слов'янам, але поряд з нею вживалися й інші. Необхідно також відзначити, що в середині шостого століття слов'ян на схід від Дністра звали а н т а м и⁴⁾, однак ця назва не набула якогось значення, бо в наступні десятиліття, внаслідок частого переміщення народів, вона зникла. Та все ж, набагато важливішими є повідомлення про те, що вже в шостому столітті вся спільність слов'ян розпалася на численні племена, які мали свої власні назви⁵⁾. Далі ми ознайомимося з деякими з них.

¹⁾ Prokopius: sklabénoi. Jordanis: sclaveni, sclavi. Nestor: словене (словѣне).

²⁾ Пор.: Zeuß a. a. O., 68, 69, 604, 605. — Rösler a. a. O., S. 90. — Виводиться від «слово».

³⁾ Як відомо, німців слов'яни називають «нмец, нъмец, німіц», тобто «німими», а романців вони, як і німці, називають «влохами, волохами», тобто чужими або тими, що не розбірливо, незрозуміло розмовляють. Пор.: Zeuß a. a. O., S. 68; Kaindl: Der Buchenwald Nr. 2., S. 57.

⁴⁾ Пор.: Zeuß a. a. O., S. 592 ff.

⁵⁾ Jordanis V. . . Quorum [Venetarum] nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur.

Die Schicksale der Slawen am Seret, Prut und Dniester bis zum Mongolensturm. — Die Rutenen im Fürstentum Moldau und unter österreichischer Herrschaft. — Statistik.

Доля слов'ян, які жили над Серетом, Прутом і Дністром перед монгольською навалою. — Русини у Молдавському князівстві та під австрійською владою. — Статистика.

Die Schicksale der Slawen am Seret, Prut und Dniester bis zum Mongolensturm.¹⁾

Доля слов'ян, які жили над Серетом, Прутом і Дністром перед монгольською навалою¹⁾

Es kann kein Zweifel darüber obwalten, daß seit dem fünften Jahrhunderte Slawenen oder, wie wir den Namen gekürzt gebrauchen, Slawen am Seret, Prut und Dniester saßen. Noch haben sie hier aber vorläufig offenbar keine festen Ansiedlungen gegründet, denn ihr streben war nach dem Süden gerichtet und neue stets nachkommende Scharen drängten die Vordermänner vor sich hin. Nicht in Sturmeseile, dafür aber in umso dichteren Massen breiteten sich die Slawen aus. Um die Mitte des sechsten Jahrhunderts erfüllten sie schon den weiten Raum Von der unteren Donau und den Karpaten bis zum Dniepr.

Не викликає жодних сумнівів те, що з п'ятого століття славени, або, якщо вживати іншу назву, слов'яни проживали над Серетом, Прутом і Дністром. Тут вони, очевидно, ще наразі не засновували сталих поселень, бо їх прагнення були весь час звернені на південь, а нові маси, що постійно тягнулися за ними, раз-у-раз напірали на першопроходців, звичайно, не дуже сильно, не як буря, але слов'яни поширювалися все більше й більше. Вже в середині шостого століття вони заповнюють широкі простори від Нижнього Дунаю та Карпат аж до Дніпра.

Zur Ruhe konnte jedoch diese Slawenmasse nicht gelangen. Als nach dem Jahre 568 die Awaren nach Ungarn zogen, da rissen sie unermeßliche Scharen von Slawen mit sich fort. Um die entstandenen Lücken zu füllen, mußten aus den nördlichen Gegenden neue Vorstöße erfolgen. Wie in dem ganzen südlichen Slawengebiet, so mußten auch am Seret, Prut und Dniester wiederholte Verschiebungen eintreten. Damals oder wenig später besetzten das Land östlich von den Karpaten bis an den Dniepr die Stämme der U h l i c z e n und T i w e r c z e n.²⁾ Von ihnen erzählt der russische Chronist Nestor, der zu Anfang des zwölften Jahrhunderts schrieb, Folgendes in seinem Werke:³⁾ «Die Uhliczen und Tiwerczen saßen am

Однак ця маса слов'ян ніяк не могла заспокоїтися. Коли після 568 року авари йшли в Угорщину, то величезні маси слов'ян подалися разом з ними. Щоб заповнити прогалини, які утворилися, з північних районів прийшли нові прибульці. Як на всій південній території, так і над Серетом, Прутом і Дністром відбувалися часті переселення. Тоді чи трохи пізніше племена у л и ч і в та т и в е р ц і в²⁾ зайняли територію від Карпат аж до Дніпра. Про них розповідає руський літописець Нестор, який на початку дванадцятого століття у своєму творі³⁾ писав

¹⁾Ueber das Folgende vergleiche K a i n d l: Der Buchenwald Nr. 2, S. 40 ff.

¹⁾Про це пор.: K a i n d l: Der Buchenwald Nr. 2, S. 40 ff.

²⁾Die Uhliczen saßen am Bug bis zum Dniepr; die Tiwerczen am Dniester und weiter westlich.

²⁾Уличі жили від Бугу аж до Дніпра, а тиверці над Дністром і далі на захід.

³⁾N e s t o r (Ausgabe von Miklosich, Wien 1860.) IX. Оугличи и Тиверьци.

³⁾Н е с т о р (видання Міклошича, Wien, 1860). Оугличи и Тиверьци.

Dniester und wohnten bis zur Donau; und es lebte eine große Menge derselben; sie saßen nämlich längst des Dniester und bis zum Meere; ihre Städte (гради) bestehen bis zum heutigen Tage und ihr Gebiet wird von den Griechen Groß-Skythien genannt». Welche die Städte waren, deren dieser Bericht erwähnt, wissen wir nicht; soviel ist aber sicher, daß zu Anfang des neunten Jahrhunderts, für welche Zeit diese Nachricht gilt, auch schon in unseren Gebieten die Slawen feste Ansiedlungen und Wohnsitze gegründet hatten.

Doch dieser Zustand der Ruhe sollte im Ostkarpatenland nur von kurzer Dauer sein. Noch vor dem Jahre 835 drangen nämlich die Ungarn, von den türkischen Petschenegen bedrängt, über den Dniepr in das slawische Gebiet ein. Ohne vielfache Kämpfe gieng es bei diesem Einfall sicher nicht ab; aber es ist ebenso sicher, daß die Tiwerczen und Uhliczen hiebei den Kürzeren zogen. Vor allem müssen notwendigerweise die Slawen gegen die Karpaten gedrängt worden sein, und so mögen damals siebenbürgen und die Bukowina einen starken Nachschub von Slawen erhalten haben.¹⁾ Im allgemeinen sind die Slawen nach dem Nordwesten und Norden gedrängt worden, während die Ungarn die südlichen Theile ihres Gebietes besetzt zu haben scheinen. Von diesen ihren sitzen, die den Namen Atelkuzu erhielten, beherrschten die Ungarn, wie uns der Araber Ibn Dasta²⁾ in der zweiten Hälfte des neunten Jahrhunderts erzählt, «alle benachbarten Slawenstämme, legten diesen eine schwere Steuer aus und behandelten sie gleich Kriegsgefangenen. Von Zeit zu Zeit fielen sie über dieselben her und schleppten die gemachten Gefangenen in den Hafen Karch des römischen (schwarzen) Meeres, wo sie dieselben an griechische Sklawenhändler verkauften». Nach diesem Berichte ist nicht daran zu zweifeln, daß die Tiwerczen und Uhliczen, welche nun von den Ungarn nordwestlich und nördlich saßen, hart

¹⁾Ueber die Folgen des Einfalles der Ungarn vergl. P i č: Zur rum.-ung. Streitfrage, Leipzig 1886, S. 144 ff. und 389 ff.

²⁾H u n f a l v y: Ethnographie von Ungarn (übersetzt von Schwicker) Budapest 1877, S. 131. — Vergl. R ö s l e r: Romänische Studien, Leipzig 1871, S. 363.

таке: «Улучі та тиверці сиділи над Дністром і жили аж по Дунай, і була велика кількість їх, сиділи [вони] вздовж Дністра аж до моря; їхні города (гради) стоять аж по сьогоднішній день, а їхню землю називають Великою Скіфією». Що це були за міста, про які згадує це повідомлення, ми не знаємо, проте точно відомо, що на початку дев'ятого століття — а саме про цей час йдеться в повідомленні — слов'яни вже мали сталі поселення й у наших краях.

Однак такий стан спокою міг тривати на Східному Прикарпатті дуже недовго. Ще перед 835-им роком угри, яких витіснили тюркські печеніги, проникли через Дніпро на слов'янські землі. Звичайно, без численних битв при цьому вторгненні не обходилося. Але відомо також, що тиверцям та уличам тоді не добре велося. Передовсім слов'яни, мабуть, витіснялися до Карпат, то ж Семигород та Буковина, ймовірно, зазнали тоді великого припливу слов'ян¹⁾. Слов'ян витісняли переважно на північний захід і північ, а угри зайняли, здається, південну частину їхніх земель. Почавши з цих своїх поселень, які отримали назву «Ателькуцу», угри володіли, як нам розповідає араб Ібн Даста²⁾ у другій половині дев'ятого століття, вже «всім а сусідніми слов'янськими племенами, наклали на них важкі податі та поводилися з ними як з полоненими. Час від часу вони нападали на слов'ян і взятих у полон гнали до порту Карс на Римському (Чорному) морі, де продавали їх грецьким работорговцям». Після цього повідомлення не можна сумніватися, що тиверці та уличі, які селилися тепер на північ від угорців, зазнавали сильних утисків, що, коли казати простіше,

¹⁾Про наслідки такого впливу угрів пор.: P i č: Zur rum.-ung. Streitfrage, Leipzig 1886, S. 144 ff, 389 ff.

²⁾H u n f a l v y: Ethnologie von Ungarn (übersetzt von Schmicker) Budapest 1887, S. 131. — Пор.: R ö s l e r: Romänische Studien, Leipzig 1881, S. 363.

bedrängt wurden, daß allgemeiner gesagt die slawischen Ansiedelungen am obern Seret, Prut und Dniester einen starken Rückgang nehmen mußten.

Die Herrschaft der Ungarn im Ostkarpatenlande währte nur etwa sechzig Jahre; denn schon im Jahre 895 räumten sie, von ihren alten Feinden, den P e t s c h e n e g e n, verdrängt, diese Gebiete und zogen in die Ebenen an der Theiß und Donau. Atelkuzu nahmen nun die Petschenegen ein; doch dieser Wechsel der Völker gereichte den nördlichen Slawen nicht zum Vortheile. Sicherlich sind die Petschenegen, vor deren Macht die Ungarn weichen mußten, den slawischen Anwohnern noch härtere Bedrücker gewesen, besonders da sie sich weiter nach Nordwesten ausdehnten, wo an den Nordabhängen der Karpaten die weißen C h o r w a t e n und die weißen S e r b e n saßen.¹⁾ Hiezu tritt noch der Umstand, daß die Herrschaft der Petschenegen über das Ostland der Karpaten fast die dreifache Dauer als die der Ungarn erreichte. Erst nach der Mitte des elften Jahrhunderts verließen sie diese Gebiete und zogen über die Donau; ein stärkeres Volk, die türkischen K u m a n e n oder Polowzer, nahm nun die Oberherrschaft im Karpatenland in Anspruch. Da jedoch die Hauptsitze der Kumanen zwischen dem Dniepr und Don lagen, so wurden die

слов'янські поселення над Верхнім Серетом, Прутом і Дністром мусили різко скоротитися.

Панування угрів на Східному Прикарпатті тривало лише близько шістдесяти років: вже 895 року вони, переслідвані своїми старими ворогами — п е ч е н і г а м и, покинули ці місця й перебралися на рівнини над Тисою й Дунаєм. А печеніги тепер зайняли Ателькуцу. Однак ця зміна народів не пішла на користь північним слов'янам. З упевненістю можна сказати, що печеніги, силі яких мусили уступити угри, були для слов'янських поселенців ще жорстокішими гнобителями, особливо якщо брати до уваги, що вони поширювалися далі на північний захід, де на північних схилах Карпат жили білі х о р в а т и та білі с е р б и¹⁾. Треба зважити також на те, що панування печенігів над Східним Прикарпаттям тривало майже утричі довше, ніж панування угрів. Тільки на початку другої половини одинадцятого століття вони покинули ці землі й пішли за Дунай, а сильніший народ — тюркські кумани, або половці, перебрали на себе панування на Прикарпатті. Позаяк головні поселення куманів знаходилися між Дніпром та Доном,

¹⁾Constantin Porphyrogenitus: De administrando imperio (Ausgabe im corpus scriptorum historiae Byzantinae, Bonn 1840, 3. B.) cap. 37, S. 166 . . Jabdiertim vero [quartum Patzinacitarum cis Danaprim flumen] thema conterminum est tributariispagis Rôsiae regionis, Ultinis (d. i. den Uhliczen) Derblenis Lenzeninis reliquisque Sclavis cap. 40, S. 174 ... confines autem Turcis (d. i. den Ungarn) sunt orientem versus Bulgari, ubi eos Ister fluvius, qui et Danubius dicitur separat; septentrionem versus Patzinacitae, ad occi-, dentem Franci ... cap. 31, S. 151, 152 . . Magna autem Chrobatia, quae etiam alba cognominatur . . . frequentibus incursionibus infestata Francorum Turcarum Patzinacitarum . . . cap. 32, S. 162 . . . a Servis — qui etiam albi cognominantur et ulteriora Turciae incolunt in loco ab illis Boici nuncupato, cui finitima Francia est, uti et magna Chrobatia. Verg. Zeuß a. a. o., S. 607 ff.

¹⁾Constantin Porphyrogenitus: De administrando imperio (видання в corpus scriptorum historiae Byzantinae, Bonn 1840, 3. B.) cap. 37, S. 166. Jabdiertim vero [quartum Patzinacitarum cis Danaprium f l u m e n] t h e ó s i a e regionis, Ultinis (тобто угличам) Derblenis Lenzeninis reliquisque Sclavis. ...cap. 40, S. 174. ... confines autem Turcis (тобто уграм) sunt orientem versus Bulgari, ubi eos Ister fluvius, qui et Danubius dicitur separat; septentrionem versus Patzinacitae, ad occidentem Franci ... cap. 31, S. 151, 152. .. Magna autem Chrobatia, quae etiam alba cognominatur ... frequentibus incursionibus infestata Francorum Turcarum Patzinacitarum ... cap. 32, S. 162 ... a Servis — qui etiam albi cognominantur et ulteriora Turciae incolunt in loco ab illis Boici nuncupato, cui finitima Francia est, uti et magna Chrobatia. Поп.: Zeuss a. a. o., S. 607 ff.

Gebiete am Dniester, Prut und Seret von ihnen zunächst nicht besetzt. Dieser Umstand ermöglichte ein erneuertes Vordringen der Slawen. Um das Jahr 950 nennt der byzantinische Kaiser Konstantin Porphyrogenitus zum erstenmale den Seret und Prut mit diesen wol auf slawischem Sprachgebrauche beruhenden Namenformen, und etwa seit dem Jahre 1050 entwickeln sich wieder Verhältnisse, welche eine Erneuerung der slawischen Ansiedlungen an diesen Flüssen ermöglichen sollten.

Indessen waren unter den Slawen bedeutende Ereignisse eingetreten.¹⁾ Gerade zur Zeit, da die Ungarn drohend in Atelkuzu standen, war im Norden durch die aus Skandinavien stammenden *Waräger-Russen* die Einigung finnischer und slawischer Stämme erfolgt und die Herrschaft der normanischen Rurik-Dynastie begründet. Mit Waffengewalt dehnten dann die Waräger-Russen ihre Macht über die benachbarten Völker aus. Die Uhliczen und Tiwerczen wurden schon am Ende des neunten Jahrhunderts von ihnen bekämpft und unter Igor (912 — 945), dem Sohne Ruriks, unterworfen. Hierauf eroberte Wladimir, der später der Heilige zubenannt wurde, im Jahre 981 die Städte Trembowla, Przemysl, dann Czerwen und andere Orte; auch die Chorwaten wurden von ihm in der Folge bekämpft. Durch diese Vorgänge waren diejenigen Slawen, welche wir unter dem Namen *Rutenen* zusammenfassen, unter die Herrschaft der von den Waräger-Russen abstammenden Fürsten gekommen. Durch diese Fürsten erhielten sie das Christentum;²⁾ nach ihnen führen sie ihren Namen, da «Rutenen» nur eine verderbte Form von «Russen» ist;³⁾ und von den Nachkommen dieser Fürsten gieng endlich

то вони спершу не зайняли земель над Дністром, Серетом і Прутом. Ця обставина зробила можливим нове просування слов'ян уперед. Близько 950 року візантійський імператор Конstantin Багрянородний вперше згадує Серет і Прут так, як їх називають слов'яни, а приблизно з 1050 року знову розвиваються обставини, що уможливають відновлення слов'янських поселень над цими ріками.

Між тим сталися важливі для слов'ян події¹⁾. Саме в той час, коли угри знаходилися в Ателькуцу і звідти виходила їхня загроза, на півночі відбулося об'єднання *фінських і слов'янських племен* через *варягів-русів*, які прийшли зі Скандинавії, і було засноване панування норманської династії Рюриковичів. Силою зброї варяги-руси поширювали свою владу на сусідні народи. Вони воювали проти угличів та тиверців ще в кінці дев'ятого століття, а за Ігоря, сина Рюрика (912 — 945 рр.) підкорили їх собі. Після цього Володимир, який пізніше був названий Святим, у 981 році здобув городи Теробовлю, Перемишль, потім Червень та інші. Пізніше він навіть воював з хорватами. Внаслідок цих подій ті слов'яни, яких ми сприймаємо під назвою *русини*, опинилися під пануванням князів, що походять від варягів-русів. Ці князі запровадили у них християнство²⁾, від них вони мають свою назву, а європейське «рутени» є тільки спотвореною назвою русів³⁾. Нарешті нащадки цих князів

¹⁾Vergl. R j u m i n: Geschichte Rußlands, Mitau 1874.

²⁾Vergl. darüber P e l e s z: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom u. s. w. I. B., Wien 1878, S. 92 ff. - Eingeführt wurde das Christentum durch Wladimir den Heiligen, der es von den Griechen angenommen hatte. Mit den Griechen fielen im Jahre 1054 auch die Untertanen der russischen Fürsten dem Schisma zu. Erst am 23. Dezember 1595 erfolgte sodann die Union.

³⁾Nach dem Namen *Riis*, welchen die Finnen und mit ihnen die Slawen jenen skandinavischen Stämmen beilegen, von

¹⁾Пор.: R j u m i n: Geschichte Rußlands, Mitau 1874.

²⁾Пор про це.: P e l e s z: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom ... I. B., Wien 1878, S. 92 ff. — Християнство запровадив Святий Володимир, запозичивши його у греків. Разом з греками і піддані руського князівства в 1054 році потрапили під схизму. Унія відбулася тільки 23 грудня 1595 року.

³⁾Від назви *рус*, яку слов'яни давали фінам, а з ними й тим скандинавським племенам, від яких походить династія Рюриковичів, підданих цієї династії

etwa im Jahre 1084 die Gründung des selbstständigen Theilfürstentums Rutenien oder Rotrußland¹⁾ vor sich. Durch Ruriks Dynastie sind einige Jahrhunderte lang die Rutenen mit jenen Völkern in Verbindung gebracht worden, die nach ihrer germanischen Fürsten-Dynastie ebenfalls den Namen Russen führen. Während aber die Rutenen als *w a h r e R e p r ä s e n t a n t e n d e s S l a w e n t u m s* bezeichnet werden müssen, bilden das Volk der Russen zum großen Theile Finnen, Türken und Tataren, die im Laufe der Zeit slawisiert wurden.²⁾

Etwa zur selben Zeit, da die Gründung des rutenischen Theilfürstentums erfolgte, begann wol auch, von den Kumanen offenbar nicht gehindert, die Ausbreitung der Rutenen den Dniester und Prut hinab. Als hierauf Wladimirko Wolodarowicz den Plan faßte, Rotrußland unter seine Herrschaft zu einigen, trieb er seinen Brudersohn Iwanko Rostislawicz von seinem Vatererbe. Während nun Wladimirko die rotrussischen Länder allein von Halicz aus beherrschte, nach welcher Stadt das ganze Land in der Folge den Namen *G a l i z i e n* erhielt, gründete Iwanko am Unterlaufe des Prut

denen die Rurik-Dynastie ausgieng, wurden die Untertanen dieser Dynastie «*R u s s e n*» genannt. Als eine verderbte Form dieses Namen ist die Bezeichnung «*R u t e n e n*» (*Ruthenus, Rutenus u. s. w.*) aufzufassen; sie kommt etwa seit dem 12. Jh. bei Schriftstellern vor, war ursprünglich mit «*Russen*» gleichwertig. später auf die heutige Bedeutung beschränkt, behauptet sie sich noch immer in der Büchersprache, ohne volkstümlich geworden zu sein. Vergl. S. 32, Anmerk. 3. — *K u n i k i n D o r n ' s «Caspia»* (*Mémoires de l' Acad. Imp. des sciences de S. Pétersburg XXIII. 1, 1875*) S. 394, 395. — *B i d e r m a n n: Die ungarischen Ruthenen u. s. w. Innsbruck 1867 II. 1., S. 33 ff.*

¹⁾Nach der wollynischen Stadt Czerwen führten die westlichen Gebiete Rußlands den Beinamen der «*czerwenischen*», woraus später aus Mißverstand der Name Rotrußland [*Russia rubra*] entstand, indem man diesen Beinamen von «*czerwone - rot*» ableitete. *S t r a h l: Geschichte des russischen Staates, Hamburg 1832, I. B., S. 106.*

²⁾Vergl. *B i d e r m a n n: Die ung. Ruthenen II. 1., S. 1 ff.* — *S c h i e m a n n a. a. O., S. 199.* — *R a m b a u d: Geschichte Rußlands. Berlin 1886, S. 26 ff.* Inwiefern die Rutenen fremde Elemente (besonders Petschenegen und Kumanen) aufsaugten, wäre erst nachzuweisen.

zasnuwali близько 1084 року самостійне князівство Русь, або Червона Русь¹⁾. Через династію Рюриковичів русинів упродовж кількох століть пов'язували з тими народами, які через германську князівську династію теж носили назву русинів. Власне русинами треба називати справжніх представників слов'ян, а народ росіян утворився більшою мірою від фінів, тюркських народів та татар, які з часом були слов'янізовані²⁾.

Приблизно в той самий період, коли відбулося заснування руського князівства, почалося, мабуть, поширення русинів вниз по Дністру й Пруті, якому, очевидно, не перешкоджали кумани. Коли Володимирко Володарович задумав приєднати до себе Червону Русь, він прогнав свого племінника Іванка Ростиславича з його отчини. Тепер, коли Володимирко сам правив червоноруськими землями з Галича — а за цим містом весь край отримав пізніше назву *Г а л и ч и н а* —, Іванко заклав у нижній

називають «*р у с ь к и м и*». Назву «*р у т е н и*» (*ruthenus, gutenus*) треба розглядати як спотворену форму цієї назви; вона у письменників з'явилася приблизно з 12-го століття, спочатку вона була рівнозначна назві «*руський*», а потім обмежилася сьогоднішнім значенням, її ще вживають у книжному мовленні, але серед народу вона не прижилася. Пор.: стор. 32, примітка 3. — *K u n i k i n D o r n ' s «Caspia»* (*Mémoires de l' Acad. Imp. des sciences de S. Pétersburg XXIII. 1, 1875*), S. 394, 395. — *B i d e r m a n n: Die ungarischen Ruthenen ... Innsbruck 1867 II. 1., S. 33 ff.*

¹⁾Від назви волинського міста Червень західні області Русі носили назву «*червенські*», з чого пізніше через непорозуміння виникла назва Червона Русь [*Russia rubra*], бо «*червенський*» помилково ототожнювали з «*червоний*». *S t r a h l: Geschichte des russischen Staates, Hamburg 1832, I. B., S. 106.*

²⁾Пор.: *B i d e r m a n n: Die ung. Ruthenen II. 1., S. 1 ff.* — *S c h i e m a n n a. a. O. S. 199.* — *R a m b a u d: Geschichte Rußlands. Berlin, 1886, S. 26 ff.* Наскільки русини увібрали в себе чужі елементи (особливо печенігів та куманів), треба ще довести.

und Seret das Fürstentum von Berlad. So vergänglicher Natur dasselbe auch sein mochte, sei e Gründung bezeugt es doch, daß schon in der ersten Hälfte des zwölften Jahrhunderts Rutenen weit südwärts gezogen waren. Aus einer Urkunde dieses unglücklichen Fürsten, die am II. Mai 1134 ausgestellt wurde, ersehen wir ferner, daß längst der Flüsse, die das Ostkarpatenland durchziehen, sich offenbar ein reger Handelsverkehr entwickelte. In der selben Urkunde wird auch zum erstenmale die Stadt Klein-Halicz, das ist Galacz, genannt, die wol als eine haliczer Handelscolonie angesehen werden muß. Längst der Straßenzüge zwischen Halicz und Galacz sind aber sicherlich auch an anderen punkten Halteplätze und Ansiedlungen errichtet worden, aus denen rutenische nische Dörfer und Ortschaften hervorgiengen.¹⁾ Schon begann aber auch zu Folge der günstigen Verhältnisse ein neues Volkselement im Ost-Karpatenlande auszutreten; es sind dies die W l a c h e n oder W a l a c h e n, die wir nun Rumänen zu nennen pflegen. Aus den Balkanländern, wo ihre Wiege stand, zogen sie auf das nördliche Donauufer, woselbst ihre erste etwas unbestimmte Erwähnung zum Jahre 1164 geschieht. Im übrigen waren damals die Gebiete im Osten des Karpatenzuges noch immer nur spärlich bevölkert. In den folgenden Jahrzehnten mehrte sich aber sicherlich die Zahl der rutenischen und walachischen Einwanderer. Nach dem Jahre 1223 drängten sich auch die Kumanen, von den Mongolen oder Tataren im Osten geschlagen, in das Karpatengebiet. Rutenen, Walachen und Kumanen saßen damals auch auf dem Boden der Bukowina. Doch die Ruhe dauerte nur noch kurze Zeit. Dann brach im Jahre 1241 die Mongolenflut herein und ihre wütenden Stöße trafen auch die Gebiete am Dniester, Prut und Seret.

¹⁾Diese Ansicht habe ich schon im Buchenwalde Nr. 1 (Zur Geschichte der Stadt Czernowitz und ihrer Umgegend, Czernowitz 1888) S. 6 und 7 geäußert und hatte dabei die Städte Suczawa, Seret, Kamienic, Chotim, Czernowitz u. s. w. im Sinne. Es freut mich, daß S a r a n i e w i c z in seiner *Исторія гал.-вол. Руси* S. 148, wie ich jetzt sehe, ähnlicher Meinung ist. — Vergl. das Städteverzeichnis in der *Воскресенская летопись* (*Woskresenkische Chronik im Полное собрание русскихъ летописей*, Petersburg 1856, 7. B.) S. 240.

течії Пруту та Серету Берладське князівство. Хоч воно було недовговічне, але його заснування свідчить, що вже в першій половині дванадцятого століття русини просунулися далеко на південь. З грамоти цього безталанного князя, що була видана 11-го травня 1134 року, бачимо, що вздовж рік, що протікали Східним Прикарпаття, розвивалася жвава торгівля. У тій самій грамоті вперше названо й город Малий Галич — це зараз Галац — який, мабуть, треба розглядати як галицьку торгову колонію. Уздовж доріг з Галича до Галаца, а також в інших місцях, звичайно ж, будувалися стійбища та поселення, з яких потім виникали руські села та містечка¹⁾. Внаслідок сприятливих обставин на східному Прикарпатті починають також виступати нові етнічні елементи — це в о л о х и, чи в а л а х и, яких ми тепер називаємо румунами. З балканських країв, котрі є їхньою колискою, вони перейшли на північний берег Дунаю, де, власне, їх уперше згадують 1164 року, правда, дещо нечітко. Загалом землі на схід від Карпат у той час були дуже рідко заселені. Але вже у наступні десятиліття число руських і волоських поселенців, звичайно, збільшилося. Після 1223 року потягнулися на Прикарпаття й кумани, розбиті татаро-монголами. Русини, волохи й кумани сиділи тоді на землях Буковини. Однак спокій тривав не дуже довго, бо у 1241 році сталася монгольська навала, а її люті удари докотилися й до земель над Дністром, Прутом та Серетом. Монгольський

¹⁾Цей погляд я висловив у журналі «Buchenwald» Nr. 1 (у статті «Про історію міста Чернівці та його околиць»), Czernowitz 1888, S. 6, 7. Я мав на увазі міста Сучава, Серет, Кам'янець, Хотин, Чернівці тощо. Мене тішить, що Ш а р а н е в и ч у своїй книзі «*Исторія гал.-вол. Руси*» (стор. 148), як тепер видно, має ту саму думку. — Пор. перелік міст у «*Воскресенская летопись*» у «*Полное собрание русских летописей*», Петербург, 1856, 7 т., стр. 240.

Der mongolische Heerführer Kadan durchzog das Land, um durch das Moldawathal in Siebenbürgen einzufallen; ein anderer Führer, Baghatur überschritt den Seret und verwüstete das südlichere Gebiet. Die Ortschaften, welche entstanden waren, wurden verwüstet; die Einwohner wol zu großem Theile vernichtet oder weggeschleppt; die Reste derselben blieben durch mehr als hundert Jahre unter tatarischer Herrschaft. Erst durch König Ludwig I. von Ungarn, in dessen Heeren sich auch Walachen aus der Marmarosch befanden, wurden die Tataren besiegt und zurückgedrängt. Walachische scharen aus der Marmarosch begründeten im eroberten Gebiet, indem sie von Ungarn abfielen, das selbstständige Fürstentum an der Moldawa. Zur selben Zeit büßte Galizien seine selbstständigkeit ein und geriet unter die Herrschaft Kasimirs von Polen. Kurz vor das Jahr 1350 fallen diese Ereignisse.

полководець Кадан пройшов краєм, щоб напасти через Молдавську долину на Семигород, а інший полководець Багатур перейшов Серет і спустошив південну частину. Поселення, що виникли раніше, були спустошені, а їхні жителі переважно убиті або забрані в полон, а решта ще понад сто років залишалася під татарським пануванням. І тільки за короля Людовика I Угорського, у війську якого були також волохи з Мармарошу, татари були переможені та витіснені. Волоські загони з Мармарошу, коли вони відділилися від Угорщини, заснували на захопленій території самостійне князівство над Молдавою. Саме тоді Галичина втратила свою самостійність і потрапила під панування Казимира Польського. Ці події відбулися незадовго до 1350 року.

Die Rutenen im Fürstentum Moldau und unter österreichischer Herrschaft

Sobald es in Folge der Gründung des moldauischen Fürstentums heller über unseren Gegenden wurde, treten auch vielfache Beweise für die slawischen Bewohner dieser Gebiete uns entgegen. Im Jahre 1359 wird zum erstenmale der Name des Fürstentums M o l d a u genannt;¹⁾ er rührt vom Flusse Moldawa her, von dem die Herrschaft der Walachen ausgieng. Der Flußname Moldawa ist aber wahrscheinlich slawisch.²⁾ Im Jahre 1387 wird die Stadt

Русини у Молдавському князівстві та під австрійською владю

Коли внаслідок заснування Молдавського князівства над нашими краями стало трохи світліше, з'явилися численні нові докази існування слов'янських поселенців у цих краях. 1359 року вперше згадано Молдавське князівство, ця назва виводиться від річки Молдава¹⁾, звідки походить волоське правління. Однак назва річки Молдави є, мабуть, слов'янською²⁾. 1387 року

¹⁾In einer Urkunde Ludwigs I. vom 20. März 1359 (F e j é r: Codex diplomaticus Hungarie IX. 3., S 159) . . . terrae nostrae M o l d a v a n a e . . . — An dieser stelle sei auch das viele Zweifel erregende «Moldovlachia» in der Urkunde des bulgarischen Zaren Johann Kaliman Asen (1241—1245) hingewiesen. Vergl. Pič: Ueber die Abstammung der Rumänen, Leipzig 1880, S. 95.

²⁾Betreffs der Vermutung, daß «Moldawa und Suczawa» slawische Namen seien, möge auf die böhmischen Flüsse «Moldau und Sazawa» hingewiesen werden. Indeß darf nicht geleugnet werden, daß in den beiden Ländern diese Flußnamen an ältere nicht slawische Formen anknüpfen könnten.

¹⁾У грамоті Людовика I від 20 березня 1359 року (F e j é r: Codex diplomaticus Hungarie IX. 3., p. 159). . . terrae nostrae M o l d a v a n a e . . . — У цьому зв'язку треба ще вказати на грамоту болгарського царя Івана Коломана Асена (1241—1245), у якій слово «Moldovlachia» викликає стільки сумнівів. Пор.: Pič: Über die Abstammung der Rumänen, Leipzig, 1880, S. 95.

²⁾Стосовно припущення, що Молдова та Сучава є слов'янськими назвами, я хочу вказати на богемські ріки «Влтава та Сацава». Однак не можна заперечувати, що в обох країнах багато назв річок можуть бути пов'язані з старшими неслов'янськими формами.

Suczawa genannt,¹⁾ sie hat ihren Namen vom Flusse, an dessen Ufer sie liegt, und dieser Flußname scheint ebenfalls slawisch zu sein. Fünf Jahre später, — 1392 — wird die Bukowina d. i. der kleine und große Buchenwald genannt, der vom Seret nordwärts sich erstreckte und nach dem später unser Ländchen seinen Namen erhielt.²⁾ Im Jahre 1407 wird Czernowitz mit seinem ebenfalls sicher slawischen Namen genannt.³⁾ Drei Jahre später wird das «Wasser Bistricza» erwähnt.⁴⁾ Kurzum im Norden und süden durch das ganze Land treten uns slawische Namen entgegen, die besten Zeichen für die Verbreitung der Rutenen.

Aber auch in der Tradition der Walachen hat sich die Erinnerung erhalten, daß vor der Begründung des moldauischen Fürstentums Rutenen in der Bukowina sich vorfanden. In der Gründungssage⁵⁾ wird nämlich erzählt, daß der Gründer des moldauischen Fürstentums Dragosch gewesen sei. Als dieser mit seinen Gefährten zum ersten Male das Land jagend durchstriefte, sahen die letzteren aus dem Eichenhaine, der einen Fluß, nämlich die Suczawa umsäumte, Rauch aufsteigen; näher gekommen fanden die Jäger einen alten Mann in einem Bienengarten. Da sie sich mit ihm nicht verständigen konnten, führten sie

згадане місто Сучава¹⁾, його назва теж походить від назви річки, на березі якої воно стоїть, але й назва річки токож видається слов'янською. Через п'ять років, тобто у 1392 році, зустрічаємо назву Буковина, тобто малий і великий буковий ліс, який простягається на північ від Серету і від якого пізніше отримав свою назву наш край²⁾. У 1407 році названо Чернівці теж явно слов'янським іменем.³⁾ Через три роки згадується назва «вода Бистриця»⁴⁾. Коротше кажучи, на півночі та на півдні всього краю нам зустрічаються слов'янські назви, що є найкращим свідченням розселення русинів.

У традиціях волохів теж збереглися спогади, які свідчать, що до заснування Молдавського князівства русини перебували на Буковині. У легенді про заснування⁵⁾ саме розповідається, що фундатором Молдавського князівства був Драгош. Якось він зі своїми супутниками вперше полював на Буковині і вони побачили, як з дубового гаю, що оточував річку, а саме Сучаву, здіймався дим. Коли мисливці підійшли ближче, то побачили на пасіці старого чоловіка. Позаяк вони не могли

¹⁾В одній з грамот воєводи Петра від 26 вересня 1387 року (пор.: Schmid: Suczawa's historische Denkwürdigkeiten, Czernowitz, 1876, S. 17, 18). — У цитованій грамоті на стор. 22, прим. 2 написано: оу Сочавѣ і.т.д.

²⁾In einer Urkunde des Woiwoden Roman vom 30. März 1392 (Petriceicu — Hăjdêu: Archiva istorică a României, Bukarest 1865 l. 1., S. 18, 19): оу буковину; до великы буковины. — Zu vergl. ist die Urkunde vom 15. März 1412 bei Dogiel: Codex diplomaticus regni Poloniae, Wilna 1758, l. B., S. 47: sylvae maiores Bukowina dictae; ad aliam sylvam minorem Bukowina dictam.

³⁾In einer Urkunde des Woiwoden Alexander vom 8. Oktober 1407 (6916) (Kaluźnik: Dokumenta moldawskie i multańskie, Lemberg 1878, S. 13 ff): Черновци.

⁴⁾Ebenfalls in einer Urkunde Alexanders vom 15. Februar 1410 (Wickenhauer: Moldawa I (Die Urkunden des Klosters Moldawiza, Wien 1862) S. 57.

⁵⁾Miron Kostin (Ausgabe in den Chronicele Romaniei u. s. w von Kogălnicean, 3. B., Bukarest 1874) S. 516.

¹⁾В одній з грамот воєводи Петра від 26 вересня 1387 року (пор.: Schmid: Suczawa's historische Denkwürdigkeiten, Czernowitz, 1876, S. 17, 18). — У цитованій грамоті на стор. 22, прим. 2 написано: оу Сочавѣ і.т.д.

²⁾У грамоті воєводи Романа від 30 березня 1392 року (Petriceicu — Hăjdêu: Archiva istorică a României, Bukarest, 1865 l. 1., p. 18, 19): оу буковину; до великы буковины. — Пор. з грамотою від 15 березня 1412 року наведену у Догеля: Codex diplomaticus regni Poloniae, Wilna 1758, l. B., S. 47: sylvae maiores Bukowina dictae; ad aliam sylvam minorem Bukowina dictam.

³⁾У грамоті воєводи Олександра від 8 жовтня 1407 року (6916). (Kaluźnik: Dokumenta moldawskie i multańskie, Lwow, 1878, S. 13 ff): Черновци.

⁴⁾Теж у грамоті Олександра від 15 жовтня 1410 року (Wickenhauer: Moldawa I (Die Urkunden des Klosters Moldawiza, Wien, 1862), S. 57.

⁵⁾Miron Kostin (опубліковано Когельнічану в Chronicele Romaniei ... т. 3., Bukarest, 1874), S. 516.

ihn zu Dragosch und nun gab der Alte von einem Dolmetsch befragt an, daß er Iaczko heiße, aus Sniatyn vor einigen Jahren hiehergekommen sei und einen Bienengarten besitze; auch habe er außer den Ankömmlingen bis dahin niemanden gesehen. Darauf erklärt Dragosch dem Iaczko seine Pläne, und bittet ihn, er möge seine stammesgenossen herbeirufen und sich auf dem Boden, den Dragosch ihm schenke, niederlassen. Iaczko nahm den Antrag an und gründete, nachdem er Rutenen aus Sniatyn und Pokuczien berufen hatte, die Ortschaft Iaczkanie (Itzkani). So die Sage, die in ihrer Eigenart als Nationalsage wol manchen Umstand verwischt und verdunkelt hat. Soviel steht aber fest, daß, wenn diese Sage überhaupt entstehen sollte, die Ueberlieferung vorhanden sein mußte, daß zur Zeit der Gründung des Fürstentums Moldau Rutenen in der Bukowina waren. Im übrigen geht aus dieser Sage auch hervor, daß die Einwanderungen der Rutenen in die Moldau über den Czeremosz und durch das Gebiet zwischen Prut und Dniester erfolgte.

An dritter Stelle müssen wir endlich den Bericht des polnischen Chronisten Dlugosz, der am Ende des fünfzehnten Jahrhunderts schrieb, erwähnen.¹⁾ Aus seiner Nachricht ergibt es sich ebenfalls zweifellos, daß Rutenen zur Zeit der Begründung des moldauischen Fürstentums in der Bukowina saßen. Wenn aber Dlugosz bemerkt, daß diese Rutenen von den Walachen anfangs durch List, dann durch Gewalt vertrieben wurden, so ist diese Behauptung eine irrige. Zunächst fehlt es schon für ein solches Vorgehen an jeder Begründung. Aus mehr als einem Umstande²⁾ müssen wir nämlich darauf schließen,

¹⁾Dlugosz (Ausgabe zu Leipzig 1711, I. B.) IX. Sp. 1122. [Valachi] ... veteribus dominis et colonis Ruthenis primum subdole deinde, abundante in dies multitudine, per violentiam expulsis illam [Moldaviam] occuparunt...

²⁾Vergl. Rogger: Carmen miserabile capp. 20. u. 40. — Die Colonisationsversuche Bela IV. — Charakter der «Tatarenwirtschaft» überhaupt. — In der «Cronica de gestis Hungarorum» wird erzählt, dass auf einem Marsche des Königs Ludwig I. vom Seretflusse nach Munkacz 400 Pferde aus Mangel an Futter umkamen und die Leute eine Woche lang nur Bohnen aßen; daraus ist der Schluß aus «tagelange Einöden» sicher berechtigt. — Endlich hielt auch die Sage

з ним порозумітися, то привели його до Драгоша і через тлумача старий розповів, що зветься Яцком, він кілька років тому прийшов зі Снятина та має пасіку, а до їхнього приходу тут нікого не бачив. Після того Драгош пояснив Яцкові свої плани і попросив його покликати одноплемінців і оселитися на землі, яку Драгош йому дарує. Яцко виконав доручення і після того, як привів русинів зі Снятина та Покуття, заснував село Яцкани (Іцкани). Так повідає легенда, яка через свою національну своєрідність дещо стирає та затемнює саме національне питання. Однак точно відомо, що така легенда мала виникнути для того, щоб служити звісткою про перебування русинів на Буковині в часи заснування Молдавського князівства. Між іншим, з легенди видно також, що Молдову заселяли русини, які прийшли з-за Черемошу, а також із земель, що лежали між Прутом і Дністром.

Третім треба згадати повідомлення польського літописця Длугоша, який писав у кінці п'ятнадцятого століття¹⁾. З його повідомлення теж однозначно видно, що в часи заснування Молдавського князівства русини жили на Буковині. Однак коли Длугош робить зауваження, що волохи спочатку хитрістю, а потім силою вигнали русинів, то таке судження є хибним, бо не було жодного обґрунтування таким діям. Із багатьох обставин²⁾ ми доходимо висновку, що землі східного Прикарпаття були

¹⁾Dlugosz (видання Leipzig, 1711, I. B.) IX Sp. 1122 [Valachi] ... veteribus dominis et colonis Ruthenis primum subdole deinde, abundante in dies multitudine, per violentiam expulsis illam [Moldaviam] occuparunt ...

²⁾Пор.: Rogger: Carmen miserabile capp. 20 u. 40. — Die Colonisationsversuche Bela IV. — Charakter der «Tatarenwirtschaft» überhaupt. — У літописі «Chronica de gestis Hungarorum» розповідається, що під час одного з походів короля Людовика I від річки Серет до Мункачу від браку корму загинуло 400 коней, а люди цілий тиждень їли тільки квасолу. Звідси виправданий висновок про багатоденні усамітнення. — Та й

daß die Ostkarpatengebiete nur ungemein spärlich bewohnt waren; die Walachen also nicht nur genug Raum zu ihrer Ansiedlung fanden, sondern auch bestrebt sein mußten, die Bevölkerung in geeigneter Art zu vermehren, nicht aber zu vermindern. Im übrigen haben wir auch directe Beweise hiefür, daß Tausende von Rutenen mit Gewalt nach der Moldau geführt und dortselbst angesiedelt wurden. Als Stefan der Alte im Sommer des Jahres 1498 nach Podolien und Russien emfiel, machte er angeblich mehr als 100.000 Gefangene und siedelte sie in der Moldau an. Deshalb, fügt unser Gewährsmann, der moldauische Chronist Ureche, hinzu, wäre noch zu seiner Zeit in der Moldau die rutenische Sprache verbreitet.¹⁾ Dieser Zusatz darf natürlich nicht in der Art gedeutet werden, daß vor der Ansiedlung der Rutenen durch Stefan keine Rutenen in der Moldau wohnten; sicher ist er aber ein Beweis hiefür, daß es in der Moldau nicht üblich und nötig gewesen sei, Rutenen zu vertreiben. Die Sage selbst würde nichts von rutenischen Ansiedlungen erzählen, wenn solche nicht vorgekommen wären. Endlich dürften auch Namen, wie Jazkow, Jazek Hudic, Czortowski, Iwaschek Hrinkowicz, Andrik, Czortorow, Skripka²⁾ und ähnliche, deren Träger als Zeugen in den Urkunden der Woiwoden vorkommen, Rutenen angehört haben, die in der Moldau ansäßig waren.

Es kann also kaum daran gezweifelt werden, daß es unrichtig wäre anzunehmen, daß die Rutenen von den Walachen aus der Moldau überhaupt und aus der Bukowina insbesondere verdrängt wurden. Wir müssen vielmehr annehmen, daß die Walachen stets bestrebt waren, die Zahl der Rutenen zu erhöhen. Sehr wol dürfen

daran fest, daß zur Zeit der Begründung des moldauischen Fürstentums das Land öde war. Vergl. Miron Kostin a. a. O., S. 516... stali zdumieni: na takich pustyniach ktoby mieszkał?

¹⁾Ureche (Ausgabe in den *Chronicele Romaniei* u. s. w. I. B., Bukarest 1872) S. 174.

²⁾Wickenhauer: *Moldawa I* (die Urkunden des Klosters Moldawiza) Wien 1862, S. 57, 67, 69; *Molda I* (Geschichte der Klöster Homor u. s. w.) Czernowitz 1881, S. 89, 87. — Manche der Namen können übrigens Polen angehören.

заселені надзвичайно рідко, отже, волохи не тільки знаходили тут доволі простору для своїх поселень, але й мусили постійно прагнути до того, щоб у відповідний спосіб збільшувати населення, а не зменшувати його. Між іншим наявні прямі свідчення того, що тисячі русинів насильно гнали до Молдови і там поселяли. Коли Штефан Старий (Великий) влітку 1498 року здійснив напад на Поділля й Русь, то кажуть, що він узяв у полон 100.000 людей і розселив їх у Молдові. Молдавський літописець Уреке додає також, що через це за його часів у Молдові була поширена руська мова¹⁾. Звичайно, таке зауваження не можна тлумачити як доказ того, що до заселення Молдови русинами їх там не було. Однак незаперечним є доказ, що у Молдові не практикувалося, та й не було необхідним вигнання русинів. Сама легенда нічого не розповідала б про руські поселення, якби їх там не існувало. Нарешті, такі імена, як Яцков, Яцек, Гудич, Чортовський, Івашек, Гринкович, Андрик, Чорторов, Скрипка²⁾ і т.п., носії яких згадуються в грамотах воєвод як свідки, належали мабуть, русинам, які селилися в Молдові.

Отже, не може бути сумніву і було б хибним припустити, що волохи витіснили русинів з Молдови взагалі, а з Буковини зокрема. Більше того, ми мусимо визнати, що волохи постійно намагалися збільшувати число русинів. У цьому зв'язку треба вірити

сама легенда чітко стверджує, що в часи заснування Молдавського князівства край був безлюдний. Пор. Miron Kostin там же, s. 516. ... stali zdumieni: na takich pustyniach ktoby mieszkał?

¹⁾Ureche (опубліковано в *Chronicele Romaniei* ... т. I., Bukarest, 1872), p. 174.

²⁾Wickenhauer: *Moldawa I* (die Urkunden des Klosters Moldawiza), Wien, 1862, S. 57, 67, 69; *Molda I* (Geschichte der Klöster Homor ...) Czernowitz, 1881, S. 89, 87. - Деякі з цих імен можуть, між іншим, належати полякам.

wir in dieser Beziehung den Berichten des moldauischen Woiwoden, Demeter Cantemir (1710), glauben, daß die Walachen bestrebt waren, aus den Nachbarländern Leute herbeizuführen, welche die Felder bebauen sollten.¹⁾ Aus den Nachrichten Cantemirs geht es auch hervor, daß unter diesen Leuten viele aus den polnischen Gebieten stammten, wobei natürlich zunächst an Rutenen zu denken ist. In dem angeführten Berichte über Stefan besitzen wir übrigens einen Beleg für die Wahrheit der Bemerkungen Cantemirs, und wir wiederholen es also noch einmal, daß die Rutenen sicher nicht von den Walachen vertrieben wurden, wol aber diesen gegenüber in der Moldau nur eine untergeordnete Stellung einnahmen. In einer anderen Art ist aber freilich die Zahl der Rutenen durch den Einfluß der Walachen stets vermindert worden: die Rutenen, welche neben den Walachen saßen, assimilierten sich nämlich denselben. «Diejenigen Leute, sagt Cantemir, welche aus Polen nach dem Innern der Moldau gebracht wurden, vergaßen im Laufe der Zeit die väterliche Sprache und nahmen die moldauische an; nur diejenigen, welche in den Grenzgebieten gegen Polen wohnen, sprechen bis zur Gegenwart rutenisch und polnisch».²⁾ In der Bukowina galt und gilt eben so wie für jede Gegend, in der Slawen neben Romanen sitzen, die Beobachtung, daß die Romanen durch Assimilation der Slawen an Boden und Zahl gewinnen.¹⁾ Im übrigen muß noch hervorgehoben werden, daß die Bewohner der Moldau überhaupt durch die zahlreichen verheerenden Kriege und besonders durch die Tatareneinfälle, wie Cantemir hervorhebt, viel zu

¹⁾C a n t e m i r: Descriptio Moldaviae (Operele principelui Demetriu Cantemiru, I. B. Bukarest 1872) XVI.

²⁾Vergl. K r e c k w i t z: Beschreibung des ganzen Königreiches Hungarn, Frankfurt 1885, S. 390: «Jetzt wohnen R e u s e n, Tartern, Sarmater (das heißt Polen), Ratzen (das heißt Serben), Armenier, Bulgaren, siebenbürger Teutsche und viel Zigeuner . . . [in der Moldau]. Und dieweil die Völker unterschiedlich, also haben sie auch unterschiedliche Religionen, wiewol sie den Wallachen in vielem nacharten, sich auch der wallachischen oder corrumpirten romanischen Sprache und Kleidung gebrauchen. . . .» — Die stelle ist abgedruckt bei B i d e r m a n n: Die Bukowina unter österr. Verwaltung, Lemberg 1876, S. 45.

повідомленням молдавського воеводи Димитрія Кантеміра (1710), що волохи прагнули залучати людей з сусідніх країн, щоб вони обробляли землю¹⁾. З повідомлень Кантеміра також видно, що серед цих людей багато було з польських земель, звичайно, при цьому в першу чергу треба мати на увазі русинів. У наведеному вище повідомленні про Штефана ми знаходимо підтвердження правдивості зауважень Кантеміра, і ми повторюємо ще раз: русинів волохи не виганяли, але русини у порівнянні з волохами, мабуть, відігравали в Молдові другорядну роль. Правда, число русинів зменшувалося іншим чином, а саме через вплив волохів: русини, що селилися по сусідству з волохами, асимілювалися з ними. «Ті люди, — каже Кантемір, — які прийшли з Польщі й досягнули внутрішніх районів Молдови, з часом забували свою батьківську мову й переходили на молдавську; тільки ті, що жили на сусідніх з Польщею землях, розмовляють і тепер по-руськи та по-польськи»²⁾. На Буковині, як і в кожній місцевості, де слов'яни проживають поряд з романцями, можна спостерігати, що романці розширюють свої землі та збільшують своє число завдяки асиміляції¹⁾. Між іншим, треба ще зазначити, що жителі Молдови, як підкреслює Кантемір, взагалі багато терпили через численні

¹⁾C a n t e m i r: Descriptio Moldaviae (Operele principelui Demetriu Cantemiru, I., B. Bucuresti, 1872) XVI.

²⁾Пор.: K r e c k w i t z: Beschreibung des ganzen Königreiches Hungarn, Frankfurt, 1885, S. 390: «Тепер живуть р у с и н и, татари, сармати (тобто поляки), раци (тобто серби), вірмени, болгары, семигородські німці і багато циганів ..[у Молдові]. І тому що народи різні і мають різні релігії, вони багато в чому хочуть н а с л і д у в а т и в о л о х і в, використовувати також волоську чи спотворену романську мову і одяг» — Це місце опубліковане в: B i d e r m a n n: Die Bukowina unter osterr. Verwaltung, Lemberg 1876, S. 45.

leiden hatten. Die Tataren sollen zuweilen die Insassen ganzer Dörfer in die Gefangenschaft getrieben und als Slawen verkauft haben. Auch dieser Umstand kann wol die Walachen oder Moldauer nicht bewogen haben, sich gegen die Einwanderung der Rutenen ablehnend zu verhalten. Wir gelangen nun aber zur Untersuchung derjenigen Umstände, welche die freiwillige Einwanderung der Rutenen aus dem polnischen Gebiete in die Bukowina besonders gefördert hatten.

Es ist schon an einer früheren stelle bemerkt worden, daß zur selben Zeit, da das Fürstentum Moldau begründet wurde, das Fürstentum Galizien seine Selbstständigkeit verlor und in die Gewalt der Polen kam. In dem ersten Momente, als Kasimir daselbst festen Fuß gefaßt zu haben glaubte, dachte er auch schon «an die Begründung einer römisch-katholischen Hierarchie» und «an die Wiederbelebung der katholischen Propaganda.» Welche widerstrebenden Gefühle diese Plane des Polen in den zugleich mit den Griechen dem Schisma zugefallenen Rutenen hervorriefen, dafür können die Worte russischer Jahrbücher als Beleg dienen: «Im Jahre 1349, heißt es in denselben, kam der König von Krakau mit vielem Volke, er nahm Wolhynien durch List und verübte an den Christen viel Schlechtes, indem er die Kirchen in lateinische ruchlose Gotteshäuser verwandelte.»²⁾ Unter diesen Umständen wird es wol richtig sein anzunehmen, daß gar manche glaubenseifrige Rutenen bei den schismatischen Moldauern Zuflucht suchten. In Uebereinstimmung mit dieser Behauptung, meldet noch

¹⁾Es ist ganz natürlich, daß die von den Walachen aufgenommenen rutenischen Elemente auf dieselben nicht ohne Einfluß blieben. Schon Dlugosz behauptet, daß die Walachen die Art und Sitten der Rutenen angenommen hätten (IX, Sp. 1122. . (Valachi) in Ruthenorumque ritus & moresa propriis degenerantes). — Kreckwitz a. O. sagt: «. . . allein daß sie, die Moldauer, mit den Geberden, zum Theil auch im Reden den Polacken (!) nachschlagen». — Sulzer: Geschichte des transalpinischen Daciens u. s. w. I. 2. Wien 1781, S. 428 u. s. — Haquet: Neueste physikalisch-politische Reisen, Nürnberg 1790, I. Th., S. XI.

²⁾Vergl. Reifenkugel: Die Gründung der römisch-katholischen Bisthümer in den Territorien Halicz und Wladimir (Separatabdruck aus dem Archiv. österr. Geschichte) Wien 1874, S. 26.

спустошливі війни, а особливо від нападів татар. Бувало, що татари захоплювали в полон та продавали у рабство жителів цілих сіл. Ця обставина, мабуть, теж не могла спонукати волохів, або молдаван, чинити опір стосовно русинів. А зараз ми дослідимо ті обставини, які особливо сприяли добровільному переселенню русинів з польських земель на Буковину.

Раніше ми вже згадували, що в той самий час, коли засновувалося Молдавське князівство, Галицьке князівство втратило свою самостійність і потрапило під владу Польщі. Спершу, коли Казимирові здавалося, що він там уже закріпився, він думав також «про заснування римсько-католицької ієрархії» та «про відродження католицької пропаганди». Але які почуття опору ці плани поляка викликали у русинів, котрі після розколу церкви разом з греками сповідували православ'я, свідчать літописи: «1349 року, — йдеться в них, — прийшов краківський король з великою кількістю людей, він хитрістю захопив Волинь і завдав багато зла християнам, перетворюючи їхні церкви на латинські погані молитовні доми»²⁾. За цих умов можна справді допустити, що деякі правовірні русини шукали притулку у схизматичних молдаван. Відповідно до цього твердженням, ще одна грамота від 1511 року

¹⁾Цілком природно, що руський етнічний елемент, який жив серед волохів, не міг не справити впливу на них. Ще Длугош твердив, що волохи сприйняли поведінку та звичаї русинів (IX, стовпчик 1122 . . . (Valachi) in Ruthenorum que ritus & moresa propriis degenerantes). — Kreckwitz там же каже: «. . . тільки що вони, молдавани, рухами та частково мовою наслідують поляків (!)». — Sulzer: Geschichte des transalpinischen Daciens ...— I. 2— Wien, 1781, S. 428 u. f. — Haquet: Neueste physikalisch-politische Reisen, Nürnberg, 1790, I. Th., S. XI.

²⁾Пор.: Reifenkugel: Die Gründung der römisch-katholischen Bisthümer in den Territorien Halicz und Wladimir (Separatabdruck aus dem Archiv. österr. Geschichte) Wien, 1874, S. 26.

eine Urkunde aus dem Jahre 1511, daß rutenische Cleriker aus dem polnischen Gebiete nach der Moldau zogen, um dortselbst die Weihen zu empfangen¹⁾. Wol mit Recht darf man daraus schließen, daß die orthodoxen galizischen Rutenen die Moldau als eine Zufluchtsstätte ihres Glaubens ansahen.²⁾

Und diese Zufluchtsstätte wird um so mehr aufgesucht worden sein, da ja mit dem Bestreben «die Rutenen zur katholischen Kirche zu bekehren», auch der Grundsatz sich geltend machte, «die beim Schisma Verharrenden von jedem politischen Rechte auszuschließen».³⁾ Notwendigerweise muß dieser Umstand das Bedenken der Auswanderer, daß ihre Stellung in der Moldau eine zurückgesetzte sei, behoben haben. Aber wir dürfen wol auch annehmen, daß Vorgänge, wie sie uns der Chronist Dlugosz im zwölften Buche seines Geschichtswerkes schildert, vielleicht zur Auswanderung von Rutenen nach der Bukowina beitragen. Derselbe erzählt uns nämlich, daß die polnischen Barone um das Jahr 1440 nach Rotrußland zogen und mit Waffengewalt die altansässigen Bewohner vertrieben, sich selbst aber in deren Ländereien festsetzten.⁴⁾

¹⁾In einer Urkunde Königs Sigmund vom 2. April 1511 (Acta Tomiciana S. 154, 155): Informati sumus, quod popones Ruthenorum suscipiendorum ordinum, ut ipsi putant, sacrorum causa, soleant conferre se in V a l a c h i a m et a'ias exteras partes ...

²⁾Mit der Union vom 23. December 1595 traten diese Beziehungen natürlich zurück. Bemerket mag übrigens werden, daß die gr.-or Moldau der Union stets entgegenwirkte, worüber wir freilichwenig unterrichtet sind. Die in die Moldau eingewanderten gr.-kath. oder gr.-un. Rutenen wurden notwendiger Weise der Union entfremdet. Als die Oesterreicher die Bukowina besetzten, drohte den gr.-un. Katholiken des Landes arge Berwahrlosung. Der Landesverweser Enzenberg brachte dieselbe «in der hofkriegsrätlichen Sitzung, welche am 4. April 1780 in Wien stattfand, zur Sprache und wies auf die Notwendigkeit hin, nicht nur dem weiteren Abfalle solcher Katholiken von der Union mit Rom vorzubeugen, sondern auch die «Schismatiker» möglichst zu bekehren». B i d e r m a n n: Die Bukowina unter österr. Verwaltung, S. 73, 50.

³⁾Vergl. F i c k e r: Die Völkerstämme der österr.-ungarischen Monarchie u. s. w., Wien 1869, S. 21.

⁴⁾D l u g o s z XII, Sp. 773, 774. . . qui (barones) a rege donationibus oppidorum & villarum in terris Russiae

повідомляє, що руські клірики з польських земель ішли до Молдови, щоб там бути висвяченими¹⁾. Отже, з повним правом можна зробити висновок, що православні галицькі русини бачили в Молдові прихисток для своєї віри²⁾.

А цей притулок навідували тим частіше, чим більше проявлявся принцип «навернути русинів до католицької церкви», «тих, що наполягають на схизмі (православ'ї), позбавити всіляких політичних прав»³⁾. Ця обставина неминуче мусила зняти сумніви переселенців у тому, що їхнє становище у Молдові є другорядним. А ми можемо, мабуть, також допустити, що процеси, котрі зображує літописець Длугош у дванадцятій книзі свого історичного твору, могли сприяти переселенню русинів на Буковину. Ця книга саме розповідає нам, що польська шляхта близько 1440 року пішла на Червону Русь, силою зброї вигнала місцевих жителів та сама осіла на їхніх землях⁴⁾.

¹⁾У грамоті короля Сигізмунда від 2 квітня 1511 року (Acta Tomiciana, S. 154, 155): Informati sumus, quod popones Ruthenorum suscipiendorum ordinum, ut ipsi putant, sacrorum causa soleant conferre se in V a l a c h i a m et a'ias exteras partes ...

²⁾З унією від 23 грудня 1595 року такі стосунки, звичайно, були припинені. Однак треба зазначити, що православна Молдова не чинила опір Унії, хоча про це у нас мало відомостей. Ті греко-католицькі або греко-уніатські русини, які перебралися до Молдови, через необхідність відійшли від унії. Коли австрійці зайняли Буковину, греко-уніатські католики краю ризикували бути залишеними на поталу. Крайовий правитель Енценберг порушив це питання на «засіданні придворних радників, яке відбулося 4 квітня 1780 року у Відні, й указав на необхідність не тільки попередити дальший відхід таких католиків від унії з Римом, але й повністю повернути «схизматиків». B i d e r m a n n: Die Bukowina unter osterr. Verwaltung, S. 73, 50.

³⁾Пор.: F i c k e r: Die Völkerstämme der osterr.-ungarischen Monarchie u.g.w., Wien, 1869, S. 21.

⁴⁾D l u g o s z XI, Sp. 773, 774. . . qui (barones) a rege donationibus oppidorum & villarum in terris Russiae

Mit der Erwähnung der polnischen Gutsherren gelangen wir zur Betrachtung von Verhältnissen, welche für die Uebersiedlung von Rutenen in die Moldau vom größten Einflusse waren. Kein anderer Umstand konnte in dieser Beziehung von bedeutenderen Folgen begleitet werden, denn kein anderer traf so sehr die Masse des Volkes, kein anderer gewann so sehr mit den Jahren auch an Umfang. Die mißliche Lage des Bauern unter polnischer Herrschaft trieb denselben mehr als alles andere zur *Auswanderung*. Gerade im vierzehnten Jahrhunderte erfolgte im polnischen Reiche der gewaltige Umschwung, der den freien Bauern daselbst dem Leibeigenen gleich machte. Als unter Ludwig die «Bedeutsamkeit des Adels immer mehr sich hob, als seine Gerechtsame die allein gebietenden und maßgebenden im Staate würden, begann für den Bauern das eherne Zeitalter, das durch Druck und Qual seiner Menschenwürde Trotz bot». «Wegen der Vexationen der Bevölkerung durch die polnischen Schloßherren», die sich in *Rotrußland* festsetzten, kann nicht nur auf «die Einwanderung der Rutenen nach *Ungarn* unbedenklich geschlossen werden», sondern auch auf die Einwanderung derselben nach der *Moldau*.¹⁾ Niemals ist in diesem letzteren Lande das Verhältnis der Untertanen zu einer derartigen Härte gediehen, wie im angrenzenden Galizien. Aus einer kurzen Betrachtung der Verhältnisse des achtzehnten Jahrhunderts, die aus der steten Entwicklung hervorgegangen, auf die früheren Zustände einen Schluß erlauben, wird die Richtigkeit der Behauptung sich leicht ergeben.

Hiebei ist es zunächst klar, daß wir um ein allgemeines Urtheil zu gewinnen, nicht auf die einzelnen Ausschreitungen und Roheiten der Grundherren Rücksicht zu nehmen haben; dergleichen kamen in der

& Podoliae impetratis antiquos incolas & haeredes de illis excludebant. Man darf wol annehmen, daß nicht alle diese Vertriebenen, wie weiter erzählt wird, sich mit den Tataren einließen.

¹⁾Vergl. *Caro*: Geschichte Polens, Gotha 1863, 2. Th., S. 532—535, und desselben Mittheilungen bei *Bidermann*: Die ung. Ruthenen II. 1., S. 87, Anmerk. 1. — Mit der Ausbreitung der polnischen Zwingherrschaft im Gebiete der Rutenen hängt bekanntlich auch die Entwicklung des *Kosaken*tums zusammen. Vergl. *Schiemann* a. a. O., S. 333, 334.

Згадуючи про польських поміщиків, ми розглядаємо обставини, які мали найбільший вплив на переселення русинів до Молдови. Жодна інша обставина не могла мати значніших наслідків, бо не зачіпала так сильно народні маси і з роками так не поширювалася. Злиденне становище селян за польського панування більше, ніж щось інше, змушувало їх до переселення. Саме в чотирнадцятому столітті в Польському королівстві відбулася величезна зміна, що зробила з вільних селян кріпаків. Коли за Людовика «весь час зростало значення шляхти, коли тільки її суд мав силу в державі, для селян настав суворий час, що викликав спротив тиску і мукам». «Через знущання над народом польських панів», які осіли на Червоній Русі, не тільки «можна без сумніву робити висновок про переселення русинів до *Угорщини*», але й про їхнє переселення до *Молдови*¹⁾, бо в Молдові до підданих ніколи не ставилися з такою жорстокістю, як у сусідній Галичині. З короткого огляду подій вісімнадцятого століття, які сталися в результаті постійного розвитку і які поклали край попередньому стану, чітко видно правильність наших тверджень.

Звичайно, при цьому зрозуміло, що ми, аби зробити узагальнення, не повинні брати до уваги окремі випадки безчинств та жорстокої сваволі поміщиків, бо вони

& Podoliae impetratis antiquos incolas & haeredes de illis excludebant. Мабуть, можна допустити, що не всі ці вигнанці, як розповідається далі, заприятелювали з татарами.

¹⁾Пор.: *Caro*: Geschichte Polens, Gotha, 1863, 2. Th., S. 532—535 та ці самі повідомлення в *Bidermann*: Die ung. Tuthenen II. 1., S. 87, Anm. 1. — З розширенням польського панування на землях русинів пов'язаний, як відомо, розвиток *козацтва*. Пор.: *Schiemann* a. a. o., S. 333, 334.

Moldau ebenso Wwe in Galizien vor und entziehen sich ganz unserer Betrachtung.¹⁾ Wir werden vielmehr, um zu einem bestimmten Schlusse zu gelangen, unser Augenmerk auf allgemein giltige Rechtsanschauungen richten müssen, und um nicht viele Worte zu machen, beschränken wir uns auf zwei Bestimmungen, welche die ganze Existenz des untertänigen Bauern bedingen, auf die Bestimmungen, über die persönliche Sicherheit und die Frohnleistungen. In diesem wird uns am besten der gewaltige Gegensatz zwischen der Moldau und Galizien klar werden. Hier in der Moldau verfällt der Gutsherr, der seinen Untertanen tödtet, dem Tode und überdies wird das Weib und die Kinder des getödteten Bauern frei;²⁾ dort im polnischen Galizien führt der Magnat seinem Untertanen gegenüber das Sprichwort im Munde «Ich tödte dich und bezahle.»³⁾ Hier in der Moldau konnte der Fürst Gregor Ghika, indem er sicherlich nur bestehende Verhältnisse gesetzlich normierte, am 1. Januar 1766 die Robot aus zwölf Tage im Jahre festsetzend,⁴⁾ dort in Galizien frohnte der Untertan noch unter Josef II. z w e i u n d f ü n s z i g bis h u n d e r t s e c h s u n d f ü n f z i g Tage jährlich⁵⁾ Dieser unendliche Gegensatz zwischen zwei benachbarten Gebieten, mag er nun auch nicht immer so scheidend

траплялися в Молдові так само, як і в Галичині, але це виходить за межі нашого розгляду¹⁾. Більше того, ми, щоб дійти певного висновку, будемо звертати увагу на загальний правовий стан, а щоб не бути голослівним, то обмежимося двома законодавчими актами, які визначили все існування підданих селян, а саме правовими актами про особисту свободу та про панщину. Цим чітко буде показана величезна відмінність між Молдовою й Галичиною. Тут, у Молдові, поміщика, який убив підданого, карають смертю і, крім того, жінка та діти убитого отримують волю²⁾. Там, у Галичині, магнат промовляє своєму підданому прислів'я «Уб'ю тебе на смерть і заплачу»³⁾. Тут, у Молдові, князь Григорій Гіка, законодавчо нормуючи існуючий стан, 1 січня 1766 року зміг установити панщинну повинність дванадцять днів на рік⁴⁾, а там, у Галичині, кріпак ще за Йосифа II мусив відбувати панщину від п'ятдесяти двох до ста п'ятдесяти шестиднів на рік⁵⁾. Звичайно, безмежна кількість випадків відмінності між обома

¹⁾Man vergl. übrigens C a n t e m i r a. a. O., S. 122; ferner: H a c q u e t a. a. O., I. Th., S. 90; endlich (K r a t t e r): Briefe über den itzigen Zustand von Galizien, Leipzig 1786, I. Th., S. 185, 191.

²⁾C a n t e m i r a. a. O., S. 122.

³⁾«Zabiję cię na śmierć i zapłacę.» Vergl. H a c q u e t a. a. O., Nürnberg 1794, 3. Th., S. 9.

⁴⁾Ausführlich handelt darüber die Denkschrift «Ueber den Ursprung und die Entwicklung des Unterthansverhältnisses in der Bukowina», Czernowitz 1848, s. 33. — Zu vergl. ist der Bericht Splénys in seiner ersten Denkschrift vom 10. Dec. 1774 (bei Z i e g l a u e r: Der Zustand der Bukowina zur Zeit der österreichischen Occupation, Czernowitz 1888, S. 20, 21).

⁵⁾Vergl die Verordnungen vom 15. Januar 1784 und 9. August 1786 in der P i l l e r'schen Gesetzsammlung. — Aus dem oben Ausgeführten ergibt sich unmittelbar wie sehr C a n t e m i r irrt wenn er a. a. O., S. 122 Folgendes sagt: «Omnino cunctorum, quotquot in orbe sunt, colonorum, miserimos pronunciassem moldavos rusticos...». Zu vergl. sind die Ansichten in der Denkschrift «Ueber den Ursprung u. s. w.»

¹⁾Пор.: C a n t e m i r a. a. O., S. 122; далі: H a c q u e t a. a. O., I. Th., S. 90; нарешті (K r a t t e r): Briefe über den itzigen Zustand von Galizien. Leipzig, 1786, I. Th., S. 185, 191.

²⁾C a n t e m i r a. a. O., S. 122.

³⁾«Zabiję cię na śmierć i zapłacę». Пор.: H a c q u e t a. a. O., Nürnberg, 1794, 3. Th., S. 9.

⁴⁾Докладно про це розповідається в «Über den Ursprung und die Entwicklung des Unterthansverhältnisses in der Bukowina», Czernowitz 1848, S. 33. — Пор. зі звітом Сплєні в його першому посланні від 10 грудня 1774 р. (Z i e g l a - u e r: Der Zustand der Bukowina zur Zeit der österreichischen Occupation, Czernowitz 1888, S. 20, 21).

⁵⁾Пор. розпорядження від 15 січня 1784 року і 9 серпня 1786 року у збірнику законів П і л л е р а. — З вище наведеного видно, як дуже помиляється К а н т е м і р, коли каже: «Omnio cunctorum, quotquot in orbe sunt, colonorum, miserimos pronunciassem moldavos rusticos...». Можна порівняти з посланням «Über den Ursprung u. s. w.»

gewesen sein, war wol in Anbetracht der anderen Verhältnisse sicherlich eine der wirksamsten Triebfedern zur Ausiedlung der Rutenen in der Moldau.

So standen die Verhältnisse, als am 5. August des Jahres 1772 zu Folge der ersten Theilung Polens Galizien an Oesterreich fiel. Unter den ersten Erlässen der Kaiserin Maria Theresia für die neuerworbenen Gebiete ist besonders einer mit dem Datum 16. September 1772 bemerkenswert. «Es ist uns berichtet worden, — heißt es daselbst, — daß sehr viele Dorfuntertanen, besonders aus dem Haliczergebiete und Podolien, ihre Grundherren verlassen und über die Grenze fliehen», dies dürfe in Zukunft nicht mehr stattfinden und so weiter.¹⁾ Wohin diese flüchtigen Untertanen sich begaben, wird nicht berichtet, wir dürfen aber wol mit Recht annehmen, daß ein guter Theil derselben nach der Moldau gieng. Als hierauf im Jahre 1774 die Bukowina von österreichischen Truppen besetzt wurde und zu Folge der Vereinbarung vom 7. Mai 1775 bei Oesterreich blieb, wurden die Verordnungen betreffs der Auswanderung der Untertanen aus Galizien aufrecht erhalten.¹⁾ Da aber der Unterschied im Robotausmaß zwischen Galizien und der Bukowina bestehen blieb, und überdies die Bukowina im Gegensatz zu Galizien Rekrutierungsfreiheit hatte,²⁾ so drängten sich stets Leute aus Galizien nach der Bukowina. Mögen nun auch viele dieser Flüchtlinge nach den bestehenden Verordnungen an ihre galizischen Grundobrigkeiten zurückgestellt worden sein, eine große Zahl derselben blieb trotzdem in

¹⁾Abgedruckt in der Piller'schen Gesetzsammlung. Quia nunciatum nobis est complures subditos rusticos praecipue in terra Haliciensis et Podolia dominos suos terrestres deserere et extra cordonem aufugere

²⁾Man vergl. in der Piller'schen Gesetzsammlung die Erlässe vom 3. Juni 1775, 15. Januar 1784, 9. Aug. 1786, 10. Februar 1789, 19. April 1790; und die Ausführungen in der Denkschrift «Ueber den Ursprung u. s. w.» Näheres kann an dieser Stelle nicht ausgeführt werden.

³⁾Ficker: Die Völkerstämme u. s. w., S. 29. Bidermann: Die Bukowina unter österreichischer Verwaltung, S. 49. — Ficker hebt an der angeführten Stelle hervor, daß in Folge der Rekrutierungsfreiheit auch aus der Marmarosch Rutenen in die Bukowina zogen. — Die Rekrutierungsfreiheit währte im übrigen bis 1830 (1831).

сусідніми землями була, якщо брати до уваги й інші стосунки, чи не найдієвішим стимулом переселення русинів до Молдови.

Такий був стан справ, аж поки 5 серпня 1772 року внаслідок першого поділу Польщі Галичина не потрапила під Австрію. Серед перших указів цісареві Марії Терезії, що стосувалися новонабутих земель, особливо виділяється один, датований 16 вересня 1772 року. «Нам доповіли, — говориться в ньому, — що дуже багато сільських підданих, особливо з Галичини й Поділля, залишають своїх поміщиків і тікають за кордон», цього, мовляв, у майбутньому не повинно бути і т.д.¹⁾ Куди подавалися ці піддані-втікачі, не повідомляється, але ми можемо, мабуть, з повним правом допустити, що добра їх частина йшла до Молдови. Коли після цього 1774 року Буковина була зайнята австрійськими військами і згідно з угодою від 7 травня 1775 року залишилася за Австрією, правові акти стосовно втечі підданих з Галичини зберегли свою чинність²⁾. Але, оскільки різниця в розмірі панщини між Галичиною та Буковиною залишилася, а, крім того, на Буковині, на відміну від Галичини, не було обов'язкового призову до армії³⁾, то люди постійно тягнулися з Галичини на Буковину. Нехай навіть багато з цих утікачів, згідно з існуючим розпорядженням, було повернуто їхнім

¹⁾Опубліковано в збірнику законів Пиллера. Quia nunciatum nobis est.... complures subditos rusticos praecipue in terra Haliciensis et Podolia dominos suos terrestres deserere et extra cordonem aufugere

²⁾Пор. у збірнику законів Пиллера укази від 3 червня 1775 року, 15 січня 1784 року, 9 серпня 1786 року, 10 лютого 1789 року, 19 квітня 1790 року; а виклад послання «Über den Ursprung u. s. w.». Докладніший розгляд тут неможливий.

³⁾Ficker: Die Völkerstämme u. s. w., S. 29. Bidermann: Die Bukowina unter österreichischer Verwaltung; S. 49. — Фіккер в наведеному місці підкреслює, що внаслідок звільнення від військового призову на Буковину переселялися також русини з Мармарошу. — Між іншим, таке звільнення тривало до 1830 (1831) року.

der Bukowina sitzen. Als Enzenberg, Landesverweser der Bukowina, in der Absicht, die deutsche Colonisation im Buchenlande als minder wichtig hinzustellen, sich darauf berief, daß seit dem Jahre 1778 die Bevölkerung des Landes auch ohne die deutschen Colonisten sich vermehrt hätte, bekam er unter anderen folgenden Vorwurf zu hören: «Die Bevölkerung der Bukowina habe zwar zugenommen, dies geschah aber lediglich durch Einwanderung aus G a l i z i e n und Siebenbürgen».¹⁾ Diese Worte des Hofkriegsrates erbringen den besten Beweis, daß trotz aller Verordnungen eine stete Einwanderung von Ruthenen in die Bukowina stattfand. Im Jahre 1804 galt schon die von den Ruthenen besiedelte Gegend zwischen den Flüssen Prut und Dniester als die bevölkerste des Bukowinaer Kreises, und rutenische Ansiedlungen durchzogen die Bukowina fast in ihrer ganzen Ausdehnung.²⁾ So sehr hatten die Ruthenen oder richtiger die R u s s n a k e n, wie sich das Volk selbst nennt,³⁾ überhand genommen.

¹⁾W i c k e n h a u s e r: Molda II (Die deutschen Siedlungen in der Bukowina) 2, Czernowitz 1887, S. 110, 111.

²⁾R o h r e r: Bemerkungen auf einer Reise von der türkischen Grenze über die Bukowina u. s. w., Wien 1804, S. 62 und B i d e r m a n n: Die Bukowina unter österreichischer Verwaltung, S. 49, 50.

³⁾Wann dieser Name aufkam, ist mir nicht bekannt. Schon im Jahre 1713 (vergl. B i d e r m a n n: Die ung. Ruth I. S.) wird dieser Name in etwas verächtlichem Sinne genannt, wie dieser bekanntlich auch mit den Bezeichnungen Polak, Walach, Schwab der Fall ist. Der Ursprung dieses Namen ist vielleicht an der «uralten rutenisch-polnischen Grenze ist Westgalizien» zu suchen, wo er noch jetzt zu Hause ist; und wenn ich nicht irre, so hat diesen Namen zunächst, der Pole seinem rutenischen Nachbar beigelegt. Vergl. S z u j s k i a. a. O., S. 19. Mit der Bezeichnung «Rußnak (Руснакъ)» sind übrigens die Namen «Polak, Slowak, Bosnak» zusammenzustellen. Neben dem Namen «R u ß n a k» ist noch der Name «R u s s i n (Русинъ)» — doch nicht in der Bukowina — volkstümlich. Die Bezeichnungen «Kleinrusse, Rotrusse, Reuße» kennt das Volk ebensowenig wie den Namen «R u t e n e». «Rutene» ist eine wol durch griechische Schriftsteller des Mittelalters geltend gemachte Form von «Russe» (Vergl. S. 18). Ursprünglich Waren diese beiden Bezeichnungen gleichwertig. Ich gebrauche das Wort in der jetzt allgemein üblichen Bedeutung. Das volkstümliche Eigenschaftswort lautet «rußkij, rußka (руски, руска)». Vergl. A. Iv.... tsch Nomenclation der österr.-ung. Russen (!), Wien 1885 (Separatabdruck a. d. «Parlamentär»).

галицьким поміщикам, та все ж велика частина залишилася на Буковині. Коли Енценберг, управитель Буковини, намагаючись применшити значення німецької колонізації краю, посилався на те, що від 1778 року населення Буковини і так збільшилося б, то почув такий закид: «Це правда, що населення Буковини зросло, однак це сталося тільки за рахунок прибулих з Г а л и ч и н и та Семигороду»¹⁾. Ці слова придворного військового радника є найкращим доказом того, що, всупереч усім розпорядженням, відбувалося переселення русинів на Буковину. Вже 1804 року заселені русинами землі між Прутом і Дністром вважалися такими, що мають найбільшу густоту населення в окрузі Буковина, а руські поселення існували по всій Буковині²⁾. Так русини, чи точніше р у с н а к и³⁾, як цей народ сам себе називає, здобули перевагу.

¹⁾W i c k e n h a u s e r: Molda II (Die deutschen Siedlungen in der Bukowina) 2, Czernowitz. 1887, S. 110, 111.

²⁾R o h r e r: Bemerkungen auf einer Reise von der türkischen Grenze über die Bukowina ..., Wien 1804, S. 62; B i d e r m a n n: Die Bukowina unter österreichischer Verwaltung, S. 49, 50.

³⁾Мені невідомо, коли з'явилася ця назва. Ще 1713 року (пор.: B i d e r m a n n: Die ung- Ruth I. S. 1) ця назва вживалася з дещо зневажливим відтінком так само, як це має місце в назвах поляк, волох, шваб. Походження цієї назви треба, мабуть, шукати на «стародавньому русько-польському кордоні у західній Галичині», де вона побутує й зараз. Якщо я не помиляюся, то цю назву спершу застосував поляк до свого руського сусіда, пор.: S z u j s k i a. a. O., S. 19. З назвою «руснак» належать до одного ряду «поляк, словак, босняк». Поряд з назвою «р у с н а к» побутує назва «р у с и н», але не на Буковині. Народ не знає назви «малорос, червонорос, рус» так само, як і слово «рутен». «Рутен» — це, мабуть, форма від «руський», яку запровадили у середні віки грецькі письменники (пор., стор. 18). Спершу ці дві назви були рівнозначні. Я вживаю слово у звичному тепер значенні. Прикметник, що його вживає народ, звучить: «руський, руська». Пор.: A. Iv....tsch Nomenclation der österr.-ung. Russen (!), Wien 1885 (Separatabdruck a. d. «Parlamentär»).

S t a t i s t i k

Kein Zweifel kann darüber obwalten, daß seit dem fünften nachchristlichen Jahrhunderte Slawen in unserem Buchenlande saßen. Schwankend und unstät war jedoch durch Jahrhunderte lang das Schicksal dieser wogenden Menge; sie selbst war noch nicht zur Ruhe gelangt; feindliche Mächte, fremde heranstürmende Völker, griffen zu wiederholten Malen mit starker Hand in ihre Entwicklung ein. Zur Zeit der Petschenegenherrschaft erfolgte der tiefste Verfall der slawischen Ansiedlungen im Ostkarpatenlande; von dem Zeitpunkte aber, da die Petschenegen aus unseren Gebieten wichen, griff das slawische Element, nunmehr die R u t e n e n, wieder weit um sich. Es war dieses ein wichtiges Moment in der Geschichte des Außenlandes der Karpaten, und wir haben diese Bewegung der Rutenen, insofern sie die Bukowina betrifft, im Vorhergehenden verfolgt.¹⁾ Wir haben schließlich gesehen, wie zu Ende des vorigen Jahrhunderts die Zahl der Rutenen in der Bukowina besonders durch Einwanderung aus Galizien bedeutend zunahm. Im Jahre 1804 war nicht nur «das Gebiet zwischen dem Dniester, Seret und Czeremosz fast ausschließlich mit Rutenen besetzt. Ihre Ansiedlungen reichten schon in geschlossenen Reihen bis an die Quellen des Hatnabaches oberhalb Kalinestie, näherten sich also bereits der Stadt Suczawa bis aus die Distanz einiger Wegstunden»²⁾. Ziffermäßige Angaben mögen für die neuere Zeit die Verhältnisse einigermaßen beleuchten.

Karl Freiherr v. C z o e r n i g hat auf Grund der Zählung des Jahres 1851 in seiner «Ethnographie der österreichischen Monarchie, Wien 1857" für die

¹⁾Die Betrachtung über die Bewegung der Rutenen in Rußland, Galizien und Ungarn liegt nicht im Plane dieser Arbeit.

²⁾B i d e r m a n n: Die Bukowina unter österreich. Verwaltung, S. 49, 50. — Ueber die genauen Grenzen die Ausbreitung der Rutenen vergl. F i c k e r in seiner unten angeführten Arbeit «Hundert Jahre», S. 406, 407 Anmerk. 16 und 17.

С т а т и с т и к а

Не може бути найменшого сумніву, що з п'ятого століття по Христі слов'яни жили на нашій Буковині. Однак доля цієї неспокійної маси була дуже хиткою й непостійною. Вона й сама собою ще не заспокоїлася, та й ворожі сили, чужі народи, що чинили на неї напади, неодноразово втручалися своєю сильною рукою в її розвиток. Найбільший занепад слов'янських поселень на східному Прикарпатті стався у часи панування печенігів. Але з того часу, як печеніги відступили, слов'янські елементи, тепер уже р у с и н и, почали активно поширюватися. Це був важливий момент в історії Прикарпаття, а ми простежили цей рух русинів, наскільки він стосувався Буковини перед тим¹⁾. Нарешті, ми побачили, як у кінці минулого століття значно зросло число русинів на Буковині, особливо завдяки переселенню з Галичини. У 1804 році були заселені майже виключно русинами не тільки «землі між Дністром, Серетом і Черешомом. Їхні поселення компактними групами сягають аж витоків потоку Гатна вище Калінештів, отже, вже наближаються до міста Сучави на відстані кількох годин ходу»²⁾. Нехай числові дані деякою мірою проілюструють стан, який склався у новітні часи.

Карл барон фон Ч е р н і г на основі перепису від 1851 року у своїй «Етнографії Австрійської монархії» (Відень, 1857 р.) наводить такі

¹⁾Спостереження за рухом русинів у Росії, Галичині та Угорщині виходило б за рамки нашої праці.

²⁾B i d e r m a n n: Die Bukowina unter österreich. Verwaltung, S. 49, 50. — Про точні межі розселення русинів пор.: F i c k e r в наведеній нижче праці «Hundert Jahre», S. 406, 407, Anm. 16, 17.

Vertheilung der Nationalitäten in der Bukowina «annäherungsweise» folgende Zahlen ermittelt:¹⁾

Deutsche	25.592 ²⁾
Slowaken	1.844
Polen	4.008
Rutenen (und Huzulen)	142.682
Großrussen (Lippowaner)	2.300
Magyaren	5.586
Rumänen	184.718
Israeliten	11.856

Hiebei ist zu bemerken, daß Czoernig das ethnologische Moment, das ist die Abstammung ins Auge faßte, und daß das k. k. Militär in die angeführten Zahlen nicht miteingerechnet ist. Nach Czoernig befanden sich im Heere überhaupt 65.900 Rutenen.

An zweiter stelle sind die Angaben Dr. Adolf Ficker's in seiner Arbeit «die Völkerstämme der österr.-ung. Monarchie, Wien 1869» anzuführen. Nach Ficker läßt sich «die absolute Zahl der Angehörigen jeder Nationalität innerhalb der factischen (effectiven) Bevölkerung ³⁾» folgendermaßen «approximativ in runden Ziffern» angeben: ⁴⁾

Deutsche	45.000
Nordslaw. { Czechen	223.000
{ Mährer	
{ Slowaken	
{ Polen	
{ Rutenen	
Magyaren	8.000
Rumänen	205.000
Andere Stämme (Israeliten, Lippowaner u.s.w)	40.000

«приблизні» числові дані про розподіл національностей на Буковині:¹⁾

німці	25.592 ²⁾
словаки	1.844
поляки	4.008
русини (разом з гуцулами)	142.682
великороси (липовани)	2.300
мадяри	5.586
румун	184.718
євреї	11.856

Тут треба зауважити, що Черніг брав до уваги етнологічний момент, тобто походження, а також не врахував у наведених цифрах цісарсько-королівську армію. За Чернігом у армії перебувало загалом 65.900 русинів.

На другому місці варто навести дані доктора Адольфа Фіккера, які містяться у його роботі «Народи Австро-Угорської монархії» (Відень, 1869 р.). За Фіккером «абсолютну кількість представників кожної національності серед фактичного (ефективного) населення ³⁾ можна відобразити у приблизних цифрах таким чином: ⁴⁾

німці	45.000
північні слов'яни { чехи	223.000
{ моравяни	
{ словаки	
{ поляки	
{ русини	
мадяри	8.000
румун	205.000
інші народи (євреї, липовани тощо)	40.000

¹⁾A. a. o., I. 1, S. 74—80.

²⁾10.235 Colonisten aus den altösterreichischen Ländern; 13.305 fränkischen Stammes und endlich 2.052 obersächsischen Stammes; zusammen also 25.592.

³⁾Bekanntlich unterscheidet man die factische (effect.) anwesende Bevölkerung (population de fait), in der auch die anwesenden Fremden miteingezählt sind, von der einheimischen ortszuständigen Bevölkerung (population de droit).

⁴⁾A. a. O., S. 90.

¹⁾A.a.o., I. 1, S. 74 — 80.

²⁾10.235 колоністів зі староавстрійських земель; 13.305 — франкського походження і, нарешті, 2.052 — верхньосаксонського, отже разом 25.592.

³⁾Як відомо, розрізняють фактичне (ефект.) наявне населення (population de fait), до якого зараховують також наявних чужинців, та місцеве осіле населення (population de droit).

⁴⁾A.a.O., S. 90.

Im übrigen tritt auch bei Ficker das ethnologische Moment in den Vordergrund. Zu bemerken ist noch, daß im activen Militär, welches ebenso wie bei Czoernig in den angeführten Zahlen nicht eingerechnet ist, 170.000 Nordslawen (Czechen, Mährer, Slowaken, Polen und Rutenen) sich befanden.

Sechs Jahre später — 1875 — erschien von demselben Verfasser in der «Statistischen Monatsschrift» seine Abhandlung «Hundert Jahre, 1775—1875». Auf Seite 409 ist nun zu lesen. «Mit annähernder Genauigkeit läßt sich die Bevölkerung Bukowina's, welche der Census vom 31. December 1869 ergab, folgendermaßen in die nationalen Elemente zerlegen:»

Deutsche	47.000
Czechen, Mährer, Slowaken	3.200
Polen	5.000
Rutenen	186.000
Großrussen (Lippowaner)	3.000
Magyaren	9.500
Rumänen	207.000
Israeliten	47.700
Armenier	2.000
Zigeuner	1.500
Andere (Franzosen, Italiener, Britten, Türken)	100

Wie ungewiß und schwankend indeß zu großem Theile die angeführten Angaben¹⁾ sind, mag der Vergleich mit den Zahlen lehren, welche in der vierten Auflage 1872 der «Statistik des österreichisch-ungarischen Kaiserstaates» von Schmitt Schimmer zunächst angegeben, und hieraus auch in der fünften Auflage vom Jahre 1878 beibehalten wurden:

Deutsche	44.000
Czechen, Mährer, Slowaken	1.600
Polen	4.000
Rutenen	204.800
Magyaren	8.000
Rumänen	201.800
Israeliten	47.800

¹⁾A. a. O., S. 57. — Vergl. auch die Angaben der «Czernowitzer Handels- und Gewerbekammer», die auch bei Ficker: «Hundert Jahre», S. 409 abgedruckt sind.

Між іншим, у Фіккера етнологічний момент теж виступає на передній план. Крім того, ще треба зауважити, що в діевій армії, яку Фіккер, як і Черніг, не врахував у своїх цифрах, перебувало 170.000 північних слов'ян (чехів, моравян, словаків, поляків, русинів).

Шість років пізніше — в 1875 — в журналі «Statistische Monatsschrift» з'являється стаття цього самого автора під назвою «Сто років: 1775 — 1885». На сторінці 409 читаємо: «З приблизною точністю населення Буковини за результатами перепису від 31 грудня 1869 року можна розподілити за національним складом таким чином:»

німці	47.000
чехи, моравяни, словаки	3.200
поляки	5.000
русини	186.000
великороси (липовани)	3.000
мадяри	9.500
румуні	207.000
євреї	47.700
вірмени	2.000
цигани	1.500
інші (французи, італійці, британці, турки)	100

Яка неточна та як коливається більшість з наведених даних¹⁾, показує порівняння з цифрами, що наведені спочатку в четвертому виданні «Статистики австро-угорської імперії» Шмітта Шіммера від 1872 року, а потім збережені у п'ятому виданні від 1878 року:

німці.	44.000
чехи, моравяни, словаки	1.600
поляки.	4.000
русини.	204.800
мадяри.	8.000
румуні.	201.800
євреї.	47.000

¹⁾A. a. O., S. 57. — Пор. також дані з «Czernowitzer Handels- und Gewerbekammer», які опубліковані також у Ficker: «Hundert Jahre», S. 409.

Ganz anders gestalten sich die Verhältnisse der Zahlen, wenn an Stelle des ethnologischen Momentes das rein ethnographische tritt, wenn also der Eintheilung nach Nationalitäten die zu Hause gegenwärtig geltende Umgangssprache zu Grunde gelegt wird. Unter diesem Gesichtspunkte gieng die letzte Zählung vom Jahre 1880 vor sich; die Ergebnisse derselben waren für die Bukowina folgende:¹⁾

Deutsche	108.820
Czechen, Mährer, Slowaken	1.738
Polen	18.251
Rutenen	239.690
Magyaren	9.887
Rumänen	190.005
Slowenen38
Italiener (Ladiner)	24

Die Zahlen beziehen sich auf die anwesende einheimische Bevölkerung.²⁾

Але зовсім інші співвідношення, коли замість чисто етнологічного критерію вжити етнографічний, тобто коли за основу національного розподілу брати розмовну, а саме мову, що домінує вдома. З урахуванням цього проводився останній перепис від 1880 року, результати якого для Буковини були такими:¹⁾

німці	108.820
чехи, моравяни, словаки	1.738
поляки	18.251
русини	239.690
мадяри	9.887
румуні	190.005
словенці	38
італійці (ладинці)	24

Ці цифри стосуються наявного місцевого населення.²⁾

¹⁾Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1881, Wien 1884, 1. Hest, S. 60,61.

²⁾Vergleichende Zahlenangaben für die Rutenen in Galizien, in Ungarn und in Rußland anzuführen erlaubt nicht der Plan dieser Arbeit.

¹⁾Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1881, Wien 1884, 1. Heft, S.60, 61.

²⁾Порівнювати кількість русинів у Галичині, Угорщині та Росії не є метою цієї роботи.

**Leben und Schaffen,
Wissen und Glaube
der rutenischen Landleute
im Norden der Bukowina**

Nach Aufzeichnungen
Alex. Manastyrski's
und Raimund Fr. Kaindl's
zusammengestellt und geordnet
von dem Letztern

**Життя й праця,
знання та вірування
русинських селян
на півночі Буковини**

За записами
Олекс. Манастирського
та Раймунда Фр. Кайндля
укладено та впорядковано
останнім

*Rutenen aus
der Czeremoszgegend.*

*Русини
з околиць Черемошу.*

Einleitung

Seit mehreren Jahren war ich bereits mit dem Sammeln der Volksüberlieferungen und Volkssitten in der Bukowina und in Ostgalizien beschäftigt, als mir Herr Alexander M a n a s t y r s k i seine Sammlung über die Rutenen in der Bukowina vorbehaltlos in freundlichster Weise überließ. Durch diesen reichen Zuwachs an Material sehe ich mich in stand gesetzt, die vorliegende Arbeit über die rutenischen Landleute im Norden der Bukowina zu Ende zu führen. Zwei Gründe bewogen mich aber diese Arbeit vorläufig auf die Gebiete am unteren Czeremosz, am Prut und bis zum Dniester zu beschränken. Einerseits besitze ich nämlich noch keine genügenden Aufzeichnungen über die südlichen Rutenen, und anderseits hielt ich es für störend und daher unstatthaft, stets im Texte bemerken zu müssen, daß dieses für die eine, jenes aber für die andre Gegend gelte. Aus ähnlichen Gründen enthalten unsere Skizzen auch keine Aufzeichnungen über die Huzulen.

Um meine Arbeit nicht allzusehr auszudehnen, mußte ich ferner in der Regel auf jede weitere Ausführung über die geschilderten Sitten und Ueberlieferungen, wie nicht minder auch auf den sehr anregenden Vergleich zwischen den Rutenen in der Bukowina mit jenen in Galizien verzichten. Nur an wenigen Stellen habe ich, um die Bedeutung und das Wesen des überlieferten Stoffes zu kennzeichnen, einige Bemerkungen angeknüpft. Was endlich die Form betrifft, in der ich den Lesern unsere Skizzen vorlege, so ist dieselbe zunächst dem weiten Kreise, für den diese Arbeit bestimmt ist, angepaßt. Dem Stoffe selbst ist an keiner Stelle irgend welcher Zwang angelegt worden.

Am Schlusse sei noch den Herrn H a n i c k i, G r a m a t o w i c z und B a l o s z e s k u l für ihre freundlichen Mittheilungen der beste Dank gesagt.

C z e r n o w i t z, am 13. Juni 1889.

R. F. K.

Вступ

Вже багато років я займаюся збиранням фольклору і народних звичаїв на Буковині та у східній Галичині; аж ось пан Олександр М а н а с т и р с ь к и й люб'язно і без жодних застережень передав мені свою збірку про русинів на Буковині. Маючи такий багатий приріст матеріалу, я зараз спроможний завершити представлену працю про русинських селян на півночі Буковини. Але дві причини спонукали мене обмежитися в цій роботі краєм, що простягається від нижнього Черемошу, Пруту і аж до Дністра. З одного боку, я не маю достатньо записів про південних русинів, а, з іншого, я вважав за відволікаюче, а тому й недоцільне, постійно робити в тексті примітки, що він стосується тієї чи іншої місцевості. З подібних причин наші замальовки не містять записів про гуцулів.

Щоб не дуже розтягувати роботу, я, як правило, мусив відмовлятися від ширшого пояснення та дуже захоплюючого порівняння описуваних звичаїв і народних переказів русинів на Буковині та в Галичині. Тільки в деяких місцях я додав окремі зауваження, щоб підкреслити значення та суть матеріалу. І, нарешті, що стосується форми, якою я доводжу до читачів наші замальовки, то вона пристосована для тих кіл, яким сама робота й призначена. Щодо самого матеріалу, то він не був змінений жодним чином.

Насамкінець висловлюю свою щирю подяку панам Г а н і ц ь к о м у, Г р а м а т о в и ч у та Б а л о ш е с к у л у за їхні дружні поради.

Ч е р н і в ц і, 13 червня 1889 р.

Р. Ф. К.

Erstes Capitel

*Das Kind. — Bursch und Mädchen. —
Liebesleben. — Werbung und Hochzeit. — Mann
und Weib. — Adoptivkinder und Dienerschaft. —
Der Tod und die Leichenfeier.*

Das Kind

Sobald das Kind das Licht der Welt erblickt und seinen ersten Athemzug gethan hat, wird es gebadet und in den Teigtrog, der gewöhnlich die Stelle der Wiege vertritt, gebettet. Dort schlummert es unter den Tönen des Wiegenliedes ein, und sorgsam wirft ihm jeder der Angehörigen, welcher sich etwa entfernt, einige Haare aus seinem Pelze zu, um nicht den Schlaf mit sich zu nehmen. Rote Wolle wird dem Säugling zum Schutze gegen den «bösen Blick» um das Händchen gebunden, wie denn auch zum selben Zwecke an die linnene Verhüllungswand, hinter der die Wöchnerin ruht, ein rotes Band geheftet wird. So umfängt das rutenische Kind, sobald es nur in das Leben tritt, der Volksglaube; und wenn dieses unschuldige Wesen todtegeboren worden wäre oder ungetauft stürbe, so weiß der Volksmund auch Merkwürdiges zu erzählen. Sieben Jahre lang müßte man das Grab eines solchen Kindes mit Weihwasser besprengen; erst dann dürfte die arme Seele um Mitternacht bei den schlafenden Christen anpochen und um die Taufe bitten. «Kresta, kresta, Taufe, Taufel!» ruft der gequälte Geist unter den Fenstern der Gläubigen, und wer es hört, Mann oder Weib, der muß ein Kreuz schlagen, dem irrenden Wesen einen Namen geben und ihm zugleich ein sichtbares Zeichen der vorgenommenen Taufe durch das Fenster zuwerfen. Wer dieses thut, der hat ein großes Verdienst vor Gott. Wehe aber der Mutter, welche aus irgend einem Grunde den Tod ihres Kindes herbeiführen würde; im jenseitigen Leben müßte sie zur Strafe dieses Kind essen, und an jedem Samstage würde die Leiche wieder ganz sein.

So lange das Kind ungetauft ist, muß bei demselben die Nacht hindurch ein Licht brennen. Würde dies unterlassen werden, so könnten böse Geister dem Kinde sich nähern und demselben Schaden anthun. Deshalb säumt man auch nicht lange mit der Taufe; meist schon

Глава перша

*Дитина. — Парубок і дівчина. — Любовне
життя. — Сватання та весілля. —
Чоловік і жінка. — Усиновлені діти та
слуги. — Смерть і поминки.*

Дитина

Як тільки дитина народиться на світ і зробить свій перший подих, то її купають та вкладають у ночви, які, зазвичай, замінюють колиску. У них вона, під спів колискової, засинає, а кожен з членів родини, хто йде з дому, дбайливо кидає їй у колиску кілька волосків зі свого кожуха, щоб не забрати з собою її сон. На ручку немовляти пов'язують червону вовняну нитку, щоб захистити його від «злого ока». З цією ж метою на внутрішньому боці ширми, за якою перебуває породілля, пов'язують червону стрічку. Так народні вірування оточують русинську дитину з самого початку життя. А коли б це невинне створіння народилося мертвим чи померло нехрещеним, то тоді люди розповідають дивні речі. Сім років треба окроплювати могилку такої дитини свяченою водою, і тільки тоді бідна душа сміє опівночі постукати до сплячих християн та просити хрещення. «Хреста, хреста!» — закликає під вікнами християн змучений дух, а той, хто це чує — чоловік, чи жінка — має перехреститися, дати блудній істоті ім'я та одночасно викинути їй через вікно видимий знак проведеного хрещення. Хто це зробить — буде мати велику заслугу перед Богом. Але горе тій матері, котра з якоїсь причини заподіяла б смерть своїй дитині — на тому світі вона за кару мусила б їсти цю дитину, а кожної суботи труп знову відновлювався б.

Поки дитина не хрещена, біля неї цілу ніч має горіти світло (свічка). Якщо б не світилося, то злі духи могли б наблизитися до дитини та завдати їй шкоди. Тому з хрещенням не зволікають: вже на другий

am zweiten Tage, stets aber innerhalb der ersten acht Tage nach der Geburt findet dieselbe statt. Die nächsten Verwandten, Bekannten und guten Freunde werden als Gevatter gebeten; doch hütet man sich, daß eine Schwiegermutter zugleich mit ihrem Schwiegersohne oder ihrer Schwiegertochter das Kind aus der Taufe heben, denn dies würde eine Sünde sein. Bei der Taufe erhält das Kind den Namen eines Verwandten oder Freundes, doch nie den eines Verstorbenen, da es sonst bald sterben müßte. Nach der Taufhandlung findet natürlich ein festliches Mahl statt, und wie lustig es bei demselben zugeht, mag folgendes Lied beweisen, das die Taufpaten anstimmen:

Hei, mein Gevatter, gut ist der Fusel,¹⁾
 Werden bis Montag trinken im Dusel,
 Dann nach dem Montag Dienstag mag kommen;
 Gut ist dein Brantwein, Gevatter willkommen!
 Dienstag wenn flieht, ist Mittwoch so wonnig,
 Wol schmeckt der Brantwein auch ohne Honig.
 Hei, mein Gevatter, merk Dir es heute,
 Donnerstag trinken auch noch die Leute.
 Hei, mein Gevatter, heut ist's mir wolig,
 Trinken wir Freitag, wird's gar so drollig.
 Hei, mein Gevatter, Samstag ist kommen
 Unsere Wonne hat ihr Ende genommen.
 Hei, mein Gevatter, was thun wir denn weiter?
 Heut ist's 'ne Woche, seit wir sind heiter.
 Lasset uns senden um unsere Frauen,
 Daß sie des Schnapses Seligkeit schauen. —
 Kaum hat der Gevatter dieses gesprochen,
 Kommt schon Gevatterin langsam gekrochen.
 «Grüß Gott, mein Mann, wie ist's Dir ergangen,
 Denkst Du nach Hause nicht zu gelangen?
 Auch Du Gevatter könntest Dich trollen,
 Hättest Dich doch schon schämen sollen».

Viel Zeit und Mühe kann die Bauernfrau auf ihr Kind nicht verwenden, außer, daß sie etwa demselben oft auch zwei bis drei Jahre, wenn ein jüngeres Kind dies nicht unmöglich macht, die Wolthat der Mutterbrust gewährt.

¹⁾Hej kume, kume dobra horiwka &. Die Uebersetzung dieses, wie auch aller folgenden rutenischen Liedertexte hat Herr Alex. Manastyrski besorgt.

день, але, здебільшого, у перші вісім днів після народження дитину хрестять. Найближчих родичів, знайомих та добрих друзів просять бути кумами. Однак остерігаються, щоб теща з зятем чи свекруха з невісткою разом не були кумами, бо це вважається гріхом. При хрещенні дитині дають ім'я якогось родича чи друга, але ніколи не ім'я когось з померлих, бо тоді дитина теж помре. Після хрещення звичайно влаштовують свято, а як на ньому весело, свідчить пісня, котру співають куми:

Гей куме, куме, добра горівка,¹⁾
 Будемо пити до понеділка.
 Від понеділка аж до вівтірка,
 Гей куме, куме, добра горівка.
 Гей куме, куме, продай череду —
 Пили в вівторок — пиймо в середу.
 Гей куме, куме, що буде тепер?
 Пили в середу — пиймо у четвер.
 Гей куме, куме, продай телицю —
 Пили у четвер — пиймо в п'ятницю.
 Гей куме, куме, покинь роботу —
 Пили в п'ятницю — пиймо в суботу.
 Гей куме, куме, не радь надію —
 Пили в суботу — пиймо в неділю.
 Гей, куме, куме, зле ми зробили,
 Що ми з собою жінок не взели.
 Не встигли куми про це сказати,
 Як уже суне кума до хати.
 — Добридень, газди, не зле живете,
 Що цілий тиждень без міри п'єте.
 Ідїть же звідси, людей встидайтесь,
 А що тут було — геть забувайте!

Багато часу та сил селянка не може віддавати дитині, — хіба що два чи три роки вона годує її груддю, якщо немає молодшої дитини, котра б це зробила неможливим. Народ настільки

¹⁾Hej kume, kume dobra horiwka &. Переклад цього, як і всіх наступних русинських пісенних текстів, зробив Олекс. Манастирський.

Und so fest ist das Volk von der Bedeutung der Muttermilch überzeugt, daß selbst dem todten Säugling in einem aus Wachs geformten Schälchen diese Milch mit in das Grab gegeben wird, damit dieselbe ihm in der ändern Welt als Nahrung diene. Sonst genießen die Kinder wenig Pflege. Sobald sie den Trog, ihre schlichte Wiege, verlassen können, werden sie ihren ältern Geschwistern oder sich selbst überlassen. Dann kriecht und geht das Kind in seinem Hemdchen in Haus und Hof umher, und nur der Schutzengel, aus den das Volk stets hofft und glaubt, begleitet es und schützt es vor Gefahren. «Wenn das Kindchen fällt, der Engel den Polster unterhält»¹⁾ sagt der Volksmund. Nur spät abends fürchtet die rutenische Mutter für ihr Kind. Wenn nämlich ein Weib mit Ihrem Kinde spät nach Hause geht, so können die bösen Geister dasselbe umtauschen; deshalb hütet sich auch jede Frau vor Verspätungen, wenn sie mit ihrem Kinde ausgeht. Ebenso sehr hütet man ein schönes Kind vor «bösen Augen»; wer dasselbe anschaut, und mögen es selbst die eigenen Eltern sein, muß dreimal ausspucken, auf daß das Kind keinen Schaden nehme. Schlimm wäre es auch, wenn ein Mensch oder ein Thier über ein Kind hinwegschreiten würde, denn dasselbe könnte dann nicht mehr wachsen und gedeihen.

Ist das Kind einigermaßen herangewachsen, so hat es vielfache Dienstleistungen in der Wirtschaft zu leisten. Schon seit dem fünften Lebensjahre beginnt die Arbeit der kleinen Rutenen; besonders die Obhut der Heerden wird ihnen anvertraut. Dort aus der Wiese und sonst in freier Zeit und an Feiertagen führen die Knaben ihre Spiele auf, von denen wol das Verstecken (zmurki) und das hier und dort geübte Ballspiel und Schaukeln die bekanntesten sind. Ein anderes Spiel wird «Reiß ab den Schweif (urwe fist)» genannt; Viele Knaben fassen nämlich einander bei den Kleidungsstücken und bilden so den «Schweif»; dann laufen sie im Kreise, bis die Reihe zerreißt und einige umfallen. «Dziubki oder gutki» bezeichnet die Uebung, mit Stöcken nach einem entfernten Ziele zu werfen; wer am besten und weitesten wirft, der schlägt mit seinem Stocke den Hut des zweit Geschicktesten n. s. w. herab. Nicht wenig beliebt ist das

переконаний у силі материнського молока, що навіть мертвому немовляті його кладуть у могилку у пляшечці, зробленій з воску, щоб воно й на тому світі служило немовляті їжею. У решті випадків про дітей дбають мало. Як тільки вони покидають ночви, цю просту колиску, то віддаються на волю своїх старших братів і сестер, або самим собі. Тоді дитина повзає та ходить у своїй сорочечці по хаті та по дворі, а ангел-охоронець, у якого народ твердо вірить і на якого надіється, супроводжує її та захищає від небезпек. У народі кажуть: «Як дитина паде, то ангел подушку кладе»¹⁾. Тільки глибокого вечора русинська мати починає хвилюватися за дитину. Коли жінка з дитиною пізно йде додому, то злі духи можуть підмінити дитину. Через це кожна жінка остерігається пізно повертатися додому з дитиною. Гарну дитину пильно оберігають також від «злих очей», бо хто на неї подивиться — нехай навіть власні батьки — повинен тричі сплюнути, щоб не завдати їй шкоди. Також недобре, якби людина чи тварина переступила через дитину, бо вона може не вирости.

Коли дитина трохи піросла, то мусить виконувати різну роботу по господарству. Маленькі русини починають працювати вже на п'ятому році життя, їм доручають найчастіше випасати худобу. Там же на пасовиську, а також у вільний час та у свята хлопці розважаються своїми іграми, найвідоміші з яких — жмурки, подекуди й гра у м'яч чи гойдалки. Ще одна гра називається «урви фіст»: багато хлопців тримають один одного за одяг і утворюють таким чином хвіст, а потім бігають по колу, поки ряд не розірветься і деякі з них не впадуть. «Дзюбки» чи «гутки» - це така вправа, коли з відстані кидають палицями в якусь ціль. Хто кине найкраще й найдальше, той збиває своєю палицею капелюха того, хто за спритністю зайняв друге місце і т.д. Не менш популярною є

¹⁾Jak dytena pade, to anhel poduszku klade.

¹⁾Jak dytena pade, to anhel poduszku klade.

«Pferdchenspiel (koneka hrate)»; ein Knabe reitet hiebei dem aern auf dem Rücken und rezitiert:

Es reitet ein Herr¹⁾
 Auf dem Pferd einher.
 Nach dem Herrn ein Bauersmann,
 Der sein Pferd wol reiten kann.
 Nach dem Bauersmann ein Jud,
 Sitzt am Pferd nicht gut.
 Judenbuben hinterdrein
 Verloren ihre Pantöffelein.

Die Schule besucht das Dorfkind wenig. Dies liegt aber nicht so sehr am Kinde, als an den Eltern desselben. Aus praktischen Gründen sind nämlich diese der Schule feindlich gesinnt; verlieren sie doch in dem Kinde, das die Schule besucht, einen unentgeltlichen Hirten, einen Hüter des Hauses, einen Gehilfen bei allen leichteren Dienstleistungen.

Bursch und Mädchen

Bei Spiel und Arbeit erwächst der Knabe zum Burschen, das Mägdelein zum Mädchen; Arbeit und Spiel bleiben auch den Burschen und Mädchen eigen. Die Arbeit ist angepaßt den größeren Kräften und dem gereiften Wissen und Kennen; sie ist meist dem Feldbau gewidmet, der Hauptbeschäftigung des Rutenen. Das Spiel soll wie der Tanz fortan Bursch und Mädchen vereinen und einander näher bringen. Erst Bursch und Mädchen tragen die vollständige Tracht ihres Geschlechtes; doch unterscheidet sich der Bursch vom Manne durch seinen oft reich geschmückten Hut, das Mädchen vom Weibe durch den unbedeckten, oder nur mit dem Kopfpütze (kalpak) bedeckten Kopf.

Bursch und Mädchen treiben ihre spiele nicht mehr wie die Kinder überall und zu jeder Zeit. Dies erlaubt ihnen weder die Zeit noch der Anstand. Nur bei besonderen Gelegenheiten, vorzüglich zu Ostern, bei Todtenwachen und am Tanzboden werden gesellige spiele angeführt.

Zu Ostern übt zunächst in der Dniestergegend die erwachsene Jugend ein Spiel, welches nach den

й гра в коника: один з хлопців їде верхи на спині іншого та приказує:

Їде, їде пан, пан¹⁾
 На конику сам, сам.
 А за паном хлоп, хлоп
 На конику гоп-гоп.
 А за хлопом жид, жид
 На конику брик-брик.
 А за жидом жиденята
 Погубили штаненята.

Сільська дитина рідко ходить до школи. Але це залежить не стільки від неї самої, як від її батьків, бо вони з практичних міркувань вороже налаштовані до школи. Адже дитина, яка ходить до школи, не пасе задарма худобу, не стереже хату, не допомагає на інших легких роботах.

Парубок і дівчина

Граючись та працюючи, хлопець виростає у парубка, а дівчинка — в дівчину. Праця та гра притаманні також парубкам і давчатам. Робота вже відповідає більшій силі та значнішому досвіду і знанням, вона виконується переважно на полі, що є головним заняттям русинів. Відтепер гра та танець повинні єднати та зближувати парубка і дівчину. Хоч і парубки, і дівчата носять убори свого народу, все ж хлопець різниться від чоловіка своїм капелюхом, який часто буває пишно прикрашений, а дівчинка від жінки — своєю непокритою головою, інколи прикритою тільки головним убором (калпаком) — [карабулею].

Але парубки й дівчата ведуть свої ігри вже не як діти — не будь-де та будь-коли, бо на це вони не мають часу та й це непристойно. Тільки з особливої нагоди, переважно на Великдень, при сидіннях біля покійника та на танцях розважаються товариськими іграми.

На Великдень, переважно це стосується місцевості над Дністром, доросла молодь

¹⁾Jide, jide pan, pan &

¹⁾Jide, jide pan, pan &

Anfangsworten des Liedes, das dabei gesungen wird, «Weidenholz-Brettchen (werbowaja doszeczka)» genannt wird. Die spielenden Mädchen umstehen in einem Kreise einen Jüngling und singen das Lied:

Dort am dünnen Brettchen von Weidenholz¹⁾
 Geht herum die Nastia so schön, so stolz.
 Wo bist Du, o Nastia, herumgeeilt,
 Als den grünen Hain hat die Glut ereilt?
 Löschen wollt die Glut ich im grünen Hain
 Und erspähn, wo Liebster doch könnte sein;
 Wollte sehn, woher er gefahren kommt,
 Mit Geschenk, das mir seiner Liebsten, frommt.
 Schenken wird er Schuhe mir schön und sein,
 Die in Kossow fertigt das Schusterlein.
 Ja aus Kossow kommen die Schuhe,
 Die daheim ich trage in Ruhe.

Ist das Lied beendet, so trachtet jedes Mädchen den Bursch schneller zu erhaschen und zu umarmen. Welcher das gelingt, die hat das Spiel gewonnen und erhält den Preis, der aus Ostereiern besteht. Am Prut und Czeremosz ist besonders das «Eierschlagen (czokanje)» üblich. Wessen Ei von dem eines anderen getroffen sich als das schwächere erweist, der hat das Spiel und das Ei an den anderen verloren. In Luzan ist noch das Spiel «kiczkaty» bemerkenswert. Zwei Brettchen werden nämlich rinnenförmig auf einer Bodenerhöhung am Kirchhofe aufgestellt, und in diese Rinne Ostereier hineingelegt, welche herunterkollern. Der Besitzer desjenigen Eies, das herabgekollert eine Anzahl anderer Eier berührt, nimmt die berührten Eier als gewonnen an sich.

Während diese Spiele mehr für das Freie eingerichtet sind, und es bei denselben nicht ohne großen Lärm und Geräusch zugeht, sind die Unterhaltungen, welche bei Todtenwachen üblich sind, wol meist stiller und ruhiger. Sobald nämlich im Dorfe jemand, sei es ein Kind oder ein Erwachsener, hingeshieden ist, so versammeln sich des Abends die Burschen und Mädchen zur Todtenwache, aber auch zugleich — und es ist dieses ein merkwürdiger Brauch — zu gemeinsamer Unterhaltung. Nicht nur

влаштовує гру, яка за початковими словами пісні, що при цьому співається, називається «Вербовая дощечка». Дівчата утворюють навколо юнака коло і співають:

Вербовая дощечка, дощечка,¹⁾
 Ходить по ній Настечка, Настечка.
 Де ж ти, Настю, бувала, бувала,
 Як діброва палала, палала?
 Я ходила гасити, гасити,
 На милого дивитись, дивитись.
 Як мій милий приїде, приїде,
 Щось він мені принесе, принесе.
 Принесе ми чоботи, чоботи,
 Косівської роботи, роботи.
 У Косові роблені, роблені,
 На Слободі ношені, ношені.

Коли пісня закінчується, то кожна з дівчат намагається хутко схопити та обняти парубка, а та, якій це вдається, виграє гру та отримує приз — писанки. Над Прутом і над Черемошом любляють гру, що називається «чокане». Той, чиє яйце, зіткнувшись з іншим, виявиться слабшим, програє гру та яйце іншому. Варта уваги гра, якою розважаються в Лужанах і яку називають «кічкати». На підвищенні церковного подвір'я дві дошки складають так, щоб утворився жолобок, а в цей жолобок кладуть писанки, щоб вони скочувалися вниз. Власник писанки, яка, скочуючись, зачепила інші писанки, забирає їх собі як трофей.

Якщо ці ігри влаштовуються переважно надворі та зчиняють багато шуму й галасу, то забави, що відбуваються при сидінні біля покійника, здебільшого тихі та спокійні. Як тільки в селі хтось помре — чи то дитина, чи дорослий, — то ввечері збираються парубки та дівчата, щоб чергувати біля покійника і — а це дуже дивний звичай — щоб разом забавлятися. Тут не тільки розповідають казки

¹⁾Werbowaja doszeczka, doszeczka &

¹⁾Werbowaja doszeczka, doszeczka &

Jener Maid, die zu gescheit ist, wird's bei uns
 mißlingen.
 Musikant, du Nowosilker, spiele in der Mitte,
 Daß ich mir "mal Eins auftanze,
 so nach alter Sitte.

«Tanze, tanz, wie viel man kann,
 Doch an mich schmiege dich nicht an».
 «Ach, kaum freut das Tanzen mich,
 Bin ich nicht gelehnt an dich».

Tanzten da die frohen Burschen,
 daß das Wirtshaus dröhnte,
 Des Reichen Maid saß vor dem Wirtshaus,
 einsam, die verhöhnzte.
 Steh nicht Mädchen bei dem Tanze,
 thu nach Haus dich scheeren,
 Schlage todt Dir dort die L. . . .,
 kannst dann wiederkehren.
 Unter jenem blauen Berge geht
 ein Hund so trotzig,
 Drohte mir mit seinen Schlägen,
 doch er ist gar r....
 Droht der Thor, er werde hauen, —
 habe Gott Erbarmen,
 Denn wenn ich ihn einmal fasse,
 wehe dann dem Armen!

So spiegeln sich in diesen Stegreifliedern alle Begebnisse, welche die Gemüter am Tanzboden bewegen. Gehuldigt wird im übrigen dem Tanze auch bei der toloka oder kłaka, jenen Zusammenkünften zur geselligen Arbeit und Unterhaltung, über die wir an einer andern Stelle Näheres ausführen werden. Auch Sagen und Märchen werden bei dieser Gelegenheit erzählt, Lieder gesungen und Rätsel gelöst. Aehnlich unterhält sich die erwachsene Dorfjugend auch in den Spinnstuben. Dieselben werden vorzüglich in den Häusern jener Witwen eingerichtet, welche heiratsfähige Töchter haben. Da dreht fleißig das Mädchen ihre Spindel, indes der Bursch seine Späße treibt. Gesang und Erzählung wechseln ab.

«Der Mond leuchtet heute zur Mittagsstund,¹⁾
 Mütterchen, verkehrt sich das Erdenrund?

¹⁾Cze se mamko swit obludnyj, swityt misiac na poludny &

А тій дівці, дуже мудрій, буде в нас
 погано.
 Ти, музико з Новосілки, грай посередині,
 Бо так було у нас завше, буде так
 і нині.

“Гуляй, гуляй, веселися,
 Лиш до мене не тулися”.
 “Ой що ж тото за гуляння,
 Як до тебе не туляння?”

Ой гуляли парубочки, аж корчма
 гуділа,
 Багата дівчинонька під корчмов
 сиділа.
 Ти, багата дівчинонько, йди собі
 додому,
 Най ти мама віб'є нуту, прийдеш май
 потому.
 Ой під синьою горою ходить пес
 скоплений,
 Все гавкає, все лютує і гарчить
 на мене.
 Так й той дурень всім хвалиться,
 що мене поб'є.
 Боже милий! Як йго зловлю — дістане
 своє!

Так у цих імпровізованих піснях відображаються події, що веселять усіх, хто бере тут участь. Між іншим, люблять танцювати і під час толоки, чи клаки — зібрання для спільної праці та забави, про яке ми докладніше розповімо трохи згодом. При цій okazji розповідають також легенди, казки, співають пісні та розгадують загадки. Подібно поводитьься доросла сільська молодь і на вечорницях. Їх переважно влаштовують у хатах тих удів, де дочки на виданні. Тут дівчина старанно крутить своє веретено, а парубок у цей час жартує. Пісня чергується з розповіддю.

Чи се, мамко світ облудний¹⁾
 Світить місяць на полудню.

¹⁾Cze se mamko swit obludnyj, swityt misiac na poludny &

Er leuchtet, leuchtet, thut nicht wärmen:
 Ich muß mich nach dem Liebchen härmen.
 Will mich stürzen in die Wellen,
 Oder mich am Fels zerschellen».
 «Geh nicht Kind dein Leben enden,
 Andre werden Liebe spenden».

Dieses und ähnliche Lieder werden angestimmt. Soll da nicht mancher Liebesbund geschlossen werden?

Liebesleben

Ueber dem Liebesleben der rutenischen Jugend schwebt stets eine trübe Wolke. Nicht die Liebe ist es nämlich, welche unter den rutenischen Landleuten den Bund für das Leben schließen läßt; es wird vielmehr in der Regel nur der Vortheil, die Convenienz hiebei ins Auge gefaßt, und diese Sitte muß in Anbetracht der Verhältnisse des Landmannes, dessen Wohlfahrt aus einem gewissen Ausmaß von Ackerboden und einer Anzahl von Viehstücken beruht, als naturgemäß bezeichnet werden. Das Streben, diese Lebensbedingungen erfüllt zu sehen, muß notwendiger Weise bei den Verbindungen der Landleute die leitenden Motive bilden. So kommt es denn, daß meistens nicht die Zuneigung und der Wille der Kinder, sondern die Vereinbarung und der Beschluß der Eltern den Ausschlag geben. Hiebei kommt wol noch immer dem Burschen größerer Spielraum zu; fast ganz willenlos steht dagegen das Mädchen da.

Fassen wir diesen Umstand ins Auge, so werden wir zunächst die vielfachen Liebesorakel, mit Hilfe derer das rutenische Dorfmadchen seine Zukunft zu bestimmen sucht, unter einem anderen Gesichtspunkte betrachten, als dies sonst der Fall wäre. Es ist hier nicht die bloße Neugier das leitende Motiv. Machtlos, wie die Dorfschöne dem Schicksale gegenübersteht, ist ihr das Liebesorakel nicht nur Spiel, dessen Ergebnis ein «Ja» oder «Nein» im entscheidenden Momente bedeutungslos machen könnte; für das Dorfmadchen ist vielmehr das Ergebnis des Liebesorakels ein Schicksalspruch, dem es sich oft zu seiner Beruhigung willenlos unterwerfen muß.

Die allgemeinste Frage, deren Beantwortung das Mädchen erstrebt ist wol die, ob und wie viele Freier

Місяць світить, та не гріє.
 За миленьким серце мліє.
 Піду з туги та й втоплюся,
 Скочу з скали і уб'юся.
 «Не шукай ти, доню, згуби,
 Тебе другі ще полюблять».

Співають цю та й інші пісні. Хіба тут не можуть виникати любовні союзи?

Любовне життя

Над любовним життям русинської молоді завжди висять густі хмари, бо не кохання є причиною, що спонукає русинських селян до укладання життєвих союзів. Як правило, при цьому думають про вигоду та домовленості, а цей звичай, з огляду на становище селянина, добробут якого залежить від розміру земельної ділянки та від кількості худоби, треба визнати природним. Прагнення покращити свої життєві умови відіграє, мабуть, провідну роль в одруженні селян. Так уже виходить, що переважно визначальними є не симпатії та воля дітей, а домовленості та рішення батьків. Правда, парубок ще хоч має трохи більше свободи, а дівчина майже завжди безпорадна.

Якщо взяти до уваги цю обставину, то ми по-іншому, ніж це заведено, дивитимемося на різні любовні ворожіння, через які сільська дівчина хоче довідатися про своє майбутнє. Провідним мотивом тут є не просто цікавість. Сільська красуня безпорадна, щоб противитися своїй долі, тому любовні ворожіння — це не тільки гра, яка у вирішальний момент може звести нанівець її «так» чи «ні» — для сільської дівчини ворожіння означає провидіння долі, якому вона часто мусить коритися для свого заспокоєння.

Найзагальнішим питанням, на яке дівчина хоче отримати відповідь, є, мабуть, чи буде

es habe werde. Zu diesem Zwecke streut es am Vorabende des Andreasfestes¹⁾ Hanfkörner in der Holzkammer aus, und schleift sein Nationalkleid, die Horbotka darüber hinweg. Wie viele Körner an derselben haften bleiben, so viele Freier stehen im folgenden Jahre in Aussicht.

Bedeutungsvoller ist vielleicht schon der Versuch des Mädchens in Erfahrung zu bringen, von welcher Dorfseite her der Werber nahen werde. Wie oft mag da hüben der ersehnte Bursche wohnen, indes drüben der Gehaßte haust, dessen Werbung gefürchtet wird. So wirft denn am Andreasvorabend die Dorfschöne ihren Stiefel über die Hütte der Richtung, nach welcher derselbe mit der Oeffnung fällt, auf die Gegend, aus welcher der Werber kommen werde. Am Vorabende des Weihnachtsfestes begeben sich aber die Mädchen mit den Löffeln, deren sie sich beim Abendessen bedienten, hinaus und rasseln mit denselben: aus der Richtung, in welcher ein Hund bellt oder ein Hahn kräht, ist der Werber zu erwarten.

Nährt aber das rutenische Dorfmadchen einen bestimmten Wunsch in ihrem Herzen, so stellt es am Abende vor St. Andreas folgendes Orakel an. Zwei Flachskügelchen werden zusammengeballt und einander gegenübergelegt; das eine Kügelchen stellt das Mädchen, das andere seinen Liebsten vor. Nun werden diese Flachsbällchen entzündet; fallen sie im Brennen ineinander, so wird das Mädchen von ihrem Geliebten heimgeführt; im anderen Falle wird aus der Liebe nichts. Wie selten mag ein günstiger Lufthauch die Kügelchen zusammenführen; und ebenso selten tritt sicherlich der Fall ein, daß der Liebeswunsch eines Dorfmadchens in der That erfüllt wird.

Wer erregt im übrigen und zu welcher Empfindlichkeit die Gemüter der Dorfschönen gerade am Andreasfeste gesteigert sind, beweist der Umstand, daß folgende zwei Liebesorakel geübt werden. Der Kamm, mit welchem sich das Mädchen am Vorabende des genannten Festes gekämmt hat, wird in einen Knäuel Rohgarn gewickelt

¹⁾Es ist bekannt, daß auch anderwärts an diesem Abend Liebesorakel angestellt werden. Man vergl. z. B. H a n u š: Bájėslovny Kalendář slovansky, Prag 1860, S. 226, und R e i n s b e r g - D ü r i n g s f e l d: Festkalender aus Böhmen, Prag 1864, S. 515 ff.

вона мати залицяльників і скільки. Для цього вона увечері перед святом Андрея (Андрія)¹⁾ розсипає насіння конопель по дерев'яній хаті та волочить по ньому своє національне вбрання — горботку: скільки зерен прилипне до горботки, на стільки женихів вона може розраховувати наступного року.

Але більше значення має, мабуть, спроба дівчини дізнатися, з якого боку села прийде жених. Як часто на одному куті мешкає жаданий парубок, а на іншому той нелюбий, сватання якого дівчина побоюється. Для цього сільська красуня увечері перед святом Андрея кидає свій чобіт через хату, і як він упаде, то з тої місцевості, на яку спрямована халява, прийде жених. На Святий вечір дівчата виходять надвір з ложками, якими вони їли вечерю, і гримлять ними: звідки загавкає собака чи запіє півень, звідти треба чекати жениха.

Але якщо русинська сільська дівчина виношує в своєму серці якесь бажання, то вона увечері перед святом Андрея ворожить так: з льону вона скочує дві кульки і кладе одну проти іншої. Одна символізує дівчину, а інша — милого. Ці дві кульки вона запалює, і якщо вони обидві при горінні з'єднаються, то милий поведе її до свого дому — в іншому разі з кохання нічого не вийде. Ой, як рідко сприятливий подих вітру зводить кульки до купи. Так само нечасто трапляється, що збуваються мрії сільської дівчини.

Хто і якою мірою може зворушити душі сільських красунь саме увечері перед Андреем, показують такі два ворожіння: гребінь, яким дівчина чесалася напередодні названого свята, замотують у клубок вовняних ниток і кладуть під рядно в ліжку,

¹⁾Відомо, що і в іншому місці влаштовують цього вечора любовні пророкування. Пор., наприклад, H a n u š: Bájėslovny Kalendář slovansky, Prag 1860 S. 226, und R e i n s b e r g - D ü r i n g s f e l d: Festkalender aus Böhmen, Prag 1864, S 515 ff.

und unter das Polster, auf dem die Schöne in der Andreasnacht ruht, gesteckt: im Traume offenbart sich sodann der Schläferin die Zukunft. Stellt sich aber ein Mädchen ganz entblößt vor einem Spiegel auf, so erscheint um Mitternacht in demselben der künftige Bräutigam. Uebrigens wird auch oft versichert, daß einem Mädchen, welches des Abends am Fenster spinnt, zu jeder Zeit sein Liebster im Fenster erscheinen kann, ohne daß er in Wirklichkeit unter dem Fenster stehe. Nach der Aussage einer Frau erschien derselben ihr Freier zur selben Zeit, da er in einem andern Orte bei den Eltern um ihre Hand warb, ganz deutlich im Fenster.

Noch ein trauriges Orakel, das ebenfalls am Andreasvorabende angestellt wird, muß an dieser Stelle erwähnt werden. Auf den Tisch wird nämlich ein Kreuz, ein Kranz und eine Puppe gestellt und diese drei Gegenstände mit je einem Teller bedeckt. Nun muß ein Mädchen, das bei der Vorbereitung nicht anwesend war, einen der Teller aufheben: findet dasselbe das Kreuz, so stirbt es im nächsten Jahre; der Kranz deutet auf Heirat; die Puppe auf — Schande. Und diesem letzten Orakel diene zur Illustration die Nachricht, daß in vereinzelt Fällen der Bursch sein Mädchen mit dessen Einwilligung zur Mutter macht, um auf diese Weise bei den Eltern die Einwilligung zur Ehe zu erzwingen.

Außer diesen Orakeln sind den liebenden Mädchen auch mancherlei Mittel bekannt, vermöge deren sie die Liebe der Burschen erwecken und stets rege zu erhalten glauben. Das rutenische Mädchen vergißt nie, sobald es Ursache hiezu hat, das Kräutchen *L i u b e s t o k*¹⁾ im Gürtel mit sich zu führen, zieht doch dasselbe unwiderstehlich den Liebsten an. Um Gegenliebe zu erreichen, begibt sich wol auch die rutenische Dorfschöne an ein reißendes Wasser und spricht:

Lieb' Wasser, Jordanwasser,²⁾
 Du waschest zwei der Ufer
 Und auch die dritte Mitte;
 Drum wasch' die vierte, mich N. N.,
 Mich Aermste, Abgehärmste,

в якому красуня буде спати вночі, і тоді вона уві сні побачить своє майбутнє. А якщо дівчина цілком гола стане перед дзеркалом, то опівночі у ньому з'явиться майбутній жених. Між іншим, часто запевняють, що дівчині, яка ввечері пряде біля вікна, будь-коли може з'явитися у вікні її суджений, хоча його насправді під вікном немає. За розповіддю однієї жінки, їй досить чітко показався її наречений саме в той час, коли він у зовсім іншому місці просив руки у її батьків.

Тут ще треба згадати одне сумне ворожіння, що теж влаштовується ввечері перед Андреем. На стіл кладуть хрест, вінок та ляльку і кожен з цих трьох предметів накривають тарілкою. Тепер дівчина, котра не бачила, як це готується, має підняти одну з тарілок; коли вона натрапить на хрест, то помре; вінок означає одруження, а лялька — безчестя. Нехай для цієї останньої ворожби ілюстрацією буде зауваження, що в окремих випадках парубок за згодою дівчини робить її матір'ю, щоб таким чином змусити батьків дати згоду на одруження.

Крім цих ворожінь, закоханим дівчатам відомі ще деякі способи, як пробудити кохання парубка та не дати йому ніколи згаснути. Русинська дівчина ніколи не забуває, коли на це є причина, носити з собою за поясом траву *л ю б и с т о к*,¹⁾ бо це зілля надзвичайно притягує милого. Щоб досягнути взаємності у коханні, русинська красуня йде до річки чи струмка та промовляє:

Водичко—Йорданичко,²⁾
 Вмиваеш два береги,
 А третю середину.
 Вмий і мене (N.N.) четверту.
 Мене, бідну і знедолену,

¹⁾Liebstöckel (*Levisticum offic.*). Dieses Kraut soll auch *Lubemene* d. h. «Liebe mich» genannt werden.

²⁾Wodyczko *Jordaneczko*, *wmywajesz dwa berehy* &

¹⁾Любисток (*Levisticum offic.*). Це зілля, кажуть, називається також «люби мене».

²⁾Wodyczko *Jordaneczko*, *wmywajesz dwa berehy* &

Von der Weiberrache,
 Von der Männerrache,
 Von der Burschenrache,
 Von der Mädchenrache.
 Lieb' Wasser, reissend' Wasser,
 Zieh' her zu mir den Liebsten;
 Er soll nicht essen, nicht sitzen, nicht schlafen,
 Bevor er nicht erscheint bei mir. —

Auch Hexen und Wahrsagerinnen werden von den Mädchen nicht selten in Liebessachen zu Rate gezogen, und eines der vorzüglichsten Zaubermittel besteht im folgenden Verfahren. Das zauberkundige Weib schöpft in eine Schüssel fließendes Wasser, nimmt *Basilienkraut*¹⁾ und wäscht damit die Heiligenbilder. Hierauf befiehlt es dem Mädchen, sich den Oberleib zu entblößen und wäscht dasselbe mit jenem Wasser, indem es Folgendes murmelt: «Ich N. N. (Name des Mädchens) gieng in die Kirche, trug in der Rechten eine Wachskerze und in der Linken das Wassylök-Kraut. Da begegneten mir drei Hexen, große Verleumderinnen; sie bespieden mich, bespuckten mich, und giengen weiter. Da stand ich wie mitten im Wasser und flehte zum heiligen Jesus, zur Mutter Gottes und zum heiligen Nikolaus. Da kamen diese des Weges einher und ich erzählte ihnen mein Leid. Darauf wuschen mich ab die Mutter Gottes bis zur Brust, St. Nikolaus bis unter die Oberarme, und Jesus bis an den Gürtel. Darauf kam ich in die Kirche. Dort bewunderten meine Schönheit alle Heiligen und die Menschen. Sie fragten: wer ist denn die Schöne, die da kommt; ist es eine Gräfin oder eine Priestersfrau? — Nein, es ist N. N.». Indessen ist die Abwaschung vollendet; das Mädchen schüttet nun das Wasser in den Bach und geht mit der Ueberzeugung nach Hause, daß um ihre Liebe von nun an alle Dorfburschen wetteifern würden.

Bezeichnend für die sociale Stellung des rutenischen Mädchens ist noch folgender Zauberbrauch. Eine Fledermaus wird gefangen und in eine Leinwand gehüllt, welche mit kleinen Löchern versehen ist. Hieraus wird dieselbe aus einen Waldameisenhaufen gestellt und mit einem neuen Topfe bedeckt. Die Ameisen verzehren nun die Weichtheile des Thieres und aus dem Skelete desselben

Вмий від помсти жінок,
 Від помсти чоловіків,
 Від помсти парубків,
 Від помсти дівчат.
 Люба водо, стрімка водо,
 Принеси мого миленького.
 Щоб він не їв, не сидів, не спав,
 А переді мною постав.

Часто дівчина просить поради у любовних справах також у відьом та ворожок, а одні з найкращих чар полягають в наступному: жінка, яка вміє ворожити, набирає в миску проточної води, бере *васильок*¹⁾ та мие ним образи святих. Після цього вона наказує дівчині роздягнутися до пояса і мие її цією водою, промовляючи: «Я, Н.Н. (ім'я дівчини), йшла до церкви, у правій руці несла воскову свічку, а у лівій — зілля васильок. Тут я зустріла трьох відьом, трьох наклепниць. Вони обплювали мене та пішли далі. Я стояла, як серед води, і молилася до святого Ісуса, до Матері Божої та до святого Миколая. Тут вони йшли дорогою, і я розповіла їм про свою біду. Потім вони мене мили: Мати Божа по груди, святий Миколай по лікті, а Ісус по пояс. Після цього я прийшла до церкви. Там усі святі та люди милувалися моєю красою. Вони запитували: «Хто ця красуня, що йде? Це графиня чи попадя? — Ні, це Н.Н.». Однак умивання закінчується, дівчина виливає воду у струмок і йде додому твердо переконана, що відтепер усі сільські парубки будуть змагатися за її кохання.

Ще один звичай причаровувати характеризує соціальний стан русинської дівчини. Ловлять кажана, замотують його в полотно, у якому зроблено дірки, кладуть у лісі на мурашник та накривають глечиком. Мурашки з'їдають м'які частини тваринки, а зі скелету дівчина вибирає дві кістки, одна

¹⁾*Ocimum basilicum*; rutenisch: wassylök.

¹⁾*Ocimum basilium*; русинською: васильок.

sucht das Mädchen zwei Knochengebilde heraus, deren eines die Form einer Heugabel, das andere die einer nach innen eingebogenen Hand aufweist. Mit dem letzteren Knochen wird jener Bursche berührt, dessen Liebe das Mädchen erwerben will; mit dem ersteren aber derjenige, dessen Anträge dem Mädchen lästig sind.

Werbung und Hochzeit

Es ist schon genugsam hervorgehoben worden, daß die Eltern allein über die Verbindung ihrer Kinder entscheiden. Ausnahmen von dieser Regel sind selten, denn wie in jeder anderen Beziehung, so bildet auch hier das Herkommen ein unumstößliches Gesetz. Ohne die Einwilligung der Eltern, könnte übrigens in den meisten Fällen schon deshalb keine Ehe geschlossen werden, weil von denselben die Mitgift abhängt, welche die Grundlage der selbstständigen Wirtschaft des jungen Paares bildet. Auf diese Mitgabe wird denn auch bei den Verbindungen der Landleute von beiden Seiten das größte Gewicht gelegt. Als Regel gilt ferner, daß ein Bursch nicht früher, als nach vollendetem Militärdienste und dem zurückgelegten vierundzwanzigsten Jahre «verheiratet werde». Das Mädchen ist schon nach vollendetem fünfzehnten Jahre heiratsfähig. Nie darf ferner ein jüngeres der Geschwister vor dem ältern eine Ehe eingehen, doch bilden in dieser Beziehung Burschen und Mädchen getrennte Reihen; auch sind Blödsinnige und Krüppel aus diesen Reihen ausgeschlossen. Ein heiratsfähiger Bursch wird als «parubok» bezeichnet; das heiratsfähige Mädchen heißt «diwczena» oder «diwka».

Sobald die Eltern für ihren Sohn eine Wahl getroffen haben, laden sie die Anverwandten und guten Nachbarn zu einem Familienrate ein. Vor diesem wird der Plan noch einmal überlegt und wenn er gebilligt wird, der Werber (starosta) gewählt. In der Regel ist es ein naher Anverwandter des Burschen, sein älterer Bruder oder Schwager; seltener übernimmt der Vater selbst die Werbung. Von einem Zeugen, der fälschlich ebenfalls den Namen «Starosta» führt, begleitet, begibt sich sodann der Werber in das Haus des Vaters der Auserwählten und hält um die Hand des Mädchens an. Der Vater bittet sich hieraus eine Bedenkzeit von wenigen Tagen

з яких формою нагадує вила для сіна, а інша — зігнуту всередину руку. Цією останньою кісткою дівчина торкається того парубка, чиє кохання хоче завоювати, а першою того, чиї залицяння їй неприємні.

Сватання та весілля

Ми вже неодноразово підкресливали, що тільки батьки вирішують долю своїх дітей. Винятки з цього правила трапляються дуже рідко, бо, як і в інших випадках, так і тут походження є непорушним законом. Без згоди батьків одруження в більшості випадків неможливе вже з тієї причини, що від них залежить придане, яке є основою самостійного господарювання молодої пари. Саме приданому при утворенні сімейного союзу з обох боків надають найбільшого значення. Правилom, окрім того, є, що парубка «женять» не раніше, ніж він закінчить військову службу та йому сповниться двадцять чотири роки, а дівчина може виходити заміж уже п'ятнадцятирічною. Крім того, молодший з братів чи молодша з сестер не може женитися чи виходити заміж раніше за старших, однак при цьому парубки та дівчата утворюють дві різні черги. З цих черг виключені божевільні та каліки. Хлопця-жениха називають «парубком», а дівчину на виданні - «дівчина» або «дівка».

Як тільки батьки вибрали для свого сина наречену, вони кличуть родичів та добрих сусідів на родинну раду, на якій ще раз обговорюють план, і якщо його схваллять, то вибирають старосту. Як правило, це хтось з близьких родичів парубка — його старший брат чи чоловік сестри. Далі вже батько сам бере на себе всі справи, що стосуються сватання. Староста у супроводі свідка, який незрозуміло чому теж називається «староста» йде до хати батька вибраної дівчини та просить її руки. Після цього батько звертається з проханням дати йому кілька

aus und ersucht die Werber dann wiederzukommen. Geschieht das letztere, so gilt dies schon als Zeichen, daß die Werbung eine willkommene war.

Ist die Bedenkzeit verstrichen, so erscheinen die Werber wieder. Sie erhalten in der Regel einen günstigen Bescheid, und nun wird auch das Mädchen um ihre Einwilligung befragt. Natürlich geschieht dieses nur der Form halber, denn der Wille des Mädchens ist wenig von Belang. Mitunter kommt es wol vor, daß das Mädchen, wenn es anderer Meinung ist, durch Drohungen gezwungen wird, ihr Jawort zu sagen.

Schon in den nächsten Tagen kommen darauf mit den Werbern auch die Eltern des Burschen in das Haus des Mädchens. Es wird nun daselbst das «slowo» d. h. «das Wort, die Zusage» getrunken, was zugleich auch die Verlobung, wie sie sonst üblich ist, vertritt. Zugleich wird gegenseitig die Mitgift bestimmt; die Geschenke, welche Braut und Bräutigam an die gegenseitigen Verwandten zu vertheilen haben, festgesetzt; ferner werden, was für die Bauernhochzeit, die ohne Musik nicht denkbar ist, sehr charakteristisch erscheint, schon jetzt betreffs der zwei Musiken, die Braut und Bräutigam gesondert zu mieten haben, Bestimmungen getroffen; auch die Zahl der Gäste, die am Hochzeitstage mit dem Bräutigam um die Braut zu kommen haben, wird beim «slowo trinken» verabredet. Nachdem endlich auch der Tag der Hochzeit anberaumt worden ist, erscheint das endgiltige Uebereinkommen als unumstößlich abgeschlossen. Trotzdem kommt es manchmal vor, daß das «slowo» nicht gehalten wird. sei es weil der Verwandtschaftsgrad als ein zu naher sich herausstellt, oder daß man betreffs der Mitgift nicht ins Reine kommen konnte, oder endlich, was freilich selten vorkommt, daß der Bursch oder das Mädchen dem Willen der Eltern sich durchaus nicht fügen wollen. Willkürliches Brechen des «slowo» rächt sich oft schwer; denn einerseits hütet man sich mit dem schuldigen Theile neuerdings welche Vereinbarung zu treffen, und andererseits kann derselbe vom Dorfrichter zu einem Schadenersatze verurtheilt werden.

Unter den vielfachen Vorbereitungen verfließt die Zeit bis zur Hochzeitsfeier, die gewöhnlich schon nach drei bis fünf Wochen, während welcher Zeit die kirchlichen

днів на роздуми і каже сватам прийти ще раз. Якщо це останнє бажання висловлене, то це означає, що сватання було бажаним.

Коли час на роздуми минув, старости приходять знову. Як правило, вони отримують очікувану відповідь, а тепер питають також дівчину, чи вона дає згоду. Звичайно, це робиться тільки для форми, бо воля дівчини не має якогось значення. Часто трапляється, що дівчину, якщо вона має іншу думку, погрозами змушують погодитися.

Через кілька днів після цього разом зі старостами приходять до дому дівчини й батьки парубка. Тепер п'ють за «слово», що одночасно заміняє собою звичні для нас заручини. Одночасно також обговорюють справу з приданим, визначають, які дари молодий та молода мають піднести родичам протилежної сторони. Далі в цей день планують, що дуже характерно для селянського весілля, котре не обходиться без музики, яких двох музик молода та молодий окремо кожен для себе мають найняти. На «слові» обумовлюють також число гостей, які в день весілля разом з молодим повинні прийти по молоду. Коли, нарешті, визначили день весілля, то угода вважається укладеною і її не можна порушувати. Але все-таки трапляється, що «слова» не дотримують, через те, що виявилася родинна близькість нареченої та нареченого, чи тому, що не дійшли згоди щодо приданого, чи, нарешті, через те, — а це буває дуже рідко — що парубок чи дівчина не захотіли коритися волі батьків. Навмисне недотримання «слова» часто тягне за собою тяжку помсту: з одного боку, тепер уже бояться укладати якісь угоди з винною стороною, а з іншого, цю сторону може покарати сільський суддя (двірник).

За багатьма приготуваннями минає час до весілля, яке, зазвичай, відбувається через три-п'ять тижнів, протягом яких робиться

Aufgebote erfolgen, stattfindet. Da die Hochzeit sowol im elterlichen Hause der Braut als in dem des Bräutigams gefeiert wird, so finden an beiden Orten Zurüstungen statt. Die Hütten werden hergestellt und getüncht, die Geschenke besorgt, Speisen und Getränke gesammelt und zu deren Besorgung eine Bäuerin als «Kochin» bestimmt. Nachdem auch die Musiken gemietet sind, wird zur Besetzung der zahlreichen Hochzeitsämter geschritten. Außer dem Starosten und dessen Zeugen wird auch der Brautvater (batko) und die Brautmutter (matka) aus den Angesehensten der Familien gewählt.¹⁾ Zum Brautführer (druzba) wird gewöhnlich der Busenfreund des Bräutigams bestimmt; zwei Freundinnen der Braut erhalten das Amt der Brautmädchen (druzki). Lustige Weiber werden ferner zu «swaszki» gewählt, denen es obliegt bei der Hochzeitsfeier durch Gesang und Erzählung für die Unterhaltung zu sorgen. Ein kleines Mädchen wird zur «switewka» das ist zur «Lichtträgerin» bestimmt. Ferner wird ein junger Bursch zum «koda sz» ernannt, dessen Rolle wir später kennen lernen werden, und endlich werden noch, wie wir gleich hören werden, von der Braut und dem Bräutigam ihre bekannten Burschen zu «bojaren» gewählt. Auch deren Bedeutung werden wir im Folgenden kennen lernen.

Schon diese reiche Anzahl der Hochzeitsämter deutet darauf hin, daß die rutenische Hochzeit recht verwickelt sich gestalten muß. Noch mehr wird dieses durch den Umstand herbeigeführt, das diese Feier in den Häusern der Braut und des Bräutigams abgesondert stattfindet. Im übrigen währt eine Bauernhochzeit in der Regel vier Tage; und wir wollen nun den vollständigen Gang einer solchen Feier verfolgen.

Am Vortage der Hochzeit wird in beiden Gehöften, hier für die Braut, dort für den Bräutigam, der Hochzeitsschmuck in feierlicher Weise hergestellt. Für die Braut wird nämlich aus Immergrünblättern, die mit Flittergold überzogen werden, entweder ein bloßes Band zusammengenäht und dieses auf den Kalpak angebracht; oder es wird in den Gegenden, in denen der Kalpak sonst

церковне оголошення. Оскільки весілля справляють як у домі нареченої, так і нареченого, то в обох сім'ях ведуться приготування. Будують та білять хати, заготовляють дари, збирають харчі та напої, а для цього наймають одну з селянок за «кухарку». Після того, як найняли музик, приступають до розподілу численних весільних посад. Крім старости та його свідка, визначають, хто з найавторитетніших родичів буде за вінчального батька та вінчальну матір (matka).¹⁾ Дружбою призначають, як це заведено, найкращого товариша молодого, а дві подруги молодої отримують посади дружок. Веселих жінок обирають за «свашок», які мають обов'язок під час весілля дбати про веселість своїми піснями та розмовами. Маленьку дівчинку призначають «світливою», а молодого парубка «кодашем», з роллю якого ми познайомимося нижче, і, нарешті, наречена й наречений на своїх знайомих парубків покладають обов'язки «бояр». Нижче ми познайомимося і з їхньою роллю.

Вже сама ця велика кількість весільних посад указує на те, що русинське весілля дуже складне. Ще більше ускладнює його обставина, що воно справляється окремо як у домі молодої, так і молодого. Між іншим, весілля, як це заведено, триває чотири дні; а тепер простежмо за цілим перебігом такого свята.

Упередень до весілля в обох господарствах, тут - для молодої, там — для молодого, урочисто виготовляють весільні прикраси. Молодій з барвінку, шиють просто вінок, покритий позолотою, і прикріплюють його до карабулі; або в селах, де карабулю не носять, роблять з барвінку, позлітки, стрічок,

¹⁾Im Wiznitzer Bezirke wählt gewöhnlich der Bräutigam die matka und die Braut den batko; im Kotzmaner Bezirke findet das Entgegengesetzte statt.

¹⁾У Вижницькому повіті молодий зазвичай обирає матку, а молода — батька; у Кіцманському повіті натомість визнають зворотній порядок.

nicht üblich ist, aus Immergrün, Flittergold, Bändern, Zehnkreuzerstücken und Knoblauch ein demselben ähulicher Kopfputz hergestellt. Zwei Weiber, die mit ihren ersten Männern leben, müssen diesen Kopfputz für die Braut nähen und während dieser Arbeit wird folgendes Lied gesungen:

«Mütterchen reich die Nadel¹⁾
Und den Seidenfaden,
Daß ich drei Blätter Immergrün
Dem Bräutchen näh zum Kopfkranz».

«Ach, du Kranz aus Immergrün,
In der Stadt kauft ich dich,
In der Truhe barg ich dich,
letzts muß ich dich räumen.
Und mein Leid weinen».

Für den Bräutigam wird aus vergoldeten Immergrünblättern eine Rose gefertigt, in die ebenfalls Zehnkreuzerstücke und Knoblauch kreuzweise eingenäht werden; diese Zier wird an die rechte Seite der Pelzmütze befestigt. Im übrigen muß auch diesen Schmuck eine Frau nähen, die mit ihrem ersten Manne lebt. Gesungen wird hiebei Folgendes:

Das rote Meer tönets,²⁾
Die Sonne badet sich;
Bräutigam vergeht vor Sehnen
Nach der Braut, der schönen.

Zwei Pfaue stampften die Erde,³⁾
Zwei Brüderchen giengen nach der Stadt;
Kauften dort Seide,
Kauften Immergrün.

Zwei Entriche stampften die Erde,
Zwei Brüder giengen nach der Stadt,
Kauften das Flittergold,
Vergoldeten den Kranz.

¹⁾Podaj mamko holku & — Im übrigen ist es selbstverständlich, daß die einzelnen Hochzeitsgebräuche und Liedertexte nicht überall dieselben sind. Unsere Auszeichnungen rühren aus der Gegend von Panska Dolina (Slobodia-Banilla) her.

²⁾Czerlene more hrało, sonce sia kupalo &

³⁾Dwa pauny zemlu stoczely &

десятикрейцерових монет та часнику головний убір, що подібний до карабулі. Дві жінки, які живуть зі своїми першими чоловіками, шиють цей убір для молодої та співають при цьому таку пісню:

Подай, мамко, голку¹⁾
Та й ниточку шовку.
Най пришием квіточку
З зеленого бервіночку
Молодому на головочку.
Ей, вінче, вінче,
Зелений барвінче!
В місті тебе купувала
В нову скриню замикала
І ніколи не рушала.
А тепер тя рушу —
Заплакати мушу.

Для молодого з позолочених листочків барвінку роблять квітку, в яку теж вшиті навхрест десятикрейцерові монети і часник. Цю прикрасу прикріплюють до правого боку хутряної шапки. Між іншим, і цю прикрасу має шити жінка, яка живе зі своїм першим чоловіком. А співають при цьому таку пісню:

Черлене море грало,
Сонце ся купало²⁾,
Молодий з туги пропадає
За молодою, гарною.

Два пауки землю сточили,³⁾
Два братчики до міста ходили
Та шовчику накупили,
Тай віночок нашовчили.

Два пауки землю сточили —
Дві сестрици до міста ходили
Та позлітки накупили,
Тай віночки позлотили.

¹⁾Podaj mamko holku & — Звичайно, що певні весільні звичаї і тексти пісень не всюди однакові. Наші записи походять з місцевості Панська Долина (Слобода Банилів).

²⁾Czerlene more hrało, sonce sia kupalo &

³⁾Dwa pauny zemlu stoczely &

Sobald die Kopfzieren fertig gestellt sind, werden der Braut und dem Bräutigam von ihren Eltern Brot und Salz dreimal an den Kopf gedrückt und sodann denselben die Kopfbedeckungen aufgesetzt. Darauf wird bei der Braut und beim Bräutigam je ein Tannenbäumchen auf den Tisch gestellt und mit weißen und rotgefärbten Federn geschmückt. Ist dies geschehen, so begeben sich Braut und Bräutigam, und zwar jeder Theil für sich, in das Dorf, um die Gäste einzuladen. Die Braut wird bei dieser Gelegenheit von ihren zwei Brautmädchen begleitet; der Bräutigam vom Brautführer und der Musik. Die Einladung geschieht in der Art, daß die Braut oder der Bräutigam dem zu Ladenden einen «Kolatschen» überreicht und die Worte spricht: «Es baten euch Vater und Mutter, und auch ich bitte euch, damit ihr gütigst zur Hochzeit kommet; wir bitten auf Kolatschen»; hierauf fügen die Brautmädchen oder der Brautführer hinzu: «Es baten euch der Vetter¹⁾, dessen Weib, die Braut (der Bräutigam) und auch ich bitte euch, damit ihr u. s. w.» sind alle Einladungen ordnungsgemäß erfolgt, so kehren die Hochzeitsbitter nach Hause zurück. Im übrigen sei gleich hier bemerkt, daß alle Männer und Frauen, welche zur Hochzeit kommen, Geschenke mitbringen müssen; der Mann holt zwei Kuchen und eine halbe Oka Brantwein oder ein Stück Salz, die Frau eine Henne. Auch andere Geschenke überreichen noch die Gäste dem jungen Paare.

Am Abende dieses Vortages versammelt sich sowol vor dem Hause der Braut, als auch vor dem Hause des Bräutigams die Dorfjugend. Burschen und Mädchen unterhalten sich daselbst bis spät in die Nacht und tanzen bei den Musiken, welche Braut und Bräutigam bestellt haben. Diese letzteren treten sodann aus den Hütten, bewirten ihre Gespielen bis zum kleinsten mit Brantwein, und alle führen sich dann Hand in Hand in die Stuben. Bei der Braut erhalten die Burschen von derselben gleichsam zum Abschiedsgruß zu Sternen zusammengenähte Immergrünblätter, die mit Flittergold überzogen sind. Braut und Bräutigam wählen

¹⁾In der Formel stehen wujko und wujna in der allgemeinen Bedeutung wie bei uns «Vetter» und «Tante». Ich übersetzte wol passender «der Vetter und dessen Weib».

Коли головні прикраси вже готові, батьки наречених торкаються тричі хлібом і сіллю їхніх голів і одягають їм весільні головні убори. Потім у домах молодої та молодого на стіл ставлять деревця ялинки та прикрашають їх білим та пофарбованим на червоно пір'ям. Коли все це зроблено, наречена і наречений — кожне з них окремо — йдуть у село запрошувати гостей. Молоду супроводжують з цієї нагоди дві дружки, а молодого дружба та музики. Запрошення відбувається в такий спосіб: молода чи молодий передає запрошуваним калач («колач»), приказуючи: «Просили вас тато й мама, і я вас прошу приходьте, якщо ваша ласка, на весілля. Просимо на колачі». За цим дружки або дружба додають: «Просили вас вуйко¹⁾ і вуйна, молода (молодий) і я вас прошу і т.д». Коли всі запрошення згідно з традицією зроблено, то наречені повертаються кожне до свого дому. Між іншим, тут слід зауважити, що всі чоловіки та жінки, які йдуть на весілля, повинні мати з собою подарунки. Чоловік несе два калачі та пів ока (півлітра) горілки чи гуску солі, а жінка — курку. Гості роблять молодій парі й інші подарунки.

Увечері, за день до весілля, як у дворі молодої, так і молодого збирається сільська молодь. Парубки та дівчата допізна ведуть розмови і танцюють під музику, що її найняли наречена та наречений. Останні виходять зі своїх хат, частують кожного із особистих друзів дитинства, навіть найменших, горілкою, а потім усі, взявшись за руки, заходять до осель. Молода дає парубкам, наче на прощання, зірочки, зшиті з барвінку та покриті позліткою. У цей вечір молоді

¹⁾У вислові вживається вуйко і вуйна в загальному значенні, як у нас «кузен» і «тітка». Я хотів перекласти відповідно «кузен і дружина».

an diesem Abende auch ihre Bojaren und schmücken die Hüte derselben und ihre Brust mit vergoldeten Immergrünblättern.

Eine Verbindung zwischen den beiden Häusern findet an diesem Vorabende dadurch statt, daß die Swazki aus dem Hause der Braut unter lustigen Gesängen dem Bräutigam das gestickte Hemd und das Schnupftuch (szerenka) führen, welche Geschenke die Braut ihrem Verlobten zu spenden verpflichtet ist. Andere Swazki bringen sodann vom Bräutigam die gelben Stiefel und ein feines Stück Leinwand (rantuch oder pokrywalo) der Braut als Gegengeschenk. Hiemit hat die Feier des ersten Tages ihr Ende gefunden. Der Abend dieses Tages heißt «zawodeny», das ist «Hineinführung», weil die Braut und der Bräutigam, wie schon erwähnt wurde, ihre Gespielen an der Hand in ihre Häuser geleiten.

Wir gelangen nun zur Betrachtung des eigentlichen Hochzeitstages. Da finden zunächst, und zwar wieder getrennt, die Züge der Braut und des Bräutigams von ihren elterlichen Häusern nach der Kirche statt. Bevor dieselben zu diesem Zwecke die elterlichen Häuser verlassen, werden sie mit Weizen beworfen. Begleitet wird die Braut auf ihrem Gange von den zwei Brautjungfrauen, der Brautmutter, einer Swazka und ihren Bojaren; der Bräutigam vom Brautführer, dem Brautvater, der Switewka und den Bojaren. An der Spitze der beiden Züge werden die geschmückten Tannenbäumchen vorangetragen, während des Ganges aber werden bei beiden Zügen folgende Lieder gesungen:

Wohin geht die Reise heut¹⁾
In den Wald und Hain so weit?
Nicht zum Hain und Wald ihr Leute,
In die Kirche ziehn wir heute.

Ach, es tönt das Meer nicht so,²⁾
Das Bräutchen weint vielmehr.
Ruft den Vater an im Schmerz:
«Liebes trautes Vaterherz,

вибирають також своїх бояр та прикрашають їхні капелюхи та груди позолоченими листочками барвінку.

У цей вечір оселі молодої та молодого зв'язує тільки те, що свашки з дому нареченої з веселим співом несуть нареченому вишиту сорочку та носову хустинку (ширинку), бо молода зобов'язана зробити молодому ці подарунки. А свашки від молодого, у відповідь, передають молодій жовті чобітки та обріз тонкого полотна («рантух», або «покривало»). На цьому перший день весілля закінчується. Такий вечір називається «заводини», бо молодий і молода, як уже зазначалося, заводять своїх друзів дитинства, тримаючись за руки, до хати.

А тепер настала черга розглянути власне сам день весілля. Спочатку дві процесії, одна від молодої, а інша від молодого, йдуть з батьківського дому до церкви. Але перед тим, як вони вийдуть з хати, їх посипають зернами пшениці. Молоду при цьому супроводжують дві дружки, весільна матка, одна зі свашок та бояри, а молодого — дружба, весільний батько, світивка і бояри. Попереду обох процесій несуть прикрашені деревця і співають таких пісень:

Куди ми ся виряджаєм¹⁾
Чи в гай, чи в діброву?
Ні в гай, ні в діброву,
Лиш до Божого дому.

Ой не море тото грає²⁾,
Молоденька потопає,
Тай на ньенька покликає:
— Гей на, ньеньку, ручку,

¹⁾Kuda my sia wyradzajem &

²⁾Oj ne more toto hraje &

¹⁾Kuda my sia wyradzajem &

²⁾Oj ne more toto hraje &

Rette mich aus diesem Meere».
 «Wenn dies Kind mir möglich wäre;
 Das hängt ab von jenem Herrn,
 Der Dich wird zur Frau begehren».

In der Kirche treffen beide Züge zusammen und hier findet die kirchliche Trauung durch das Wechseln der Ringe und Auflegen der Kränze statt. Als Zeugen walten hiebei der Brautvater und die Brautmutter. Wenn aber die beiden Verlobten vor dem Altare stehen, so trachtet eines dem andern auf den Fuß zu treten; es ist nämlich damit der Aberglaube verbunden, daß derjenige Theil, welchem dieses gelingt, über den anderen herrschen werde. Nach der Trauung kehren die Neuvermählten wieder getrennt, und zwar auf anderen Wegen als sie in die Kirche giengen, in ihre elterlichen Häuser zurück. Auch während der Rückkehr werden Lieder angestimmt:

Aus der Kirch' wir wiederkehren,¹⁾
 Beteten zu Gott, dem Herrn,
 Zu dem Herrn, der uns erschaffen;
 Dankten unserm schlimmen Pfaffen,
 Auch dem Kirchensänger trotzig
 Und dem Kirchendiener r

Aus der Kirch' wir gehen,
 Haben dort gesehen
 Kränze zwei auf dem Altare,
 Dann aufgesetzt dem jungen Paare.

Beim Einzuge ins elterliche Haus wird der Bräutigam feierlich empfangen. Indem sein Bäumchen vorangetragen wird begeben sich alle in das Haus und unterhalten sich daselbst beim festlichen Mahle und Tanz. Dasselbe geschieht im Elternhause der Braut. Sobald dieselbe sich dem Hausthore nähert, wird folgendes Lied gesungen:

Komm lieb Mutter mir entgegen²⁾
 Mit Kolatschen schön geflochten
 Und mit gutem Willen.
 Willst Du mich denn nicht begrüßen,
 Willst von mir Du gar nichts wissen,
 Ob von Ferne wir gelangen,

Та й на, неньку, обі, рятуй же ня собі!
 — Та не моя, доню, воля
 Рятувати тебе з моря,
 Але того пана, що-сь з ним слюбок взяла!

У церкві обидві процесії зустрічаються і тут відбувається вінчання, при якому молоді обмінюються обручками та на них одягають вінці. За свідків тут виступають весільний батько та весільна матка. Але коли обоє наречених стоять перед вівтарем, то кожне з них намагається наступити іншому на ногу, бо, за народним повір'ям, той, кому, це вдасться, буде мати владу над іншим. Після вінчання молодята знову окремо повертаються додому, але вже іншою дорогою, ніж вони йшли до церкви. А повертаючись, співають:

Гей ми в церкві були¹⁾
 Та Богу ся молили,
 Богу небесному, отцеві чесному —
 Дякуємо нашому поганому попові,
 А ще впертому дякові
 І — ... паламареві.

Гей ми в церкві були,
 Та там шос виділи:
 Два віночки на пристолі,
 Молоденьким на голові.

Вдома молодого урочисто зустрічають. Спочатку до хати заносять деревце, а потім заходять усі решта, веселяться за весільним столом і танцюють. Це саме відбувається в оселі молодої. Коли наречена наближається до своїх воріт, то співають таку пісню:

Війди, нене, протів мене²⁾
 Ци пізнаш ти мене
 Межи дружбочками [дружечками]
 Перед сльозоньками?
 Чому, нене, не виходиш,
 Чому нас се не питаєш:
 Ци далеко ми ходили,

¹⁾Hey my w cerkwi były &

²⁾Wijdy nene protyw mene &

¹⁾Hey my w cerkwi były &

²⁾Wijdy nene protyw mene &

Wie es uns dort ist ergangen?
Trefflich, Glück hab ich erschauet,
Gleich hat man mich angetrauet.

Beim Eingange in das Haus reichen sich alle die Hände und es werden folgende Verse gesungen:

Jetzt kommt die Braut von der Trauung¹⁾
Und wendet sich zum Tische:
«Tischchen, Tischchen mein, es muß geschieden sein,
Von der Mutter muß mich trennen».

Ach ein großes Leid zieht durchs Immergrün.
Nicht die Schneeballstaude knickt,
Den Abschiedsgruß nickt vielmehr die Braut,
Denn sie zieht vom Vater von der Mutter.

Hierauf findet ebenso wie beim Bräutigam ein festliches Mahl statt, bei welchem zur Rechten und Linken der Braut die Brautmädchen sitzen. Bei froher Unterhaltung erwartet man die Ankunft des jungen Mannes.

In der Wohnung desselben werden inzwischen die Vorbereitungen zur Fahrt um die Braut getroffen. Gegen Abend findet endlich dieser Zug mit Aufbietung alles festlichen Gepräges statt. An der Spitze geht der Bräutigam mit seinen Genossen und der Musik einher. Hinter ihm fahren einige Wagen, auf deren erstem die Brautmutter, die Switewka und die Swaszki sitzen. Hierauf folgen die andern Hochzeitgäste; die Zahl derselben wurde schon beim «slowo trinken» bestimmt. Stets wird darauf geachtet, daß die Mitglieder des Zuges eine ungerade Zahl bilden, so daß bei der Rückkehr mit der Braut die Anzahl eine gerade sei, Gelangt der Festzug vor die Wohnung der Braut, so empfangen die Eltern derselben ihren Schwiegersohn mit Brot und Salz. Der junge Mann bleibt aber vorläufig noch vor dem Hause mit seinen Begleitern stehen. Nur der Werber und der Brautführer begeben sich in das Innere des Hauses. Der erstere überreicht der Braut im Namen des Bräutigams einen Kuchen und ein Stück Salz, und kauft die Braut von den Brautjungfrauen los; der Brautführer erkaufte aber von ebendenselben den Platz neben der Braut, den sie bis dahin eingenommen hatten. Hierauf tritt der

Ци гаразд ми гостили?
Гей гаразд, неньку, гаразд,
Тай взяли ми слюбок враз.

А заходячи до хати, всі тримаються за руки та співають:

Наша молода від шлюбу прийшла¹⁾
Столови си вклоняє:
— Ой столе, столе, розлуко моя,
Рідний неньку з тобою.

Наша молода від шлюбу прийшла,
Столови си вклоняє:
— Ой столе, столе, розлуко моя,
Рідна мамко, з тобою.

Тут, як і в молодого, всі сидять за святковим столом, справа і зліва від молодої знаходяться її дружки. Радісно забавляючись, усі чекають на прихід молодого чоловіка.

А в його домі тимчасом готуються їхати за молодою. Під вечір, нарешті, дуже пишна процесія відправляється в дорогу. Попереду йде молодий з товаришами та музикантами, а за ними їдуть кілька возів, на яких сидять весільна матка, світивка та свашки, а далі вже інші гості, кількість яким було обумовлено ще тоді, коли пили за «слово». При цьому пильно стежать, щоб число учасників процесії було непарним, бо коли будуть повертатися з молодою, загальна кількість мусить бути парною. Коли процесія приходить під хату молодої, то її батьки зустрічають свого зятя хлібом та сіллю. Молодий чоловік поки що стоїть зі своїми супровідниками перед хатою і тільки староста та дружба заходять всередину. Перший від імені молодого передає молодій калач та шматок солі та викупує її у дружок, а дружба викупує у них місце біля молодої, яке до цих пір вони займали. Після цього староста та дружба виходять з хати, щоб завести молодого та його гостей.

¹⁾Nasza młoda wid slubu prijszła &

¹⁾Nasza młoda wid slubu prijszła &

Werber und der Brautführer wieder vor das Haus, um den Bräutigam und dessen Gäste hinein zu geleiten. Sobald sich der Zug der Thüre nähert, tritt ihm der Vater der Braut, «swat» genannt, mit Brantwein entgegen. «Guten Tag Swat!» ruft diesem der Starost zu, worauf die Antwort erfolgt: «Gebe euch Gott Gesundheit!» Darauf fragt der Werber wieder: «Wohin führt uns der Weg?» und der Vater zeigt ihm eine falsche Richtung. Erst wenn die Frage zum dritten Mal wiederholt wird, während welcher Zeit alle mit Brantwein bewirtet werden und vor dem Hause tanzen, erfolgt die Einladung einzutreten. Alle Ankömmlinge fassen sich nun bei den Händen und ziehn, das Bäumchen des Bräutigams an der Spitze, in die Hütte. Der letzte im Zuge ist der Kodasz¹⁾. Derselbe hat einen Stein in ein Tuch gewickelt und schlägt damit mutwillig auf den Thürstock los. Der Starost, dessen Mantel von der Braut nunmehr mit einem bunten Tuch geschmückt wird, erfaßt das mit Federn geschmückte Bäumchen, welches am Tische stand, und setzt dafür das Bäumchen des Bräutigams hin; indem hieraus alle Ankömmlinge dem Starost folgen, umgeht dieser dreimal den Tisch. Die Braut weint indessen, den Kopf über einige Kuchen gesenkt; so oft aber der Bräutigam während des Umzuges bei ihr vorbeigeht, hebt er ihr gleichsam zum Troste den Kopf mit einem Tüchlein empor. Hierauf nimmt der Bräutigam den Sitz zur Linken der Braut ein; beim Niedersetzen trachtet er aber einen Zipfel des Pelzes der Braut unter sich zu bringen, um in der Folge sein Weib zu beherrschen.

Links vom Bräutigam setzt sich der Brautführer, geschmückt mit drei Tüchlein, deren eines ihm die Braut, die zwei andern die Brautmädchen spendeten. Neben dem Brautführer hat der Brautvater und die Brautmutter ihren Sitz; auch dieselben sind von der Braut mit Tüchlein beschenkt worden, die an ihre Mäntel geknüpft wurden. Hinter Braut und Bräutigam steht aber die Switewka und leuchtet über den Häuptern des jungen Paares mit jenen zwei Kerzen, welche der Brautvater und die Brautmutter bei der Trauung gehalten hatten. Nunmehr zieht der Brautvater jenes Stück feiner Leinwand, welches der Bräutigam vorher übersandt hatte, hervor und gibt dasselbe dem altern Bruder der Braut,

Як тільки всі наближаються до дверей, батько молодої, якого тепер звуть «сват», зустрічає їх горілкою. Староста каже йому: «Добридень, свате!», а той відповідає: «Дай вам, Боже, здоров'я!» Після цього староста знову питає: «Куди веде нас дорога?», а батько показує не туди, куди треба. І тільки тоді, коли питання було повторено тричі (а в цей час всі частуються горілкою та танцюють перед хатою), всіх запрошують до хати. Прибулі беруться за руки й заходять, а попереду несуть деревце молодого. Замикає процесію кодаш¹⁾. Він б'є щосили в одвірок замотаним у полотно каменем. Староста, кожух якого молода прикрасила барвистою хусткою, бере зі столу завітчане пір'ям деревце й кладе на його місце деревце молодого. Староста, а за ним всі прибулі, обходять тричі навколо стола, а в цей час молода плаче, схиливши голову на кілька калачів. І як тільки молодий, обходячи навколо стола, порівняється з нею, то наче щоб її втішити, піднімає хусточкою її голову. Після цього молодий займає місце зліва від молодої, а сідаючи, він намагається підкласти під себе краєчок її кожуха, щоб надалі мати владу над нею.

Зліва від молодого сідає дружба, завітчаний трьома хусточками, одну з яких він отримав від молодої, а дві інші — від дружок. Біля дружби сидять весільні батько й матка — їм теж молода подарувала хусточки, що кріпляться до кожухів. А позаду молодої та молодого стоїть світивка й тримає над головами молодої пари ті дві свічки, які весільні батьки тримали у церкві при вінчанні. Тепер весільний батько молодої виймає той шматок полотна, який молодий прислав їм попередньо, і дає його старшому

¹⁾Der Name «Kodasz» bedeutet der «Letzte» und ist vom rumänischen «codaş = letzt» genommen.

¹⁾Слово «кодаш» означає «останній», воно походить від румунського «codaş — останній».

von dem der Bräutigam die Schwester vorerst etwa um ein Federmesser loskaufen mußte. Derselbe legt dieses Tüchlein, das bekanntlich den Namen «rantuch» oder «pokrywało» führt, auf zwei Stäbchen und läßt dasselbe auf den Kopf der Braut hernieder. Hiemit ist dieselbe zum Weibe eingekleidet worden. Bei dieser Gelegenheit singen die Versammelten folgende Strophe:

Weiß ist die Umhüllung dein,¹⁾
Ewig wird sie sein;
Wirst damit dich stets umgeben,
Immerdar durchs ganze Leben.

Hierauf folgt ein fröhliches Gastmahl und lustiger Tanz, bis endlich zum Aufbruch gemahnt wird. Nun wird die große Kiste, welche das bewegliche Eigentum des Mädchens — Wäsche und Kleidungsstücke — enthält, auf denjenigen Wagen gehoben, auf dem die Brautmutter, die Switewka und die Swaszki sitzen. Der Bräutigam gibt der Braut, welcher ein Polster auf den Rücken gelegt wird, drei Schläge mit einem stock zum Zeichen seiner Herrschaft, und setzt sich mit derselben auf einen Wagen. Auch alle Gäste und Begleiter des Bräutigams rüsten sich zum Weggehen und nur die Gäste der Braut bleiben bei deren Eltern, um sich da weiter zu unterhalten. Ist alles in Ordnung, so erfolgt die Abfahrt, indem die folgenden Verse angestimmt werden:

Traure nicht nach mir lieb' Mütterchen heute,²⁾
Denn nicht alles schaff' mit mir ich bei Seite;
Lasse zum Danke heiße Zähren im Hause,
Noch heißere Thränen aber da draußen.

Auf einem andern Wege, als der Hochzeitszug sich zum Hause der Braut bewegt hatte, nähert man sich nun der elterlichen Wohnung des Bräutigams; man schlägt aber deshalb andere Gassen ein, weil damit der Aberglaube verbunden ist, daß sodann die junge Frau nicht den Weg zu ihren Eltern finden werde, wenn sie etwa ihrem Manne entlaufen sollte. Vor dem Hause angelangt ertönt folgender Gesang:

братові молодої, у якого молодий перед цим викупив його сестру, наприклад, за кишеньковий ніжик. Брат кладе полотно, котре, як відомо, називається «рантух», або «покривало», на дві палички й опускає його на голову молодої. Цим самим молоду одягають на жінку. При цьому всі співають:

Біле покривало,¹⁾
Вічне завивало
Щоби його завивала,
Нігди не скидала!

Після цього всі радісно п'ють, їдять та весело танцюють, аж поки не скажуть вирушати в дорогу. Тепер на віз, на якому сидять весільна матка молодої, світивка та свашки, кладуть велику скриню, у якій рухоме майно дівчини — це білизна та одяг. А молодий тричі б'є молоду палицею по спині, де прив'язана подушка, на знак своєї влади над нею, а потім сідає з нею на один віз. Гості та супровідники молодого теж готуються вже йти, і тільки гості молодої залишаються, щоб і далі забавлятися. Якщо все відбулося, як належить, то процесія від'їжджає, співаючи:

Ой, не тужи, моя мамко за мною,²⁾
Бо не все я забираю з собою...
Лишаю тобі дрібні сльози по столу,
Тай лишаю тай слідочки по двору.

Тепер іншою дорогою, ніж їхали до оселі молодої, весільна процесія прямує до дому батьків молодого. Вибирають іншу дорогу, бо з цим пов'язане повір'я, наче молода в такому разі не зможе знайти дорогу, якщо захоче втекти від чоловіка до батьків. Прибувши додому, співають перед хатою:

¹⁾Bіle pokrywało wiczne zawywało &

²⁾Oj ne tuży moja mamko &

¹⁾Bіle pokrywało wiczne zawywało &

²⁾Oj ne tuży moja mamko &

Oeffne lieber Swat das Fenster vor Wonne,¹⁾
 Denn wir bringen die junge Frau gleich einer Sonne.
 Laß liebe Mutter das Thor öffnen der Holden
 Ihr, die wir bringen, der Goldnen.
 Schnell die Riegel vom Hause entfernt,
 Denn wir bringen die jungē Frau euch gehörnet.²⁾

Hierauf schaffen zunächst die Bojaren den Koffer der Braut in die Hütte. Sodann fassen sich alle Ankömmlinge an den Händen und den Starost mit dem bei der Brant umgetauschten Bäumchen an der Spitze, ziehn sie, vom Vater des Bräutigams mit Brot und Salz empfangen, in die Hütte.

Hier setzen sich die Neuvermählten auf den Ehrenplatz an der Ostwand des Hauses, das Gesicht gegen Westen gewendet. Links vom Bräutigam sitzt auch hier der Brautführer, sodann die anderen Gäste dem Range nach. Nunmehr holt die Braut aus ihrer sackförmigen Tasche die Geschenke hervor, welche sie für die Angehörigen des Bräutigams herbeigeht hat. Dem Vater desselben überreicht sie ein gesticktes Schnupftuch, der Mutter ein Kopftuch, den Geschwistern Tüchlein und Handtücher, und auch die Köchin wird der Sitte gemäß mit einem Handtuche bedacht. Nach erfolgter Vertheilung der Gaben erfrischen sich alle an Speise und Trank, und eilen sodann zum Tanze, der oft bis spät in die Nacht währt. Dann endlich wird das junge Paar von der Brautmutter in ein besonderes Kämmerchen geführt und dort eingeschlossen. Den Schlüssel behält die Brautmutter und nimmt denselben mit sich nach Hause. Auch alle andern Gäste entfernen sich nun, um daheim der Ruhe zu pflegen.

Am folgenden Tage versammeln sich in der Wohnung des Bräutigams abermals die Gäste zum sogenannten «Nachtrunk (propij)», an welchem auch die Angehörigen und Gäste der Braut theilnehmen. Um die Brautmutter wird in heimlich Weise der Brautführer mit einem Kuchen entsandt, und sobald sich dieselbe dem Hause nähert, wird sie mit Freudenrufen empfangen. Erst jetzt öffnet die Angekommene auf den Wunsch der Gäste die Brautkammer. Ist nun die Braut jungfräulich befunden

Ой утвори, милий свату, віконце¹⁾
 Веземо ти невісточку як сонце!
 Ой утвори, мамко, ворота
 Веземо ти невісточку як золото!
 Ой відмикай швиденько хату,
 Веземо ти невісточку рогату.²⁾

Далі бояри спершу заносять до хати скриню молодої, а відтак всі прибулі, яких батько молодого зустрів хлібом та сіллю, беруться за руки та заходять самі; попереду йде староста з деревцем, яке він обміняв у молодої.

Тут молодята сідають на почесне місце під східною стіною, обличчям на захід. Зліва від молодого знову ж сидить дружба, а далі інші гості відповідно до рангу. Тепер молода виймає зі своєї торби дари, які вона привезла для родичів молодого. Батькові молодого вона дарує вишивану носову хустинку, матері — хустку, братам та сестрам — хустинки та рушники, але й кухарці, згідно з традицією, дарує рушник. Після того, як дари роздані, всі підкріпляються їжею та напоями, а після цього спішать до танцю, який може тривати допізна вночі. І, нарешті, весільна матка молодої веде молодят до окремої кімнати та замикає їх там. Вона залишає ключ від хатини в себе й бере його з собою додому. Тепер й інші гості йдуть, щоб вдома відпочити.

Наступного дня в хаті молодого знову збираються гості на так званий «п р о п і й», але тепер у ньому беруть участь і гості молодої. Дружбу потай посилають з калачем за маткою, і як тільки вона наблизиться до дому молодого, її зустрічають веселими вигуками. І тепер вона на прохання гостей відмикає кімнату, де перебувають молодята. Якщо молода визнана незайманою, то матка передає матері молодого

¹⁾Oj utwory melyj swaty wikonce & — Swat heißt sowol der Vater des Bräutigams, als der der Braut.

²⁾Wezemo-ty newistoczku rohatu (!)

¹⁾Oj utwory melyj swaty wikonce & — Сватом зветься не тільки батько жениха, але й нареченої.

²⁾Wezemo-ty newistoczku rohatu (!)

worden, so übergibt die Brautmutter das Schlafhemd derselben der Mutter des jungen Ehemannes. Lauter Jubel herrscht dann; allen Brantweinflaschen und Schnapsgläsern werden rote Wollfäden umgebunden, aus daß allen bekannt werde, daß die Braut eine Jungfrau war. Ist hingegen der Bräutigam hintergangen worden, so theilt er den Betrug insgeheim einem seiner Freunde, gewöhnlich dem Brautführer mit, und es finden darauf rohe Verhöhnungen des jungen Weibes statt. Andere Folgen führt jedoch der Umstand nicht mit sich; vor allem wird an eine Ungiltigkeit der Ehe nicht gedacht.

Indessen setzen sich die Weiber und Männer um den Tisch und singen:

Alles war gut, nur Eins uns verdrießet,¹⁾
Daß man das junge Pärchen vermisset.

Der Brautführer, dem zu Ehren die Gäste ebenfalls Lieder anstimmen, sucht hierauf die Neuvermählten auf und diese setzen sich zu den Gästen an den Tisch. Hier werden dieselben von den Männern mit Geld, von den Frauen mit Handtüchern und dergleichen beschenkt. Dafür bewirtet die junge Frau die Gäste mit Brantwein. Essen wollen jedoch dieselben nicht, bevor man sie nicht oft dazu gebeten hat. Daher fingen sie:

Speis und Trank ist hingestellt,²⁾
Doch es an der Bitte fehlt,
Daß wir Durst und Hunger stillen,
Und bezeugen unfern Willen,
Dieses Haus mit Freud erfüllen u. s. w.

Und der Köchin wird dann zugesungen:

Schlagt dem Kätzchen auf die Pfötchen,³⁾
Unserm alten Küchenmädchen,
Daß sie sich doch mög erbarmen,
Braten reichen uns den Armen u. s. w.

Darauf wird gegessen und getrunken, bis es dunkelt und alles wieder nach Hause zieht. In manchen Gegenden werden an diesem Abend Strohwische an Pflöcke befestigt und angezündet.

¹⁾Za vse nam dobre &

²⁾Oj stawleno, postawleno &

³⁾Bijte kotoczke w labky &

чоловіка сорочку, в якій молода спала. У такому разі всі радісно веселяться, а до всіх пляшок з горілкою та чарок прив'язують червоні вовняні нитки, щоб усім було відомо, що молода була незаймана. Але якщо молодого обдурили, то він потайки повідомляє про це одному зі своїх друзів, як правило, дружбі, а потім з жінки сильно глузують. Однак ця обставина якихось інших наслідків не має і про те, що шлюб може бути недійсним, ніхто не думає.

А між тим жінки і чоловіки сідають за стіл та співають:

За все нам добре, за все нам в свата гаразд,¹⁾
Лиш за тото гидко, що молодой пари не видко.

Дружба, на честь якого гості теж затягують пісень, йде до молодят, і вони сідають до гостей за стіл. Тут чоловіки дарують їм гроші, а жінки — рушники і т.п. За це молода жінка частує гостей горілкою. Але гості не хочуть їсти, якщо їх не будуть до цього припрошувати. Тому вони співають:

Ой, ставлено, поставлено²⁾
Лиш нас не прошено,
Щоби ми їли, пили,
Грешну волю робили
Цей домок веселили.

А потім співають кухарці:

Бийте, коточки, в лабки³⁾
До запічної бабки,
Щоби се здогадала —
Тай нам студенцу дала!

Після цього частуються, поки не стемніє і всі не порозходяться додому. У деяких селах цього вечора до кілків прив'язують солом'яні віхті та підпалюють їх.

¹⁾Za vse nam dobre &

²⁾Oj stawleno, postawleno &

³⁾Bijte kotoczke w labky &

Der vierte Hochzeitstag endlich führt den sonderbaren Namen «L a c h f r ö h l i c h k e i t (smijiny)». An diesem Tage, der jedoch nicht immer gefeiert wird, besucht das junge Paar mit den Verwandten des Mannes die Eltern der jungen Frau. Schon der Name des Tages zeigt, daß er nicht der Trauer geweiht sei.

Mann und Weib

Die drei Schläge, welche die Braut vom Bräutigam erhält, sobald sie sich anschickt mit ihm das elterliche Haus zu verlassen, sind für das ganze Leben des rutenischen Bauernweibes symbolisch. Ebenso wie die Eltern ihr Eigentumsrecht über die Tochter dadurch kundgeben, daß sie dieselbe nach Gutdünken verheiraten, wie ferner von älterm Bruder das Eigentumsrecht auf die Schwester durch den Bräutigam abgelöst werden muß, ebenso äußert der junge Mann durch jene drei Schläge, daß das Weib nunmehr in sein Eigentum übergehe. Wol ist am Hochzeitstage die Braut durch ein Polster gegen die Schläge geschützt, trotzdem bleibt aber das Symbol ein verhängnisvolles Vorzeichen für die Zukunft, lautet doch ein rutenisches Volkssprichwort: «Das nicht geprügelte Weib gleicht der nicht geschärften Sense¹⁾». Bezeichnend ist es im übrigen, daß der Mann, wenn er von seinem Weibe spricht, dasselbe niemals beim Namen nennt, sondern es mit «sesia = diese» oder «czeladyna = die zum Hausgesinde Gehörige» bezeichnet. Wie seinen Hund so ruft der Bauer auch sein Weib an, indem er an den Namen desselben ein «-nia» anhängt, ja selbst der Tänzer ruft sein Mädchen, wenn er es zum Tanze auffordert, mit einem Pfiff herbei. Und stirbt endlich ein rutenisches Weib, so meldet der Gatte diesen Vorfall dem Priester hie und da mit den Worten: «Mir ist die zum Hausgesinde gehörige u m g e s t a n d e n». So hat sich seit Jahrtausenden die niedrige sklawische Stellung des Weibes beim rutenischen Landvolke erhalten; vom Brauttag, da das rutenische Mädchen Weib wird, bis zum Tage, an dem es den letzten Athemzug that, wird diese untergeordnete Stellung durch werkhätige und symbolische Zeichen klar gemacht. Nur selten wird dieses harte Verhältnis durch die Ehescheidung

Четвертий день весілля носить досить дивну назву «сміховини (с м і і н и)». У цей день, який, щоправда, не завжди святкують, молода пара разом з родичами чоловіка відвідує батьків молодої жінки. Вже сама назва цього дня показує, що він не для того, аби сумувати.

Чоловік та жінка

Ті три удари, котрі молодий завдає молодій, як тільки вона збирається залишити разом з ним батьківський дім, символізують все життя русинської сільської жінки. Так само, як батьки демонструють своє право на володіння нею тим, що вони видають її за кого хочуть, і так само, як право розпоряджатися сестрою старший брат продає молодому, так і молодий тими трьома ударами показує, що жінка тепер перейшла у його власність. Хоч наречена на весіллі захищена він ударів подушкою, та все ж цей ритуал залишається зловісним символом на майбутнє, недарма русинське народне прислів'я каже: «Жінка небита, як коса неклепана»¹⁾. Вельми прикметно, що чоловік, коли він говорить про свою жінку, ніколи не називає її на ім'я, а каже «сеся - ця» або «челядина», тобто та, що належить до домашніх (слуг). Селянин кличе свою жінку як собаку, додаючи до її імені — «ня», та навіть і хлопець, коли запрошує дівчину танцювати, робить це свистом. А коли русинська жінка вже помирає, то чоловік каже священникові такі слова: «У мене челядина згинула». Так низьке соціальне становище слов'янської жінки, що існувало тисячоліття, збереглося серед русинських селян. Від того весільного дня, коли дівчина стає жінкою, і аж до того часу, коли вона зробить свій останній подих, це підневільне становище буде проявлятися як символічно, так і явно. Несправедливі стосунки дуже рідко закінчуються розлученням. Дружині, мабуть,

¹⁾Zinka nebyta jak kossa neklepana.

¹⁾Zinka nebyta jak kossa neklepana.

getrennt. Das Weib scheint gar nie auf den Gedanken einer Trennung der Ehe zu verfallen, und der Mann schafft sich selbst «Recht», jagt wol auch, wenn ihm sein Weib gar unnütz erscheint, dasselbe davon. Stellt es sich in der Folge heraus, daß die Frau nichts verschuldet habe, so verhängt wol der Dorfrichter über den Mann eine Arreststrafe. Hat aber derselbe sein Weib hart mißhandelt, so zahlt er demselben ein Schweig- und Schmerzensgeld, damit es nicht die Hilfe der Obrigkeit in Anspruch nehme. Treulose Frauen werden gewöhnlich, sobald sie ertappt werden, auf der stelle arg gezüchtigt; ihr Verführer vom beleidigten Manne und dessen Freunden bei passender Gelegenheit oft in schrecklicher Weise gestraft. Ebenso leicht, wie man über den unsittlichen Wandel lediger Leute hinweggeht,¹⁾ ebenso hart wird der Ehebruch beurteilt. Es gibt Leute, die es sich zum Verdienste anrechnen, dem gekränkten Ehemann zur Rache zu verhelfen; und wenn ein Mann unter dem Zaune auf den Liebhaber seiner Frau lauert, so sagt man «win pidsidaje» und ist ihm in den meisten Fällen behilflich sein Vorhaben auszuführen. Es ist ein Fall bekannt, daß die Bauern einen jungen Herrn (panecz), der ihren Frauen nachstellte, auf den Tanzboden lockten, demselben den eigenen Mantel über

¹⁾Schon der Umstand, daß man am «Propij», der jungen Frau jubelt, wenn sie jungfräulich befunden wurde, ist ein Veweis hiefür. Als Regel gilt im übrigen, daß man über die Unsittlichkeit eines Dorf Mädchens sich so lange nicht aufhält, als bis etwa eine ernstere Folge eintrat. Wird dieses jedoch bemerkt, so begibt sich sofort der Dorfrichter mit der Hebamme in die Wohnung des Mädchens und «wickelt sie ein», d. h. der Kopf des Mädchens wird mit einem Tuche, dem Abzeichen der Weiber, bedeckt. Ein solches Mädchen heißt «Bedeckte (pokrytka)» oder «Verführte (zvedenyca)». In der Kirche steht es abgesondert und am Tage der Hochzeit wird es arg verhöhnt. Nach der Geburt des Kindes wird überdies die Verführte mit einer Strafe von 2 Gulden belegt, welcher Betrag in die Kirchen- oder Gemeindecasse fließt. — Der Berführer muß entweder das Mädchen heiraten, wenn er ihm die Ehe versprach, oder ihm für den Kranz einen Ersatz meist in Geld leisten. Das uneheliche Kind (bajstruk, benkart, kobylye genannt) führt den Namen der Mutter, außer wenn sich ein männliches Individuum vor zwei Zeugen zur Vaterschaft bekennt.

ніколи не прийде в голову розлучитися з чоловіком, а чоловік сам присвоює собі «право» прогнати жінку, якщо вона видається йому непотрібною. Коли потім виявиться, що жінка ні в чому не винна, то сільський суддя (двірник) може покарати чоловіка арештом. Якщо він знущався над своєю жінкою та кривдив її, то платить їй за побої та за те, щоб мовчала й не зверталася за допомогою до влади. Невірних жінок, як правило, коли їх спіймали на гарячому, тут же тяжко карають, а з їх спокусниками скривджені чоловіки та їхні друзі при добрій нагоді обходяться дуже жорстоко. Наскільки м'яко люди ставляться до аморальної поведінки неодружених¹⁾, настільки суворо сприймають подружню невірність. Є такі люди, які вважають за заслугу допомогти скривдженому чоловікові помститися; якщо чоловік чатує під тином на коханця своєї жінки, то кажуть «він підсидає» і майже завжди допомагають йому здійснити свій задум. Відомий випадок, коли селяни заманили одного панича, який залицявся до їхніх жінок, на те місце, де танцювала молодь, накинули йому на

¹⁾Вже сам факт, що на «пропій» радіють, якщо молода жінка була незайманою, є свідченням цього. Як правило, аморальною поведінкою сільської дівчини не дуже переймаються, поки не проявилися більш віддалені наслідки. Якщо це стає явним, то сільський суддя разом з бабою-повитухою йде до неї додому й «завиває» її, тобто покриває голову дівчини хусткою, цим символом одруженої жінки. Таку жінку називають «покриткою», або «зведеницею». Вона в церкві стоїть окремо, а в день весілля з неї сильно глузують. Після народження дитини на покритку накладають штраф — 2 гульдени (золоті), які надходять до церковної або громадської каси. Спокусник мусить женитися з дівчиною, якщо він їй це обіцяв, або заплатити за вінок гроші. Позашлюбна дитина (байструк, бенкарт, копил) носить прізвище матері, якщо інший чоловік перед двома свідками не признається в батьківстві.

den Kopf warfen und durch eine tüchtige Tracht Prügel die Lust zu weiteren Liebesabenteuern gründlich benahmen.

Die Wirtschaft wird von beiden Ehegatten gemeinsam geführt. In der ersten Zeit ist im übrigen die Stellung des jungen Paares, insbesondere die der jungen Frau, eine völlig untergeordnete. Sie wohnen zwar in einem besonderen kleinen Zimmerchen (chatzena) im Hause der Eltern des Mannes und führen einen eigenen Haushalt, doch hat die Hausgemeinschaft die Folge, daß sie völlig der Uebersicht und den Ratschlägen der Eltern unterworfen sind. Erst dann, wenn der junge Ehemann sich auf einem eigenen, gewöhnlich als Ausstattung übernommenen Grundstücke, seine Hütte errichtet hat, erfolgt die völlige Lostrennung von der elterlichen Wirtschaft und die Begründung einer selbstständigen. Dahin führt der neue Wirt auch die ihm versprochenen Geräte und Viehstücke, nachdem er schon vorher das zur Mitgift seiner Frau gehörige Feld und Vieh übernommen hat. Ist das geschehen, so pflegt man zu sagen: «Er hat sich abgetheilt (win widdilywsia)».

Mann und Weib verwalten in der Regel das Vermögen gemeinsam, doch hat meist nur der Mann das Verfügungsrecht über dasselbe. Nur bei reichen Leuten herrscht etwa in dem Gelde, das nebenbei eingenommen wird, ein völliger Eigenbesitz; so wird z. B. der Erlös für Hühnereier ganz vom Weibe beansprucht, während der Mann den Erwerb durch Korbflechterei, Fischfang u. dgl. als «Taschengeld» betrachtet. Sonst ist aber, wie gesagt, das Vermögen ein gemeinsames. Die Mitgift, welche die junge Frau von ihren Eltern erhalten hat, und die gewöhnlich, wie schon erwähnt wurde, aus Kleidern und Wäsche, dann einem Felde und einigen Viehstücken besteht, geht in das gemeinsame Eigentum über. Nur in dem Falle, daß die Frau nach kurzer Ehe kinderlos stirbt, fällt der Besitz an ihre Eltern zurück. Hat jedoch die Ehe lange gedauert, so behält der Mann, auch wenn keine Leibeserben blieben, die Mitgift der Frau, denn in diesem Falle wird die Unfruchtbarkeit des Weibes vorgeschützt.

голову його ж плащ і так лупцювали, що у нього пропала охота до любовних зальотів у майбутньому.

Подружжя веде господарство спільно. Між іншим, спершу молода пара, особливо молода жінка, займає явно другорядне становище. Хоч вони й живуть в окремій кімнатці (хатчина) у домі батьків та ведуть своє окреме господарство, однак це спільне проживання в одному дворі має своїм наслідком те, що вони перебувають під наглядом та змушені слухатися порад батьків. Тільки тоді, як молодий чоловік побудує на власній, отриманій в придане землі свою хату, відбувається повне відділення від батьківського господарства та закладення самостійного. Туди новий господар звозить обіцяний йому реманент та приводить обіцяну йому худобу, перебравши перед цим землю та худобу, які його жінка отримала як придане. Коли це відбулося, то кажуть: «Він відділився».

Чоловік та жінка, як правило, спільно керують майном, але переважно тільки чоловік має право розпоряджатися ним. Лише багаті люди роздільно розпоряджаються грошми, які вони отримали від побічного заняття: так, наприклад, виручка від продажу курячих яєць повністю переходить до жінки, а чоловік сприймає гроші, отримані від плетіння кошиків чи від риболовлі, як свої кишенькові. А в іншому, як ми уже казали, майно є спільним. Придане, що молода жінка отримала від своїх батьків, і котре, як згадувалося вище, зазвичай, складається з одягу, білизни, відтак ділянки поля та кількох голів худоби, переходить у спільну власність. І тільки у випадку, якщо жінка незадовго після весілля помирає бездітною, майно повертається до її батьків. Коли ж шлюб проіснував довго, то, хоч і не було власних дітей, придане жінки залишається у власності чоловіка, бо в такому випадку це можна виправдати безплідністю жінки.

Im großen und ganzen beurtheilt darf also keineswegs behauptet werden, daß das Verhältnis zwischen Mann und Weib beim rutenischen Landvolke ein zärtliches sei. Nur wenn die Frau den Wochen nahe ist, bringt ihr der Gatte ein gewisses Zuvorkommen entgegen, und sucht ihre Wünsche nach Obst, Lieblingsspeisen und dergleichen zu erfüllen. An die Verwirklichung dieser Wünsche knüpft der Volksglaube den glücklichen Verlauf der Geburt, wie denn auch unter das Lager der Wöchnerin eine Hacke, ein Messer und Knoblauch gestellt werden, welche Gegenstände die Wehen erleichtern, und zugleich gegen schlechte Geister und den «bösen Blick» schützen sollen. Auch mag an dieser Stelle erwähnt werden, daß die Bauernfrauen gewisse Geburtshelferinnen als sympathisch bezeichnen und dieselben ganz besonders in Anspruch nehmen. Nach erfolgter Geburt erscheinen die weiblichen Verwandten und Nachbarinnen, um die Wöchnerin und das Kind zu beglückwünschen. Kein Mann darf dabei zugegen sein.

Die Wöchnerin hütet höchstens zwei bis fünf Tage das Bett; dann geht sie an alle üblichen Hausarbeiten. Vierzig Tage lang muß aber das Weib, welches geboren hat, als unrein zu Hause bleiben; erst dann darf es in der Kirche knieend das Reinigungsgebet anhören. Würde die Frau dagegen handeln und schneller ausgehen, so müßte nach dem Volksglauben unter ihrem Tritte sieben Klafter tief der Erdboden in Glut geraten und brennen. So tief steht das Weib!¹⁾

Adoptivkinder und Dienerschaft

Kinderlose Eheleute, seltener solche, welche eigene Kinder haben, adoptieren zuweilen fremde Kinder. Doch kommt dieses nur sehr selten vor, nicht als ob kinderlose Landleute, denen jeder Familienangehörige eine willkommene Arbeitskraft bedeutet, nicht geneigt wären Adoptivnen vorzunehmen, sondern deshalb, weil die

¹⁾Bei allen dem darf man es nicht vergessen, daß das Volk mit einem andern Maße mißt als wir. Es genüge hier an einen bekannten Satz zu erinnern: «Oj tatuniu, tak mene chlopci lubiat, az wid kułakiw pleczi ne czuju» d. h. «O Väterchen, die Burschen lieben mich so sehr, daß ich vor Faustschlägen den Rücken nicht spüre».

Якщо узагальнити, то не можна стверджувати, що стосунки між чоловіком та жінкою серед русинських селян є лагідними. І тільки тоді, як жінка незабаром має стати матір'ю, чоловік виявляє до неї певну увагу та намагається задовільнити її бажання, що стосується певних фруктів, улюбленої їжі тощо, бо народне повір'я пов'язує з цим щасливий перебіг пологів. А під ложе породіллі кладуть сапу, ніж та часник, бо ці предмети полегшують пологи та одночасно захищають від злих духів та від «злого ока». Тут ще варто згадати, що сільські жінки ставляться до певних повитух з симпатією та користуються саме їхніми послугами. Після пологів приходять родички та сусідки, щоб привітати породіллю та дитину. При цьому має право бути присутнім чоловік.

Щонайдовше від двох до п'яти днів породілля лежить, а потім займається своєю звичною домашньою працею. Але жінка, яка народила дитину, сорок днів не може виходити з дому, бо вона нечиста, а тільки після цього у церкві, стоячи на колінах, вона слухає очищаючу молитву. Якби ж жінка цього не дотрималася і вийшла раніше, то, за народним повір'ям, під її ногами земля горіла б на сім сажнів углиб. Як глибоко стоїть жінка!¹⁾

Усиновлені діти та слуги

Подружжя, що не мають власних дітей, а буває, навіть ті, що мають, інколи усиновляють чужих. Однак це трапляється дуже рідко і не тому, що бездітні селяни, для яких кожен член родини є бажаною робочою силою, не схильні до усиновлення чужих дітей,

¹⁾При цьому не треба забувати, що у народі зовсім інші мірки, ніж у нас. Досить пригадати одне речення: «Ой татуню, так мене хлопці люблять, аж від кулаків плечей не чую».

Eltern selbst in der bittersten Not nur schwer zur Trennung von ihren Kindern sich bewegen lassen. Entschließen sich aber irgend welche Eltern ihr Kind an andere abzutreten, so kommt es vor, daß dieselben dann völlig den Umgang mit diesem Kinde abbrechen. Meist werden indeß nur Waisenkinder adoptiert. Ein Adoptivkind wird *hudowanecz* (*hudowanka*) oder *prijmak* (*prijmaczka*) genannt.

Eine gerichtliche Adoption wird nicht beobachtet; sie findet stets privat statt. Manchmal geschieht es wol auch, daß diejenigen, welche das Kind den Adoptiveltern übergeben, mit denselben über Kleidung und Ausstattung des Kindes Vereinbarungen treffen. Die Adoptivkinder werden im übrigen von den Pflegeeltern gleich den eigenen Kindern behandelt, wie diese denn auch von jenen «Vater und Mutter» gerufen werden. Auch die anderen Verwandten der Eltern werden von den Adoptivkindern mit denselben Namen bezeichnet, als es die leiblichen Kinder thun. Trotzdem wird das Verhältnis als keine Blutsverwandtschaft angesehen, und ist die Ehe zwischen leiblichen und Adoptivkindern derselben Eltern nach der Ansicht des Volkes nicht unerlaubt. In Wirklichkeit finden jedoch derartige Heiraten höchst selten statt, denn der tägliche Umgang, die daraus entsprungene Gewohnheit zwischen den jungen Leuten sich Bruder und Schwester zu nennen, läßt fast nie das Begehren nach einer solchen Verbindung aufkommen.

Zur Familie im weitem Sinne wird im Bauernhause auch die Dienerschaft gezählt. Auf einer ländlichen Wirtschaft, woselbst der Hausherr und dessen Kinder dieselben Arbeiten, wie die Diener verrichten, kann ein scharfer Unterschied zwischen den Hausgenossen überhaupt nicht aufkommen, und es ist schon früher der Umstand hervorgehoben worden, daß der Landmann seine Frau «*czeladyna*», also «eine vom Hausgesinde» nennt. Kaum ist es nötig zu erwähnen, daß auf kleinen Wirtschaften, wenn überhaupt ein Knecht oder eine Magd gehalten wird, dieselben zu verschiedenen Diensten verwendet werden; dagegen gibt es in großen Bauerngehöften für die verschiedenartigen Geschäfte besondere Dienstleute.¹⁾

¹⁾Es ist bemerkenswert, daß die Kuhhirten allgemein mit dem rumänischen Worte «*wakari*» benannt werden.

а через те, що батьків, навіть за найбільшої нужди, важко схилити до розлуки з рідною дитиною. Але коли якісь батьки вирішили віддати свою дитину іншим, то трапляється, що потім перериваються всякі стосунки дитини з рідними батьками. Тому здебільшого усиновляють сиріт. Усиновлених дітей називають *годованець* (*годованка*) або *приймак* (*приймачка*).

Усиновлення через суд не спостерігається, воно відбувається завжди приватно. Буває й так, що ті батьки, які віддали дитину для усиновлення, погоджують з усиновителями одяг та все інше для дитини. Між іншим, прийомні батьки поводяться з приймаками, як зі своїми власними дітьми, а ті їх кличуть татом та мамою. Інших родичів вони теж називають так само, як це роблять рідні діти. Однак, такі стосунки не розглядаються як кровна спорідненість, тож в очах людей шлюб між рідною та усиновленою дитиною тих самих батьків не забороняється. Насправді ж такі одруження трапляються вкрай рідко, бо щоденне спілкування, звичка молодих людей називати одне одного братом і сестрою не дають проявитися бажанню піти на такий крок.

До селянської родини, в широкому розумінні, зараховують також слуг. У селянському господарстві, де господар та його діти виконують однакову роботу, не може бути чіткої різниці між домашніми, а раніше ми вже відзначали той факт, що господар називає свою жінку челядиною, тобто такою, що належить до домашніх (слуг). Можливо, зайве згадувати, що в малих господарствах наймита чи наймичку тримають для того, щоб вони виконували різні види робіт, але у великих селянських господарствах певні слуги відповідають за окремі справи¹⁾.

¹⁾Характерно, що пастухів, які доглядають худобу, називають румунським словом «*вакарі*».

Das Dienstverhältnis wird gewöhnlich auf die Dauer eines Jahres, wie auf Monate geschlossen. Hierbei geht man in der Art vor, daß der Dienstbote zunächst eine Probezeit bestehen muß, während welcher seine Leistungsfähigkeit geprüft werden kann. Nach Verlauf dieser Probezeit mietet sich der Diener vor einem Zeugen auf ein Jahr ein, sei es um einen bestimmten Geldbetrag (20 bis 25 Gulden), oder um Kleidungsstücke, deren Anzahl und Beschaffenheit gleich anfangs bestimmt werden. Der Vertrag wird mündlich, ohne Handschlag und an beliebigen Terminen geschlossen. Am Schlusse des Dienstjahres muß der Knecht oder die Magd gewohnheitsgemäß noch eine Woche unentgeltlich hinzu dienen.

Gefällt es dem Dienstboten im Dienste nicht, so läuft er insgeheim davon, verliert aber in diesem Falle seinen bereits verdienten Lohn; oder er macht den Brotherrn am Schlusse des Jahres aufmerksam, daß er weggehen wolle und dieser sich also um einen andern Diener umsehen möge. Bestimmte Gebräuche gibt es bei der Kündigung nicht. Beim Abgange aus dem Dienste übergibt der Diener dem Brotherrn alle Wirtschaftsgeräte, Werkzeuge und dergleichen, die er benützt hatte, und ist für die fehlenden verantwortlich.

Altgewordene, arbeitsunfähige Diener, welche treu und zuverlässig waren, erhalten bei guten Brotherrn freie Wohnung und Kost bis an ihr Lebensende; manchmal sorgt der Brotherr wol auch für die Begräbniskosten. Heiratet ein Dienstbote, so pflegt ihm sein Herr aus freiem Antriebe Geschenke zu geben, in seltenen Fällen wol auch auszustatten und die Hochzeitskosten zu bestreiten; doch wird daraus kein Gewohnheitsrecht abgeleitet. Gewohnheitsrecht ist es hingegen, daß Knechte und Mägde am Neujahrstage mit Bändern und anderem Tand geschmückte Hausthiere in die Stube des Dienstherrn führen, denselben beglückwünschen und sich dafür mit Geld beschenken lassen.

Так заведено, що угоду найму укладають на рік, але ніколи не на кілька місяців. Це відбувається таким чином, що наймит спочатку повинен пройти випробувальний термін, протягом якого перевіряють його здатність працювати. Коли термін випробування закінчиться, слуга при одному свідкові наймається на рік — чи то за певну суму грошей (20—25 гульденів), чи за предмети одягу, кількість та види яких обумовлюються з самого початку. Угоду укладають усно, не перебиваючи рук, і на будь який термін. Під кінець року служби наймит чи наймичка, як це заведено, мають ще відпрацювати тиждень без платні.

Якщо слугі наймитування не подобається, то він або потай втікає, але в такому разі втрачає вже зароблену платню, або під кінець року служби заявляє господареві, що хоче піти від нього і той мусить знайти собі іншого наймита. Певних ритуалів звільнення зі служби немає. Залишаючи службу, наймит передає господареві весь реманент, інструменти тощо, якими користувався, бо він відповідає за них.

Старі, непрацездатні слуги, які були вірними та надійними, від доброго господаря отримують житло та харчування до кінця своїх днів, а інколи господар покриває також вартість похорону. Якщо слуга жениться, то господар з власної ініціативи може зробити йому подарунки, у рідкісних випадках навіть спорядити його та виділити кошти на весілля. Але з цього не треба виводити традиційного права. Однак, звичаєвим правом є те, що в день Нового року наймити та наймички заводять до хати господаря прикрашених стрічками та іншими дрібничками домашніх тварин, вітають його, а він дає їм за це гроші.

Der Tod und die Leichenfeier

Fällt ein Stern vom Himmel, so ist ein Mensch am weiten Erdenrund verschieden; läßt aber die Eule ihr unheimliches Geschrei aus einem Hause ertönen, so stirbt jemand in diesem Hause selbst oder in der Nachbarschaft. Ja, selbst im Frühling, wenn alles zum neuen Leben erwacht, ahnt der rutenische Landmann den Tod voraus, wenn der Kuckuk in der Nähe des Gehöftes neun oder elfmal kurz nach einander ruft. Und wenn jemand krank darniederliegt, bestimmt er wol schon den Augenblick voraus, da sein Leben enden werde; solche Vorherbestimmungen sollen gar oft eintreffen.

Ist aber der traurige Tod in die Hütte des Landmannes eingezogen und liegt ein Mitglied des Hausstandes verblichen da, so werden denselben zunächst seine Gewänder, wie er sie im Leben trug, angethan, und sodann wird der Todte auf der breiten Sitzbank, die an der südlichen Stubenwand angebracht ist, aufgebahrt. Den Kopf bedeckt man dem todten Manne gewöhnlich mit seiner Pelzmütze; dem Kinde wird ein Kranz von Immergrün um die Schläfen gelegt. Mit einem weissen Leinen (rantuch) wird sodann der Leichnam bis zum Halse hinauf bedeckt; die Hände liegen kreuzweis auf der Decke und halten das Licht, bei dem der Verblichene ausgerungen hat; ein trichterförmig zusammengerolltes Tüchlein schmückt die Kerze. Zu Häupten des Aufgebahrten wird ein Leuchter aufgestellt, an den die Besucher ihre Wachskerzen befestigen. Tag und Nacht brennen dieselben zum Seelenheile des Todten. Des Abends versammelt sich aber die erwachsene Jugend des Dorfes, — nicht um stille zu trauern, sondern zu geselligen Spielen. Prewetje oder lubok¹⁾ heißt diese Todtenwache. Märchen und Sagen werden da erzählt, Rätsel aufgegeben und gelöst, Gesellschaftsspiele aufgeführt.

Und wenn der Sarg gehoben wird,²⁾ um aus dem Stübchen zunächst in die Kirche und dann auf den Friedhof und in das Grab gebracht zu werden, so erheben

¹⁾ «Prewetje» vom rumänischen «priveghiere = Wachen, Bewachen»; «lubok» heißt wol «Liebesdienst».

²⁾ Im Kutzmaner Bezirke ist es Sitte, sobald die Leiche vor das Haus getragen wurde, die Kleidungsstücke des Verstorbenen über den Sarg hinweg an die Verwandten und Dorfarnen zu vertheilen.

Смерть та поминки

Коли з неба падає зірка, то на світі померла людина, а коли на якійсь хаті кричить сова, то в ній чи по сусідству хтось помре. Навіть навесні, коли все прокидається до нового життя, русинський селянин може передбачити смерть, якщо зозуля дев'ять чи одинадцять разів закує раз по раз. А коли хтось лежить хворий, то вона може визначити той час, коли закінчиться його життя. Кажуть, що такі передбачення дуже часто збуваються.

Але коли сумна смерть увійшла до хати селянина і хтось з членів родини лежить на смертному одрі, покійника спочатку одягають у те вбрання, яке він носив за життя, а потім кладуть на широку лаву, що стоїть під південною стіною хати. На голову одягають його хутряну шапку, а дитині на скроні кладуть віночок з барвінку. Потім білим полотном (рантухом) накривають мерця аж до шиї. Руки лежать схрещені на покривалі та тримають свічку, що горіла, коли він помирав. Її прикрашає хустинка, скручена у формі лійки. У головах ставлять світильник, у який відвідувачі вкладають свої воскові свічки, вони горять вдень і вночі за упокій душі покійного. А ввечері приходять сільська доросла молодь, але не для того, щоб тихо сумувати, а влаштувати товариські ігри. Сидіння (чергування) біля покійного називається преветте або лубок¹⁾. Тут розповідають казки та перекази, загадуються та розгадуються загадки, грають у товариські ігри.

А коли труну підіймають²⁾, щоб спочатку нести її з хати до церкви, а потім до могили на цвинтарі, та починають голосити

¹⁾Преветте походить від румунського «priveghiere = вартувати, охороняти»; «лубок», мабуть, означає люб'яна послуга.

²⁾У Кіцманському повіті існує такий звичай: коли мертвого виносять перед хату, його одяг роздають родичам та бідним, передаючи через труну.

die entweder insgeheim bestellten, oder aus eigenem Antriebe sich einstellenden Klageweiber ihre Trauergesänge. Wehmütig und oft voll Verzweiflung stimmen die Zurückgebliebenen, wenn der Sarg schon versenkt werden soll, ihre Klage an: «Wie konntest du uns, lieb Mütterchen so lassen, wer wird uns jetzt Essen verabreichen, wer wird uns jetzt pflegen und kämmen? — O! meine theure Mutter, wie wirst du hier so vereinsamt liegen,» rufen da die Töchter der ihnen entrissenen Mutter nach, und «Ach! Söhnchen, mein Söhnchen, welch kleine Hütte hast du dir erbaut, wer wird dich von nun an herzen und kosen, wie wird es dir kalt in der Erde sein, wer wird dich nähren und kämmen?» jammert die Mutter am Grabe des Kindes. Und diesem Kinde hat sie, wenn es noch ein Säugling war, Muttermilch in ein kleines Gefäß aus Wachs gefüllt, damit es Nahrung im künftigen Leben habe, wie denn auch dem Erwachsenen ein Kuchen, eine gebratene Henne und eine Flasche Brantwein in den Sarg gegeben werden. Auch Blumen — darunter stets Basilienkraut — werden in den Sarg hinein gelegt, doch nie auf denselben gestreut. Stets aber erhält der Todte einen Kreuzer, der ihm auf die Brust gelegt wird, oder es werden zwei Kreuzer dem Sarge nachgeworfen; es ist dieses sicher das Symbol eines alten Opferbrauches. Aehnliches gilt von jenem Kuchen (parastas), in den fünf bis sieben Stäbchen mit daran befestigten Lebkuchen, Zwetschken und Aepfeln gesteckt werden und der dem Sarge vorangetragen wird, um dann meist über dem Grabe verzehrt zu werden¹⁾. Und auch der Brauch, daß eine lebende Henne über das Grab hin dem Todtengräber gereicht wird, muß aus alter Zeit herrühren.²⁾

¹⁾«Parastas» das heißt griechisch «das Danebenstehende», weil der Kuchen sowol im Trauerhause als auch in der Kirche neben dem Leichnam aufgestellt wird. Wenn in der Kirche das Gebet für das Seelenheil des Todten gesprochen wird, so wird der Parastas einigemal aufgehoben und gesenkt.

²⁾Man vergleiche die aus den Jahren 921 und 922 stammenden Berichte des Arabers Ibn Foßlan (bei K r e k: Einleitung in die slavische Literaturgeschichte, Graz 1874, S. 124 ff.) über die Bestattungsgebräuche der heidnischen Russen. Nach diesem Berichte werden dem Todten Basilienkraut, berauschendes Getränk und Speisen mitgegeben. Ein Hahn und ein Huhn werden geschlachtet und auf das Schiff, in dem der

голосільниці, потай найняті або ті, що самі захотіли це робити. Сумно і часто з великим розпачем вони голосять, коли труну мають опускати в могилу: «Як ти, дорога мамко, могла нас покинути, хто тепер буде давати нам їсти, хто буде нас доглядати та чесати? О, дорога мамко, як тобі буде тут лежати саменькій», — плачуть за померлою мамою дочки. Або: «Синочку мій, синочку, яку ти собі збудував маленьку хатку, хто тепер тебе буде голубити та пестити, як холодно тобі буде у землі, хто тебе буде годувати та чесати?» — бідкається мати на могилі сина. А цій дитині, якщо це було ще немовля, вона дає материнське молоко у маленькій посудинці з воску, щоб вона мала що їсти у наступному житті; дорослому в труну кладуть калач, смажену курку та пляшку горілки. Вкладають також квіти, серед яких завжди є васильок, але ніколи не поміщають їх зверху на труну. Мертвий завжди отримує крейцер, який кладуть йому на груди або кидають у могилу зверху на труну два крейцери, що, звичайно, є символом стародавнього звичаю приносити жертву. Подібне можна сказати й про той калач (парастас), в який застромлено від п'яти до семи паличок, на яких прикріплені пряники, сливи і яблука, і який несуть попереду труни, а потім на могилі його здебільшого їдять¹⁾. З давніх часів, мабуть, походить також звичай передавати через могилу гробареві живу курку²⁾.

¹⁾«Парастас» по-грецьки означає «той, що стоїть поруч», бо калач як вдома, так і в церкві ставлять біля покійника. Коли в церкві моляться за душу покійного, то в цей час парастас кілька разів підіймають і опускають.

²⁾Пор. повідомлення араба Ібн Фадлана з 921 та 922 року (Krek: Einleitung in die slawische Literaturgeschichte, Graz, 1874, S. 124 ff) про похоронні звичаї русичів-язичників. За цими повідомленнями, покійнику дають васильок, міцний напій та їжу. Ріжуть півня та курку та кидають на човен, в якому спляють покійника.

Früher war es Sitte stets gleich nach der Beerdigung das Todtenmahl zu halten, an welchem auch die Klageweiber Theil nahmen. Da jetzt aber dieses wegen Gesundheitsrücksichten verboten ist, so wird in der Regel das Todtenmahl entweder nach einer in 7, 9, 14, 40 Tagen oder einem Jahre abgehaltenen Seelenmesse, oder an irgend einem Feiertage auch ohne vorhergehende Seelenmesse veranstaltet.¹⁾ Bei diesem Mahle sprechen die Versammelten für den Verstorbenen Gebete. Hierauf wird besonders gekochter Weizen gegessen und endlich werden unter die Gäste kleine mit Wasser gefüllte Töpfchen vertheilt, aus denen je ein kleiner Kuchen mit emem Wachlicht ausliegt. Bei der Uebergabe des Töpfchens wird stets der Name des Verstorbenen genannt, für dessen Seelenheil (za duszu) die Gabe gespendet Wird. Auch für sein eigenes Seelenheil pflegt der Hausvater nicht selten ein Töpfchen zu spenden. Dann geschieht dies zu allererst und zwar mit den Worten: «In Vorhinein für meine Seele!»

Aber auch am Grabe selbst, auf dem gewöhnlich zum Andenken des Todten Obstbäume gepflanzt werden, versammeln sich die Angehörigen des Hingeschiedenen zur Andacht. Zunächst begeben sich dieselben an dem Sonn- oder Feiertage, der auf den Beerdigungstag folgt, zu dem Grabe, besprengen dasselbe mit Weihwasser und beten daselbst. Am Samstage vor Pfingsten werden aber allgemein die Grabkreuze mit Kränzen geschmückt und auf den Grabhügeln Kerzen angezündet. Ein Jahr dauert gewöhnlich die Trauer nach dem theuren Todten. Will

Todte verbrannt wird, geworfen. Das Mädchen, welches mit ihrem Herrn verbrannt wird, schlachtet ebenfalls eine Henne, die dann ins Schiff geworfen wird. — Sollte das Geldstück, welches jetzt dem Todten gespendet wird, nicht ein Lösegeld für das schuldige Menschenopfer, für das Mädchen oder den Knaben sein, die ihren Gebieter ins Jenseits begleiten sollten? Vergl. den unten im Texte erwähnten Loskauf von der Trauer.

¹⁾Nur in seltenen Fällen folgt dieses Mahl noch unmittelbar der Beerdigung. Dann pflegt man den Parastas vom Friedhofe nach Hause zu bringen. Derselbe wird beim Gebete, welches die Versammelten für den Verstorbenen sprechen, wieder einigemal gehoben und gesenkt, und erst dann verzehrt.

Раніше існував звичай одразу ж після похорону справляти поминки, у яких брали участь і голосільниці. Оскільки це зараз через небезпеку для здоров'я заборонено, то поминки за померлим, як правило, відбуваються або після богослужінь за упокій, що проводяться на 7-й, 9-й, 14-й та 40-й день та через рік після смерті, або в якесь інше свято, але уже без богослужіння¹⁾. На поминках люди, що зібралися, моляться за душу покійного, а потім їдять пшеницю, зварену особливим способом, і, нарешті, гостям роздають маленькі горщики, наповнені водою, на яких зверху лежать маленький калач та воскова свічка. Передаючи горщик, завжди називають ім'я померлого, за чю душу робиться цей подарунок. Нерідко господар не забуває дати горщик і за власну душу. В такому випадку це відбувається на самому початку і супроводжується словами: «Наперед за мою душу!»

Та й на самій могилі, де на пам'ять про померлого, зазвичай, саджають фруктові дерева, збираються для молитви члени родини покійного. Спочатку вони в першу неділю чи свято після похорону йдуть на могилу, окроплюють її свяченою водою та моляться. Але в суботу перед Зеленими святами повсюдно хрести на могилах прикрашають вінками та запалюють на могилах свічки. Заведено, що жалоба за дорогим померлим триває один рік. Але якщо сільська дівчина хоче танцювати,

Дівчина, яку спалюють разом з її покійним господарем, теж ріже курку, яку потім кидають на човен. — Чи монета, яку дають покійнику, не є відкупом за людські жертви (дівчину чи хлопця), які повинні супроводжувати свого пана на той світ? Пор. з наведеним нижче відкупом від жалоби.

¹⁾Поминки зразу ж після похорону справляють дуже рідко. Тоді парастас, як прийнято, несуть з цвинтаря додому. Коли вдома всі моляться за покійного, парастас знову кілька разів піднімають та опускають, а потім їдять.

aber ein Dorf mädchen tanzen, so kauft es sich von der Trauer auch schon nach zwei oder drei Wochen los, indem es auf den Tanzboden einiges Kleingeld hinwirft.

So schwebt des Volkes Leben stets zwischen Trauer und Hoffen, tiefer Empfindung und leichtem Sinn; am Schifflin des Brauches durchfährt es die breite See der Gewohnheit; Sitte hält der Sitte, Aberglaube dem Aberglauben die Spitze.

то вона вже через два чи три тижні може відкупитися, кинувши на підлогу, де танцює, дрібні гроші.

Так життя народу постійно перебуває між жалобами та надією, глибокими почуттями та легковажністю. Воно на кораблику традиції пливе по широкому морі звички. Один звичай випереджає інший звичай, а один забобон — інший забобон.

*Rutenen aus
der Dniestrgegend.*

*Русини
з околиць Дністра.*

Zweites Capitel

Haus und Hof. — Das Dorf. — Rechtliche Anschauungen. — Feldbau und Gartenbau, Viehzucht und Hausindustrie.

Haus und Hof

Indem der junge rutenische Landmann sich von seinen Eltern trennt und sein eigenes Gehöft baut, gründet er erst eine selbstständige Wirtschaft. Seine Hütte und Wirtschaftsgebäude errichtet er gewöhnlich in gemeinsamer Arbeit mit den fachkundigen Handwerkern; oft wird wol auch um einen Bau aufzuführen eine toloka oder klaka veranstaltet. Das Baumaterial ist je nach der Gegend verschieden; die Wände werden aus Stein, Rutengeflecht oder Holz, das Dach aus Stroh (Schilf) oder Schindeln hergestellt.

Sobald die Aufführung der Hütte begonnen hat, legt der Meister in eine Ecke derselben zwischen zwei Balken Salz, Ladanum und einige Brocken geweihten Osterbrottes; auch mit Weihwasser wird die betreffende Stelle besprengt. Ist aber die Hütte ausgebaut, so findet nicht selten eine kirchliche Hausweihe statt. Dieselbe besteht darin, daß im Innenraume des neuen Hauses an die vier Hauptwände die Bilder der Evangelisten oder auf Papier gezeichnete Kreuze angeheftet und mit geweihtem Oel gesalbt werden; draußen werden aber in die vier Eckbalken Löcher gebohrt und in dieselben Salz, Ladanum und geweihtes Brot eingeschlossen. Häufiger als diese kirchliche Weihe ist folgender Brauch. Der Wirt wirft in das neue Haus ein oder zwei Tage vor seinem Einzuge einen schwarzen Hund oder Hahn in die Stube: auf dieses Thier sollen nämlich alle Uebel und Krankheiten übertragen werden, welche die künftigen Bewohner der Hütte treffen würden. Dasselbe Verfahren ist im übrigen auch üblich, wenn jemand in ein Haus einzieht, in dem es nicht geheuer ist. Auch mag noch an dieser Stelle erwähnt werden, daß eine Wohnpartei, welche ihre Wohnung verläßt, um ein anderes Heim zu beziehen, Salz und Brot als Segengruß für die nach folgenden Bewohner der Stube zurückzulassen pflegt.

Die durchschnittliche Länge einer rutenischen Bauernhütte ist acht bis zehn Meter, ihre Breite etwa

Глава друга

Дім і двір. — Село. — Правовий світогляд. — Землеробство й садівництво, тваринництво й домашні промисли

Дім і двір

Молодий русинський селянин, відділяючись від своїх батьків та будуючи власний двір, засновує спершу самостійне господарство. Свою хату та господарські будівлі він споруджує, звичайно, разом з умілими майстрами. Часто, аби щось будувати, організують толоку, або клаку. Будівельні матеріали залежать від місцевості. Стіни споруджують з каменю, городять з гілок або будують з дерева, а дах покривають соломкою (очеретом) чи драницями.

Коли хату тільки починають будувати, майстер кладе на одному розі між дві колоди сіль, ладан та кілька крихт свяченої паски, а потім це місце окроплюють свяченою водою. А коли хата побудована, то часто буває, що роблять її церковне освячення. Освячення полягає в тому, що всередині нової хати на чотири головних стіни вішають образи евангелістів чи папір з намальованими на ньому хрестами, а потім помазують їх свяченою олією, а знадвору в чотирьох наріжних стовпах висвердлюють дірки і кладуть туди сіль, ладан та свячений хліб. Але частіше, ніж церковного освячення, дотримуються такого звичаю. За день чи два до свого поселення господар заносить до хати чорного собаку чи півня, бо на цю істоту мають перейти всі біди та хвороби, які могли б потім спіткати жителів. Між іншим, цей самий спосіб застосовують при поселенні до хати, у якій не все чисто. Тут ще треба згадати, що мешканці, які покидають попереднє житло, щоб переселитися в нове, люблять залишати хліб і сіль як вітання наступним жильцям.

Середня довжина русинської селянської хати приблизно від восьми до десяти метрів,

fünf Meter. Sie ist mit der Längstseite, in welcher die Eingangsthür sich befindet, meist gegen Süden gewendet. Durch die Eingangsthür gelangt man in ein Vorhaus, aus dem eine Thür zur rechten Hand in die große Stube (chata), zur linken Hand in die kleine Stube (chatczena) führt. Treten wir zunächst in die erste ein. An der Süd- und Ostwand finden wir daselbst lange und breite Bänke (lawy) befestigt. Vor der Bank an der Ostseite steht der Tisch, während an der Ostwand selbst die heiligen Bilder hängen. An der Nordwand erblicken wir den Kleiderrechen (zertka) und das Bett, vor welchem die Kleiderkiste (skrenia) ihren Platz hat. An der Westwand endlich befindet sich der Herd und der Geschirrkasten. So viel über die Einrichtung der großen Stube. Werfen wir nun noch einen Blick in die kleine Stube, die vorzüglich für den Winteraufenthalt bestimmt ist, so finden wir dieselbe ähnlich eingerichtet. An der Südwand ist eine Bank befestigt; an der Ostwand steht der Geschirrkasten; an der Nordwand der Backofen mit der warmen Schlafstätte für die Winterszeit; an der Westwand endlich ein Tisch.

An die Hütte der Rutenen lehnen sich die Winterstallungen für das Vieh, so daß Menschen und Thiere unter einem gemeinsamen Dache wohnen. Neben der Hütte erheben sich auf dem Hofe die wenigen andern Wirtschaftsgebäude. Ganz in der Nähe steht zunächst unter einem besondern Dache die Kammer (komora) zur Aufbewahrung der Speise- und Getreidevorräte, daneben der Kukurutzkorb, die Sommerstallung für das Vieh, eine Umfriedung für Kälber, dann auch Kammern für Schweine und Hühner. Hier und dort erblicken wir auch auf dem Hofe einen Brunnen und einen Keller, welcher letzterer den bezeichnenden Namen «potajnek (Versteck)» führt. Hinter dem Hofe dehnt sich der Gemüsegarten oder auch ein Obstgarten aus, in dem aber nur selten edlere Obstbäume gezogen werden; Weichsel, Zwetschken, dann Aepfel und Birnen sind die gewöhnlichen Obstarten, die der Landmann pflügt. Hie und da erblickt man neben dem Bauerngehöfte auch schon einen kleinen Blumengarten, in dem einige Blumen, mehr sich selbst überlassen als gepflegt, wachsen und blühen. — So ungefähr sieht das Heim aus, das der rutenische Landmann sein eigen nennt.

ширина — близько п'яти. Своєю поздовжньою стороною, на якій знаходяться вхідні двері, вона здебільшого повернута на південь. Через вхідні двері потрапляємо в сіни, з яких двері праворуч ведуть до великої кімнати (хати), а двері ліворуч — до малої (хатчини). Але спочатку зайдімо до великої. Під південною та східною стінами стоять довгі й широкі лави. Перед лавою під східною стіною розташований стіл, а на самій стіні висять образи святих. Біля північної стіни ми побачимо жердку для одягу та ліжко, перед яким стоїть скриня. І, нарешті, біля західної стіни знаходяться піч та мисник. Та про велику хату досить. Якщо ми тепер кинемо погляд до малої хати, яка призначена, в основному, для перебування взимку, то побачимо, що вона облаштована майже так само: біля південної стіни стоїть лава, біля східної — мисник, біля північної — піч з теплою лежанкою для снання взимку, і, нарешті, біля західної — стіл.

До русинської хати туляться зимові стайні для худоби, так що люди й тварини живуть під одним спільним дахом. Біля хати на підвір'ї знаходиться кілька інших господарських будівель. Зовсім поблизу стоїть під окремим дахом комора для зберігання запасів їжі та збіжжя, біля неї — кошниця для кукурудзи, літня обора для худоби, загорода для телят, потім свинарник і курник. То тут, то там у селі ми побачимо у дворах кри-ницю та погріб, який називається «потайник». За підвір'ям тягнеться город чи навіть сад, у якому, правда, рідко ростуть сортові фруктові дерева, бо вишні, сливи та ще яблука й груші — це найпоширеніші види фруктів, які вирощує селянин. То тут, то там на селянському дворі можна побачити квітник, на якому квіти ростуть і цвітуть радше самі собою, бо їх не доглядають. Приблизно так виглядає садиба, яку русинський селянин називає своєю власною.

Das

Селс

«Wer sich eine Hütte bauen will, der suche einen guten Nachbar»¹⁾ sagt ein rutenisches Sprichwort in bezeichnender Weise. Ebenso vortheilhaft und wünschenswert nämlich, als die Eintracht zwischen den benachbarten Landleuten ist, ebenso schwer ist sie zu erhalten, wenn nicht beide Theile friedlicher Natur sind. Der Zaun, der benachbarte Gründe trennt; der Baum, der auf dem Raine wächst; das Ei, welches die Henne auf fremdem Boden legt, können oft die Veranlassung zu bitterem Streit werden. Zwar hat das Volksrecht feste herkömmliche Bestimmungen betreffs dieser Gegenstände getroffen — die beiden Nachbarn sind in der Regel verpflichtet, zu gleichen Theilen den Zaun herzustellen und zu erhalten; die Früchte des Baumes und, wenn dieser verdorrt, auch das Holz desselben sollen zur Hälfte getheilt werden; das Ei endlich gehört dem Besitzer des Bodens, auf dem es gefunden wurde — trotzdem können aber Streitigkeiten mit unfriedlichen Nachbarn nicht vermieden werden. Wie oft kommt es vor, daß eine Nachbarin der andern den Vorwurf macht, sie habe absichtlich die Henne herübergelockt, um der Eier habhaft zu werden, und eine solche Beschuldigung kann in der Folge zu harter Zwietracht und Feindschaft führen. «Sie zanken wie Hunde über den Zaun»²⁾ sagen dann die andern Leute, in welcher Redensart wol eine starke Mißachtung zum Ausdruck kommt. Von ungeachteten Nachbarn sagt der Volksmund: «Auch der Hahn ist am Mist ein Wirt»³⁾; von einem Nachbar, welcher nachbarliches Gut und Hilfe mißbraucht, heißt es: «Mit des Nachbars Dreschflügel ist es leicht Dornsträucher zu dreschen».⁴⁾

Gehöfte reiht sich an Gehöfte, ein Nachbar an den andern; so entsteht das Dorf. Ebenso wie der einzelne Insasse seine Gründe durch Zäune, Grenzpflocke, ferner durch Raine (mezy), Erdlöcher oder Erdhaufen (kipci) abgrenzt, ebenso steht auch das Dorf seine Grenzen gegen die Nachbardörfer. Diese Dorfgrenzen heißen allgemein

Характерне русинське прислів'я каже: «Хто хоче хату класти, най собі шукає доброго сусіда»¹⁾. Яких переваг не мала б злагода між сільськими сусідами та якою бажаною вона не була б, її важко підтримувати, коли один з партнерів не має мирного характеру. Пліт, що ділить сусідські землі, дерево, що росте на межі, яйце, яке курка несе на чужому городі — все це часто може бути причиною сильних сварок. Хоч народне право виробило для таких випадків стійкі правила, наприклад, обох сусідів зобов'язано будувати та підтримувати тин однаковими частинами, плоди з дерева, а коли воно всохне, то й саме дерево ділити порівну і, нарешті, яйця належать власнику землі, на якій вони були знайдені, — все ж не вдається уникнути суперечок між войовничими сусідами. Дуже часто буває, що одна сусідка закидає іншій, начебто та навмисне перенесла до себе курку, щоб заволодіти яйцями, а таке звинувачення може мати своїм наслідком тяжкі суперечки та ворожнечу. «Вони гаркаються, як пси крізь пліт»,²⁾ — кажуть у таких випадках інші люди, і такою приказкою вони демонструють свою зневагу до цього. А про сусіда, який не користується повагою, в народі мовлять: «І когут на своїм смітті господар».³⁾ А про того сусіда, який зловживає сусідським добром та сусідською допомогою, зауважують: «Добре сусідовим ціпом терня молотити»⁴⁾.

Двір до двору, сусід до сусіда — так виникає село. Як окремі його жителі відмежовують свої землі тинами, кілками, межами, ямками або земляними насипами (кіпцями), так і село відділяється від

¹⁾Chto chce chatu klasty, naj sobi szukaje dobroho susida.

²⁾Harkajutsia jak psy kriz plit.

³⁾I kohut na swojim smitiu gospodarj.

⁴⁾Dobre susidowym cipom ternje molotyty.

¹⁾Chto chce chatu klasty, naj sobi szukaje dobroho susida.

²⁾Harkajutsia jak psy kriz plit.

³⁾I kohut na swojim smitiu gospodarj.

⁴⁾Dobre susidowym cipom ternje molotyty.

hranecij oder hotary; Grenzhügel nennt man mohyly. An den Grenzen pflegt mau Kreuze aufzustellen. Die Grenzen zu verschieben ist eine schwere Sünde. Auch behauptet das Volk, daß diejenigen Nachbarn, welche der Grenze wegen in Unfrieden leben, von Gott dafür in der Art gestraft werden würden, daß sie sich im andern Leben stets an den Haaren über die Grenze hinziehen würden. Als gemeinsames Gut gelten den Dorfinsassen das Wasser in den Bächen und Flüssen sammt den Fischen, die Hutweiden, die Kirche, der Friedhof mit den daselbst gepflanzten Obstbäumen, die Wege, die Brunnen am Felde, die Bachbrücken, der Schotter an den Flüssen, das dürre Holz im Walde, die einzelnen Aehren auf dem Felde nach der Ernte, die Pilze, Erd- und Brombeeren, endlich auch das Wild im Walde. Bemerkenswert ist noch ferner, daß der Bauer zwischen einem Feldcomplex der Herrschaft und einem solchen der Landleute einen Unterschied in der Bezeichnung macht; jenen bezeichnet er nämlich mit «stoup», diesen mit «hony».

Die oberste Stelle im Dorfe bekleidet bekanntlich der Richter (dwirnek oder naczałnek.) Unter ihm stehn die Geschworenen (prysiazni oder juraty.¹⁾ Wie überall so besteht auch im rutenischen Dorfe die Hauptaufgabe des Richters darin, die Streitigkeiten der Dorfinsassen zu schlichten, Schäden aufzunehmen und strittige Grenzen zu bestimmen, die Ordnung zu erhalten und den Behörden an die Hand zu gehn. Der Wirkungskreis des Richters ist also ein ziemlich weiter und daß es hiebei nicht ohne Unfug abgeht, beweist das Sprichwort: «Der Dorfrichter zehrt am ganzen Dorfe»²⁾; von einem unbeholfenen Dorfrichter heißt es aber: «Er will alle lenken und kann keine Ahle schärfen».³⁾

Neben dem Dorfrichter ist vorzüglich der Pfarrer, wenn er im Ansehen steht und beehrt ist, eine emflußreiche Person im Dorfe. Er ist der allgemeine Ratgeber, ohne den nichts Bedeutenderes vom Landmanne endgiltig beschlossen wird; bei Prozessen, Krankheiten,

сусідніх сіл. Ці межі села називаються границі, або готари, а земляні насипи — могили. На межах полюбляють ставити хрести. Пересувати межі — тяжкий гріх. У народі кажуть, що тих сусідів, які через межі ворогували, Бог покарає так, що вони на тому світі будуть через межу вічно тягнути один одного за чуб. Спільними для всіх жителів села є вода в струмках та ріках разом з рибою, пасовища, церква, цвинтар разом з посадженими на ньому фруктовими деревами, дороги, криниці на полі, кладки на струмках, гравій біля рік, сухі дерева в лісі, окремі колоски на полі після жнив, гриби, ягоди та ожини й малини і, нарешті, дичина в лісі. Характерно також, що селянин по-різному називає угіддя пана та селянина: перше він називає «стовп», а друге — «гони».

Найвище становище в селі займає, як відомо, суддя (двірник, або начальник). Далі після нього йдуть присяжні засідателі (присяжні, або журати).¹⁾ Як і всюди, так і в русинському селі головним завданням судді є врегулювання суперечностей між селянами, визначення шкоди та встановлення межі, за які йде суперечка, підтримування порядку та допомога владі. Отже, поле діяльності судді досить-таки широке, а про те, що він допускає безчинства, свідчить прислів'я: «Двірник один ціле село обжирає»²⁾, а про невмілого двірника кажуть: «Хоче усім передводити, а не вміє шила заострити»³⁾.

Поряд з сільським суддею впливовою особою на селі є священник, якщо він має авторитет та популярність. Він вважається порадином для всіх, без нього селянин нічого остаточно не вирішує. До священника часто звертаються як до порадирика та помічника у

¹⁾Die letztere Bezeichnung ist aus dem Rumänischen genommen: jurat = der Geschworene.

²⁾Dwirnek oden cile selo obzeraje.

³⁾Chocze wsim przedwodyty, a neumije szyla zaostryty.

¹⁾Останнє найменування походить з румунського: jurat = присяжний засідател.

²⁾Dwirnek oden cile selo obzeraje.

³⁾Chocze wsim przedwodyty, a neumije szyla zaostryty.

Heiraten, und vor allem in ehelichen Zwistigkeiten Wird der Priester oftmals als Berater und Helfer in Anspruch genommen. Bei Streitigkeiten einigen sich die Gegner oft dahin, den Priester um die Entscheidung zu bitten, und sie fügen sich in der Regel dem gesprochenen Urtheile.

Eine minder günstige Stellung nimmt der *Dorflehrer* ein. Ihn betrachten die Bauern als den Grund zum Bestande der Schule, und da sie dieselbe aus praktischen Gründen hassen, so übertragen sie diesen Hass auch auf den Lehrer. Nur in seltenen Fällen ist daher das Verhältnis der Dorfgemeinde zum Lehrer ein friedliches. Ist dieses aber der Fall, so kommt es wol auch vor, daß der Lehrer von den Dörflern als Ratgeber aufgesucht wird, besonders, wenn es gilt, obrigkeitliche Zuschriften und dergleichen zu lesen und zu erklären.

Zu den einflußreichen Personen im Dorfe zählen vor allen noch der Gemeindeschreiber, der Kirchensänger, die reichen redegewandten Wirte und endlich auch alte ausgediente Soldaten. Bei Agitationen, Wahlen, öffentlichen Zusammenkünften und Beratungen spielen die genannten Personen stets die leitende Rolle und üben den größten Einfluß.

Gute Nachbarn und friedliche Dorfbewohner überhaupt halten mit einander stete Gemeinschaft in Arbeit und Unterhaltung. Bei dringender und großer Arbeit leisten die Dorfsinsassen ihren Mitewohnern unentgeltliche gemeinsame Hilfe. Diese nachbarliche Hilfeleistung, die auch an kleinen Feiertagen, an denen für sich selbst zu arbeiten *Sündewäre*, stattfinden kann, führt den Namen *toloka* oder *klaka*. Nach vollbrachter Arbeit drückt der Wirt seinen Gehilfen durch ein festliches Mahl, bei dem nicht selten auch einige Musikanten zum Tanze aufspielen, seinen Dank aus.

An Sonn- und Feiertagen versammeln sich die Dorfbewohner im Wirtshause oder bei der Kirche zu gemeinsamer Unterhaltung und zum Spiele. Hoch hält vor allem der rutenische Landmann die Gastfreundschaft. Liebe Gäse empfängt er oft schon an der Thür mit Salz

випадку судового процесу, хвороби, одруження, але, передовсім, для владнання подружніх суперечок. У випадку спору противники часто сходяться на тому, що треба звернутися до священника, і вони, як правило, підкоряються його рішенню.

Менш важливе становище займає сільський учитель. Його селяни сприймають як причину того, що в селі є школа, а оскільки вони з практичних міркувань школу ненавидять, то переносять свою ненависть на вчителя. Тому мирне ставлення селян до вчителя трапляється дуже рідко. Однак, якщо це має місце, то буває також, що до вчителя теж звертаються як до порадника, особливо, коли йдеться про читання та тлумачення листів чи чогось у такому роді від влади.

До найвпливовіших осіб на селі належать також сільський писар, церковний півчий (дяк, даскал), багаті господарі, які вміють гарно говорити, та, нарешті, солдати, що відслужили в армії. На агітаційних заходах, виборах, громадських зібраннях та нарадах названі особи завжди відіграють провідну роль та справляють найбільший вплив.

Взагалі, добрі сусіди та мирні жителі села підтримують одні з одними добрі стосунки у праці та в забавах. Якщо є термінова велика робота, то жителі села надають одні одним безоплатну спільну допомогу. Ця сусідська підтримка, яка може надаватися навіть у свята, коли праця для себе вважалася б гріхом, називається *толока*, чи *клак*. Після виконаної роботи господар дякує своїм помічникам тим, що влаштовує святковий стіл, а нерідко з цієї нагоди грають навіть музики до танцю.

У неділю та у свята жителі села збираються у корчмі чи біля церкви для спільних забав та ігор. Русинський селянин дуже цінує гостинність. Дорогих гостей він часто зустрічає з хлібом і сіллю вже біля

und Brot, und so lange Speis und Trank ausreichen, wird der Gastfreund gern und mit Liebe beherbergt. Ja selbst wenn schon der Gast Abschied nimmt, so begleiten ihn noch die Hausgenossen mit Speise und Trank zur Thür hinaus bis hinter das Thor, wol auch bis an die Dorfgrenze, wenn er besonders wert und willkommen war. Geschenke nimmt der Rutene niemals für geleistete Gastfreundschaft an; es sei denn etwa, daß man die Hochzeitsgeschenke hieher zählen wollte.

Rechtliche Anschauungen

Es ist wol eine richtige Bemerkung, daß man aus den rechtlichen Anschauungen eines Volkes nicht nur einen tiefen Einblick in das sociale Leben desselben gewinnen könne, sondern auch auf die sittlichen Anschauungen zurückschließen dürfe. Aehnliches gilt auch für die Verhältnisse unter den rutenischen Landleuten. Weniger bezeichnend in dieser Hinsicht ist etwa die Ansicht des Volkes, daß der Todtschlag, den ein Betrunkener ausführt, kein schweres Verbrechen sei, und daß der nicht beabsichtigte Todtschlag gar nicht gestraft werden solle. Bemerkenswerter ist es hingegen, daß die Tödtung eines zänkischen Weibes oder eines Juden sehr milde beurtheilt wird. In schärfster Weise deutet nämlich diese rechtliche Anschauung des Volkes auf die niedrige sociale Stellung, die das Weib und der Jude einnehmen. Sagt der Rutene schon von seinem Weibe hie und da «zhybla» d. h. «sie ist umgestanden», so sagt er vom Juden geradezu «zdoch», «er ist krepirt». Nach dem Volksglauben ist es übrigens keine Sünde den Juden zu tödten, weil er keine Seele habe. Nicht weniger bemerkenswert ist die geradezu laxe Rechtsanschauung, welche der Landmann betreffs der Moral der ledigen Personen an den Tag legt. So lange keine leibliche Frucht des verbotenen Umganges zu erwarten ist, wird geradezu kein Ausheben von der Sache gemacht. Der Verführer wird höchstens zur Heirat gezwungen, wenn er dieselbe versprochen hat; sonst zahlt er wol «für den Kranz» nur eine Entschädigung. Auch Notzucht wird von den Landleuten milder beurtheilt als von den Gesetzen: Diebstahl in Folge großer Armut begangen, Feldfrevel, Wilddieberei und besonders der Schmuggel werden nicht minder gering angeschlagen. Vor allem ist der Tabaksmuggel nach der Meinung des

дверей, а гість перебуває в домі доти, поки вистачає їжі та напоїв. І навіть тоді, коли гість уже прощається, то домашні супроводжують його з горілкою та закускою аж до воріт, або й до краю села, коли це був особливо дорогий та бажаний гість. Русин ніколи за свою гостинність не бере подарунків, якщо не рахувати подарунків на весілля.

Правовий світогляд

Мабуть, справедливим є зауваження, що знаючи правовий світогляд народу, можна не тільки довідатися про його суспільне життя, але й робити висновки про його моральні погляди. Подібне стосується також і стосунків між русинськими селянами. Мало характерним у цьому зв'язку є погляд народу, що вбивство, яке скоїв п'яний, не є тяжким злочином, а також те, що ненавмисне вбивство не повинно каратися взагалі. Але яскраво вираженим натомість є, що вбивство сварливої жінки чи єврея карається дуже м'яко. Цей правовий погляд народу найяскравіше показує те низьке суспільне становище, яке займають жінка та єврей. Якщо русин про свою жінку інколи каже «згибла», то про єврея — «здох». До речі, за народним повір'ям убити єврея не гріх, бо він, мовляв, не має душі. Не менш характерним у цьому відношенні є аморальне ставлення селян щодо поведінки неодружених осіб. Поки не очікують живого плоду заборонених стосунків, то їм не надають якоїсь великої уваги. Спокусника можуть щонайбільше змусити женитися, якщо він обіцяв це зробити, а так він тільки платить відшкодування «на вінок». Згвалтування селяни осуджують м'якше, ніж закон, а будь-яка крадіжка внаслідок тяжкої бідності, крадіжка з поля, браконьєрство чи контрабанда не викликають великого осуду. На думку народу, не є чимось поганим

Volkes nichts Böses, denn nicht der Kaiser, sondern seine Beamten haben das Tabakmonopol erfunden, um Steuern zu erpressen.

Spricht das Angeführte einerseits für eine laxere Rechtsanschauung, so hält andererseits das Volk vor gewissen Verbrechen die größte Abscheu zurück. Für die Religiosität desselben spricht zunächst der Umstand, daß die Profanierung des Kreuzes, ferner Kirchenraub und Priestermord zu den schwersten Verbrechen gezählt werden. Nicht minder heilig sind dem Rutenen die Eltern. Dem Kinde, das seine Hand gegen Vater oder Mutter ausstreckt, muß dieselbe verdorren; auch Wahnsinn unnachtet nach dem Glauben des Volkes zur Strafe für dieses Vergehen den Thäter. Elternmord ist das ruchloseste Verbrechen. Sehr schwer wird ferner die Tödtung eines schwangeren Weibes verurtheilt. Wie sehr Kindesmord verabscheut wird, bezeugt die schon erwähnte Sage, daß die unnatürliche Mutter ihr Kind im Jenseits essen müsse. Es scheint als ob durch dieses Gegengewicht der leichten Anschauung betreffs der Sittlichkeit entgegengearbeitet werden sollte. An der That kommen denn auch Abtreibungen und Aussetzungen höchst selten vor. Ebenso bemerkenswert ist es, daß die Beraubung einer Leiche und der Diebstahl im Hause einer armen Witwe die strengste Beurtheilung erfahren. Merkwürdig ist auch die Strenge, mit welcher der Bienendiebstahl beurtheilt wird; für jede einzelne Biene, heißt es im Volksglauben, wird der Dieb im andern Leben gemartert werden. Diese rechtliche Anschauung ist um so bemerkenswerter, da nunmehr bei den Rutenen die Bienenzucht nur spärlich betrieben wird, und jener Glaube somit auf alter Ueberlieferung beruhen muß. Schließlich ist noch an den Abscheu, welchen das Volk gegenüber dem Selbstmorde an den Tag legt, zu erinnern. Es hält darauf, daß der Selbstmörder abseits an einer besonderen Stelle des Friedhofes beerdigt werde; dem Selbstmörder flüstert der Teufel den bösen Plan ein, und eben deshalb verfällt auch dessen Seele dem Teufel.

An die angeführten Ansichten des Volkes über einzelne Vergehen und Verbrechen ist wol noch eine Bemerkung anzuknüpfen. Noch heute lebt im Volke von einem romantisch-sagenhaften, ja geradezu schon mythischen

передовсім контрабанда тютюну, бо не цар придумав монополію на тютюн, а чиновники, щоб видавлювати податки.

Якщо наведені приклади свідчать, з одного боку, про досить-таки низький моральний правовий світогляд, то, з іншого, населення виявляє велику огиду стосовно деяких злочинів. Про релігійність народу свідчить, у першу чергу, той факт, що осквернення хреста, а також крадіжка з церкви та вбивство священика вважаються за найтяжчі гріхи. Не менш святими для русинів є батьки. Кажуть, що дитині рука всохне, якщо вона підніме її на батька чи матір, крім того, за такий вчинок, на думку людей, злочинець збожеволіє. Самогубство — це найгірший злочин. Убивство вагітної жінки також вважається дуже тяжким гріхом. Наскільки народ негативно ставиться до вбивства дитини, свідчить наведене вище повір'я, що мати на тому світі їстиме свою дитину. Може видатися, що треба створити протипагу народним поглядам на моральну поведінку. Але насправді аборти та підкидання дітей трапляються надзвичайно рідко. Характерним є також, що крадіжка з церкви чи крадіжка з хати бідної вдови сприймається найсуворіше. Дивною видається також суворість, з якою засуджується крадіжка бджіл: за кожную бджолу, каже народ, злодія на тому світі будуть мучити. Такий правовий погляд особливо дивний, бо русини дуже мало розводять бджіл, очевидно, подібні уявлення базуються на старих переказах. І, нарешті, треба згадати ще ту огиду, з якою народ ставиться до самогубства. Стежать, щоб самогубців ховали на цвинтарі збоку на окремому місці. Самогубцеві чорт нашіптує на вухо свій зловісний план, тому й забирає його душу.

До наведених поглядів населення на безчинства та злочини варто додати, мабуть, ще одне зауваження. Ще й сьогодні в народі живе романтично-легендарна, ба навіть

Geiste getragen, lebhaft das Andenken an D o u b u s c h¹⁾. Er wird vom Volke geradezu verehrt, wie die Sagen, welche von ihm erzählt werden, es beweisen. Er hat den Teufel erschossen, heißt es unter andern, und dafür ist er von einem Engel heimgesucht und von Gott mit unendlicher Stärke ausgestattet worden. Darf man nun aber diese Hochhallung eines Räuberführers dem Volke zum üblen auslegen?

Sicher nicht! Man darf nämlich zunächst nicht vergessen, daß das Volk jeden anderen Räuber als einen gewöhnlichen Verbrecher bezeichnet und haßt, jeden andern, der in geordneten Zeitverhältnissen die Ruhe des Landes stört, und ohne weiter, Rücksicht seinem Raube nachgeht. Ganz andre Meinung ist das Volk über Doubosch und seiner Genossen. Dieselben waren opryszki oder hajdamachie nicht aber rabiwneki; sie haben die Armen gegen die Reichen beschützt, sie haben den Kampf gegen die Bedrücker des Volkes geführt; nur Verräter aus dessen Mitt verfolgten sie. So erzählt der Volksmund. Ihm ist Doubosch nicht in Räuber, sondern ein Volksheld, und deshalb hält es ihn in Ehren.

«Der Kaiser ist gut, aber seine Kommissäre sind schlecht»²⁾ hört man oft den rutenischen Landmann sagen. Ein anderes Sprichwort lautet; «Gott ist hoch, der Kaiser weit, und das Recht kann man nicht erlangen»³⁾. Da nun auch die Advokaten dem Landmanne nicht liebe Freunde sind, denn von ihnen gilt der Spruch: «Der «Adukant» schreibt und schreibt, aber stets auf deiner Haut»⁴⁾, so wird es uns klar werden, weshalb der Landmann meist bestrebt ist, ohne die Gerichte in Anspruch zu nehmen seine Streitigkeiten zu schlichten. Der Dorfrichter, der Pfarrer oder Schiedsrichter überhaupt, auf deren Wahl die streitenden Parteien sich einigten, fallen aus kurzem Wege das Urtheil. Aus ähnlichen Gründen, oder wol auch deshalb, weil die Verwahrten und

міфічна пам'ять про Д о в б у ш а¹⁾. Як свідчать легенди, що про нього розповідають, люди його обожають. Він, наче б то, застрелив чорта, тому перед ним з'явився ангел, а Бог наділив його безмежною силою. Але чи таку народну пошану до ватажка розбійників можна вважати за щось погане?

Звичайно ні! Спочатку не треба забувати, що народ на кожного іншого грабіжника дивиться як на звичайного злочинця та ненавидить його, кожен інший порушує впорядкований спокій народу та грабує, не беручи нічого до уваги. Але зовсім іншу думку має населення про Довбуша та його соратників. Вони були опришками, або гайдамаками, але не грабіжниками (рабівниками), вони захищали бідних від багатих, вони боролися з народними гнобителями. Їх переслідували тільки зрадники з власного середовища. Так розповідає народ, а для нього Довбуш не розбійник, а народний герой, тому люди його шанують.

«Цар добрий, але його комісари злі»²⁾ — часто говорять русинські селяни. А інше прислів'я каже: «Бог високо, цар далеко, а правди не можна дочекатися»³⁾. Позаяк і адвокати не є милими друзями селянина, то про них висловлюються: «Адукант пише та пише, але все по твоїй шкірі»⁴⁾. Тепер стає зрозуміло, чому селяни намагаються вирішити свої спірні питання, не звертаючись до суду. Двірник, священик чи, взагалі, третейський суддя, до якого вирішили звернутися суперники, виносять свій вирок швидко. З подібних причин або, мабуть, ще й тому, що клопотали родичі та найавторитетніші

¹⁾Ueber Doubusch vergleiche K u p c z a n k o: Die Hajdamachen, Czernowitz 1886. — Doubusch wurde im Jahre 1745 erschossen.

²⁾Carj dobrej, ale jeho komissari zli.

³⁾Boh wysoko, carj daleko, a prawdy nemoz doczekatysia.

⁴⁾Adukant pesze taj pesze, ale vse po twoji szkiri.

¹⁾Про Довбуша пор.: Kupczanko: Die Hajdamachen; Czernowitz, 1886. — Довбуша застрелили у 1745 році.

²⁾Carj dobrej, ale jeho komissari zli.

³⁾Boh wysoko, carj daleko, a prawdy nemoz doczekatysia.

⁴⁾Adukant pesze taj pesze, ale vse po twoji szkiri.

angesehenen Dorfinsassen sich dafür verwenden, wird ein Dieb nach der Rückgabe des gestohlenen Gutes nicht weiter gerichtlich belangt. Bemerkenswert mag noch werden, daß ein Landmann sich nur schwer zum Schwure entschließt. Die Seele des Meineidigen verfällt dem Teufel. Doch auch hier hat der Volksglaube einen Ausweg gefunden. Wer nämlich bei der Leistung eines Meineides einen Stein unter dem Arme versteckt hält, dem schadet sein falscher Schwure nichts, denn die Strafe für die Sünde trifft nicht ihn, sondern den Stein.

Am Schlusse mögen noch einige Rechtsanschauungen angeführt werden, welche das Verhältnis zwischen Verkäufer und Käufer, Verlustträger und Finder regeln. Zunächst gilt unter Nachbarn, die mit einander gut leben, das Gewohnheitsrecht, daß ein Nachbar vor einem Fremden das Kaufrecht hat; einem Nachbar muß also, wenn er auch nur denselben Preis als ein fremder Käufer bietet, stets der Kauf zugesprochen werden. In den Kaufpreis eines Pferdes oder Rindes ist ferner stets der Halfter inbegriffen; doch wird auf den Markt nur der schlechteste Halfter mitgenommen. Ist der Verkauf abgeschlossen, so wirft der Verkäufer für den Käufer einen Glücksgroschen auf die Erde; fällt derselbe auf den Adler, so wird der Käufer mit dem erstandenen Thier sein Glück machen. Hierauf übergibt der Verkäufer dem Käufer das Thier, indem er sagt: «Gebe euch Gott Glück mit dem Thiere und mir mit dem Gelde».¹⁾ Den Beschluß eines abgeschlossenen Kaufes macht der «mohorecz (Kauftrunk),» ohne den kein Geschäft stattfinden kann. Erwähnenswert ist schließlich, daß ein Finderlohn üblich ist, doch ist die Höhe desselben von dem Gutdünken des Eigentümers abhängig. Auch einen Bienenschwarm, den ein Landmann auf seinem Boden fängt, betrachtet er als einen Fund, der ihm nur dann gehört, wenn der Eigentümer sich nicht meldet. Derselbe muß bei der Uebernahme seines Gutes ebenfalls einen Finderlohn zahlen.

¹⁾Naj Boh dast partj wam z marzeny a meni z hroszej. — «Partj» aus dem rumänischen «parte = Theil, Loos, Glück».

жителі села, злодія після повернення вкраденого надалі судово не переслідують. Треба ще зауважити, що селянин дуже неохоче погоджується присягати, бо душа того, хто присягається, переходить до чорта. Але й з такої ситуації народні забобони знайшли вихід: хто під час присяги тримає під пахвою захований камінь, той може не боятися кари за фальшиві свідчення, бо кара за такий гріх впаде не на нього, а на камінь.

Наприкінці треба ще навести кілька правових поглядів, які стосуються відносин між продавцем та покупцем, між тим, хто загубив, та тим, хто знайшов. Спершу між добрими сусідами існує звичаєве право, за яким сусід має більші підстави щось купити, ніж чужий. Отже, коли сусід пропонує ту саму ціну, що й сторонній покупець, то продати треба саме сусідові. У ціну коня чи корови входить вартість вуздечки або мотузки, але на ярмарок беруть тільки найгірший повід. Коли про продаж домовилися, то продавець, на щастя, кидає на землю покупцеві монету. Якщо монета впаде орлом вниз, то покупець матиме користь від купленої тварини. Після цього продавець передає покупцеві тварину, промовляючи при цьому: «Най Бог дасть парть вам з маржини, а мені з грошей»¹⁾. Закінчується купівля-продаж могоричем, без якого не відбувається жодна угода. Варто нагадати, що існує також винагорода за знахідку, однак її розмір залежить від волі власника. А бджолиний рій, який селянин зловив на своїй землі, він розглядає тільки тоді як власний, коли не зголоситься його господар. Той має заплатити за знахідку, коли забирає свій рій назад.

¹⁾Naj Boh dast partj wam z marzeny a meni z hroszej. — «Парть» від румунського «parte = частина, доля, щастя».

Feldbau und Gartenbau, Viehzucht und Hausindustrie

Der Rutene ist vorwiegend A c k e r b a u e r. Obwohl aber der Feldbau seine Hauptbeschäftigung ist, bemüht er sich trotzdem nicht durch vervollkommenen und gründlichen Betrieb einen möglichst guten Erfolg zu erzielen. Schon aus der Art, wie die Felder Verpachtet werden, erkennt man die Schwäche der rutenischen Feldwirtschaft. Die Acker werden nämlich nur «na politki», das heißt auf die Zeit vom St. Georgstage (5. Mai) bis zum Demetriustage (7. November) vermietet. Man ersieht daraus leicht, daß das Düngen im Herbst und die Wintersaat dem rutenischen Landmanne nicht gerade notwendig erscheinen. Ebenso bebaut der Rutene auch sein eigenes Feld. Gedüngt wird überhaupt nur in spärlichem Maße; Wintersaat nur in seltenen Fällen gebaut. Desgleichen ist auch die weitere Bestellung der Felder nicht die sorgfältigste; wie denn auch die Ackergeräte unvollkommen und nur zu oft im schlechten Zustande sind. Gebaut wird meist Kukuruz, Korn, Kartoffel, Hafer und Gerste, dann auch etwas Weizen; ferner Kürbisse, Gurken, Fisolen, Bohnen und Kraut. Die letzteren Gemüsearten werden auch in den Gärten gezogen. In neuerer Zeit ist beim Landmanne auch die Freude am bunten Blumenflor erwacht und er zieht bei seiner Hütte, freilich ohne viel Sorgfalt zu verwenden, sein kleines Blumengärtchen.

Heilig ist dem rutenischen Landmanne die Mutter Erde; sie ist sein Ernährerin, und er ruft sie deshalb an und küßt sie beim Gebete. Kein Umstand kann mehr als dieser es zum Ausdruck bringen, wie sehr der Rutene Ackerbauer ist. Ein Feld, auf welchem Korn oder Weizen gebaut ist, gilt dem Landmanne in gewisser Beziehung eben so heilig, als der Friedhof oder das Kreuz.

Auf seinem Felde ruht des Landmannes ganzes Hoffen. Kein Wunder also, wenn er durch geheimnisvolle Bräuche seiner Saat Fülle und Segen zu sichern sucht. Bei der Aussaat des Weizen bestreicht der Sämman die rechte Hand mit Speck, der zu Ostern geweiht wurde, und wirft zunächst mit zugemachten Augen einige Samenkörner auf das Ackerfeld. Stumm muß der

Землеробство й садівництво, тваринництво та домашні промисли

Русин — це переважно з е м л е р о б. Хоч землеробство є його головним заняттям, та все ж він не намагається отримати максимально можливий успіх через удосконалення й покращення господарювання. Слабкість русинського земельного господарства видно вже з того, як землю орендують. Поле здають в оренду «на політки», тобто на час від свята Юрія (5 травня) до свята Дмитрія (7 листопада). З цього добре видно, що русинські селяни не вважають за потрібне удобрювати землю восени та сіяти озимі. Так само русин обробляє й своє власне поле: добрив дає дуже мало, а озимі сіє у рідкісних випадках. Взагалі, обробіток ґрунту не можна назвати найстараннішим, та й польове знаряддя недосконале, до того ж воно часто перебуває в дуже поганому стані. Здебільшого вирощують кукурудзу, жито, картоплю, овес та ячмінь та трохи пшениці, крім того гарбузи, огірки, квасолю, біб та капусту. Останні овочеві вирощують також на городах. Останнім часом у селянина прокинувся потяг до барвистих квітів, і він біля своєї хати, правда, не докладаючи особливих зусиль, має маленький квітничок.

Для русинського селянина матінка земля є святою. Вона — його годувальниця, тому він, звертаючись до неї, навіть цілує її та молиться. Жоден інший факт, ніж цей, не показує так промовисто, що русин є землеробом. Поле, засіяне житом чи пшеницею, для селянина до певної міри так само святе, як цвинтар чи хрест.

Селянин покладає на це поле всі свої сподівання. Тож не дивно, коли він своїми таємничими звичаями намагається благословити поле на добрий урожай. Сіючи пшеницю, сівач спочатку змащує свою праву руку салом, освяченим на Великдень, та спершу з заплещеними очима кидає кілька зерен на ріллю. Селянин має розсівати зерно на землю мовчки; навіть,

Landmann den Samen in die Erde versenken; selbst wenn ihn jemand anspricht, darf er nicht antworten, denn sonst würden die Spatzen den Weizen am Halm beschädigen.

Wie besorgt muß ferner der Landmann zum Himmel aufblicken, wenn schwarze Gewitterwolken und insbesondere die fahlen Hagelwolken heranziehn. Vielfache Mittel hat das geängstigte Menschenherz ersonnen, durch deren Anwendung die sehnlichen Naturmächte, die geradezu mit dem Teufel gleichgestellt werden, unschädlich gemacht werden sollen. Zaubermittel und Hagelbeschwörer spielen im Leben des rutenischen Landmannes eine bedeutende Rolle. Ja noch mehr, das Volk glaubt durch gewisse Mittel der Natur abdringen zu können, was dieselbe nicht freiwillig gewähren würde. Kommt es doch vor, daß die Bauernweiber die tauben Gurkenblüten, welche keine Frucht erwarten lassen, aus Kreuzwegen ausstreuen und dieselben dann mit Ruten peitschen, auf daß die Gurkenpflanzen fortan viele und schöne Früchte hervorbringen.

Neben dem Feldbau betreibt der Rutene auch die *V i e h z u c h t*, welche wol in der früheren Zeit die Hauptbeschäftigung der Slawen war. Aber auch der Viehzucht widmet der rutenische Bauer nicht eine besondere Aufmerksamkeit; weder seine Rinder noch seine Pferde sind von besonders guter Rasse. Sonst züchtet er noch Schweine, seltener Schafe. Im übrigen verwendet der Rutene verhältnismäßig seine größte Sorgfalt auf die Kühe und Kälber. Sie nennt er koesend mit dem Gattungsnamen «*marzynka*» oder «*chudibka*»; die Kuh allein nennt er oft mit dem Kosenamen «*korowka*». Stolz ist der Landmann auf großgewachsene Thiere seiner eigenen Zucht; «*to z moho kochania*», sie sind durch meine liebevolle Sorgfalt so gediehen, pflegt er beim Anblicke derselben mit unverhohlener Freude zu sagen.

Ebenso wie der Mensch, ist auch das Thier dem Einflusse böser Mächte unterworfen. Zunächst ist das Vieh stets dem «bösen Blicke» ausgesetzt. Um dasselbe vor dieser Gefahr zu schützen, hängt der rutenische Landmann an die Zäune, welche seinen Hof umgeben, Thierschädel auf; seinen schönen Kühen und Kälbern bindet er wol auch rote Bänder um den Hals. Vermutet aber ein Bauer, daß ein Viehstück in Folge des bösen Blickes erkrankt sei, so wirft er glühende Kohlen in ein Gefäß, das mit Wasser gefüllt ist. Sinken die Kohlen unter, so ist dieses der beste Beweis, daß die

коли до нього хтось заговорить, він не має права відповідати, бо горобці потім пошкодять стебла пшениці.

Як стурбовано селянин дивиться на небо, коли на ньому збираються чорні грозові хмари, а особливо зловісні градові. Залякана людська душа придумала різноманітні засоби, з допомогою яких можна нейтралізувати ворожі сили природи, що прирівнюються до чорта. Значну роль у житті русинського селянина відіграють чари та заклиначі граду. Ба більше, народ вважає, що він певними засобами може взяти у природи те, чого вона не хоче віддати добровільно. Адже ж трапляється таки, що селянки пустоцвіти огірків, що не дають плодів, розсипають на перехресті доріг, потім б'ють їх прутиками, а після цього огірки гарно та рясно родять.

Поряд з землеробством русин займається й *т в а р и н н и ц т в о м*, яке було, мабуть, головним заняттям слов'ян у минулі часи. Але й тваринництву русинський селянин не надає особливої уваги: ні його худоба, ні коні не належать до вельми доброї породи. А ще він вирощує свиней, рідше овець. Русин відносно більше старанності віддає коровам та телятам. Він пестливо називає їх «*маржинкою*», або «*худібкою*», а окрему корову називає лагідно «*коровка*». Селянин пишається дорослими тваринами, яких він сам виростив. «*То з мого кохання*», — любить казати він, дивлячись на них з неприхованою радістю.

На тварину, так само, як і на людину, впливають злі сили. Спочатку худоба віддана на поталу «*злим поглядом*». Щоб захистити її від цієї небезпеки, русинський селянин вішає на огорожу, що оточує його двір, черепи тварин, а своїм корівкам та телятам він в'яже на шию червоні стрічки. Якщо селянин бачить, що через злі очі корова захворіла, то він кидає гарячі вуглики в посудину, наповнену водою, і якщо вуглики

Vermutung eine richtige war, und um nun das Thier zu heilen, ist es nur nötig, dasselbe mit dem Wasser aus dem Gefäße zu waschen und dieses Wasser sodann auf einen schwarzen Hund auszugießen. Auf den Hund übergeht die Krankheit.

Nicht minder gefährlich als der böse Blick sind den Kühen die Hexen. Am St. Georgstage werden die Kühe zum ersten Male auf die Weide getrieben. Daher versammeln sich, erzählt der Volksmund, um Mitternacht vor diesem Feste die Hexen auf den Dorfgrenzen (na hotarach), um dortselbst zu beraten, wie den Kühen die Milch benommen werden sollte. Darum muß denn auch gerade in dieser Nacht das Vieh durch wirksame Zaubermittel gegen den bösen Einfluß der Hexen geschützt werden. Ist aber das Unglück schon geschehen, daß die Hexe der Kuh die Milch benommen hat, so gibt es natürlich auch Mittel diesem Uebel zu begegnen. Nicht mindere Sorgfalt verwendet der Landmann darauf, den Milchreichtum seiner Kühe zu vergrößern. Auch zu diesem Zwecke sind gewisse Mittel bekannt. So läßt man z. B. in dem Schaff, in welchem den Kühen der «Trank» gereicht wird, eine Sumpfschildkröte hausen; oder es wird ein Hufeisen erhitzt und in den «Sechter» hineingeworfen, in welchen die Milch gemolken wird. Endlich wirft man auch die Nachgeburt der Kühe in die Quellen, damit, wie aus der Queue das Wasser, so aus den Eutern der Kühe Milch in Fülle fließe.

Am Schlusse wollen wir noch einen Blick auf die *H a u s i n d u s t r i e* des Landmannes werfen. Vor allem wird die *W e b e r e i* oft geübt, und unter den Erzeugnissen derselben nimmt die grobe Hausleinwand eine hervorragende Stellung ein; auch die starken Handtücher sind beliebt. Das Garn zu diesen Erzeugnissen wird aus selbstgebautem Hanfe gewonnen. Im übrigen beschäftigt sich der Rutene auch mit Wollweberei. Das grobe Tuch für seinen Serdak und seine Winterhosen¹⁾ ist an erster Stelle hervorzuheben; aber auch Teppiche, Sacktaschen und

опускаються на дно, то це служить найкращим доказом того, що його передбачення було правильним. Тепер, щоб виликувати тварину, треба тільки помити корову водою з цієї посудини, а потім вилити цю воду на чорного пса — хвороба перейде на пса.

Відьми теж не менш небезпечні для корів, ніж злі погляди. На свято Юрія корів уперше виганяють на пасовисько. У народі розповідають, що опівночі перед цим святом відьми збираються на краю села (на готарах), щоб порадитися, як забирати у корів молоко. Тому саме цієї ночі худобу треба захистити дієвими чарами від впливу відьом. Але якщо нещастя вже сталося і відьма забрала молоко у корови, то проти цього зла теж є свої засоби. Не меншого старання селянин докладає, щоб збільшити удій від своїх корів — для цього теж відомі певні способи. Наприклад, у посудину, з якої коровам дають пити, запускають болотну черепаху та дають їй там жити; або інший приклад: нагрівають підкову та кладуть її до дійниці, в яку доять корову. Нарешті, плаценту корів кидають у джерело, щоб потім молоко з вимені корів текло, як вода з джерела.

Насамкінець киньмо ще погляд на домашні промисли селянина. Передовсім, часто займаються ткацтвом, а серед продуктів ткацтва найбільше поширене домашнє полотно, популярні також грубі рушники. Нитки для цих виробів отримують від домашньої переробки конопель. Русин займається також виготовленням тканин з вовни: спершу тут треба згадати грубе сукно для його сардака¹⁾ та зимових штанів, а також гарні та барвисті килими, торби та вовняні пояси. Фарби для льону та вовни

¹⁾Die schon oft gegebene Schilderung der Nationalkleidung in unseren Skizzen zu wiederholen, halte ich für unnötig, und dieses um so mehr, da nach meiner Ueberzeugung keine Beschreibung, mag sie nun wie immer beschaffen sein, die rechte Vorstellung von der Tracht erwecken kann. Interessant sind diesbezüglich die Bildertafeln bei *H a c q u e t*: Neueste physik.-polit. Reisen 3. Th., Nürnberg 1794.

¹⁾Повторювати в нашому нарисі вже поширені описи національного одягу я вважаю зайвим, тим більше, що, на моє глибоке переконання, ніякий опис, яким би він не був тепер, як і повсякчас, не може викликати правильного уявлення про вбрання. Стосовно цього цікавими є ілюстрації у *H a c q u e t*: Neueste physik.-polit. Reisen 3. Th., Nürnberg 1794.

Wollgürtel werden oft in schönen bunten Mustern hergestellt. Die bunten Farben für Flachs und Wolle werden aus mannigfaltigen i Stoffen, besonders aber aus Pflanzen, gewonnen. Außer der Weberei betreiben einzelne Landleute als Nebenbeschäftigung das Schneider, Kürschner- und Schüsterhandwerk; Stroh Hüte fertigt der Landmann mit eigenen Händen. Endlich beschäftigt sich der rutenische Bauer mit Korbflechterei, und ist für seinen Bedarf auch Schmied, Zimmermann und primitiver Tischler.

добувають з різних речовин, але насамперед з рослин. Крім ткацтва, окремі селяни побічно займаються кравецтвом, кушнірством та шевською справою. Солом'яні капелюхи селянин виготовляє собі власними руками. І, нарешті, русинський селянин займається плетінням кошиків, а для своїх власних потреб він може кувати, виконувати теслярські роботи та бути простим столяром.

Ergänzungen

- Zur S. 25. Ueber die Bukowina in der Urk. v. l. 1392 vergl. jetzt den Aufsatz in der «Buk. Rundschau» 1889 Nr. 739 (Buchenblätter 12 l).
- Zur S. 31. In der Anmerk 1 ist der 1. Band der Acta Tomiciana gemeint.
- Zur S. 35. Anmerk. 3 mag noch an dieser Stelle bemerkt werden, dass die gr-or. Rutenen sich der Religion nach als «woloskoji wiry» oder kurzweg als «Wolochi (Walachen)» bezeichnen. von Welchem Einflusse dieser Umstand bei Volkszählungen sein mag, ist leicht zu er sehen.

Einige kleine Druckfehler mag der Leser selbst berichtigen.

Доповнення

- До с. 25. Про Буковину в гармоті від 1392 р. пор. тепер статтю в «Buk. Rundschau» 1889 Nr. 739 (Buchenblätter 12 l).
- До с. 31. У примітці 1 йшлося про I том Acta Tomiciana.
- До с. 35. У цьому місці примітка 3 може ще зазначити, що православні русини за релігією називають себе також «волоської віри» або, коротше, «волохи (валахи)». Легко уявити, який вплив може мати ця обставина при перепису населення.

Де кілька дрібних друкарських помилок читач може виправити самостійно.

Zweister Theil

Частина друга

Der Buchenwald.

Beiträge zur Kunde der Bukowina.

№. 4.

1890.

Die Ruthenen in der Bukowina.

Von

Kaimund Friedrich Kaindl

und

Alexander Manaschewski.

Zweiter Theil.

Священникъ

ДЮНИСІЙ КЛИМЕНТЬЕВИЧЪ
КИСЕЛЬ - КИСЕЛЕВСКІЙ

Езерновицъ, 1890.

Buchdruckerei S. Czopp. — Buchhandlung S. Pardini.

Für diejenigen Leser, welche den ersten Theil unserer Arbeit nicht besitzen, lasse ich umstehend dem Inhalt desselben folgen. Das Inhaltsverzeichnis des vorliegenden zweiten Theiles folgt am Schlusse.* Ein ausführliches Wort-Register wird der dritte Theil, welcher über die Rutenen am Seret** handeln wird, bringen. Im übrigen verweise ich auf meine Vorreden im ersten Theile.

C z e r n o w i t z, am 27. Christmonat 1889.

R. F. K.

Ті читачі, які не мають першої частини нашої праці, можуть дізнатися про її зміст з наступної сторінки, а зміст цієї, другої частини, подано вкінці.* Докладний показчик слів буде подано в третій частині, яка розповідатиме про русинів над Серетом.** Між іншим, я посилаюся на свої передмови в першій частині.

Ч е р н і в ц і, 27 грудня 1889 р.

Р. Ф. К.

* Das Inhaltsverzeichnis der beiden Teil des Buches "Die Rutenen in der Bukowina" ist gruppiert und wird von den Verlegern am Anfang des Buches gegeben.

** Diese Absicht von R.F.Kaindl blieb leider nicht realisiert.

* Зміст обох частин твору «Русини на Буковині» згрупований і подається видавцями на початку загального викладу.

** Цей намір Р.Ф. Кайндля залишився, на жаль, нерелізованим.

Drittes Capitel

Einleitung. — Festkalender. — Teufel und Gespenster. — Zauberei. — Traumdeutung und Vorzeichen. — Heilkunst. — Himmelskörper und Naturerscheinungen. — Thiere und Pflanzen. — Verschiedenes.

Einleitung

Neun Jahrhunderte sind dahingeroht, seit die Ostslawen und mit ihnen die Rutenen das Christentum angenommen haben. Neunhundert Jahre kämpft schon der christliche Glaube und die christliche Lehre gegen das alte Heidentum an. Doch wie überall, so hat auch unter den Rutenen das Christentum es nicht vermocht, jede Spur des heidnischen Glaubens zu vernichten. Indem nämlich das Christentum oft an Anschauungen des Heidentums anknüpfte, um an die Stelle dieser heidnischen Anschauungen desto leichter christliche zu setzen, hat dieses Verfahren andererseits auch dazu beigetragen, Spuren des Heidentums durch eine Reihe von Jahrhunderten zu bewahren. Gar mancher heidnische Brauch, der sonst spurlos dahingeschwunden wäre, ist noch heute üblich, weil das heidnische Fest, mit dem er verknüpft war, in ein christliches umgewandelt fortbesteht. Und die wenigen altheidnischen mythischen Züge, die wir in der Volksüberlieferung der Rutenen finden, auch diese sind nur durch Anlehnung an das Christentum und durch Verschmelzung mit christlichen Anschauungen in kümmerlichen, aber desto wissenschaftlicheren Resten auf uns gekommen. Durch die folgende Ausführung sollen wir über diesen Gegenstand näher belehrt werden.

Wer von uns mag wol drei Tage vor Weihnachten, da die längste Nacht vorüber ist und der Tag stete zu wachsen beginnt, dieses Momentes sich nicht mit freudigem Gefühle erinnern; und wer möchte am einundzwanzigsten März, da Tag und Nacht wieder gleich sind, nicht die fröhliche Hoffnung äußern, daß nunmehr zugleich mit dem die Nacht überflügelnden Tage der jugendliche Frühling ins Land einziehen werde? So fühlen wir denn wenigstens in diesen zwei Momenten des Jahres, Zur Zeit der Wintersonnenwende und der Frühlingsgleiche, das Bedürfnis, unser Augenmerk dem Sonnenlaufe zu widmen. Weniger mag dagege die Sonnenwende im Juni und noch

Третя глава

Вступ. — Календар свят. — Чорти та привиди. — Чаклунство. — Тлумачення снів та народні прикмети. — Народна медицина. — Небесні тіла та природні явища. — Тварини та рослини. — Різні.

Вступ

Минуло дев'ять століть відтоді, як східні слов'яни, а з ними й русини, прийняли християнство. І вже дев'ять століть християнська віра та християнське вчення борються зі старим язичництвом. Однак як і всюди, так і серед русинів, християнство не змогло знищити всі сліди язичеської віри. Використання поганських поглядів для легкої заміни їх на християнські сприяло тому, що сліди язичества збереглися впродовж століть. Навіть ті язичницькі звичаї, котрі самі зникли б безслідно, побутують сьогодні, бо поганські свята, з якими вони пов'язані, перетворилися на християнські й продовжують існувати. Такими є і деякі з тих давніх язичницьких рис, які ми зустрічаємо в русинських народних переказах; вони дійшли до нас у вигляді мізерних, а відтак дуже цікавих фрагментів, завдяки тому, що опиралися на християнство і злилися з християнським світоглядом. Роздуми, що ми їх наводимо нижче, мають докладніше переконати нас у цьому.

Хто з нас за три дні до Різдва, коли вже минула найдовша ніч і день починає постійно зростати, не сповнюється радісними почуттями. А хто двадцять першого березня, коли день і ніч знову зрівнялися, не висловлює радісного сподівання, що відтепер разом з днем, що перевершує ніч, до нас завітає молода весна. Принаймні в ці два періоди року, тобто в час зимового сонцестояння та весняного рівнодення, ми відчуваємо потребу звернути увагу на рух сонця. Однак нас мало хвилює осінне

weniger die Herbstgleiche im September unsere Gefühle erregen, ist doch das Gemüt jedes Menschen freudigen Einwirkungen am zugänglichsten.

Wenn wir «Kulturmenschen» aber noch immer zu gewissen Zeiten der Sonne unsere Aufmerksamkeit schenken, um wie viel mehr that dieses der Naturmensch, in dessen Leben der Wechsel der Jahreszeiten die wichtigsten Momente bildete. So haben schon die Arier als sie noch vereint in ihrer asiatischen Urheimat saßen, die Sonnenwenden und die Frühlingsgleiche gefeiert, und als sich die großen Stämme derselben weithin verbreiteten, fuhren Sie fort, die Feste der Heimat zu begehnen. An diese Hauptfeste der Heiden knüpfte dann das Christentum seine Anschauungen, und da war es denn von der größten Wichtigkeit, daß die Festtage bei den Römern im fernen Süden eben dieselben waren wie bei den Germanen im Norden und den Slawen im Osten. Wenn das römische Fest der *S a t u r n a l i e n* der christlichen Kirche den Anlaß bot, die Feier der Geburt Christi in die Zeit der Wintersonnenwende zu setzen, so wurde damit eine Zeit gewählt, in der die Germanen ihren *J u l*, die Slawen ihre *K o l a d a* feierten; so gewann das christliche Fest mit einem Male bei allen diesen Völkern einen bestimmten Anknüpfungspunkt; an die Feier der rückkehrenden Sonne ist bedeutungsvoll Weihnachten, die Feier der Geburt Christi, angelegt worden. In ähnlicher Weise wurden an das Frühlingfest zur Zeit der Tag- und Nachtgleiche das Osterfest und andere christliche Feiertage geknüpft; und endlich ist mit der Feier der Sommersonnenwende der *St. Johannistag* oder andere Heiligenfeste in Verbindung gebracht worden. In Folge dieses Verfahrens konnte einerseits das Christentum rascher Wurzel fassen, andererseits haben sich aber neben demselben und geradezu mit demselben verknüpft heidnische Anschauungen bis in die Gegenwart erhalten können. So viel fürs Allgemeine.

Lenken wir nun unser Augenmerk wieder auf die Rutenen in der Bukowina, so werden wir bei demselben in der Weihnachtsfeier unverkennbare Spuren des heidnischen Festes der Wintersonnenwende, und im Frühlinge, auf mehrere Feiertage verteilt, ganz hervorragende Reste des alten Festes der Tag- und Nachtgleiche finden. Von einer Feier der Sommersonnenwende haben sich hingegen nur wenige Spuren erhalten.

рівнодення, та ще менше — літнє сонцестояння в червні, бо настрій людини найбільше піддається радісному впливові.

Коли ми, «культурні люди», у певні періоди звертаємо свою увагу до сонця, то наскільки частіше це робила первісна людина, для життя якої зміна пір року мала значно більше значення. Ще арійці, коли вони були єдиними й жили на своїй азійській прабатьківщині, святкували дні сонцестояння та весняного рівнодення, а коли їхні великі племена розселялися все далі, то вони продовжували відзначати свята своєї батьківщини. Пізніше християнський світогляд використовував ці головні свята язичників, а найбільше значення мало те, що свята були однаковими як у римлян на далекому півдні, так і в германців на півночі чи слов'ян на сході. Коли римське свято *с а т у р н а л і і* дало християнській церкві привід установити свято народження Христа в час зимового сонцестояння, то тим самим був вибраний час, коли германці святкували свій *ю л ь*, а слов'яни *к о л я д у*. Таким чином християнське свято відразу знайшло свою опору у всіх цих народів: до свята зростаючого дня багатозначно приєднали Різдво. Подібним чином до свята весняного рівнодення прив'язали Великдень та інші християнські свята. І, нарешті, з часом літнього сонцестояння треба пов'язати день святого Івана чи дні інших святих. Внаслідок таких дій християнство змогло, з одного боку, швидше пустити коріння, а з іншого, поряд, або й разом з ним змогли аж до цього часу зберегтися язичницькі погляди. Оце й усе щодо загальних зауважень.

Коли ми знову звернемо свій погляд на русинів на Буковині, то знайдемо у них однозначні сліди свята зимового сонцестояння під час святкування Різдва, а навесні — свята весняного рівнодення, яке поділилося на кілька християнських свят. Але від свята літнього сонцестояння залишилося дуже мало слідів.

Zunächst wollen wir nun die Reste der Feier der W i n t e r s o n n e n w e n d e aufsuchen.

Wenn am Weihnachtsfeste die von Haus zu Haus ziehenden Sänger sich «*koladneki*» nennen und ihr Gesang als «*kolada*» bezeichnet wird, so liegt hier zweifellos der Name des Gottes Lado vor. Lado ist aber der Gott der Ordnung (*lad*) und der Schönheit, er ist geradezu der jugendliche Sommergott, dessen Wiedererwachen zur Wintersonnenwende gefeiert wurde. Mit den Koladasangern geht aber als Greis mit langem Barte verkleidet ein Bursch einher, den man «*Did*» das ist «den Alten» nennt. Es liegt nun der Gedanke nahe, diesen Did neben Lado als den winterlichen Gott zu deuten. Bestätigt wird diese Deutung durch den Umstand, da am Donnerstag oder Samstag vor Ostern, also am Feste zur Zeit der Frühlingsgleiche, ein Feuer angezundet wird und das Volk diese Uebung «*Dida paety*» d. h. «den Alten brennen» nennt. Ist da nicht die natürlichste Deutung die, da zur Zeit da der Sonnen- und Sommergott siegreich wird, der Tag stets an Länge gewinnt, der winterliche Gott dahinstirbt? Zu Weihnachten, da das Licht wiedergeboren wird, zieht der «*Did*» noch unter den Menschen umher; zu Ostern, da der Sonnengott in vollem Glanze aufersteht, sinkt der altersschwache Gott der Finsternis in die Grube.¹⁾ Diese ursprüngliche Vorstellung von der Bedeutung der Wintersonnenwende ist übrigens auch in einer Kolada erhalten, denn wenn auch das folgende Lied noch so verunstaltet ist, so ist doch der Grundgedanke desselben erkenntlich, da nach dem Todesschlummer zur Weihnachtszeit die Natur wieder zum frischern

Розгляньмо спершу залишки свята зимового сонцестояння.

Коли на Різдвяне свято співаки, якi називають себе «*колядники*», йдуть від хати до хати та називають свій спів «*коляда*», то це, без сумніву, пов'язано з іменем бога, що звався Лад. Але Лад — бог порядку (*лад*) та краси, тому він молодий бог літа, пробудження якого якраз святкується під час повороту від зими на літо. А з колядниками ходить і молодий парубок, переодягнений на старця з довгою бородою, якого називають «*дід*». Це наводить на думку, що цього діда поряд з Ладом треба сприймати як бога зими. Таке тлумачення підтверджується й тим фактом, що в четвер чи суботу перед Великоднем, тобто в час святкування весняного рiвнодення, розпалюють вогнище, а народ це дiйство називає «*дiда палити*». Хiба це не природне пояснення того явища, що перемагає бог сонця й літа, а день стає все довшим, в той час як зимовий бог умирає? На Різдво, коли знову народжується світло, «*дід*» ходить поміж людьми, а до Великодня, коли бог сонця воскресає у всій своїй красі, хирявий бог темряви падає в яму¹⁾. Це первісне уявлення про значення зимового сонцестояння міститься, між іншим, і в одній колядці. Хоч наступна пісня й дуже спотворена, але її основна ідея дуже чітка і полягає в тому,

¹⁾Ueber «*kolada*» vergleiche H a n u s c h: Die Wissenschaft des slawischen Mythus 1842 S. 192 ff. «*Kolada*» mit «*Lado*» als dem jugendlichen Licht- oder Sonnengott zu verbinden, scheint das allein richtige zu sein, besonders wenn man die Ausführung über «*boic*» bei K r e k: Einleitung in die slawische Literaturgeschichte, Graz 1874 S. 198 ff. vergleicht. Bezeichnend ist es, da in einem Osterliede der Rutenen in Galizien sich der Ausruf wiederholt: «*Did i Did i Lado!*» V e r g. P a u l i: Pieni ludu ruskiego w Galicyi. Lemberg 1839. I. B., S. 16 ff. — «*Did*» ist mit Czornoboh, dem Gotte der Finsternis, gleichzustellen, wie denn auch der Teufel rutenisch «*dit-ko*» heit. Mit einem «*did*» schreckt man auch allgemein die Kinder.

¹⁾Про коляду пор. H a n u s c h: Die Wissenschaft des slawischen Mythus. 1842, S. 192 ff. Єдино правильним порiвняння коляди з Ладом, молодим богом свiтла й тепла, видається ще й тодi, коли порiвняти трактування «божича» у: K r e k: Einleitung in die slawische Literaturgeschichte. Graz, 1874. S. 198 ff. Характерно, що в одній з великоднiх пiсень русинiв Галичини повторюється вигук: «Дiд i дiд i Лад!» Див. P a u l i: Pieni ludu ruskiego w Galicyi. Lwow, 1839. I. B., S. 16 ff. «Дiда» треба ототожнювати з Чорнобогом, богом темряви, а чорт порусинськи ще зветься «дiдько». Дiдом також усюди лякають дiтей.

Leben erwacht. Die möglichst wortgetreue Uebersetzung des Weihnachtsliedes lautet:

Tief betrübten sich Berge und Thäler,¹⁾
 Daß sie nicht zeugten Korn und Weizen;
 Aber sie zeugten [hierauf] grünende Ranken (wyno).
 Grünende Ranken wanden sich aufwärts,
 Wanden sich aufwärts, blühten taubengrau (holubo),
 Blühten taubengrau, trugen reichlich.
 Diese hütete das artige Fräulein, Fräulein N. N.
 Als es stand Wache, nähte es,
 Nachdem es genäht hatte, schlief es fest ein.
 Web, da flogen herbei (ezlynuly) paradisische Vögel
 (rajskij ptachy),
 Aßen und tranken die grünen Ranken,
 Aßen und tranken, schlugen mit Flügeln,
 Weckten das artige Fräulein N. N.
 Es wird da munter, wehrt mit dem Aermel:
 Hela, ach hela! ihr himmlischen Vögel,
 Esset und trinkt nicht die grünen Ranken,
 Denn ich benötige sehr diese Ranken,
 Hab' einen Bruder, der nicht vermählt ist,
 Selbst bin ich auch noch jung.

Schließlich erinnert uns bei der Betrachtung der Weihnachtsfeier noch ein wichtiger Umstand an das alte Fest der Sonnenwende. Die Wiedergeburt der Sonne geschieht nicht plötzlich; es dauert mehrere Tage bis die rückkehrende Sonne bemerkbar größere Bögen beschreibt, und dementsprechend währte auch die Feier der Sonnenwende eine Reihe von Tagen. Bei den Deutschen

¹⁾Zazuryłysia hory dolyny, szczo nezrodyły żyto pszeneciu etc. Unser Text rührt aus dem Dorf Luzan her. Vergl. die Fassung bei P a - u l i a. a. O., S. 6, 7, und К у р с а н к о: Нѣкоторыя истор.-геогр. свѣдѣнія о Буковинѣ, Kiew 1875, S. 89., 90. Hiezu noch die weiter unten abgedruckte Kolada. Die Vergleichung der verschiedenen Texte ist interessant. Vor allem ist auf die durch die mehrfache Bedeutung des «wyno, wino — Ranke, Wein, Mitgift» entstandene Verwirrung hinzudeuten. Bemerkt mag noch werden, daß die paradisischen Vögel (rajskij-ptachy), welche die Ernte zu vernichten drohen, wol auf die glühenden Sonnenstrahlen im Sommer zu deuten sind. Dann hätten in unserem Liede die Gefühle, welche des Landbauers Herz im Winter, Frühling und Sommer erfüllen, Ausdruck gefunden.

що після мертвого сну під час Різдва природа знову прокидається до нового життя.

Зажурилися гори, долини,¹⁾
 Що не зродили жито, пшеницю,
 А зродили зелене вино.
 Зелене вино вгору си вило,
 Вгору си вило, цвіло голубо.
 Цвіло голубо, рясно вродило.
 Хто ж його стеріг? Гречная пані.
 Гречная панна, дівка [Марійка],
 Як його стерегла — шиттячко шила.
 Шиттячко шила, твердо заснула.
 Ой та ізглинули райські птахи,
 Їли і пили зелене вино,
 Їли і пили, крильцями били,
 Гречну [Марійку] та розбудили.
 Ой, гиля, гиля, райські птахи,
 Не їжте, не пийте зелене вино.
 Бо мені вина багато треба,
 Маю я братчика на оженячку,
 Маю сестричку на відданячку,
 Сама я також заручена.

Нарешті, ще одна важлива обставина нагадує нам про старе свято сонцестояння, коли ми розглядаємо Різдво. Нове народження сонця відбувається не раптово, а триває багато днів, поки сонце не буде описувати на небі значно більші дуги. Відповідно і святкування сонцестояння тривало багато днів. Німці

¹⁾Zazuryłysia hory dolyny, szczo nezrodyły żyto pszeneciu etc. Unser Text rührt aus dem Dorf Luzan her. Vergl. die Fassung bei P a - u l i a. a. O., S. 6, 7, und К у р с а н к о: Нѣкоторыя истор.-геогр. свѣдѣнія о Буковинѣ, Kiew 1875, S. 89., 90. Про це ще нижче наведена коляда. Порівняння різних текстів є цікавим. Передовсім треба вказати на багатозначність слів вино, віно — лоза, виноград, придане. Крім того слід зауважити, що райські птахи, які грозяться знищити урожай, можна тлумачити як палюче сонячне проміння влітку. Тоді б в нашій пісні виражалися почуття, які сповнюють серце селянина взимку, навесні та влітку.

heißt dieser heilige Zeitraum «die zwölf Nächte, Zwölften, Rauhächte oder Loostage»; er wird von der Weihnacht bis zum Dreikönigstage gezählt, und noch jetzt ist es in den meisten Gegenden Deutschlands Glaube, daß in dieser Zeit keine Arbeit verrichtet, vorzüglich nicht gesponnen werden dürfte. Deshalb geht auch die Sage, daß die Mägde, deren Spinnrocken nicht abgesponnen ist von der Göttin Berchta oder Holla, die in den Zwölften ihren Umzug hält, gestraft würden.¹⁾ Wie die Germanen so feierten aber auch die Slawen denselben Zeitraum. Noch jetzt darf bei den Rutenen in den zwölf Tagen von Weihnachten bis zum Dreikönigstage nicht gesponnen werden, weil angeblich durch die Handbewegung beim Spinnen der Wolf herbeigewinkt werden würde, der den Herden Schaden thut.²⁾ Ferner wähen die festlichen Umzüge der Koladneki ebenso wie der mythische Umzug der Frau Holla über das Weihnachtsfest hinaus, und kehren zur Neujahrsfeier und am Dreikönigsfeste wieder. Diese beiden letztgenannten Feiertage deuten aber auch sonst noch auf die ihnen zu Grunde liegenden heidnischen Festgebräuche. Wenn zunächst in einem Neujahrsliede eine Schwalbe, die dahergeflogen kommt und sich aufs Fenster setzt, dem Landmanne das Gedeihen seines Viehstandes anzeigt, so liegt hier sicher ein Hinweis auf den mit der neugeborenen Sonne bald ins Land ziehenden Segen des Frühlings vor. Dasselbe gilt von dem am Morgen des Neujahrstages geübten Brauche, daß Glückwünschende in die Gehöfte kommen, die Bewohner derselben mit Weizenkörnern bewerfen und hiebei den Spruch sagen: «Säe dich, wachse Korn und Weizen, und jegliches Thierfutter». Wenn das Volk ferner glaubt, daß in der

¹⁾Ueber die «zwölf Nächte» vergl. W e i n h o l d: Weihnachtspiele und Lieber aus Süddeutschland und Schlesien, Wien 1875, S. 11, 12; die Sage über die «Frau Holla» bei I. und W. G r i m m: Deutsche Sagen.

²⁾Bei den Rutenen in Galizien darf in der Zeit von Weihnachten bis zum Dreikönigstage nicht gesponnen werden, weil der Käse verderben würde; man darf nicht Hirse enthülsen, weil Krankheiten das Vieh heimsuchen würden; man darf nichts draußen essen, weil das Vieh hinken würde; und endlich muß man während dieser Zeit das Nachtmahl zugleich mit dem Mittagessen kochen, denn wer das Nachtmahl abends kocht, erlebt nicht mehr die nächste Weihnacht. Vergl. auch weiter unten «Weiße Woche und Osterfasten».

називають цей святий проміжок часу «дванадцять ночей, дванадцятки, святочні ночі, або... [доленосні дні?]]. Він триває від Різдва до Йордану. Ще й зараз у багатьох місцевостях Німеччини вірять, що в цей час не можна працювати, а передовсім — прясти. Тому й поширена легенда про те, що ті дівчата, на прядках яких ще залишилося клоччя, будуть покарані богинею Берхтою (Голлою), яка на дванадцятки саме ходить поміж людей.¹⁾ Як і германці, так і слов'яни святкували в той самий час. Ще й зараз русинам не можна прясти, починаючи за дванадцять днів до Різдва і аж до Йордану, бо, мовляв, рухами рук можна викликати вовка, який завдасть шкоди худобі.²⁾ Крім того, урочисті походи колядників, як і процесія міфічної пані Голли [Метелиці], не закінчуються на Різдво, а відбуваються ще й на Новий рік та на Йордан. Ці двоє останніх свят свідчать також про язичницькі святкові звичаї, які лежать у їх основі. Якщо в новорічній щедрівці прилітає ластівочка та сідає на вікно й обіцяє селянинові, що з його худобою буде все добре, то це є точною вказівкою на благословення весни, що незабаром прийде разом з новонародженим сонцем. Те ж саме можна сказати й про звичай, коли в новорічній ранок віншувальники ходять по садибах, посипають їх жителів зерном пшениці й при цьому приказують: «Сійся, родися жито, пшениця і всяка пашниця». Коли народ вірить, що у

¹⁾Ueber die «zwölf Nächte» vergl. W e i n h o l d: Weihnachtspiele und Lieber aus Süddeutschland und Schlesien, Wien 1875, S. 11, 12; die Sage über die «Frau Holla» bei I. und W. G r i m m: Deutsche Sagen.

²⁾Галицьким русинам не можна прясти від Різдва до Йордану, бо зіпсується сир; не слід також молотити просо, бо захворіє худоба; не можна їсти надворі, бо худоба буде кульгати, і, нарешті, в цей час забороняється одночасно варити обід і вечерю, бо хто ввечері готує вечерю, той не доживе до наступного Різдва. Пор. нижче «Білий тиждень та великодній піст».

Neujahrsnacht der Himmel sich öffne, so liegt hier ebenfalls heidnische Anschauung zu Grunde. Kaum Gift endlich daran zu zweifeln, daß unter der hl. Melania (*Malanka*), die am Vorabende des Dreikönigtages ihren tolleren Umzug hält, eine Erinnerung aus dem Heidentum verborgen ist.

So viel an dieser Stelle über die Feier der Wintersonnenwende. Mit derselben steht, wie wir schon gesehen haben, das Fest der *Frühlingsgleichen* in Verbindung; zu Weihnachten wird der Sonnengott wiedergeboren, im Frühlinge siegt er über den Wintergott. In gleicher Weise aber wie an die Feier der Wintersonnenwende drei christliche Festtage geknüpft wurden, ebenso werden wir Spuren des Frühlingfestes in mehreren christlichen Feiertagen, welche zeitlich ziemlich weit auseinanderliegen, finden. Die Erklärung dieses letzteren Umstandes ergibt sich aus folgender Betrachtung. Es ist zunächst klar, daß das Frühlingfest nicht immer und überall genau am 21. März gefeiert werden konnte; es wird nämlich oft vorgekommen sein, daß um diese Zeit tiefer Schnee die Erde deckte, dunkle Wolken die Sonne verhüllten, und kalte Winde von der siegreich werdenden Macht des Frühlingsgottes nichts merken ließen. Andererseits mochte es in manchen Gegenden üblich geworden sein, das Frühlingfest erst beim Grünwerden der Wälder oder beim Eintreffen der Schwalben und Störche zu feiern. So mag schon früh das Fest zum Empfange des Frühlings zu verschiedenen Zeiten gefeiert worden sein; das Christentum fand also vielfache Anknüpfungspunkte vor, und so kam es, daß heidnische Bräuche, welche ursprünglich einem Feste angehörten, auf mehrere christliche Feiertage übertragen werden konnten. Nicht ohne Einfluß war hiebei das Schwanken des Osterfestes und der Pfingsten, also der zwei hervorragenden Feiertage, die in Beziehung zur Frühlingfeier gebracht wurden; die anderen hierher gehörigen Festtage sind Mariä Verkündigung, St. Georg, St. Markus und Rachmanen-Ostern. Ausführlich soll über die genannten Feste später gehandelt werden. An dieser Stelle wollen wir nur noch Einiges über den Zusammenhang dieser Feste mit der Frühlingsgleichen und über ihre Wechselbeziehung zur Wintersonnenwende anführen. Wenn zunächst am Feste Mariä Verkündigung jenes Stroh,

новорічну ніч небо розкривається, то в основі цього теж лежить язичницький світогляд. І, нарешті, не викликає сумніву, що під святою Меланією (*Маланка*), яка ходить по селах увечері перед Йорданом, криється згадка про язичництво.

Оце й усе про зимове сонцестояння. З ним перебуває у зв'язку, як ми бачили, свято весняного сонцестояння: на Різдво знову народжується бог сонця, а навесні він перемагає бога зими. Але так само, як зі святом зимового сонцестояння пов'язані три християнські свята, ми знайдемо сліди свята весни у багатьох християнських святах, які в часі значно віддалені одне від одного. Пояснити цю останню обставину можна таким чином. Насамперед повинно бути зрозумілим, що свято весни не завжди й не всюди могло відзначатися точно 21 березня, бо часто, мабуть, траплялося, що в цей час землю покривав глибокий сніг, темні хмари закривали сонце, а холодні вітри зовсім не нагадували про переможну ходу бога весни. А, з іншого боку, в деяких місцевостях, мабуть, стало звичним відзначати свято весни тільки в той час, коли зеленіє ліс чи прилетять ластівки та лелеки. Тож, напевно, свято зустрічі весни ще в давнину святкувалося в різний час. Християнство використало багато точок дотику й сталося так, що звичаї, які були притаманні спочатку якомусь язичницькому святові, були перенесені на багато християнських свят. Не могла при цьому не мати впливу й часова непостійність Великодня й Трійці, цих двох найвидатніших свят, які можна пов'язати зі святом весни. Іншими святами, що належать також сюди, є: Благовіщення, св. Юрія, св. Марка та Рахманський великдень. Нижче ми докладніше розглянемо ці свята. А тут ми тільки хочемо навести деякі факти про зв'язок цих свят з весняним рівноденням та про взаємозв'язок із зимовим сонцестоянням. Якщо

welches zu Weihnachten um angeblich die Krippe nachzuahmen in die Stuben gebracht wurde und mit dem nachher die Obstbäume zum Schutze gegen die Kälte oder die Raupen umwunden wurden, verbrannt wird und die Reste desselben in fließendes Wasser geworfen werden, so hat dieser Brauch sicher dieselbe Bedeutung, wie das Verbrennen des «*Did*» vor Ostern. Ebenso nämlich wie bei den Rutenen das Stroh, so wird anderswärts beim Herannahen des Frühlings eine Puppe, welche die Todes- oder Wintergöttin *M o r a n a - B a b a* vorstellt und ebenfalls oft aus Stroh gemacht ist, ins Wasser geworfen. Diese slawische Sitte bestätigt nicht nur unsere Auffassung des *Did* als des Gottes der Finsternis und des Verderbens, sondern ist auch ein Beweis hiefür, daß schon die geschilderte Uebung am Feste Mariä Verkündigung den Untergang des winterlichen und den Sieg des sommerlichen Gottes versinnbildet.¹⁾ Nicht bedeutungslos scheint es hiebei zu sein, daß man gerade das Stroh in *f l i e ß e n d e s* Wasser wirft. Sobald das Eis von der erstarkten Sonne gebrochen wurde, besitzt das Wasser eine ganz besondere Kraft. Darauf scheint zunächst die weitverbreitete und gerade deshalb uralte Sitte unzuweisen, daß sich die Mädchen vor Ostern im fließenden Wasser baden, um schön und gesund zu bleiben; darauf deutet ferner das gegenseitige Begießen am Osterfeste, denn auch dieses geschieht in der Absicht sich gesund und schön zu erhalten. Mit diesem Wassercultus hängt auch das Osterfest der in den Bächen und Flüssen wohnen den Rachmanen zusammen. Hierher gehört wol auch der Brauch, daß am Pfingstmontag die Brunnen geweiht werden, und die wunderthätige Kraft des Thaues am St. Georgstage dürfte vielleicht auch an dieser Stelle zu erwähnen sein. Mit Bestimmtheit weisen ferner der «Kuh-Zauber» am St. Georgstage, der kurz darauf folgende «Ochsenfeiertag» am St. Marcus, ferner das Grünen der

солому, котру на Різдво заносили до хати, щоб відтворити ясла, а потім нею об'язували фруктові дерева, щоб захистити від морозів чи гусені, спалюють на свято Благовіщення, а рештки кидають у воду, то цей звичай, безумовно, має те саме значення, що й спалювання «*діда*» перед Великоднем. Саме так, як у русинів солому, в інших місцевостях з наближенням весни у воду кидають опудало, яке символізує богиню смерті та зими *M o r a n u - B a b u*, що теж зроблене з соломи. Цей слов'янський звичай підтверджує не тільки наше розуміння Діда як бога темряви й загибелі, але й є доказом того, що зображуване дійство на Благовіщення символізує поразку зимового й перемогу літнього бога¹⁾. І не може не мати значення обставина, що солому кидають саме в проточну воду. Як тільки сонце, що стає все теплішим, зламало лід, то вода набуває особливої сили. Здається, на це вказує, з одного боку, досить поширений і тому прадавній звичай купання дівчат перед Великоднем у проточній воді, щоб бути гарними й здоровими, а, з іншого, взаємне обливання на Великдень, бо це теж робиться з тією метою, щоб бути здоровими та гарними. З цим водним культом пов'язаний також великдень рахманів, що живуть у струмках та річках. До цього ряду належить, мабуть, також звичай освячувати криниці в Зелений понеділок, а також тут треба згадати про чудодійну силу роси на св. Юрія. На звичай язичницького свята весни чітко вказують і «коров'ячі чари» на Юрія, недалеко від нього «волове свято» на святого Марка, а також прикрашення дворів зеленню та освячення полів

¹⁾Bei den Rutenen in Galizien heißt übrigens das Stroh, welches zu Weihnachten in die Stube gebracht wird, «*Diduch*». Dieser «*Diduch Did*» wird ebenfalls nachher verbrannt. Ueber *Morana-Baba-Ježibaba* vergl. *H a n u s c h*: Die Wissenschaft u. f. w. S. 140 ff, 166 ff, 198, 412 f. Ueber das «*Todaustragen*» in Böhmen und dessen Bedeutung vergl. *R e i n s b e r g*: Festkalender aus Böhmen S. 88—92. Siehe auch unten S. 53, Anmerk. 1.

¹⁾У русинів Галичини, між іншим, солома яку на Різдво заносять до хати, називається «*дідух*». Цього «дідуха - діда» потім теж спалюють. Про *Moranu-Babu - Єржібабу* пор.: *H a n u s c h*: Die Wissenschaft u. s. w., S. 140 ff, 166 ff, 198, 412 f. Про «винесення смерті» в Богемії та його значення пор.: *R e i n s b e r g*: Festkalender aus Böhmen, S. 88—92. Див. також нижче стор. 135, прим. 1.

Gehöfte und das Weihen der Felder zu Pfingsten auf heidnische Bräuche des Frühlingsfestes. Auch die allgemeine Todtenfeier am Pfingstsamstag reicht ins Heidentum zurück; da alles zum neuem Leben erwachte, geziemte es der Todten zu gedenken.¹⁾

An dritter Stelle haben wir endlich über die Feier der *Sommersonnenwende* zu handeln. Dieses Fest wird in einem großen Theile Galiziens unter dem Namen «kupalo oder sobótka» auch gegenwärtig bei lodernen Feuern und mit Gesängen begangen.²⁾ Unter den Rutenen in der Bukowina finden wir hingegen nur undeutliche Spuren desselben. Zunächst beweist die Redensart: «es geht nicht mehr zum Peterstag, sondern gegen Weihnachten»³⁾, daß der rutenische Landmann der Zeit des längsten Tages sich ebenso bewußt ist, als der des kürzesten. Wenn ferner die Rutenen am 20. Juli und am 24. August ihre «Feuerfesttage» halten, so müssen diese Feste trotz des großen zeitlichen Abstandes von der Sommersonnenwende mit dieser in Verbindung gebracht werden. Vergessen darf man hiebei nicht, daß in unsern Gegenden die größte Hitze erst spät im Juli eintritt; auch auf die Fehlerhaftigkeit des gr.-or. Kalenders muß Rücksicht genommen werden.

Aus dem bisher Angeführten ist es ersichtlich, wie Spuren heidnischer Sitten und Gebräuche durch Verbindung mit christlichen Feiertagen bis in die Gegenwart verpflanzt werden konnten. Es bleibt uns noch übrig ein Beispiel zu bringen, wie sich Züge eines heidnischen Gottes wenn auch noch so trüb erhalten konnten, wenn dieselben auf einen Heiligen oder den Teufel übertragen wurden. Zu diesem Zwecke mag folgende Volksüberlieferung angeführt und erklärt werden.

Als Gott die Welt schuf, ließ er auch Blitz und Donner werden und übergab beide dem Teufel. Dieser trieb aber damit Unfug und Mißbrauch, und so schickte denn Gott einen so heftigen Frost, daß die Gewässer vierundzwanzig Klafter tief einfroren. Unter diesem mächtigen Eise schlief der

¹⁾Vergl. H a n u s c h: Die Wissenschaft u. s. w. S. 198.

²⁾Vergl. S z u j s k i: Die Polen und Ruthenen in Galizien, Wien 1882, S. 11, 15, und die Lieder bei P a u l i a. a. O., I. B., S. 30 ff.

³⁾Nejde do Petra ate do rizdwa.

на Зелені свята. Загальне вшанування покійників у суботу перед Зеленими святами теж сягає дохристиянської давнини. Пов'язано це з тим, що коли все прокидається до нового життя, то годиться згадати й мертвих¹⁾.

Тепер треба розглянути свято л і т н ь о г о с о н ц е с т о я н н я. У великій частині Галичини це свято відоме під назвою «купало» чи «субутка», і його відзначають співами біля палаючого вогнища²⁾. Але у буковинських русинів збереглися лише нечіткі сліди цього свята. Приказка «Не йде до Петра, але до Різдва»³⁾ доводить, у першу чергу, що русинський селянин чітко розуміє час найдовшого дня, так само як і найкоротшого. Якщо русини 20 липня та 24 серпня відзначають свої «вогнєві свята», то це треба, не зважаючи на велику часову відстань між ними й періодом літнього сонцестояння, пов'язати саме з ним. Тут не треба забувати, що в нашій місцевості найбільша спека настає лише в липні. Треба зважити також на неточність православного календаря.

З наведеного видно, як сліди поганських традицій та звичаїв через їхній зв'язок з християнськими святами змогли зберегтися досі. Нам ще треба тільки навести приклад того, як змогли зберегтися риси язичницького бога, хоч і досить невиразно, коли вони перенеслися на святих чи на чорта. Для цього необхідно навести та пояснити такий народний переказ.

Коли Бог творив світ, він створив також блискавку та грім і передав їх чортові. Але той зловживав ними та влаштовував різні безчинства, поки Бог не зіслав такий тріскучий мороз, що всі води замерзли на двадцять чотири сажні вглиб. Чорт спав

¹⁾Пор.: H a n u s c h: Die Wissenschaft u. s. w., S. 198.

²⁾Пор.: C z u j s k i: Die Polen und Ruthenen in Galizien; Wien, 1882; S. 44, 45, а пісні знаходимо в P a u l i a. a. O., I. B., S. 30 ff.

³⁾Nejde do Petra ate do rizdwa.

Teufel. Darauf beredete aber Gott den heiligen Elias vom schlafenden Teufel den Blitz und Donner zu stehlen. Elias that es und erhob sich mit seiner Beute gegen Himmel. Da erwachte aber der Teufel, fraß die Eisdecke durch, ergriff den heiligen Elias bei den Füßen und begann denselben herabzuzerren. Aus dem harten Kampfe kam jedoch Elias als Sieger hervor, und brachte den Blitz und Donner wieder in den Himmel. Wenn es nun donnert, so fährt Elias auf seinem Wagen und führt Kuchen mit sich.

So lautet die rutenische Mythe, wie sie jetzt unter dem Volke umgeht. Der Teufel, welcher nach dieser Volksüberlieferung ursprünglich den Blitz und Donner besaß, ist aber niemand anderer, als der alte slawische Donnergott Perun. An seine Stelle setzt die christliche Anschauung den heiligen Elias, der auch anderwärts als ein Vertreter des alten Donnergottes auftritt. Der hohe Wert unserer Sage beruht aber auf dem Umstande, daß sie den ursprünglichen Donnergott noch im Kampfe mit dem unterschobenen Heiligen darstellt, daß sie uns also gleichsam ein Bild des Wechsels der Anschauungen bietet: so lange Perun mit Elias kämpft, widerstreben die heidnischen Anschauungen den christlichen; siegt aber Elias, so sinkt Perun zum Teufel herab und Elias wird Donnerer.¹⁾

Фелскалендер

Bewußte Erinnerungen an seinen heidnischen Glauben hat der Rutene natürlicher Weise nicht bewahrt. «Gott, der heilige» ist ihm «der ewige Vater». Zu diesem ruft er, wenn die Blitze leuchten und der Donner grollend dahinzieht: «Gott rette das ganze gläubige Weltall und uns Sünder»; bei ihm schwört er meistens und dieser Schwur ist der höchste. An die Verehrung Gott-Vaters schließt sich notwendiger Weise die Verehrung Jesu Christi, des hl. Geistes und der Gottesmutter an, ferner die Feier der christlichen Feste und der Gedächtnistage der Heiligen. In vielen dieser Feste treten aber heidnische Momente hervor, und

¹⁾Vergl. weiter unten bei «St. Eliastag», «Teufel und Gespenster», ferner bei «Himmelskörper und Naturscheinungen».

під цим товстезним льодом. Тоді Бог звелів святому Іллі вкрасти у сплячого чорта грім та блискавку. Ілля зробив це і зі здобиччю почав підійматися на небо. Але тут чорт прокинувся, прогриз льодовий покрив, схопив святого Ілля за ноги і намагався стягнути його вниз. Однак Ілля переміг у запеклій боротьбі та повернув грім й блискавку на небо. Коли тепер чути грім, то це значить, що святий Ілля їде возом та везе калачі.

Такий зміст русинського міфу, що його розповідають у народі. Але чорт, який за народними переказами спочатку володів громом та блискавкою, є не хто інший, як слов'янський бог грому Перун. Християнський світогляд замінив його на святого Ілля, який подекуди все ж виступає як представник старого бога грому. Цінність цієї легенди полягає в тому, що вона давнього бога грому зображує в боротьбі з підміненим святим, що вона дає нам картину зміни поглядів: поки Перун бореться з Іллею, доти язичницькі погляди чинять опір християнським. Але коли перемагає Ілля, то Перун стає чортом, а Ілля — громовержцем.¹⁾

Святковий календар

Природнім способом русин не зберіг свідомі згадки про свою язичницьку віру. «Святий Бог» для нього — «вічний отець». До нього він звертається, коли блискає чи гримить: «Хай Бог рятує весь віруючий світ і нас грішних»; перед ним він найчастіше клянеться, а ця клятва є найбільшою. До поклоніння Богу-Отцю приєднується вшанування Ісуса Христа, святого Духа та Матері Божої, а крім того відзначення християнських свят та днів вшанування святих. Але в багатьох з цих свят проявляються

¹⁾Див. також нижче розділи «День св. Іллі», «Чорти та привиди», крім того, «Небесні тіла та природні явища».

eben über diese Feste soll im Folgenden gehandelt werden. Eine kurze knappe Form scheint hiebei angezeigt zu sein; Einiges im Vorhergehenden schon Angeführte wird des Zusammenhanges wegen nochmals erwähnt werden. Den Anfang macht

Das Weihnachtsfest (rizdwo).¹⁾

25—27. December a. St.; 6—8. Januar n. St.

Am heiligen Abend (*swjatej wecz*) wird in der großen Stube des Bauernhauses reichlich Stroh ausgebreitet, um angeblich die Krippe nachzuahmen. Hierauf versammeln sich die Hausgenossen an dem Tische, woselbst sie nach langem und strengem Fasten ein reichliches Mahl erwartet. Kuchen (*kneszi*), Sauersuppe (*borszez*), mit Graupen gefüllte Krautblätter (*haluszki* oder *holubci*), frisches und gedörrtes Obst, vor allem aber die «*kutia* oder *gedörrtes Obst*», vor allem aber die «*kutia* oder *gedörrtes Obst*» werden als Festspeisen aufgetragen. Die an letzter Stelle genannte Speise ist ein Brei aus Weizenkörnern, der mit Honig versüßt und mit Mohn durchmengt wird. Bevor man diesen Brei kostet, wirft man von demselben einen Löffel voll gegen die Stubendecke; wie viele Körner an derselben haften bleiben, ebensoviele Bienenschwärme wird der Hauswirt im nächsten Jahre fangen.²⁾ Auch pflegen Verwandte, Nachbarn und gute Bekannte von den Festspeisen gegenseitig einander einen Theil zuzusenden; man nennt diesen schönen Brauch «Das Nachtmahltragen (*weczериu nesty*)». Auf den Weihnachtstisch werden in ein Tuch eingebunden Hanfsamen, Knoblauch und ein Vorhängschloß gelegt: Hanfsamen, damit das Jahr reich an Hanf sei; Knobel, weil dieser die bösen Geister bannt; das Vorhängschloß endlich, damit allen Verleumdern der Hausgenossen der Mund versperrt würde.

Nach dem Nachtmahle eilen die heiratsfähigen Tochter des Hauses mit den Löffeln und Messern, welche beim

язичницькі елементи і саме про ці свята піде мова далі. При цьому варто скористатися короткою, стислою формою викладу, дещо з наведеного вище для взаємозв'язку буде згадане заново. Початок робить

Р і з д в о¹⁾

25 — 27 грудня за ст. ст., 6—8 січня за н. ст.

На *Святий вечір* у «великій» хаті селянської господи стелять багато соломи, щоб, як кажуть, зобразити ясла. Потім усі домашні збираються за столом, на якому після довгого та суворого посту стоїть багато смачних страв. Подають книші, борщ, загорнуту в капустиане листя крупу, що зветься галушками або голубцями, свіжі чи засушені фрукти, але, передовсім, кутю, або пшеницю. Названа останньою страва є кашею, звареною з зерна пшениці, що солодиться медом та змішується з маком. Перед тим, як цієї страви скуштують, одну ложку її кидають на стелю, і скільки зерен прилипне до стелі — стільки бджолиних роїв зловить у наступному році господар²⁾. Родичі, сусіди та добрі знайомі зазвичай посилають одні одним дещо з святкових страв, а на цей звичай кажуть «*вечерю нести*». На стіл кладуть загорнуте в хустину насіння конопель, часник та висячий замок: зерно конопель для того, щоб був добрий урожай конопель, часник — аби обпікав злих духів, а висячий замок — щоб тим, хто зводить наклеп на домашніх, замкнути рот.

Після вечері дочки, які на виданні, вибігають з хати, захопивши з собою ложки й

¹⁾Rizdwo — Geburt.

²⁾Da die Rutenen nunmehr die Bienenzucht nur sehr spärlich betreiben, so muß der geschilderte Brauch sehr alt sein. (Vergl. den 1. Theil S. 82.). Hie und da, wo die alte Deutung schon völlig belanglos erscheint, sagt man allgemein: «Je mehr Körner, desto mehr Glück».

¹⁾Rizdwo — народження.

²⁾Оскільки тепер русини займаються бджільництвом досить рідко, то цей звичай є, мабуть, дуже давнім (пор. частина 1, с. 82). Подекуди, де старе тлумачення вже втратило всій сенс, кажуть: «Чим більше зерен, тим більше щастя».

estese gebraucht wurden, vor die Hütte und rasseln mit denselben, sind sie doch überzeugt, daß aus derjenigen Richtung, aus welcher während des Rasseln ein Hund bellt oder ein Hahn kräht, der Werber kommen werde. Indessen versammelt sich auch die erwachsene männliche Dorfjugend; ein Bursch wird nun als Greis (*did*), ein anderer als Ziege (*koza*) verkleidet. Greis und Ziege ziehen sodann, von den Sängern (*koladniki*) begleitet, von Hütte zu Hütte. Ueberall werden sie freundlich empfangen, singen ihr Lied (*kolada*) und treiben ihre Spässe, wofür sie vom Wirt und der Wirtin beschenkt werden. Eine Kolada aus der Gegend zwischen Prut und Czeremosz mag hier in wortgetreuer Uebersetzung folgen:

Dort auf dem Felde, nahe der Straße.¹⁾
Gepflanzt ist ein Garten, uneingezäumt.

Hei, gebe Gott!

Und in dem Garten weilt Christi Mutter,
Christus gebar sie, umhüllte ihn nicht,
Umhüllte ihn nicht, bedeckt ihn mit Heu.
Kamen zu ihr gezogen zwölf Mönche,
Begannen zu lesen, welchen Namen zu geben;
Lasset benennen: Geburt allerheilige (*rizdwo*).
Geburt allerheilige trat in die Kirche,
Trat in die Kirche, brachte drei Lichter:
Messe, die erste gilt für den Wirten,
Messe, die zweite gilt für die Wirtin,
Endlich die dritte gilt selbst der Geburt.

In derselben Weise werden die folgenden drei Tage gefeiert. Mit dem Weihnachtsfeste beginnen übrigens die «Zwölften», über die wir schon früher gehandelt haben. Wir gelangen nun zum

Neujahrsfest (nowyj rik)

1. Jan. a. St.; 13 Jan. u. St.

Am Vorabende dieses Festes hat in manchen Gegenden nur die kleine Dorfjugend das Recht,

¹⁾A w pole w pole blyzko dorohy etc. Mit den Worten «Hei, gebe Gott (hoj, daj boze)» schließt jede folgende Verszeile. In Hlinitza lautet, wie mir mitgeteilt wird, der Refrain eines Weinachtsliedes: «hoj kolada!» In Galizien soll es Koladalieder geben, in denen dieser Ausruf «hoj Lado Lado!» lautet. Vergl. auch P a u l i: Pieśni ludu polskiego w Galicyi, Lemberg 1838, S. 3 ff (Refrain: hej Leluja).

ножі, котрими вони користувалися за вечерею, та гримлять ними, бо вони переконані, що з того кутка села, звідки загавкає собака чи запіє півень, прийде жених. А в цей час збирається доросла сільська молодь. Одного парубка переодягають на *діда*, а іншого — на *козу*. Потім дід з козою у супроводі колядників йдуть від хати до хати. Їх усюди радо зустрічають, вони співають пісень (*коляда*) і жартують, за що господар та господиня їх обдаровують. Наводимо текст коляди з місцевості, що лежить між Прутом і Черемошем:

А в полі, в полі, близько дороги¹⁾
Садок саджений, обгороджений.

Гой, дай, Боже!

А у садочку Божая Мати
Христа народила, його не вповила.
Його не вповила, сіном накрила.
Прийшли до неї дванадцять волхвів,
Стали читати, яке ім'я дати.
— Назвіть найсвятіше Різдво.
Найсвятіше Різдво до церкви вступило.
До церкви вступило, три свічки принесло.
Перша служба Божа за господаря,
Друга служба Божа за господиню,
А третя — за Різдво.

Так само святкують і в наступні три дні. Між іншим, з Різдва починаються «дванадцятки», які ми вже описували раніше. Але ось ми підходимо до [свята]

Новий рік

1 січня за н. ст., 13 січня за ст. ст.

У деяких місцевостях тільки діти мають право ходити зі щедрівками по селах

¹⁾A w pole w pole blyzko dorohy etc. Словами «Гой, дай, Боже» закінчується кожен наступний рядок. Як мені сказали, у Глиниці приспів колядки звучить: «Гой, коляда!» А у Галичині є колядки, в яких звучить «Гой, Ладю, Ладю!» Пор. також P a u l i: Pieśni ludu polskiego w Galicyi, Lwow, 1838, s. 3 i dalej. (приспів: hej Leluja).

singend das Dorf zu begeh'n. Das Lied, welches die kleinen Sänger bei dieser Gelegenheit vortragen, lautet:

Eine Schwalbe kam geflogen,¹⁾
 Setzte sich ins Fensterlein;
 Dort begann sie so zu zwitschern:
 Wirt, steh auf, komm aus der Stube;
 Wirt, steh auf, schau nach im Stalle.
 Schon gekalbt haben die Kühe,
 Lauter Oechslein brachten sie,
 Oechslein alle goldbehornt,
 Diesem Wirt zu seinem Heil!
 Auch geworfen haben die Stuten,
 Lauter Pferdchen brachten sie,
 Pferdchen auf der Stirn gefleckt (zwizdoczoli),
 Diesem Wirt zu seinem Heil!
 Und die Schafe warfen Lämmer,
 Widder sind es insgesamt,
 Lauter Widder krummgehornt,
 Diesem Wirt zu seinem Heil!

In der Nacht vor dem Neujahrstage schlafen die Dorfbewohner nicht. Um Mitternacht öffnet sich nach der Volksüberlieferung der Himmel, und um dieselbe Zeit sprechen die Hausthiere. Ferner brennen in der Sylvesternacht die Schätze, welche in der Erde verborgen liegen. Am Neujahrsmorgen kommen Gluckwunschende in die Gehöfte und bewerfen die Bewohner derselben mit Weizenkörnern, indem sie den Segensspruch recitieren: «Säe dich, wachse Korn und Weizen und jegliches Thierfutter».²⁾ Anderseits führt auch die Dienerschaft mit Bändern und anderem Schmuck gezierte Lämmer und Kälber, ja selbst Pferde und Kühe in die Stuben, um den Brotherrn zu begluckwunschen und von demselben beschenkt zu werden.

¹⁾Pryletila lastiwoczka etc.

²⁾Sijsia, rodysia zyto pszenycia i wsiaka pasznychia.

увечері напередодні свята. Щедрївка, яку малі спїваки виконують з цїєї нагоди, така:

Прилетїла ластївочка¹⁾
 Сїла собї під вїконце.
 Стала вона щебетати,
 Ѓазду з хати викликати.
 Ставай, газдо, пробудися,
 Вийди надвїр, подивися.
 Коровки си вположили,
 Бичечки си народили,
 Бичечки всї злоторогї
 Цьому газдї на здоров'є.
 Кобилки си вжеребили,
 Лошачки си народили,
 Лошачки всї звїздочолї
 Цьому газдї на здоров'є.
 Овечки си покотили,
 Баранцї си народили,
 Баранцї всї круторогї
 Цьому газдї на здоров'є.

Жителї сїл не сплять вночі напередодні дня Нового року. За народними переказами опівночі розкривається небо і в цей час домашнї тварини розмовляють. Крім того, в новорїчну нїч у землї горять скарби, що там захованї. У новорїчний ранок вїншувальники ходять по дворах і посипають жителїв зерном пшеницї, примовляючи благословення: «Сїйся, родися жито, пшениця і всяка пашниця».²⁾ З іншого боку, слуги заводять до хати прикрашених стрїчками й іншими речами ягнят та телят, навїть коней та корїв, щоб привїтати господаря та отримати від нього подарунки.

¹⁾Pryletila lastiwoczka etc.

²⁾Sijsia, rodysia zyto pszenycia i wsiaka pasznychia.

Das Dreikönigsfest (widorszi, jordan).¹⁾

6. Jan. a. St.; 18. Jan. n. St.

Am Vorabende dieses Festes verkleidet sich ein Bursch in weibliche Kleidung. Von einigen Sängern begleitet geht er sodann von Hütte zu Hütte, und bereitet als Malanka — das Gedächtnis der hl. Melania fällt auf den Vortag des Jordanfestes den Dorfbewohnern derbe Spässe. Malanka ahmt nämlich in possierlicher Weise die Thätigkeit einer Hausfrau nach, statt aber die Wände der Stube zu tünchen, beschmutzt sie dieselben mit Rinderkot. Das Lied, welches beim Umzuge der Malanka gesungen wird, lautet:

Unsere Malanka weidete Enten,²⁾
 Sieben Paar Stiefel trug sie dabei;
 Bis sie alle hatte getränkt,
 Hat sie sieben Paar Stiefel vertragen;
 Bis sie alle hat eingetrieben,
 Hat sie sieben Paar Stiefel zertreten. —
 Unsere Malanka ist vom Dniester,
 Sie trank stets nur Dniesterwasser,
 Hat am Stein die Füße gewaschen,
 Ihr feines Fürtnch naß gemacht.
 Wehe Wind, du so gewaltig,
 Trockne das gar feine Fürtnch;
 Wehe Wind, du längst der Straße,
 Weh' zu unserer Malanka;
 Wehe Wind, so mir nichts, dir nichts,
 Trockne das Fürtnch wie Mohn, wie Mohn;
 Wehe Wind, du aus Zalucze,
 Trockne Fürtnch, wie Fußfetzen.

Am Vorabende des Jordanfestes wird ebenso wie zu Weihnachten der Familientisch gedeckt und, nachdem jeder Hausgenosse etwas geweihtes Wasser getrunken hatte, das Festmahl genossen. Am Festtage selbst findet sodann die feierliche

¹⁾Widorszi = Erscheinung; der Name Jordan rührt wol von dem Umstande her, daß am Dreikönigstage die große Wasserweihe stattfindet, was an den Jordanfluß erinnert. Vergl. den Zauberspruch im I. Th, S. 52.

²⁾Nasza Malanka kaczkę pasła etc. — Курцанко а. а. О., S. 95, 96, und Pauli: Pieśni ludu ruskiego, S. 14, 15.

Відорші, Йордан¹⁾

6 січня за ст. ст., 18 січня за н. ст.

Увечері напередодні цього свята один з парубків переодягається за жінку. У супроводі кількох щедрівників він ходить від хати до хати та як Маланка — свято Меланії припадає на день перед Йорданом — грубо жартує з жителями села. У кумедний спосіб Маланка наслідує працю господині: замість того, щоб білити стіни, вона мастить їх коров'ячим гноєм. Пісня, яку виконують під час церемонії Маланки, гласить:

Наша Маланка качки пасла²⁾
 Заки раненько зоря не згасла.
 Нім вона їх напоїла,
 Сім пар чобіт загноїла.
 Нім вона їх загнала,
 Сім пар чобіт витоптала.
 Наша Маланка-наддністрянка
 Лиш Дністрову воду пила.
 На камені ноги мила,
 Тонкий фартух замочила.
 Повій, вітре буйнесенький,
 Вісуши фартух тонесенький.
 Повій, вітре, та з Залуча.
 Вісуши фартух, як внуца!
 Повій вітре, з Заболота,
 Вісуши фартух, як злото!
 Повій, вітре, так і сяк,
 Вісуши фартух, як мак!

Увечері напередодні Йордану, як і на Різдво, накривають родинний стіл, і після того, як кожен з членів родини скуштував свяченої води, відбувається святкова вечеря. А потім на саме свято у церкві урочисто

¹⁾ Відорші — з'явлення; назва Йордан походить, мабуть, від обставини, що на Богоявлення відбувається велике освячення води як спомин про [освячення] на Йордані. Див. замовляння в частині I, с. 52.

²⁾Nasza Malanka kaczkę pasła etc. — Курцанко а. а. О., S. 95, 96; Pauli: Pieśni ludu ruskiego, S. 14, 15.

kirchliche Wasserweihe statt. Das Volk entzündet während derselben Zündschwämme, und für jede Familie wird ein am untern Ende in Basilienkraut (*wassylok*) gehülltes und mit einem Tuche umwickeltes Wachslight (*trijca*) geweiht. Sobald der Priester die Wasserweihe, die meist an einem Bache oder Flusse stattfindet, beendet hat, ruft die versammelte Volksmenge «Gerelajsom!».¹⁾ Vierzehn Tage lang nach dem Jordanfeste darf man in den Bächen und Flüssen keine Wäsche waschen, weil das Wasser geweiht ist.

W e i s s e W o c h e (bilyj tyzdeń oder
masnecia) und **O s t e r f e s t e n**
(welykyj pist oder howinje)

Die letzte Woche vor Aschermittwoch führt den Namen «Weisse Woche (*bilyj tyzden*)»; während derselben genießen nämlich die Rutenen kein Fleisch mehr, wol aber noch Milch und Käse, welcher Nahrungsmittel sich bekanntlich die griechischen Christen während des Fasten ebenso wie des Fleisches enthalten. Aus demselben Grunde fährt diese Woche dem Fasten gegenüber den Namen «fette Woche (*masnecia*)».

In der weißen Woche und in der auf dieselbe folgenden Woche des «großen Fasten» darf weder gesponnen noch gewoben werden. Spinnt und webt man in der weißen Woche, so bilden sich in der Milch und im Käse Würmer. In der ersten Woche des Fasten darf aber nicht gesponnen werden, «weil der hl. Theodor im Winkel steht».²⁾ Deshalb werden in dieser Woche alle Winkel rein geputzt und gefegt. Auch Wäsche soll nicht in der ersten Fastenwoche gewaschen werden; thut man dieses, so spritzt der hl. Theodor im Seifenwasser umher.

M a r i ä V e r k ü n d i g n n g
(blahowiszczenje)
25. März a. St.; 6. April n. St.

An diesem Feste wird das Stroh, welches zu Weihnachten, um angeblich die Krippe nachzuahmen, in die Stube gebracht wurde und mit dem nachher die

¹⁾Verderbt aus «Kyrie eleison».

²⁾ «Bo Fedir w kutku». Der Theodortag fällt auf den 17. Feb. a. St. — 1. März n. St. — Vergl die Ausführung über die Zwölften. Ueber das Kehren des Hauses zur Weihnachtszeit siehe *W e i n h o l d* a. a. O., S. 11, 12.

святять воду, де люди запалюють губки, а для кожної родини освячують воскову свічку (*трийця*), нижній кінець якої загорнутий у васильок та у хустинку. Як тільки священник закінчує святити воду — а це переважно відбувається біля струмка чи річки — людський натопт гукас: «Керелейса!»¹⁾ Ще чотирнадцять днів після Йордану в струмках та річках не можна прати білизни, бо вода в них освячена.

Б і л и й т и ж д е н ь, або **м а с н и ц я**,
т а В е л и к и й п і с т,
або **г о в і н н є**.

Останній тиждень перед Великим Постом зветься «*білим тижем*», під час якого русини вже не їдять м'яса, але ще вживають молоко й сир, однак християни грецького обряду утримуються споживати цю їжу та м'ясо в самий піст. З цієї причини цей тиждень, на противагу посту, ще називається «масним тижем (*масниця*)».

У самий білий та в наступний тиждні Великого посту не можна ні прясти, ні ткати. Коли б у білий тиждень пряли чи ткали, то в молоці та в сирі завелися б червяки. А прясти в перший тиждень Великого посту не можна, «бо св. Теодор у кутку стоїть».²⁾ Через те цього тижня вимітають та вичищають усі закутки. У перший тиждень посту не можна також прати білизни, бо якщо це робити, то св. Теодор стрибатиме навколо у мильній воді.

Б л а г о в і щ е н є
25 березня за ст. ст.,
6 квітня за н. ст.

У це свято спалюють соломку, яку на Різдво заносили до хати, щоб зображати ясла, а потім нею обв'язували фруктові

¹⁾Спотворена форма від «Kyrie eleison».

²⁾ «Bo Fedir w kutku». День Теодора припадає на 17 лютого за старим стилем та на 1 березня за новим. Див. також опис «Дванадцятки». Про метення хати під час Різдва див. *W e i n h o l d* a. a. O., S. 11, 12.

Obstbäume zum Schutze gegen die Kälte oder die Raupen umwunden wurden, verbrannt. Die Ueberreste des gebrannten Strohes werden in fließendes Wasser geworfen, damit die Obstbaume viele Früchte tragen.

Das Osterfest (welyki-deń)

Am Gründonnerstag baden sich die Mädchen im fließenden Wasser, um schön und gesund zu bleiben. An demselben Tage wird im Wiznitzer Bezirke der «*Did*» gebrannt; im Kotzmaner Bezirke geschieht dieses am Charsamstag.

Am Charfreitag und Charsamstag werden die Schalen derjenigen Eier, welche zum Backen des Osterkuchen verwendet wurden, in die Bäche und Flüsse geworfen. Am Ende dieser Flüsse wohnen nämlich die Rachmanen, welche halb Mensch und halb Fisch sind. Bis die Eierschalen in das Land dieser Rachmanen kommen, sind sie schon wieder zu vollen Eiern geworden; in jedes der Eier theilen sich aber zwölf Rachmanen und sie haben auch genug daran. Wenn aber die Eier in das Land der Rachmanen gekommen sind und von denselben verzehrt werden, feiern auch die Rutenen, welche diese Eier gespendet haben, wieder ein Fest. Dasselbe führt den Namen «Rachmanen-Ostern (*Rachmanskij welyk-deń*)», und fällt immer auf den Mittwoch der vierten Woche nach Ostern.¹⁾

Am Ostersonntag früh werden bei der Kirche die Osterbrote (*pasky*) geweiht. Neben diesen Osterbroten spielen noch die gefärbten Eier eine besondere Rolle;²⁾ sie

¹⁾Im Jahre 1889 fiel der Ostersonntag auf den 21. April und daher Rachmanen-Ostern auf Mittwoch den 15. Mai. — Eine genügende Erklärung des Mythos der Rachmanen ist noch nicht gefunden. Die Vermutung von H a n u s c h (die Wissenschaft u. i. w. S. 197: Rachmanen — Brachmanen, Bramanen) ist sicher nicht haltbar.

²⁾Sind diese Eier einfarbig so heissen sie «*krasanky* (die schön gefärbten)»; sind sie «gezeichnet», so führen sie den Namen «*pysanky*». «*Kraska* (von *krasne* — schön)» heißt die bunte Farbe, besonders die rote, welche zum Färben der Eier verwendet wird. «*M u c z e n e c z k y*» heißen bunt gefleckte Eier, deren Herstellung viele Mühe erfordert oder die beim Färben viel geplagt wurden (?). «*H a l u n k y*» heissen die Ostereier insofern, als man der Farbenlösung Alaun (*halun*) beizumischen pflegt, damit die Farbe am Eie besser halte. Vergl. auch H a n u s c h: die Wissenschaft u. s. w. S. 197.

дерева, щоб захистити їх від холоду та гусені. Рештки спаленої соломи кидають у проточну воду, щоб фруктові дерева рясно родили.

Великдень

У чистий четвер дівчата купуються у проточній воді, щоб бути гарними та здоровими. Цього дня у Вижницькому повіті спляють «*діда*», а в Кіцманському це роблять у суботу перед Великоднем.

У п'ятницю та в суботу перед Великоднем у струмки та річки кидають шкаралупу тих яєць, які використовували для випікання пасок, бо на самому кінці цих річок живуть рахмани — напівлюди-напівриби. Поки шкаралупа допливе до кінця річки, з неї знову стануть цілі яйця. Дванадцять рахманів діляться цими яйцями, а їх у них досить. Але коли яйця вже приплили в країну рахманів і ті їх з'їли, то русини, які пожертвували ці яйця, знову святкують. Це свято називають «*рахманський великдень*» і воно припадає на середу четвертого тижня після Великодня¹⁾.

Вранці великодньої неділі біля церкви святять *паски*. Поряд з паскою особливу роль відіграють також фарбовані яйця²⁾, бо вони

¹⁾У 1889 році великодня неділя припала на 21 квітня, тому рахманський великдень — на 15 травня. Наразі не знайдено задовільного пояснення цього міфу. Припущення Г а н у ш а, звичайно, не є достатніми (Die Wissenschaft u. s. w., S. 197: Rachmanen — Brachmanen, Bramanen).

²⁾Якщо ці яйця пофарбовані однотонно, то звуться «*крашанки* (гарно пофарбовані)», а якщо вони мальовані, то їх називають «*писанки*». *Краскою* (від *красний* — *гарний*) називають фарбу, особливо червону, яку використовують для фарбування яєць. «*Мученичками*» називають барвисто пофарбовані яйця, при виготовленні яких потрібно докласти багато зусиль або при фарбуванні треба добре помучитися (?). А «*галунками*» великодні яйця називають тому, що до фарби додають квасець (*галун*), щоб фарба на яйці краще трималася. Див. також H a n u s c h: Die Wissenschaft u. s. w., S. 197.

dienen nämlich nicht nur als Speise, sondern auch zur Unterhaltung. Ueber diese Osterspiele ist schon an einer früheren Stelle berichtet worden.¹⁾ Zu erwähnen wäre noch das Lied und die Sage vom Juden Selman, die zu den Osterfeiertagen besonders unter den Ruteneu in Galizien von Mund zu Mund gehn, aber auch in der Bukowina nicht unbekannt sind. Die erwähnte Sage, welche auf historischer Grundlage beruht,²⁾ erzählt Folgendes:

Es lebte einst ein Jude, der sich Selman nannte. Derselbe hatte die Kirchen gepachtet und verfügte über die Schlüssel zu derselben. Wollten die Christen in die Kirche kommen, so mußten sie dem Juden hiefür erst eine Abgabe entrichten. Einst geschah es nun, daß Selman vor dem Osterfeste verreiste, und da er nicht zur rechten Zeit zurückkehrte, konnten die «pasky» nicht geweiht werden. Bis zum Ostermontage mußten die Leute auf ihn warten. Als dieselben endlich den Selman herbeifahren sahen, stimmten sie einen Fren dengesang an, der auch noch jetzt zum Andenken an jene Tage gesungen wird. Selman öffnete aber die Kirche und die Osterbrote wurden geweiht. Nach seinem Tode mußte Selman zur Strafe für seine Frevel als ein Gespenst umgehn, bis er endlich in einem Sumpf geworfen wurde, wo er noch jetzt liegt.

Am Schlusse müssen wir noch Einiges über das schon erwähnte gegenseitige Begießen mit Wasser anführen. Am Ostermontage läßt sich das rutenische Mädchen von ihrem Bursch und dessen Freunden begießen; es zieht zu diesem Zwecke im Kämmerlein ein altes Hemd an und bringt selbst die Kanne voll Wasser, mit welchem es begossen werden soll, um frisch und gesund zu bleiben. Für den gespendeten Wasserguss werden die Burschen mit Eiern belohnt. Am Tage darauf werden die Burschen von den Mädchen begossen.

¹⁾Im I. Theile S. 18, 45.

²⁾Vergl. K a i n d l in der «Buk. Rundschau» Nr. 662 und 664 (Buchenblätter Nr. 7 u. 8). Auf urkundlicher Grundlage können wir das verderbliche Wirken Selman W o l f o w i c z vom Jahre 1729 bis 1755 verfolgen. Im letzten Jahre wurde über ihn das Todesurteil gefällt jedoch nicht vollzogen. Betroffen wurden von seinen Umtrieben die Bewohner der galizischen Stadt Drohobycz und deren Umgegend.

використовуються не тільки як їжа, але й для забави. Про ці великодні забави ми вже писали¹⁾ раніше. Слід згадати ще пісню та переказ про жида Зельмана, які на Великдень передаються з вуст у вуста серед русинів Галичини, на Буковині вони теж відомі. Згаданий переказ, який має історичну основу²⁾, такого змісту:

Колись жив єврей, якого звали Зельман. Він взяв в оренду церкви та тримав у себе ключі від них. Коли християни хотіли йти до церкви, то повинні були за це йому платити. Одного разу сталося так, що Зельман перед Великоднем кудись поїхав і вчасно не повернувся, тому паску неможливо було освятити. Люди змушені були чекати на нього до великоднього понеділка. Коли вони, нарешті, привезли Зельмана, то заспівали від радості пісню, яку й тепер виконують як спогад про той день. Зельман відімкнув церкву і паску освятити. Після смерті Зельман був покараний і перетворився на привида, який сновигав довкола, поки його не кинули в болото, де він лежить і досі.

На завершення треба ще дещо сказати про вже згадане взаємне обливання водою. У великодній понеділок русинська дівчина дає себе обливати своєму парубкові та його друзям. З цією метою вона у хатчині одягає стару сорочку та готує відро з водою, якою її мають облити, щоб вона була свіжою та здоровою. За проведене обливання хлопці отримують яйця, а наступного дня дівчина обливає парубків.

¹⁾У частині 1, с. 18, 45.

²⁾Див. K a i n d l в «Bukow. Rundschau»; Nr. 662 і 664 (Buchenblätter Nr. 7, 8). Злочинна діяльність Зельмана В о л ь ф о в и ч а з 1729 по 1755 роки засвідчена документально. В останній рік йому винесено смертний вирок, однак не приведено до виконання. Від його шахрайств потерпіли жителі галицького міста Дрогобича та навколишніх сіл.

St. Georgstag (den św. Jurija)

23. April a. St.; 5. Mai n. St.

Um Mitternacht vor dem St. Georgstage versammeln sich die Hexen auf den Grenzhügeln. Sie beraten dortselbs, wie den Kühen, welche am folgenden Tage zum ersten Mal auf die Weide getrieben werden, die Milch benommen werden sollte. Um den bösen Zauber unschädlich zu machen, wenden die Landleute mancherlei Mittel an. Dem am St. Georgstage von der Weide heimkehrenden Vieh werden Kränze aus Feldblumen und Gras um die Hörner oder den Hals gewunden.

St. Marcustag (den św. Marka)

25. April a. St.; 7. Mai n. St.

Auf den St. Marcustag fällt der «Ochsenfeiertag (wolowe śwjato). Die Ochsen dürfen an diesem Tage bei keiner Arbeit verwendet werden. Wer dem zuwider handelt, erleidet Schaden. Mit den Ochsen feiern auch deren Besitzer, indem sie den ganzen Tag über nichts thun.

Pfingsten (zeleni śwjata)

Am Pfingstamstag werden die Gehöfte mit grünem Laube geschmückt; deshalb führen die Pfingsten den Namen «grüne Feiertage (zeleni śwjata)». An demselben Tage besucht man im feierlichen Umzuge die Friedhöfe, und legt auf die Gräber Kuchen, Brantwein, Milch und Salz nieder; sind die Gebete verrichtet, so wird ein gemeinschaftliches Mahl gehalten, bei dem jene auf die Gräber niedergelegten Opfer zum Seelenheile der Todten verbraucht werden.¹⁾ Am Pfingstmontag oder, wenn Regenwetter dazwischen tritt, am folgenden Sonntag, begeht eine Procession die Felder, und werden die Saaten geweiht. Auch die Weihe der Brunnen ist an diesem Feste üblich.

St. Prokopistag (den św. Prokopa).

8. Juli a. St.; 20. Juli n. St.

An diesem Tage feiern die rutenischen Landleute den ersten «Feuerfesttag (wohnowe śwjato)». Wer an diesem Tage Feuer anzündet, dem fügt dasselbe Schaden zu. Gearbeitet wird nicht.

¹⁾Diese Todtenfeier führt den Namen «*prowoody*» von «*obprowoodyty* = feierlichen Umzug halten».

День св. Юрія

23 квітня за ст. ст., 5 травня за н. ст.

Опівночі перед святом Юрія відьми збираються на могилах на краю села. Вони радяться, як забрати молоко від корів, котрі наступного дня мають бути вперше вигнані на пасовисько. Щоб відвернути злі чари, селяни застосовують деякі засоби. Худобі, яку женуть на Юрія з пасовиська додому, в'яжуть на роги або на ший польові квіти та траву.

День св. Марка

25 квітня за ст. ст., 7 травня за н. ст.

На Марка припадає волове свято. У цей день волів не можна використовувати на жодній роботі, бо хто цим знехтує, матиме шкоду. Разом з волами святкують і їх власники, не роблячи нічого цілий день.

Зелені свята

У Зелену неділю двори прикрашають зеленим листям, тому Трійцю називають «Зелені свята». Цього дня люди урочисто йдуть на цвинтар, кладуть на могили калачі, горілку, молоко та сіль. Після того, як помоляться, спільно частуються за душі померлих тим, що поклали на могили¹⁾. У Зелений понеділок, а якщо перешкодив дощ, то наступної неділі, процесія йде на поля, де освячують урожай. В цей день зазвичай освячують також криниці.

День св. Прокопа

8 липня за ст. ст., 20 липня за н. ст.

У цей день русини святкують перше «вогнове свято». Хто цього дня запалить вогонь, той буде мати від нього шкоду. У цей день не працюють.

¹⁾Це вшанування померлих називається «*проводи*», від «*обпроводити*», = влаштувати урочисту процесію.

St. E l i a s t a g (deñ. św. Ili)

20. Juli a. St.; 1. August n. St.

Die Sage über Elias als den «Donnerer» haben wir schon kennen gelernt. Auf seinen Gedächtnistag fällt der «D o n n e r f e i e r t a g (hromowe śwjato)» Nach diesem Feiertage gibt es mehr keine Gewitter mit Blitz und Donner.

St. P h o k a s t a g (deñ. św. Fokia) ¹⁾

12. Aug. a. St.; 24. Aug. n. St.

Es wird der zweite «F e u e r f e s t t a g» gefeiert.

St. A n d r e a s t a g (deñ św. Andreja)

30. Nov. a. St.; 12. Dec. n. St.

Die Gebräuche, welche an dieses Fest anknüpfen, sind an einer frühern Stelle schon ausführlich geschildert worden.²⁾

Ein Blick auf die vorhergehenden Seiten genügt schon, um zu zeigen, daß die Feste mit alten Volksbräuchen fast durchaus an die Sonnenfeste geknüpft waren. Uebrigens scheint auch der «Donnerfesttag» zur Feier der Sommersonnenwende zu gehören; die Gebräuche am St. Andreastage und in der Zeit um den Aschermittwoch hängen aber mit den ähnlichen Bräuchen zur Weihnachtszeit zusammen.

Teufel und Gespenster

Der Volksglaube schreibt dem T e u f e l menschliche Gestalt zu; doch ist derselbe völlig schwarz, hat am Kopfe Hörner und besitzt einen Schweif; auch gleicht sein linker Fuß dem einer Ziege. Die Namen des Teufels sind *ditko* (Alterchen), *czort* (der Schwarze)³⁾, *neczystyj* (der Unreine), *szczezby* (verschwinde! entferne dich!), *duch śwjatyj pry nas* (Gottseibeius). Begleitet wird der Teufel von Gespenstern, von Allen der Zauberei befließenen, ferner aber auch von unredlichen Doktoren der Medizin(!)

¹⁾«F o c» heißt rumänisch *Feuer*. Sollten unsere Rutenen dem Namen Fokia diese Bedeutung unterlegt, und daher auf den Tag dieses Heiligen den «Feuertag» gesetzt haben? Dies würde vielleicht auch die zeitliche Differenz (S. 13) erklären.

²⁾Im 1. Theile S. 50 ff.

³⁾Vergl. H a n u s c h: Die Geschichte u. s. w. S. 181.

Д е н ь с в. І л л і

20 липня за ст. ст., 1 серпня за н. ст.

Ми вже познайомилися з легендою про Іллю як »громовержця», на свято пам'яті про якого припадає «г р о м о в е с в я т о». Після цього дня вже не буває гроз з громом та блискавкою.

Д е н ь с в. Ф о к и ¹⁾

12 серпня за ст. ст., 24 серпня за н. ст.

Святкують другий «вогненний день».

Д е н ь с в. Андрея

30 листопада за ст. ст., 12 грудня за н. ст.

Звичаї, які пов'язані з цим святом, вже докладно описані раніше.²⁾

Оглянувши попередні сторінки, ми чітко бачимо, що свята за старими звичаями майже завжди пов'язані зі святами сонця. Між іншим, «свято грому» теж, мабуть, належить до свят літнього сонцестояння. Звичаї, що практикуються на Андрія та в перший тиждень Великого Посту, зв'язані з подібними різдвяними звичаями.

Чорти та привиди

Народні повір'я наділяють ч о р т а людською постаттю, тільки він цілком чорний, на голові у нього — роги, а ззаду — хвіст. Його ліва нога подібна на козячу. На чорта ще кажуть *дідько*,³⁾ *нечистий*, *щезби*, *дух святий при нас*. Чорта супроводжують привиди та всі, що займаються чаклунством, а також несправжні доктори (лікарі) від медицини (!).

¹⁾«F o c» по-румунськи означає *вогонь*. Чи наші русини це ім'я пов'язують з цим значенням і тому відзначають цього святого саме у «вогненний день»? Цим, можливо, пояснюється й часова різниця.

²⁾У першій частині, стор. 50 і далі.

³⁾Пор.: H a n u s c h: Die Geschichte u. s. w. S. 181

Die Hölle befindet sich in der Mitte der Erde. Dort schürt der Teufel das ewige Feuer von Schwefel und Pech, in welchem die Sünder gemartert werden. Den Eingang zur Hölle bilden furchtbare Tiefen; deshalb verlegt man auch den Aufenthaltsort des Teufels in mit Rohr bewachsene Sümpfe und Moore; das Irrlicht aber, welches an diesen Orten erscheint, ist ein Werk des Teufels, um die Menschen ins Verderben zu locken. In alten Mühlen zeigt sich der Teufel und andere Spukgestalten gern; auch in den Ackerfurchen spukt der Teufel. Kommt aber irgend ein Ort in Verdacht, daß dort selbst der Böse umgehe, so bezeichnen sich die vorübergehenden Leute mit dem Kreuzzeichen und besprengen die verdächtigen Stellen mit Weihwasser.

Wenn es donnert, so fürchtet der Bauer auf der Feldmark zu sitzen, weil der Teufel dort sein Spiel treibt. Auch den Hagel erzeugt der Böse. Einst soll sich ein Bauer auf das Feld begeben haben, um den Hagel zu besprechen. Kaum hatte er seinen Spruch hergesagt, so erschien ihm der Teufel auf einem weißen Pferde. «Lass mich, denn ich zerspringe» rief er dem Bauern zu. «Wol, antwortete dieser, doch darfst du weder über dieses noch über jenes Feld hinwegreiten, sondern über die Straße». Nachdem der Böse dieses versprochen hatte, ließ ihn der Bauer los. Der Teufel ritt nun mit der Straße davon; diese war nachher vom Hagel ganz zerschlagen und aufgewühlt; die Felder blieben aber völlig verschont. Endlich ist noch zu merken, daß der Teufel in der Luft sich umher treibe, wenn es im Walde stark braust oder der Wind gewaltig heult.

Leidet jemand an Alpdrücken, so sitzt ihm der Teufel auf der Brust und benimmt ihm den Athem. Läßt sich ein Mensch abwägen, so wägt sich der Teufel unsichtbar mit; deshalb scheue man sich vor dem Wägen. Juden und Geizhalse halten den Teufel im Schornstein versteckt. Verliert Jemand einen Gegenstand, so umbindet er einen Tischfuß mit einem Bindfaden und sagt: «Teufel, Teufel spiele dich nicht, gib mir das verlorene zurück». Mit einer Feder, die im eigenen Blute befeuchtet ist, kann man um Mitternacht seine Seele dem Teufel verschreiben. Hiefür erhält man von denselben, so lange das Leben währt, Reichtum und Ehrenstellen; nach dem Tode verfällt aber

Пекло знаходиться в середині землі. Там чорт постійно палить сірку та смолу, а у вогні мучаться грішники. Перед входом до пекла простягаються родючі долини, тому місце перебування чорта помістили в болота, що поросли очеретом. Але світло, яке привиджується в цих місцях, — це витівки чорта, який хоче таким чином заманити людей та занапастити їх. Чорт та інші привиди люблять показуватися у старих млинах. Чорт швендяється також на полі в борозні. Коли якесь місце запідозрили, що там ходить лукавий, то люди, проходячи мимо, хрестяться та окроплюють підозрілу місцину свяченою водою.

Коли гримить, то селянин боїться сидіти в полі на межі, бо там чорт займається своїм нечистим ділом. Град — це теж від лукавого. Кажуть, що колись один селянин пішов на поле, щоб зробити заклинання від грому. Тільки-но він сказав заклинання, як на білому коні з'явився чорт. «Поцади мене, бо я лусну», — сказав він селянинові. «Добре, — відповів той, — тільки не їдь ні цим полем, ні тим, а їдь дорогою». Як тільки чорт пообіцяв це, селянин відпустив його, і той поїхав дорогою геть. Після цього дорога була вщент розбита та переорана градом, але поля залишилися неушкодженими. Наприкінці ще треба зазначити, що чорт також гасає в повітрі, коли у лісі буря чи сильний вітер.

Коли хтось уві сні задихається, то чорт їсть його груди та позбавляє його дихання. Коли хтось зважується, то непомітно з ним важиться й чорт, тому люди бояться визначити свою вагу. Євреї та скупі люди ховають чорта у димарях. Якщо хтось щось загубить, то перев'язує одну ніжку столу ниткою та каже: «Чорте, чорте, не грайся, а віддай загублене». Пером, змоченим у власну кров, опівночі можна відписати свою душу нечистій силі. За це чорт дає людині до кінця життя багатство та почесні посади. Але після

die verschriebene Seele dem Teufel. Diesem gehören auch die Seelen der Henker und der Hingerichteten, ebenso die der Selbstmörder und Meineidigen; doch können die Angehörigen solcher armer Sünder durch Gebete, Almosen und Messen dieselben für das ewige Heil wieder gewinnen. Auch die Seelen ungetaufter Kinder, nicht ausgenommen die der totgeborenen, gehören dem Teufel. Nur wenn das Grab eines Solchen Kindes durch sieben Jahre mit Weihwasser besprengt wird, darf nach Ablauf dieser Zeit die Kindesseele umherziehen, um bei den Christen die Taufe zu erbitten. Ist ihr dieses gelungen, so hat der Teufel kein Anrecht mehr auf sie.

Außer an den Teufel glaubt das rutenische Volk auch an mannigfaltige böse Gespenster und mancherlei Spuk. Doch sind diese Wesen meist ohne bestimmte Form und Gestalt; sie erscheinen bald als schwarzer Hund, als Katze, Kalb, Hahn und dergleichen. In übrigen können diese Gespenster ihre Gestalt ändern (perekydajutsia). Nur ein Gespenst hat der Volksglaube geschaffen, dem stets dieselben bestimmten Eigenschaften zukommen; es ist dieses der «opyr» das ist der Vampyr.

Die Vampyre sind stets männlichen Geschlechtes. Besprecher, Hagelbefchwörer, Selbstmörder ferner Hingerichtete und allerlei böse Menschen, dann aber auch betrogene Liebhaber werden nach dem Tode «opyri». Auch Menschen, die im diesem Leben einen Schweif haben, werden nach ihrem Hinscheiden Vampyre. Der Todte, welcher ein Vampyr werden soll, ist durch seine auffallend rote Gesichtsfarbe erkenntlich. Im Grabe findet der Vampyr keine Ruhe. Fällt ein Grabhügel ein und bildet sich in demselben ein Loch, so ruht ein Vampyr in dem Grabe. Jeder Vampyr muß nämlich beim ersten Hahnenschrei vor Mitternacht seinen Sarg verlassen. Er zieht dann auf der Erde umher, saugt Kindern und jungen Mädchen das Blut aus, und erdrosselt dieselben nicht selten. Im übrigen gehören auch die Vampyre zum Gefolge des Teufels. Bis zum ersten Hahnenschrei nach Mitternacht dürfen sie ihr unstetes Wesen auf der Erde treiben; dann müssen sie aber wieder in ihr Grab zurückkehren. Ebenso wie der Teufel

смерті переписана душа належить лукавому. Йому належать також душі катів та страчених, а також самогубців та клятвopорушників. Однак родичі таких грішних бідолах можуть молитвами, милостинями та богослужіннями повернути їм спасіння. Душі нехрещених та мертвонароджених дітей також належать чортові. Але коли могилку такої дитини окроплювати свяченою водою, то через сім років дитяча душа буде блукати, щоб випросити у християн хрещення. Якщо це вдасться, то чорт уже не матиме права на неї.

Окрім чорта русинський народ вірить також, що є всякі злі духи та різні привиди. Але ці створіння здебільшого не мають якоїсь певної форми чи постаті, бо вони можуть з'явитися то у вигляді чорного собаки, то kota, теляти, півня тощо. Між іншим, ці примари можуть міняти свою постать (перекидаються). Народні вірування створили тільки одного привида, що має незмінні риси — це «упир», тобто вампір.

Упирі винятково чоловічої статі. Упирами завжди після смерті стають знахарі, заклинателі граду, самогубці, а також страчені та всякі злі люди, крім того — зраджені коханці. І люди, які в цьому житті мають хвіст, після смерті стають упирями. Покійник, який має перетворитися на упиря, відзначається червоним кольором обличчя, який кидається у вічі. Якщо могила западеться і у ній утвориться дірка, то тут поховано упиря. Як тільки до опівночі запіють перші півні, то кожен упир має покинути свою могилу. Він сновигає по землі, п'є кров у дітей та молодих дівчат, а нерідко й душить їх. Між іншим, упирі теж належать до свити чорта. Вони можуть чинити свої гидкі справи на землі тільки до того часу, поки після опівночі не запіють перші півні, а потім мусять знову

verursachen auch die Vampyre Hagel und Unwetter. Man kann sich davon überzeugen, wenn man das Grab eines Vampyr's öffnet; da findet man um den Mund desselben Hagelschlossen und Schnee liegen. Um einen Vampyr unschädlich zu machen, muß man denselben mit dem Gesichte nach abwärts gekehrt in den Sarg legen und ihm durch das Herz einen Pfahl treiben. Ist dieses geschehen, so hat der Leichnam keine übernatürliche Kraft mehr und kann in der Folge nicht mehr das Grab verlassen.¹⁾ Ueber die Vampyre sind noch mancherlei Sagen verbreitet.

Zauberei

Des Teufels getreue Gesellinnen, die hier auf Erden umgehen, sind die H e x e n. Dieselben sind meist alte Weiber und heissen dann «w i d m y»; seltener sind es junge Franen oder Mädchen, und diese werden als «c z a r i w n y c i» bezeichnet.²⁾ Für gewöhnlich unterscheiden sich die Hexen durch nichts von den anderen Frauen; bei der Ausübung ihrer Zauberwerke und bei den geselligen Zusammenkünften gehn sie aber mit aufgelöstem Haare umher, und tragen in der Rechten nicht selten eine Schaufel oder einen Besen, in der Linken einen Milchkübel, welcher mit der den fremden Kühen abgenommenen Milch gefüllt ist. Um Mitternacht vor dem St. Georgstage kommen die Hexen je zwölf und zwölf an der Zahl auf den Grenzhügeln der Dörfer zusammen, tanzen dort und spielen mit Feuer. Aber auch zu anderer Zeit treiben die Hexen auf den Bergen ihr Spiel; das erkennt man am Elmsfeuer, welches ihr Werk ist. Die Hexen sind es ferner, die den

¹⁾Vor etwa 15 Jahren ereignete es sich, daß die Bauern in Luzan einen Selbstmörder, der im Verdachte stand ein Vampyr zu sein, ausgruben und in den Prut warfen. Die Leiche wurde erst bei Lenkoutz von den Behörden aufgefunden und die Schuldigen hierauf bestraft.

²⁾Zur Charakteristik einer «czariwnyca» vergl. man das Märchen «Die Tochter des Schulzen und der Kirchensänger», welches ich in der «Zeitschrift für Volkskunde» Leipzig 1888, S. 25 ff. mitgeteilt habe. Das Verzaubern der Kühe und anhaltende Dürre scheinen hauptsächlich als Werke der «widmy» zu gelten.

повернутися в могилу. Упирі, так само як і чорт, теж викликають град та бурю. В цьому можна переконатися, відкривши могилу упиря: навколо його рта можна побачити градинки та сніг. Щоб упир не міг спричинити зла, треба покласти його в домови́, обличчям додолу, а серце пробити кілком. Коли це зробити, то покійник більше не володітиме наприродною силою і надалі не зможе покидати могилу.¹⁾ Про упирів ще ходять деякі народні перекази.

Чаклунство

Вірними супутницями чорта, які ходять тут, по землі, є в і д ь м и. Це здебільшого старі баби, але є й молоді жінки та дівчата, їх називають «ч а р і в н и ц і».²⁾ Зазвичай відьми нічим не різняться від інших жінок; чинячи свої чаклунства та збираючись на свої збіговиська, вони ходять з розпущеним волоссям, у правій руці тримають лопату чи мітлу, а в лівій — дійницю, наповнену молоком, що вони відібрали у чужих корів. Опівночі перед святом Юрія відьми збираються по дванадцять на могилах на краю села, танцюють та ведуть ігри з вогнищем. В інші дні відьми теж влаштовують свої ігрища на горі. Це видно по вогнях Ельма, що є їхньою справою. Відьми також відганяють дощ

¹⁾Близько 15 років тому сталося, що селяни у Лужанах викопали труп самогубця, якого запідозрили у тім, що він упир, та кинули в Прут. Представники влади виявили труп тільки біля Ленківців та покарали винних.

²⁾Для характеристики чарівниць див. казку «Die Tochter des Schulzen und der Kirchensänger», яка надрукована в журналі «Zeitschrift für Volkskunde», Leipzig 1888, S. 25 ff. Але заворожування корів та посуха — це, здається, справа відьом.

Regen wegzaubern und über das Land zum Schaden aller Leute die verderbliche Dürre bringen.¹⁾

Besonders gefährlich sind die Hexen den Kühen, denn sie entziehen denselben durch ihre Zaubermittel die Milch. Da am St. Georgstage das Vieh zum ersten Mal auf die Weide getrieben wird, so suchten die Hexen gerade in der Nacht vor diesem Tage den Kühen «Böses» anzuthun. In ihren Versammlungen auf den Grenzhügeln beraten sie darüber; daher muß der Landmann vorzüglich in dieser Nacht seine Kühe vor dem Einflusse der bösen Frauen schützen. Zu diesem Zwecke wird am Abende vor dem St. Georgstage rings um die Kuh Mohn oder Mehl gestreut und hiebei der Spruch gesagt: «Erst wenn du diesen Mohn (Mehl) aufgeklaut haben wirst, sollst du meiner Kuh N. N. die Milch nehmen».²⁾ Ferner werden auf die Pfosten des Eingangsthores Rasenstücke, in denen Dornzweige stecken, gelegt; auf die Hof- und Stallthore werden aber Kreuzzeichen mittels Theer gemalt. Diese Vorsichtsmaßregeln verwehren den Hexen den Zutritt zu den Kühen, und schützen auf diese Weise dieselben vor dem «verhext werden». Ist aber etwa das Unglück geschehen, daß eine Kuh verzaubert worden ist, so nimmt die Bauernfrau einen Strick und schleift denselben am Morgen des St. Georgstages im Thau umher; sodann wird dieser Strick zerstückelt und mit Salz gemischt den Kühen auf das Futter gestreut. Sobald die Kuh davon gefressen hat, ist sie entzaubert. Auch kennt der Landmann eine Wurzelknolle, die er zerschnitten dem Thau der St. Georgsnacht aussetzt und am Morgen den Kühen, bevor dieselben auf die Weide gehen, als Futter reicht. Auch dieses Mittel schützt gegen Hexenwerk.

Wie es aber Hexen gibt, die den Menschen mannigfaltigen Schaden zufügen, ebenso gibt es Männer und Weiber, sogenannte *Besprecher* (*premiwnyk, premiwnyca*), welche Menschen und Thiere durch geheimnisvolle Mittel von Krankheiten und Uebeln

¹⁾Auch im Sommer dieses Jahres (1889), der sich durch verderbliche Dürre auszeichnete, wollten die Bauern von Majdan-Lukawetz im Walde vier Hexen ergriffen haben, die den Regen wegzauberten.

²⁾Koły ty sej mak (muku) wyzbyresz, tohdy abys wid moji korowy N. N. moloko widobrała.

та на шкоду людям насилають на землю нищівну посуху.¹⁾

Особливо небезпечні відьми для корів, в яких вони своїми відьомськими засобами відбирають молоко. Оскільки саме на Юрія худобу вперше виганяють на пасовисько, то відьми якраз в ніч перед цим святом намагаються завдати шкоди коровам. На своїх збіговиськах на могилах вони саме про це й радяться. Тому селянин мусить у цю ніч надійно захистити своїх корів від впливу цих лихих жінок. З цією метою ввечері перед святом Юрія навколо корови розсипають мак або муку й примовляють при цьому: «Коли ти цей мак (муку) визбираеш, тогди абись від мої корови Н.Н. молоко відобрала».²⁾ Потім біля стовпів вхідних воріт кладуть шматки дерну, в які застромлені гілки з колючками, а на брамі та на дверях стайні дьогтем малюють хрестики. Ці заходи безпеки перекривають відьмам вхід до худоби і таким чином оберігають її від «чар». Але якщо вже так трапилося, що якась корівка все-таки була зачарована, то селянка бере мотузку й вранці на Юрія волочить її по росі, потім мотузку ріжуть на дрібні шматки, змішують з сіллю і кладуть до корму. Як тільки корова це з'їсть — чари з неї спадуть. Селянину відоме також коріння, яке він розрізає та кладе в ніч перед Юрія в росу, а вранці, перед тим, як худоба йтиме на пасовисько, дає їй з'їсти. Цей засіб теж діє проти відьомських витівок.

Як існують відьми, що завдають людям різної шкоди, так само є й чоловіки та жінки, так звані *чаклуни* (*примівник, примівниця*), які таємничими засобами можуть урятувати людей і тварин від хвороб

¹⁾І влітку цього року (1889), який вирізнявся нищівною посухою, селяни з Майдана Лукавецького схопили в лісі чотирьох відьом, які відігнали дощ.

²⁾Koły ty sej mak (muku) wyzbyresz, tohdy abys wid moji korowy N. N. moloko widobrała.

befreien können. Im übrigen kann besonders eine Besprecherin zugleich auch Hexe sein. Ueber die Besprecher von Krankheiten soll indes ebenso wie über die H a g e l b e s c h w ö r e r (*hradowyj*) an späterer Stelle näheres angeführt werden. Dagegen ist hier noch einiges über die W a h r s a g e r i n n e n (*worozky*) zu sagen.

Die Wahrsagerinnen beschäftigen sich mit der Bereitung von Liebestränken; sie kennen die Zanbersprüche, mit denen Liebespaare gefesselt werden; Sie leisten ferner unfruchtbaren Frauen ihre Zauberhilfe, decken Diebstähle auf, deuten Traume und Sagen die Zukunft voraus. Zu diesem letzteren Zwecke wenden sie gar manche Mittel an; merkwürdig ist aber vor allem das Wahrsagen mittelst Kukuruzkörnern oder Bohnen. Dasselbe findet in folgender Weise statt.

Die Wahrsagerin nimmt 41. Körner oder Bohnen und murmelt dabei: «Vierzig Bohnen und eine, sagt die Wahrheit wie eine».¹⁾ Von jedem der 3 Häufchen werden nun so lange je 4 Körner weggenommen, bis an Stelle jedes der 3 Häufchen nur noch 4, 3, 2 oder 1 Korn liegen. Man erhält also an Stelle der 3 ursprünglichen Häufchen von beliebiger Körnerzahl etwa folgende Reihe:

•
•
•
•

Diejenigen Körner, welche man von den 3 Häufchen zu je 4 und 4 weggenommen hat, — in unserem Falle würden es 34 sein — mischt man zusammen und theilt sie abermals in 3 beliebige Häufchen. Von diesen zählt man ebenso wie früher zu je 4 und 4 Körner ab, bis man etwa folgende zweite Reihe als Rest von den 3 Häufchen erhält:

• • •
• • •
• • •

Den Rest der Körner — in unserem Falle sind es noch 26 — mischt man wieder, theilt sie abermals in 3 beliebige Häufchen, und zählt wie früher zu je 4

та зла. Між іншим, чаклунка може бути одночасно й відьмою. Про заклинателів від хвороб та від граду (*градовий*) ми розповімо докладніше трохи пізніше. А тут ми ще дещо скажемо про в о р о ж о к.

Ворожки займаються приготуванням любовних напоїв, вони знають чарівні слова, якими можна пов'язати закохані пари, крім того вони надають допомогу безплідним жінкам, викривають крадіжки, тлумачать сни та передбачають майбутнє. Для пророкування майбутнього вони застосовують деякі засоби. Але дивним видається, передовсім, ворожіння на зернах кукурудзи та на бобах. Це відбувається таким чином.

Ворожка бере 41 зерно чи 41 бобину, шепочучи при цьому: «Сорок бобиків і один, скажіть правду як один».¹⁾ Від кожної з трьох купок вона відбирає по 4 зеренця до того часу, поки на місці кожної з купок не залишаться 4, 3, 2 чи 1 зерно. З трьох початкових купок, в яких була довільна кількість зерен, виходить приблизно такий ряд:

• • •
• • •
• • •

Ті зерна, які по 4 брали з кожної купки — у нашому випадку їх буде 34, — змішують і знову ділять на 3 довільні купки. З них теж, як і попередньо, відбирають по 4 зеренця, поки не залишиться приблизно такий другий ряд:

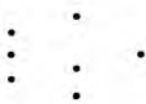
• • •
• • •
• • •

Решту зерен — у цьому випадку їх буде 26 — знову змішують, ще раз ділять на три довільні купки і знову відбирають по 4

¹⁾«Sorok bobykiw i odyn, skazit prawdu jak odyn».

¹⁾«Sorok bobykiw i odyn, skazit prawdu jak odyn».

und 4 Körner ab; man erhält schließlich etwa folgende dritte und letzte Reihe:

Aus der Stellung der Körner in den drei erhaltenen Reihen, und aus der Anzahl dieser Körner erfolgt nun die Weissagung.

Im übrigen kann auch ein Mensch, der nicht gerade ein Zauberer ist, sobald er nur die gehörigen Mittel kennt, übernatürliche Werke zu Stande bringen. Wenn jemand z. B. in einen alten Topf Haare, ein Stückchen Besen und gewisse Kräuter hineingibt, und diesen Topf sammt dem Inhalte an einem Orte aufstellt,¹⁾ an dem ein ihm verhaßter Mensch oftmals vorbeigeht, so wird derselbe in Wahnsinn verfallen. Ein ganz merkwürdiges Zauberinstrument schaffen sich auch die Diebe. Dieselben entfernen aus einem menschlichen Schienbein das Mark und gießen, den hohlen Knochen als Form benützend, in denselben ein Licht. Geht man nun dreimal mit solch einem Lichte um ein Wohnhaus, so versinken die Bewohner desselben in einen todähnlichen Schlaf; die Diebe können dann alles stehlen, ohne daß sie Gefahr laufen, ertappt zu werden. Andere machen es aber so, daß sie sich aus einem Todtengebein eine Flöte verfertigen. Blasen sie sodann auf dieser Pfeife, so umfängt ebenfalls alles Lebende ringsum tiefer Schlaf.

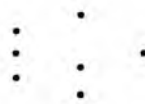
Traumdeutung und Vorzeichen

Gute Träume kommen von Gott, die bösen vom Teufel. Träume zu deuten ist aber in der Regel eine schwere Sache, und deshalb gibt es im Dorfe besondere alte Leute, welche sich zur Traumdeutung berufen fühlen. Sie verrichten diesen Dienst meist unentgeltlich; nur selten gibt es solche, die sich für ihre Mühe entschädigen lassen.

Im übrigen gibt es auch Träume, die keiner kunstgemäßen Deutung bedürfen, die vielmehr ein jeder für sich auch richtig zu deuten vermag. Wenn jemand Papiergeld träumt, so weiß er es gar wol,

¹⁾Der technische Ausdruck hierfür ist «pidsypaty — unterschütten»

зеренця. Нарешті вийде приблизно такий третій і останній ряд:

Ворожіння полягає у тлумаченні розташування і кількості зерен у трьох рядах, що залишилися.

Між іншим, навіть людина, яка не є чарівником, але якщо вона знає належні засоби, може проявляти надприродні сили. Наприклад, якщо хтось у старий глечик покладе волосся, шматок віника та певне зілля, а потім цей глечик разом з його вмістом покладе у те місце,¹⁾ біля якого неодноразово проходить ненависна людина, то ця осоружна людина збожеволіє. Злодії теж вдаються до дивного чаклунства. Вони з людської кістки видаляють кістковий мозок та виливають у ньому свічку, використовуючи при цьому саму кістку як форму. Якщо потім з цією свічкою тричі обійти навколо якоїсь хати, то її жителі впадають у сон і сплять, як убиті. Тоді злодії спокійно можуть красти все, не наражаючись на небезпеку бути виявленими. А інші роблять з кістки мертвого сошілку. Якщо потім свистіти в цей свищик, то все живе навколо впадає у глибокий сон.

Тлумачення снів та віщування

Добрі сни дає Бог, а погані — чорт. Але тлумачити сни, як правило, — це складна річ, тому в селі є особливі старі люди, які вважають себе покликаними це робити. Здебільшого вони надають цю послугу безоплатно: адже рідко трапляється, щоб їм за таку працю платили.

Між іншим, є й такі сни, для роз'яснення яких не треба бути мастаком, бо кожен може правильно розтлумачити їх сам. Коли комусь примаряться паперові гроші, то він добре знає, що саме грошей

¹⁾ Технічним висловом для цього є підсипати.

daß er gar kein Geld zu erwarten hat; träumt er hingegen Silbergeld, so darf er auf Einnahmen rechnen. Wenn jemand träumt, daß ihn ein Todter umarmt oder ihm zuruft, so wird er lebensgefährlich krank und stirbt wol auch. Träumt man eine Feuersbrunst, so deutet dieses auf eine Neuigkeit. Träumt man Gendarmen oder Kommissäre, so wird man bald im Arrest sitzen. Der Verkehr mit Freunden bedeutet im Traume Unglück, der Verkehr mit Feinden Glück u. s. w.

Aber nicht nur im Traume wird dem Menschen die Zukunft offenbart; es gibt auch Vorzeichen, aus denen man das Künftige erfahren kann. Die Zahl dieser Vorzeichen ist sehr bedeutend; einige derselben mögen hier folgen.

Wenn eine Fliege in die Milch fällt, so hat man ein Geschenk zu erhoffen.

Wenn der Bissen, den man eben in den Mund nehmen wollte oder schon genommen hat, zur Erde fällt, so kommt ein Hungriger zum Besuch.

Wer die Hosen morgens verkehrt anzieht, der sehe zu, daß er Tags über keine Prügel erhalte.

Wenn jemanden die Nase juckt, so ist dieses ein schlechtes Vorzeichen; juckt das rechte Auge, so bedeutet dieses Freude.

Begegnet man jemanden, der leere Kannen trägt, so gilt dieses als Schlechtes Vorzeichen; volle Kannen bedeuten Glück.

Wer einem Juden begegnet, dem wird es auf seinem Gange wol ergehn. Begegnet man dagegen einem Priester, so ist dieses ein schlechtes Vorzeichen; um das Unglück abzuwenden, wirft man dem Priester Stroh oder ein Steinchen nach.

Wer mit dem linken Fuße aus dem Bette aufsteht oder im Gehn stolpert, der wird sich Tags über zanken müssen.

Wer nach Sonnenuntergang noch ein ganzes Brot anschneidet, der wird in kurzer Zeit arm werden.

Am Montag soll kein Geld gewechselt werden, weil es sonst im Laufe der Woche in allen Geldgeschäften schlecht geht.

Wer am Freitag lacht, muß am Samstag weinen; und umgekehrt.

Eisen auf der Straße zu finden gilt als schlechtes Vorzeichen.

Йому очікувати не слід. Але якщо присняться срібні гроші, то тоді вже можна розраховувати на прибуток. Коли комусь присниться, що його обнімає чи кличе покійник, то він тяжко захворіє або й навіть може померти. Якщо побачить уві сні палаюче багаття, то це вказує на новину. Присняться жандарми чи комісари — на тебе незабаром чекає тюрма. Спілкування уві сні з друзями означає нещастя, а розмова з ворогами — щастя і т.д.

Але не тільки уві сні людині показується майбутнє, бо існують такі знаки, за якими його можна пізнати. Кількість таких знаків має велике значення. Деякі з них ми наведемо.

Якщо в молоко впаде муха, то треба сподіватися на подарунок.

Коли шматок, який хотіли взяти в рот чи він уже був у роті, але впав на землю, то в гості прийде голодний.

Коли вранці одягнеш штани навиворіт, то дивись, щоб у день не був битий.

Якщо свербить ніс, то це поганий знак, а якщо свербить праве око — буде радість.

Хтось перейде дорогу з порожніми відрами — то це поганий знак, а повні відра означають щастя.

Коли комусь по дорозі зустрінеться єврей — йому пощастить. Але якщо зустрінеться священик, то це поганий знак, тому, щоб відвернути нещастя, треба вслід за священиком кинути віхоть соломи чи камінець.

Хто встає з ліжка з лівої ноги чи на ходу спотикається, то він цілий день сваритиметься.

Хто після заходу сонця розрізає цілу хлібину, то незабаром збідніє.

У понеділок не можна розмінювати гроші, бо цілий тиждень грошові справи ітимуть погано.

Хто у п'ятницю сміється, той у неділю буде плакати, і навпаки.

Поганим знаком вважається знайти на дорозі підкову.

Wenn jemandem der Frost durch Mark und Bein geht (moroz tilom ide), so steht ein Unglück bevor.

Wenn einem Reisenden ein Hase quer über den Weg springt, so hat er Unheil zu erwarten.

Heilkunst

Trotz der bewunderungswürdigen Rüstigkeit und Gesundheit, welche das Landvolk in der Bukowina überhaupt auszeichnet und auch den Rutenen eigen ist, bleiben natürlicher Weise auch dieselben von Krankheiten nicht verschont. Als Arzneien werden Mittel angewandt, deren Mehrzahl wol mehr durch den starken Glauben, den der Kranke auf dieselben setzt, als durch eigentümliche Heilkraft wirken. Im allgemeinen wird man drei Gruppen von Volksarzneien unterscheiden können. Die erste Gruppe bilden jene Mittel, denen nur Wirkung durch Sympathie beigemessen werden kann; die zweite Gruppe sind jene Mittel, deren an und für sich schon heilende Kräfte nach dem Volksglauben erst durch äußere abergläubische Gebräuche wirksam werden; zur dritten Abtheilung gehören endlich jene Arzneien, welche auch ohne Spruch und Fluch ihre heilsame Wirkung üben. In einzelnen besondern Fällen läßt sich indes diese scharfe Scheidung nicht bestimmen. Denn wenn auch dieses oder jenes Kraut ohne abergläubischen Brauch oder Spruch angewendet wird, so kann schon das Pflücken desselben unter gewissen Umständen erfolgt sein, deren Nichtbeachtung jede heilsame Wirkung vereiteln wurde. Während nämlich gewisse Kräuter bei Regenwetter gesammelt werden, sind andere gleich nach der Schneeschmelze im Frühjahr zu pflücken; noch andere müssen bei Neumond oder auch in der Nacht vor gewissen Festtagen aufgesucht werden. Ueber all diesen Bräuchen und besonders über den Sprüchen, welche bei den einzelnen Heilungsverfahren üblich sind, schwebt ein geheimnisvolles Dunkel.¹⁾ Sie werden in den einzelnen Familien stets mit größter Sorgfalt geheimgehalten und von Geschlecht auf Geschlecht vererbt. Hier und da herrscht wol auch der Glaube, daß vorzüglich der Letztgeborene (*mizynok*) eines Ehepaares ganz besonders die Eigenschaften besitze, ein tüchtiger

¹⁾Einige dieser Heilprüche hat Kupczanko in Нѣкоторыя истор.-геогр. у. с. в. S. 101 ff. veröffentlicht.

Коли комусь по тілу йде мороз, то буде нещастя.

Коли подорожньому перебіжить дорогу заєць, то треба чекати лиха.

Народна медицина

Незважаючи на гідні подиву бадьорість та здоров'я, якими відзначаються селяни на Буковині та які властиві русинам, їх, природно, теж не минають хвороби. За ліки використовують ті засоби, більшість з яких справляє вплив радше через віру, яку хворий проявляє до них, ніж власне лікувальні властивості. Загалом розрізняють три групи народних ліків. Першу групу становлять засоби, дія яких може бути викликана тільки симпатією. До другої групи належать засоби, лікувальна сила яких, за народним повір'ям, може проявитися тільки через зовнішні забобонні звичаї. І до третьої групи належать, зрештою, ліки, які навіть без примовляння та заклинання справляють лікувальний вплив. У деяких особливих випадках таке чітке розмежування провести неможливо. Навіть коли те чи інше зілля використовують без примовлянь та заклинань, однак його збирання може відбуватися за певних обставин, недотримання яких позбавить засіб всілякої лікувальної сили. У той час як певні види зілля можна збирати у дощову погоду, то інші види навесні — тоді, коли тільки розтане сніг, а ще інші лише з настанням нового місяця або вночі перед певними святами. Всі звичаї, а особливо примовляння, які роблять при певних способах лікування, оповиті густою темрявою¹⁾, бо їх окремі родини тримають у великій таємниці та передають у спадщину від покоління до покоління. Подекуди панує повір'я, що переважно остання дитина якогось подружжя (*мізинок*) має особливу здатність до лікування

¹⁾Деякі з цих лікувальних примовлянь опублікував Kupczanko в «Нѣкоторыя истор.-геогр. и.т.д.», с. 101 і далі.

Heilkundiger zu werden. Heilkundig können im übrigen Männer und Weiber sein. Diese Besprecher (*premiwnyk, premiwnycia*) heilen die Krankheiten von Menschen und Thieren, und erfreuen sich oft in ihrer Gegend eines ganz besonderen Ansehens. Manche Besprecherinnen werden nicht selten auch für Hexen gehalten. Im Folgenden sollen nun aus der großen Fülle der Volksarzneien einige aufgezählt werden.

Gegen Fieber räuchert man den Kranken mit einer Fledermaus oder einem Igel ein. — Man rät ihm Wasser auf den Boden einer umgekehrten Kanne zu gießen und dasselbe auf der Zimmerschwelle auszutrinken. Auch ein Absud von Oleanderblättern soll heilsam wirken.

Abscesse (*czerały*) heilt man auf folgende Weise. Man kerbt in ein Stück Holz so viele Einschnitte ein, als der Kranke Abscesse hat. Dieses Holzstück läßt sodann der Kranke unbemerkt auf der Straße fallen. Wer das Holz findet und es aufhebt, auf den übergehen die Geschwüre, während der Kranke dieselben verliert.

Gegen Kopfschmerzen und Anwandlungen von Irrsinn trägt man Kräuter bei sich, welche Wallfahrer in der Kirche des heiligen Johannes zu Suczawa weihen ließen.

Gegen Friesen soll Folgendes helfen: Man entwende aus der Kirche einen Kehrbesen und Schlage dem kranken Kinde mit demselben dreimal über das Gesicht, indem man spricht: «Jakyj hist, takyj kolacz» d. h. «Wie der Gast, so der Kolaczen (die Bewirtung)».

Wer an der Krätze leidet, der muß sich vor Sonnenaufgang entkleiden und ein bebautes Hanffeld durchlaufen; er wird dann gesund. Ein anderes Mittel ist eine Salbe, welche aus Schießpulver, altem Speck, Salz und Schwefel angefertigt wird.

Gegen Ausschläge hilft mit Thau befeuchtete Asche aus der Pfeife. Auch eine Salbe aus Mehl und Speichel dient als Heilmittel.

Auswüchse am Körper soll man mit einer Todtenhand ringsum im Kreise umstreichen; sie wachsen dann nicht weiter und verschwinden wol auch.

Warzen beseitigt man mit Hilfe des Saftes, welchen die Kröten ausscheiden.

Gegen Rheumatismus gilt es als heilsam, dem Kranken Meerschweinchen in das Bett zu geben; wenn

та може стати сумлінним знахарем. Бути знахарями від лікування можуть, між іншим, як чоловіки, так і жінки. Ці примівники та примівниці лікують людей та тварин і часто у своїй місцевості користуються особливим авторитетом. Деяких примівниць нерідко також вважають відьмами. Нижче наводимо деякі з великої кількості народних ліків.

Від гарячки обкурюють хворого кажаном чи їжаком. Йому радять лити воду на дно перевернутого відра і випити її на порозі хати. Кажуть, що лікувальну дію має відвар з листя олеандра.

Від чиряків лікують так: на шматку дерева роблять стільки зарубок, скільки чиряків має хворий. Потім недужий непомітно навмисне губить цей шматок деревини на дорозі. Хто знайде та підніме деревину, на того перейдуть усі чиряки, а хворий їх позбудеться.

Від головного болю та від приступів божевілля з собою носять зілля, яке святили у церкві на Івана Сучавського.

Від судом, кажуть, допомагає таке: з церкви викрадають віник і б'ють ним хвору дитину три рази по обличчі, приказуючи: «Який гість, такий колач».

Хто має коросту, той мусить перед сходом сонця роздягнутися та пробігти полем по коноплях з росю — після цього він буде здоровий. Іншим засобом є мазь, що виготовляється з рушничного порошу, старого сала, солі та сірки.

Від викидів на тілі допомагає попіл з люльки, зволожений у росі. Лікувальним засобом є також мазь, виготовлена з муки та слини.

Нарости на тілі треба виводити, гладячи навколо них рукою покійника — вони перестають рости, а потім зникають зовсім.

Бородавки усувають з допомогою соку, який виділяють жаби.

Ревматизм можна вилікувати, поклавши хворому в ліжку морську свинку,

sich diese neben den kranken Gliedern aufhalten, so entziehen sie denselben die Krankheit. Im übrigen wendet man oftmals Einreibungen mit Brantwein an. Auch Heilprüche sind üblich.

M a g e n d r ü c k e n wird durch das sogenannte «Topfunkehren (*hornje perewertaty*)» geheilt. Auf den Nabel des Kranken wird nämlich ein umgekehrtes Töpfchen gestellt, und unter dieses ein glühender Wergballen gebracht. Hiezu wird ein Spruch gemurmelt.

Wer K a t a r r h hat, der soll an einem in Brand gesetzten Katzenschweif riechen.

Den S t a a r heilt man durch das Befeuchten des kranken Auges mit der Milch einer Frau, die das erste Kind säugt.

Ein S ä u f e r wird geheilt, wenn man ihm Brantwein zu trinken gibt, in welchem Kürbisblüten geweicht wurden.

Ist ein Weib u n f r u c h t b a r, so trinkt es entweder Ziegenmolke, oder Brantwein, in den die getrockneten und zerriebenen Genitalien eines Hasen gemischt sind.

Droht einem Weibe F r ü h g e b u r t, so beräuchert man dasselbe mit der Haut von der Schnauze eines Fuchses oder mit Zwiebschalen; zugleich wird der Kranken zerstoßener Gurkensamen im Wasser zum Trinken gereicht.

Wenn bei einer Wöchnerin die N a c h g e b u r t nicht heraustreten will, so wird die Kranke mit einem Stückchen Fell vom Rehbock beräuchert.

F r u c h t a b t r e i b u n g suchen gefallene Dorfmadchen durch einen Absud der schwarzen Pappelrose (rutenisch *malwa*) zu bewirken.

Diese Auswahl möge genügen.

Himmelskörper und Naturerscheinungen

Wie viele S t e r n e (*zwizdy*) am Himmel blinken, ebensoviel Menschen leben auf der Erde. Die hellfunkelnden Sterne sind die Seelen der Gerechten, die trüb leuchtenden sind die Seelen der Sünder. Fällt ein Stern, eine S t e r n - s c h n u p p e (*paducza zwizda*), so ist ein Leben verloschen, ein Mensch gestorben. Geht aber jemand zufällig unter einer Sternschnuppe dahin, so kann er zum Krüppel werden; einem Vogel, welcher darunter fliegt, schadet es aber nicht. Den M o r g e n s t e r n nennt der rutenische Laudmann «*zirnecia poranna*»; der A b e n d s t e r n heißt «*zirnecia*

бо вона, перебуваючи біля хворого органу, забирає хворобу. Між іншим, практикують також натирання горілкою. Вдаються й до замовлянь.

О п у с к а н н я ш л у н к у лікують способом, який називають «*горне перевертати*». На пуп хворому кладуть перевернуте горнятко, всередину нього запалений квач з клоччя. При цьому шепочуть замовляння.

У кого н е ж и т ь, той має нюхати підпалений котячий хвіст.

Б і л ь м о лікують, змочуючи хворе око молоком жінки, яка плає першу дитину.

П и я к а лікують, даючи йому пити горілку, на якій настояно цвіт гарбуза.

Коли жінка б е з п л і д н а, то вона п'є козяче молоко чи горілку, змішану з висушеними та розтертими статевими органами зайця.

Якщо жінці загрожують п е р е д ч а с н і п о л о г и, то її окурюють шкірою з лисячої морди чи лушпинням цибулі. Одночасно хворій дають випити воду з розтертим насінням огірка.

Якщо у породіллі не виходить п л а ц е н т а, то її обкурюють шматком шкури дикого цапа.

Варітні сільські дівчата намагаються викликати в и к и д е н ь з допомогою відвару чорної мальви.

Мабуть, досить цього переліку.

Небесні тіла та природні явища

Скільки з і р о к (*звізди*) іскриться на небі, стільки людей живе на землі. Зорі, що сяють ясно — це душі праведних, а ті, що блищать тьмяно — душі грішників. Коли з і р к а п а - д а є (*падуча зізда*), то згасає життя і якась людина помирає. Але коли хтось випадково проходить під падаючою зіркою, то він може стати калікою. Але птахові, що пролітає під такою зіркою, ніщо не шкодить. Р а н і ш н ю зорю русинський селянин називає «*зірниця поранна*», а вечірню

weczirna». Von den Sternbildern kennt er den großen Bären (*kuraszka*), den Krebs (*rak*) und den Steinbock (*czepuha*)¹⁾. Erglänzt die Milchstrasse (*doroha*) am Himmel, so deutet sie auf gutes Wetter. Vorbedeutungsvoll ist vor allem das Erscheinen eines Kometen (*wicha*); leuchtet derselbe rot, so wird es Krieg geben; ist sein Licht weiß, so ist Krankheit und Seuche im Anzug. Sonnen- und Mondesfinsternisse (*zatminie soncia, misiacia*) finden deshalb statt, weit die Weiber am Samstag abends oder am Sonntag morgens die Knüpfäden, welche die Falten am Hemdkragen zusammenhalten, annähmen; dieses ist eine Sünde und zur Strafe hiefür treten die Finsternisse ein. Erwähnt muß noch werden, daß die Zeit des Neumondes (*nowyj misiac*) für das Sammeln gewisser Heil- und Zauberkräuter, und für manche Heilverfahren besonders geeignet ist. Auch darf zur Zeit des Neumondes weder gesponnen noch gewoben werden.

Blitz (*bleskawycia*) und Donner (*hrim*) hat Gott bei der Erschaffung der Welt dem Teufel übergeben. Da dieser aber damit Unfug trieb, entwendete ihm später der heilige Elias den Blitz und Donner und brachte sie in den Himmel. Daher sagt auch das Volk, wenn der Donner rollt, fahre Elias auf einem Wagen und führe Kuchen mit sich, welche Anschauung wol mit Recht auf die wolthätigen Folgen des das Gewitter begleitenden Regens zu deuten ist. Gewitter mit Blitz und Donner können übrigens nach dem Volksglauben nur bis zum Eliastage (1. August) stattfinden; auf diesen Tag fällt, wie wir schon wissen, der «Donnerfesttag (*hromowe śwjato*)». Auch ist zu merken, daß das Feuer, welches der Blitz verursacht, nur mit Ziegenmilch gelöscht werden könnte. Einen von dem «Donner Erschlagenen»²⁾ halten Einige für einen Gerechten, da Gott denselben zu sich zu nehmen für würdig erachtet habe; Andere betrachten aber jeden jähen Tod und auch den durch den Blitz für eine Strafe, der besonders Meineidige anheimfallen.

Den Hagel (*hrad, tucza*) hält das Volk für ein Werk des Teufels; ebenso wie den Teufel kann man daher auch

зорю — «зірниця вечірна». З сузір'їв селянин знає Великий Віз (*Курашка*), Рак, Козоріг (*Чепуга*)¹⁾. Якщо на небі мерехтить Чумацький Шлях (*Дорога*), то це вказує на гарну погоду. Поява на небі комети (*віха*) є зловісною. Якщо комета світить червоно, то буде війна, а якщо її світло біле, то наближаються хвороби й пошесті. Затемнення сонця й місяця відбувається тому, що жінки в суботу ввечері чи в неділю вранці пришивали нитки, якими застібають комір сорочки. Це вважається гріхом, тому за таку провину настають затемнення. Треба ще згадати, що час нового місяця особливо сприятливий для збирання певного чарівного та лікувального зілля, а також для деяких видів лікування. В час нового місяця можна знову ткати чи прясти.

При створенні світу Бог передав чортові блискавку (*блискавиця*) та грім. Але позаяк чорт витворяв з ними всякі безчинства, то пізніше святий Ілля вкрав їх у нього та приніс на небо. Тому, коли гримить, у народі кажуть, що Ілля їде возом та везе калачі. Такий погляд, мабуть, справедливий з точки зору благодатних наслідків дощу, який супроводжується грозою. За народним повір'ям, гриміти та блискати може тільки до дня Іллі, тобто 1 серпня. Як ми вже знаємо, на цей день припадає громове свято. Слід також відзначити, що вогонь, який запалений блискавкою, можна гасити тільки козячим молоком. Того, кого вбив²⁾ грім, дехто вважає праведником, оскільки Бог визнав його гідним забрати до себе. Інші ж, навпаки, вважають усяку наглу смерть, навіть від грому, карою, що особливо стосується тих, хто порушив клятву чи фальшиво клявся.

Народ вважає град (*туча*) справою чорта. Як і нечисту силу, град теж можна

¹⁾Der Name soll von der Handhabe beim Pflug genommen sein.

²⁾So sagt das Volk. Ein Fluch lautet: *hrim by tebe tris* = der Donner soll dich treffen.

¹⁾Ця назва походить, мабуть, від схожості з чепугою плуга.

²⁾Так кажуть у народі. А прокляття звучить: *грім би тебе тріс*.

den Hagel bannen. Es gibt in der That auch Männer, welche den Hagel besprechen können und ihn dahin lenken, woselbst er keinen Schaden anrichtet. Ein solcher Hagelbeschwörer heißt «hradowyj (Hagelmann)», und gar manchem dieser Beschwörer entrichten die Dorfbewohner förmliche Abgaben an Kukuruz und anderem Getreide.¹⁾ Die Beschwörung des Hagels findet in folgender Weise statt. Sobald die Hagelwolke naht, begibt sich der «hradowyj» auf das Feld; er entkleidet sich daselbst entweder ganz oder behält nur das Hemd am Leibe; sodann nimmt er in die eine Hand den Hut, in die andere eine alte Sense, und spricht seine geheimnisvolle Zaubersformel, der zu Folge der Hagel auf den Weg, Fluß, Wald oder auch auf den Acker des Feindes abgelenkt wird. Im übrigen gibt es auch andere Mittel, um den Hagel und Sturm unschädlich zu machen. So vergräbt man, um ein Saatfeld vor Hagelschlag zu bewahren, an den vier Seiten desselben geweihtes Osterbrot (*artos*); denn wie der Teufel das Weihwasser scheut, so meidet auch der Hagel den geweihten Acker. In manchen Ortschaften gibt es eigens geweihte Glocken, welche beim Herannahen der Gewitterwolken gelautet werden.²⁾ Das Läuten wird so lauge fortgesetzt, bis die Gefahr vorüber ist. Endlich zündet man auch, um Sturm und Hagelgefahr abzuwenden, die Kerzen an, welche am Jordanfeste geweiht wurden, man verbrennt am Palmsonntag geweihte Weidenkätzchen, oder wirft eine Schaufel und einen Besen kreuzweis vor die Thür. Erscheint sodann der Regenbogen (*duha, weselka, wisa*) am Himmel, so saugt er den Regen aus den Wolken auf, worauf wieder schönes Wetter eintritt. Andererseits saugt aber der Regenbogen auch das Wasser aus den Bächen und Flüssen,

¹⁾Vergl. im vierten Capitel über den Beschwörer von Czornohuze. In Rutenisch-Banilla lebt ein «hradowyj», welchen das Volk *Chmarjuk* (von *chmara* = die Wolke) nennt. Ein dritter Beschwörer, über den ebenfalls noch jetzt erzählt wird, lebte in Szubranetz bei Sadagura. Vergl. auch S. 108.

²⁾In Luzan wird dem jeweiligen Kirchendiener bei seiner Aufnahme das «Wetterläuten» als eine Hauptverpflichtung ans Herz gelegt, und derselbe hütet sich diese Aufgabe beim Herannahen eines Gewitters zu versäumen.

прогнати. Справді є чоловіки, які можуть заклинати град та спрямувати його туди, де він не завдасть шкоди. Такий заклинатель грому зветься градовим, і деяким градовим селяни платять кукурудзою або іншим зерном¹⁾. Заклинання граду відбувається таким чином. Як тільки надійде градова хмара, градовий іде на поле. Він роздягається або цілком, або залишається тільки в сорочці. Потім в одну руку він бере капелюх, а в іншу — стару косу та промовляє загадкові чарівні слова, в результаті чого град спрямовується на дорогу, річку, ліс або навіть на поле ворога. Між іншим, існують й інші засоби, щоб знешкодити град та бурю. Наприклад, на чотирьох сторонах поля, яке треба захистити від граду, закопують паску, яку святили на Великдень (*артос*), бо як чорт боїться свяченої води, так і град уникає освяченого поля. У деяких селах є спеціально освячені дзвони, в які бамкають, коли наближаються грозові хмари²⁾. Дзвонять доти, поки не мине небезпека. І, нарешті, щоб відвернути бурю та град, запалюють свічки, освячені на Йордан, а також спалюють прутики лози, що були освячені у Вербну неділю або виставляють перед порогом складені навхрест лопату та мітлу. Якщо потім сяде дуга (*дуга, веселка, вiса*), то вона забирає дощ з хмар, а після цього настає гарна погода. А з іншого боку, веселка забирає також воду зі струмків та річок, тому знову може бути дощ.

¹⁾Див. першу главу про градового з Чорногузів. У Банилові Руському живе градовий, якого народ називає «хмарюком» (від *хмара*). А третій заклинатель, про якого зараз теж розповідають, живе в Шубранці біля Садагури. Див. також стор. 108.

²⁾У Лужанах, приймаючи на службу паламаря, ставлять йому одним з основних завдань «дзвонити на погоду» і він дуже боїться не виконати таке завдання з наближенням грози.

in Folge dessen es wieder regnen kann. Ein Mensch, der zufällig auf die Stelle hingelangt, an welcher der Regenbogen saugt, wird ebenfalls mit hinaufgesogen.

Um das Wetter vorherzubestimmen kennt der Landmann eine reiche Anzahl *W e t t e r r e g e l n*. Einige derselben mögen in bunter Reihe folgen.

Schneeverwehungen verkünden ein gutes fruchtbares Jahr.

Wird ein Schwein geschlachtet und ist die Milz desselben lang, so wird der Winter noch lange dauern; ist die Milz kurz, so naht der Frühling.

Wenn der Hahn um die Mittagszeit kräht, so tritt eine Aenderung im Wetter ein; kräht er aber im Winter am Abend, so wird der Frost nachlassen.

Fliegen die Raben unruhig umher, so bedeutet dieses im Winter Schnee, im Sommer Regen.

Wenn der Rauch, statt gegen Himmel aufzusteigen, am Erdboden sich niederschlägt, so wird es regnen.

Wenn die Schweine Stroh ins Lager tragen, steht Regen bevor.

Hat jemand Gras mit den Händen gerauft, so wird Regenwetter eintreten.

Viele Maikäfer deuten an, daß in dem betreffenden Jahre der Kukuruz gut gedeihen werde.

Fliegende Herbstfäden künden einen lang andauernden Herbst an. Und dergleichen mehr.

Merkwürdig ist noch die Ansicht des Volkes, daß die *I r r l i c h t e r* in Blendwerk des Teufels seien, um die Menschen ins Verderben zu locken. Glühen die Bergspitzen im *E l m s f e u e r*, so tanzen die Hexen dort und spielen mit Feuer. Auch soll es einst mit *S t e i n e n g e r e g n e t* haben, wie ein altes Mütterchen erzählte, das diese Nachricht wieder von ihrem Großvater gehört haben wollte.

Thiere und Pflanzen

In der Neujahrsnacht sprechen die *H a u s t h i e r e* in einer den Menschen völlig verständlichen Sprache. Wenn jedoch ein Mensch diesem Gespräche der Thiere horcht, so muß er hiefür sterben. Einst hat ein neugieriger Landmann seine zwei Ochsen belauscht. Da hörte er, wie einer der

Коли людина випадково потрапить на те місце, звідки веселка п'є воду, то її теж затягне разом з водою.

Для передбачення погоди селянин знає велику кількість *п р и к м е т*. Наведімо деякі з них без певної системи.

Снігові заметілі — на урожайний рік.

Коли заколюють свиню і в неї довга селезінка, то зима ще довго триватиме, а якщо селезінка коротка, то незабаром настане весна.

Коли півень піє в полудень, то настане зміна погоди. Але коли він піє взимку ввечері, то мороз послабне.

Коли ворони неспокійно літають довкола, то взимку буде сніг, а влітку — дощ.

Якщо дим, замість підніматися в небо, стелиться по землі, то падатиме дощ.

Коли свині несуть солому до свого стійла, то буде дощ.

Якщо хтось рвав траву руками, настане сльота.

Багато хрущів вказує на те, що в цьому році добре вродить кукурудза.

Літаюче павутиння — на довгу осінь. Подібних ознак є ще багато.

Характерний ще погляд народу, що *б л у к а ю ч і в о г н и к и* є витівкою чорта, аби заманити та занапастити людей. Якщо вершини гір світяться *в о г н я м и Е л ь м а*, то там танцюють відьми і граються вогнем. Одна бабуся розповідала, що чула від свого діда, як колись замість води в дощ *п а д а л о к а м і н н я*.

Тварини та рослини

У новорічну ніч *с в і й с ь к і т в а р и н и* розмовляють між собою цілком зрозумілою для людей мовою. Але коли хтось почує цю розмову тварин, то він помре. Колись один дуже цікавий селянин прислухався, чи не розмовляють його два воли. І тут він почув,

Ochsen tief aufseufzte. «Was fehlt dir?» — fragte diesen der andere. «Ach! weißt du nicht, daß uns eine schwere Arbeit bevorsteht; unser Herr stirbt heute in dieser Nacht und morgen müssen wir ihn auf den Friedhof ziehen». Wie der Ochs es sagte, so geschah es auch. In der Nacht starb der Bauer und am ersten Weihnachtstag wurde er begraben. — Für das Wol und Gedeihen seiner Hausthiere pflegt der Landmann in der Kirche auf den Opferteller einige Kreuzer zu legen. Auch ist es bekannt, daß den Haustieren, insbesondere den Kühen, der «böse Blick» und die Hexen Schaden zufügen können. Doch darüber ist schon anderswo erzählt worden.

Wer mit einer Katze schläft, der bekommt Frösche (!) im Kopfe. Nießt eine Katze, so muß man ihr «zum Wolsein» sagen, sonst bekommt man Kopfschmerzen. Wenn sich eine Katze wäscht, so sind Gäste zu erwarten, und zwar aus jener Gegend, nach der gewandt sich die Katze wusch. Schaut aber die Katze, nachdem sie sich gewaschen hatte, jemanden an, so wird derselbe bald Prügel bekommen.

Das Herz der Hühner soll nicht gegessen werden, denn es ist schädlich. Die Augen einer geschlachteten Henne dürfe man nicht herausnehmen, da dieselben herausgenommen nach dem Tobe ausschaun und denselben in das Haus locken.

Schreit die E u l e traurig «*puhu*», so steht ein Todesfall bevor. Soll ein Kind geboren werden, so schreit die Eule «*kewew puh*». Der lustige Ruf «*kekekewew*» zeigt baldige Hochzeit an.

Der K u c k u c k gilt als Todesbote, wenn er neun- oder elfmal kurz nacheinander ruft. Erstickt ein Kuckuck in Folge des Uebergenusses von Gerstenkörnern, so erwacht er als Habicht wieder.

Das Krächzen der R a b e n verkündet oft Unglück. Den Verbrecher, der am Galgen hängt, umkrächzen sie, um ihn zu verhöhnen. Auch sind die Raben Wetterboten.

Als der Herrgott die Welt erschaffen hatte, übergab er dem Menschen einen Sack, dessen Inhalt derselbe in die Gewässer werfen sollte. Doch der Mensch war neugierig und öffnete den Sack. Wehe, da krochen S c h l a n g e n und E i d e c h s e n und

як один з волів глибоко зітхнув. «Що з тобою?» — спитав його інший. «Ой, хіба ти не знаєш, що на нас чекає тяжка праця? Цієї ночі помре наш господар, а завтра вранці нам треба буде тягнути його на цвинтар». Як бик сказав, так і сталося. Вночі селянин помер, а на Різдво його поховали. Селянин має звичку класти в церкві на тацю кілька крейцерів за здоров'я та процвітання своїх домашніх тварин, адже відомо, що «злі очі» та відьми можуть завдати шкоди тваринам, особливо коровам.

Хто спить з кішкою, той матиме жабу (!) в голові. Коли кіт чхає, йому треба казати «На здоров'я», бо болітиме голова. Коли кіт умивається, то прийдуть гості, а саме з того боку, куди кіт був повернутий, коли вмивався. Але коли кіт уже вмився і на кого подивився, то цю людину незабаром битимуть.

Не можна їсти куряче серце, бо це шкідливо. Не слід також виймати очі зарізаної курки, бо коли їх вибрати — вони виглядатимуть смерть та заманять її в дім.

Якщо с о в а сумно кричить «*пугу*», то хтось помре. Якщо має народитися дитина, то сова кричить «*кевев пуг*». А радісний крик «*кекекевев*» сповіщає, що незабаром весілля.

З о з у л я вважається провісником смерті, коли вона дев'ять чи одинадцять разів поспіль буде коротко кувати. А якщо зозуля, переївшись ячмінного зерна, вдавиться, то вона прокинеться шулікою.

Часто каркання ворон віщує нещастя. Ворони також літають навколо злочинця, який висить на шибениці, та голосно каркають, щоб поглузувати з нього. Ворони можуть також передбачати погоду.

Коли Господь Бог сотворив світ, він дав людині мішок, який та мала кинути у воду. Але людина була цікавою і розв'язала мішок. І — о, лишенько — з нього повиповзали з м і ї, я щ і р к и та в с я к і ч е р в и, які

alles Gewürm, das jetzt auf der Erbe haust, heraus. Wäre der Mensch gehorsam gewesen, so würde das Land von diesen Scheusalen verschont geblieben sein. Zu diesen Ungeheuern gehören auch die Drachen (*zmyji*); es sind Riesenthier mit zwölf Köpfen; haut man einen von diesen Köpfen ab, so wächst gleich ein neuer nach; die Drachen bewachen verzauberte Prinzessinnen, Schätze und das Lebenswasser.

Einst klagte ein altes Weib zu Gott, daß es sehr schwach sei, schwere Arbeiten nicht mehr verrichten könne und daher so ganz umsonst und unnütz lebe. Da plötzlich, als das Mütterchen noch so klagte, spürte es just hier und dort am Körper ein ganz ungewohntes Jucken. Es sah nach, und siehe da — die Alte fand die erste *L a u s*. Zu merken ist noch, daß Gegenstände, in denen viele *W a n z e n* stecken oder anderes Ungeziefer sich aufhält, auf Kreuzwege getragen werden; von hier verkriechen sich die unliebsamen Insekten in alle Welt und man hat dann vor denselben Ruhe.

Der rutenische Landmann kennt eine große Anzahl von *P f l a n z e n*, denen er besondere Bedeutung und Kräfte zuschreibt. Insofern aber diese und Zauberkräuter sind, wäre es meist vergebliche Mühe Namen und Eigenschaften derselben erfahren zu wollen. So ist denn die Zahl der Pflanzen, über die wir volkstümliches mitteilen können, sehr gering. Bekannt ist es zunächst, daß das *L i e b s t ö c k e l* (*lubystok*; *levisticum offic.*) Liebe erwecken und erhalten soll; daher tragen die Dorfmadchen dasselbe im Gürtel. Dieselbe Wirkung übt das *B a s i l i e n k r a u t* (*wassylok*; *ocymum basilicum*).¹⁾ Diese letztere Pflanze spielt aber auch sonst, ebenso wie das *I m m e r g r ü n* (*barwinok*) beim rutenischen Landvolke eine hervorragende Rolle; bei freudigen und traurigen Gelegenheiten werden sie benützt. Der Schmuck der Braut und des Bräutigams wird mit Immergrünblättern gefertigt, und Immergrün wird dem toten Kinde um den Kopf gewunden; Basilienkraut wird stets dem Tobten in den Sarg gelegt, und in einem Strauße aus Basilienkraut steckt die Kerze, welche am Jordanfeste feierlich geweiht wird. Dem *K n o b l a u c h* werden übernatürliche Kräfte zugeschrieben; er bannt die bösen

зараз живуть на землі. Якби людина була слухняною, то на землі не було б зараз цих потвор. До цих чудовиськ належать і дракони, яких русини називають зміями (*змії*). Це велетенські істоти з дванадцятьма головами. Якщо відрубати одну з них, то на її місці зразу ж виростає інша. Ці змії охороняють принцес, скарби та живу воду.

Якось одна стара жінка поскаржилася Богові, що вона дуже немічна і не може виконувати тяжкої роботи, тому живе даремно та нікому не потрібна. Коли вона так нарікала, то раптом відчула на тілі в різних місцях сверблячку. Вона приглянулася і знайшла першу *в о ш у*. Треба також відзначити, що речі, в яких є багато *б л о щ и ц ь* або іншої комашні, несуть на перехрестя, звідки ці огидні комахи розповзаються по всьому світі і, таким чином, дають спокій.

Русинський селянин знає велику кількість *р о с л и н*, яким він приписує особливе значення та надзвичайні сили. Але оскільки вони є лікувальним і чарівним зіллям, то марно намагатися довідатися про їхні назви та властивості. Тому число рослин, про які ми можемо повідомити щось пов'язане з народними повір'ями, дуже незначне. Насамперед відомо, що *л ю б и с т о к* (*levisticum offic*) пробуджує та утримує кохання. Через це сільські дівчата носять його за поясом. Таку саму силу має й (*осумум basilicum*) *в а с и л ь о к*¹⁾. Ця остання рослина так само, як і *б а р в і н о к*, відіграє у русинських селян особливу роль: її використовують з радісної чи сумної нагоди. Прикраси для нареченої та нареченого виготовляють, використовуючи листя барвінку; покійній дитині барвінком обв'язують голову; покійникові завжди в домовину кладуть васильок, а свічку, яку святять на Йордан,

¹⁾Vergl. den 1. Theil, S. 53.

¹⁾Див. частину 1, с. 53.

Geister und schätzt vor dem «bösen Blick». Daher wird der Knoblauch in den Kopfputz der Braut und des Bräutigams eingenäht, und unter das Lager der Wöchnerin gelegt. Auch gegen Zahnschmerz soll er *h e l f e* (*wyna*), soll aus dem Blute Christi entstanden sein. Der *F a u l b a u m* (*kruszyna*; *ramus frangula*) genießt ein hohes Ansehen. Dasselbe gilt von alten *O b s t b ä u m e n*, welche von den Vorvätern gepflanzt wurden. Einen solche Baum darf man nicht fällen, denn sonst könnte ein Mitglied der Hausgenossenschaft, welche diese unbedachte That gestattet hätte, der Wahnsinn umnachten. An Beispielen hiefür fehlt es nicht. Einst hatte ein Bauer den uralten Birnbaum, welcher vor der Thür stand, umgehackt. Bald darauf wurde seine Schwester wahnsinnig. Da wussten es alle Leute, daß dieses die Strafe für den entwerten Obstbaum wäre. Vom *T a b a k* geht die Sage, daß derselbe aus den Genitalien eines toten Weibes gewachsen sei; deshalb rauchen die Lippowaner nicht.

Verschiedenes

Am Abend müssen die Stuben rein gefegt werden, damit die Engel in der Nacht die Bewohner derselben besuchen.

*
* * *

Auf den 13. Oktober (1. Oktober a. St.) fällt das Fest «*P o k r o w a* (Mariä Schutzfest)». An diesem Tage sagen die Mädchen, welche bald heiraten wollen, folgenden Spruch:

Heilige Maria mein,
Bedecke mir das Köpfelein
Mit einem Fetzen gut oder schlecht,
Daß ich mich als Mädchen nicht plagen möcht!¹⁾

*
* * *

Den heiligen *D e m e t e r*, vor allem aber den heiligen *N i k o l a u s* rufen die Schwerkranken an, und erhoffen von ihnen ober durch ihre Fürbitte Genesung.

¹⁾*Śwjata P o k r o w o ŋ k o, p o k r y j m e n i h o l o w o ŋ k u, j a k o w t a k o w u n u c z o w, n a j s i a d i w k o w n e m u c z u!*

вставляють у вінок з василька. Надприродні сили приписують *ч а с н и к о в і*, бо він, мовляв, відвертає злі духи та захищає від «злого ока». Тому часник вшивають молодій та молодому в їхні головні убори, а також кладуть у ліжко породіллі. Кажуть, що часник допомагає також від зубного болю. Вино виникло з крові Христа. *К р у ш и н а* (*ramus frangula*) користується також великим авторитетом. Це саме можна сказати про старі *ф р у к т о в і д е р е в а*, що були посаджені дідами. Таке дерево забороняється рубати, бо один з членів родини, яка дозволить вчинити таку необачну дію, збожеволіє. І прикладів того є досить. Колись один селянин зрубав грушу, що росла перед дверима. Незабаром після цього його сестра збожеволіла. Всі люди знали, що це була кара за знищене фруктове дерево. Про тютюн кажуть, що він виріс зі статевих органів мертвої жінки, тому липовани не палять.

Різне

Увечері треба чисто підмести хату, щоб ангели вночі відвідали її мешканців.

*
* * *

13 жовтня (1 жовтня за ст. ст.) припадає свято *П о к р о в и*. Цього дня дівчата, які хочуть незабаром вийти заміж, промовляють такі слова:

Свята Покровонько,
Покрий мені головоньку
Яков таков унучов,
Най ся дівков не мучу!¹⁾

*
* * *

До святого *Д м и т р і я*, але передовсім до святого *М и к о л а я*, звертаються важкохворі люди і сподіваються отримати одужання від них або через їхнє заступництво.

¹⁾*Śwjata P o k r o w o ŋ k o, p o k r y j m e n i h o l o w o ŋ k u, j a k o w t a k o w u n u c z o w, n a j s i a d i w k o w n e m u c z u!*

*

* *

Den H e i l i g e n b i l d e r n schreibt man besondere Kräfte zu. Wenn in der Nachbarschaft ein Haus brennt, so trägt der gefährdete Landmann ein Heiligenbild, ein Stück Salz und zwei Brote vor seine Hütte und glaubt hiedurch dieselbe vor jeder Gefahr gefeit zu haben.

*

* *

Als A m u l e t gegen alles Böse trägt der Landmann auf der Brust ein Stückchen Holz, das zugleich mit den Osterbroten geweiht worden ist und den Namen «kłokiczka» führt.

*

* *

Wurde ein Landmann bestohlen, so eilt er zum Glockenthurm, wäscht die Glocken mit Weihwasser und putzt sie mit Knobel. Hierauf läutet er dieselben und ist überzeugt, daß der Dieb, wenn er sich noch innerhalb der Dorfgrenzen befindet, nunmehr dieselben nicht überschreiten könne und daher leicht zu ergreifen sei.

*

* *

Die C a l v i n e r und L u t h e r a n e r gelten den rutenischen Dorfbewohnern geradezu für Heiden. Hat jemand in der Charwoche Fleisch genossen, so wird er angeschrien: «Ihij ty Kalwin (Pfui, du Calviner)!» Im übrigen erzählt auch das Volk, daß diese Glaubensgenossen gebratene Katzen, Frösche u. dgl. essen.

*

* *

Unsere Landleute f a s t e n sehr viel. Außer den kirchlichen Fasten bestimmen sie sich noch freiwillige, so z. B. während einer Krankheit, «auf den Kopf eines Feindes (!)», zur Zeit eines Rechtsstreites, um eine «*napast* (ungerechtfertigte Beschuldigung)» abzuwenden u. dgl.

*

* *

Den T a g t h e i l t der Landmann nach den drei E s s e n s z e i t e n ein und zwar: «*obid*» bis 9 ober 10 Uhr vormittags; dann folgt der

*

* *

Особливі сили приписують о б р а з а м с в я т и х. Коли у сусідстві горить хата, то селянин виносить та кладе перед хатою образ, шматок солі та дві хлібини, бо вірить, що це врятує його власну хату від небезпеки.

*

* *

Як а м у л е т проти всього поганого селянин носить на грудях шматок дерева, який був освячений разом з паскою і який називається клокічка.

*

* *

Якщо селянина обікрали, то він мерщій біжить до дзвіниці, миє дзвони свяченою водою та натирає їх часником. Потім він дзвонить у ці дзвони з твердим переконанням, що злодій, якщо він ще перебуває в селі, не зможе відтепер переступити його межі і тому його легко зловити.

*

* *

К а л ь в і н і с т і в та л ю т е р а н і в русинські селяни вважають майже язичниками. Якщо хтось у страшний тиждень їв м'ясо, то на нього кричать: «Ігій ти, кальвіне!» Між іншим, народ розповідає, що прихильники цих вірувань їдять смажених котів, жаб тощо.

*

* *

Наші селяни дуже багато п о с т я т ь. Крім церковних постів, вони ще призначають собі добровільні пости, наприклад, під час хвороби, «на голову ворога (!)», в час судового процесу, щоб відвернути «*напасть*» тощо.

*

* *

Селянин д і л и т ь д е н ь за трьома п е р і о д а м и п р и й о м у ї ж і, а саме: «обід» — з 9-ої чи 10-ої години до полудня, далі йде

«*poludenok*» — Mittagszeit; endlich in der Dämmerung die «*weczeria*».

*

* *

Am **F r e i t a g** einer jeden Woche darf ebensowenig wie zur Zeit des Neumondes, dann in der Zeit von Weihnachten bis Jordan, ferner in der «Weissen Woche» und in der ersten Fastenwoche gesponnen und gewoben werden; alle andern Arbeiten werden verrichtet.

*

* *

Die **M i t t a g s z e i t** und die Zeit um **M i t t e r n a c h t** gelten als unglückbringend. Geschieht an einem Tage ein Unglück, so sagt der Landmann, «*se foralna*¹⁾ *dnena* (das ist ein Unglückstag)».

*

* *

Von den **M o n a t s n a m e n** sind den rutenischen Landleuten nur folgende drei allgemeiner bekannt: **M a r t** oder **M a r o t** — März; **B e r e z e n** (Birkenmonat; Monat, in dem die Birke ihren Saft gibt) **A p r i l**; und **T r a w e n** (Grasmonat **M a i**).²⁾

*

* *

Nach der Ansicht des Volkes gibt es Stunden, in denen **S e g e n** und **F l u c h** sofort in Erfüllung gehen können.

*

* *

Die rutenischen Landleute halten die **u n g e r a d e n Z a h l e n** für unglückbringend und meiden daher dieselben.

*

* *

G e l o s t wird mit Holzstückchen, deren jedes ein **b e s o n d e r e s Z e i c h e n** trägt. Diese Hölzchen heißen «*žerebci*».

«*полуденок*» — полу-день і, нарешті, сутінки — «*вечера*».

*

* *

Не можна прясти і ткати у п'ятницю кожного тижня, так само як і в час, коли настав новий місяць, потім в період між Різдрвом та Йорданом, далі в «білий тиждень» та в перший тиждень посту. Але всі інші роботи можна виконувати.

*

* *

Ч а с **п о л у д н я** та опівночі вважається таким, що приносить нещастя. Якщо в якийсь день трапилося нещастя, то селянин каже: «*Се фораљна* (тобто нещаслива) *днина*».¹⁾

*

* *

Зі всіх **н а з в** **місяців** русинському селянинові загальновідомі тільки три: **м а р т**, або **м а р о т**; **б е р е з е н ь** — це місяць, в який берези віддають свій сік, тобто квітень, і **т р а в е н ь**.²⁾

*

* *

На думку народу, існують і такі години, коли **б л а г о с л о в е н н я** чи **п р о к л я т т я** можуть збутися відразу ж.

*

* *

Русинські селяни вважають **н е п а р н і** **ч и с л а** **н е щ а с л и в и м и**, тому уникають їх.

*

* *

Ж е р е б к у в а н н я проводять на дерев'яних паличках, кожна з яких має особливий знак. Ці палички називаються «*жеребці*».

¹⁾Jedenfalls durch Vermittlung des Rumänischen aus lateinisch «*feralis*».

²⁾Vergl. **K r e k a. a. O.**, S. 175.

¹⁾В усякому разі з латинського «*feralis*» через посередництво румунської мови.

²⁾Див також: **K r e k a. a. O.**, S. 175.

*

* *

Wenn ein Weib mehrere Male jemandem begegnet, welcher drei Kannen voll Wasser trägt, so muß es nach der Ansicht des Volkes *Zwillinge* oder *Drillinge* gebären.

*

* *

Besitzt jemand zusammengewachsene *Augenbrauen*, so hat er «böse Augen». Ein Mensch, der *Sommersprossen* hat, ist gut, fleißig und arbeitsam. Wer einen langen *Schatten* wirft, soll gerecht und gut sein. Brandstifter haben hingegen gar keinen Schatten.

*

* *

Wer vor dem Beginne einer Arbeit in die Hände *spuckt*, gewinnt an Kraft. Ausspucken schützt auch vor dem «bösen Blick». Speichel wird zu Heilzwecken verwendet.

*

* *

Der *Galgen* gilt dem Volke als der Inbegriff alles Schreckens. Einer der gräßlichsten Flüche lautet: «Du sollst am Galgen hängen!» Den Henker hält man ebenso wie den Gehenkten für dem Teufel verfallen. Holz, das zu einem Galgen verwendet worden war, hätte ein Bauer um keinen Preis gebrauchen wollen. Dagegen sollen die jüdischen Schänker — wie die Leute erzählen — für ein Stückchen der Kleidung des Gehenkten oft einen hohen Preis zahlen; sie werfen nämlich diesen Fetzen in den Brantwein und halten dafür, daß sodann zum Brantwein die Leute ebenso zahlreich eilen würden, wie zur Hinrichtung. Wenn sich jemand erhängt, so findet die arme Seele keine Ruhe und es entsteht deshalb ein starker Wind, welcher drei Tage andauert.

*

* *

Die *Seele* trennt sich sehr ungern vom Körper. Sie hält sich bis zur Beerdigung desselben in seiner Nähe auf. Auch nach der Beerdigung kehrt sie noch in der Stube des Hingeschiedenen ein. An den Feinden ihres

*

* *

Якщо жінка зустрине кілька разів когось, хто несе троє повних відер води, то вона, на думку народу, народить *двійко* чи *трийко* близнят.

*

* *

Якщо хтось має *брови*, що *зрослися* на *переніссі*, то у нього «погані очі». Людина з *веснянками* — старанна та працьовита. Від кого падає довга *тінь*, той справедливий та добрий. Але *палії* не мають *тіні* взагалі.

*

* *

Хто перед початком якоїсь праці *плює* у руки, то у нього прибуває сила. *Сплювання* захищає від «злого ока». *Слину* використовують з лікувальною метою.

*

* *

Шибениця вважається в народі чимось жахливим. Один з найогидніших прокльонів звучить так: «Щоб ти на шибениці висів!» Ката, як і повішеника, вважають таким, що віддав свою душу чортові. Ніколи не можна використовувати те дерево, з якого була зроблена шибениця. Але шинкарі-євреї — як розповідають люди — платять за шматочок одягу повішеника великі гроші, бо вони кидають цю шматинку у горілку, а потім багато людей так само сходитиметься на випивку горілки, як і на страту. Коли хтось повіситься, то його душа не матиме спокою, тому звійоється дуже сильний вітер, який дме три дні.

*

* *

Душа розлучається з тілом дуже неохоче, до похорону тіла вона перебуває поблизу нього. Навіть після похорону вона повертається до хати покійника і намагається відплатити ворогам

Körpers sucht sie denselben zu rächen. Trinkt ein Bauer, bei einer feierlichen Gelegenheit, so läßt er zunächst einige Tropfen zur Erde fallen; er opfert sie den Todten. Die Endchen der Wachlichter pflegt man ebenfalls auf die Erde zu werfen und sie dort ausglimmen zu lassen; nach der Ansicht des Volkes wird nämlich «den Ertrunkenen nur so viel Licht in der andern Welt zutheil». Vor seinem Tode schenkt mancher reiche Landmann der Kirche oder einem Dorfarmen ein Grundstück, damit für sein Seelenheil gebetet werde.

*
* * *

Vorbehaltener Lohn und veruntreutes Waisenbesitzum bringen Unglück, und «brennen in der andern Welt glühend heiß den Schuldigen».

*
* * *

Will ein Landmann seinen Sohn großjährig erklären, so übergibt er ihm die Wirtschaft und überläßt ihm das Recht, daheim zu schalten und zu walten. Hiemit ist der Sohn nach Bauernart großjährig erklärt; im übrigen behält sich der Vater meistens die Oberaufsicht vor.

*
* * *

Auf die Hausgemeinschaft mögen folgende Gebräuche Bezug haben: das Wohnen der Neuvermählten durch einige Zeit im Hause der Eltern des Mannes unter deren Leitung und Oberaufsicht;¹⁾ das «Nachtstuhltragen» am Weihnachtsabend;²⁾ die gemeinsame unentgeltliche Arbeit, welche die Dorfbewohner einander bei schwerer und dringender Arbeit leisten (*klaka* oder *toloka*).³⁾

*
* * *

Das Kind nennt gewöhnlich: etwas Schönes — *czicza*⁴⁾; etwas Widerwärtiges — *kaka*; etwas Genießbares — *papa*; etwas Furchterregendes — *wowa*; Hund — *ciucia*; schlafen — *liuliu*; die Wiege — *liulia*; baden — *kupci*;

¹⁾Siehe 1. Theil S. 68.

²⁾Siehe S. 101.

³⁾Siehe 1. Theil S. 81.

⁴⁾Aehnlich heißt die Mutterbrust.

seines Körpers sucht sie denselben zu rächen. Trinkt ein Bauer, bei einer feierlichen Gelegenheit, so läßt er zunächst einige Tropfen zur Erde fallen; er opfert sie den Todten. Die Endchen der Wachlichter pflegt man ebenfalls auf die Erde zu werfen und sie dort ausglimmen zu lassen; nach der Ansicht des Volkes wird nämlich «den Ertrunkenen nur so viel Licht in der andern Welt zutheil». Vor seinem Tode schenkt mancher reiche Landmann der Kirche oder einem Dorfarmen ein Grundstück, damit für sein Seelenheil gebetet werde.

*
* * *

Невиплачена платня та несправедливе володіння майном сироти приносять нещастя та «на тому світі печуть винного пекельним вогнем».

*
* * *

Коли селянин хоче оголосити про повноліття свого сина, то передає йому господарство та право вести його на власний розсуд. Цією дією, за селянським звичаєм, сина проголошено повнолітнім. У всьому іншому батько зберігає за собою здебільшого право загального нагляду.

*
* * *

У домашній спільноті дотримуються таких звичаїв: молоде подружжя деякий час живе у батьків чоловіка під їх керівництвом та наглядом¹⁾; носіння вечері на Святий вечір²⁾; спільна безоплатна праця жителів села у тяжких чи нагальних випадках (*клака*, або *толока*).³⁾

*
* * *

Дитина називає: щось гарне — *чіча*⁴⁾; щось погане — *кака*; щось їстівне — *пана*; щось страшне — *вова*; собаку — *цюця*; спати — *люлю*; колиску — *люля*, купатися —

¹⁾Див. частину 1, с. 68.

²⁾Див. стор. 101.

³⁾Див. частину 1, с. 81.

⁴⁾Так же називають і материнську грудь.

Gott und die Heiligenbilder — *bozia*; den Vater, je nach der Gegend,¹⁾ *djedia* oder *nenio*; die Mutter — *nenia* oder *mama*; einen Aeltern männlichen Geschlechtes — *wujko* oder *badika*; einen Aeltern weiblichen Geschlechtes — *wujna* oder *teta*.

*
* * *

Die rutenischen Kinder recitieren, um eine *Schnecke* aus dem Gehäuse zu locken, folgende Verse zu wiederholten Malen:

Schneckchen, Paulchen, streck heraus die Hörner,
Ich gebe dir einen Kreuzer für Mehltaschen;
Dir zwei, mir zwei, wir theilen uns in sie beide.²⁾

*
* * *

Als Beispiele von *Wiegenliedern* mögen folgende zwei dienen:

Hei, schlafe, schlafe
Unter dem grünen Birnbaum.³⁾
Der Birnbaum wird blühen,
Und N. N. wird wachsen;
Der Birnbaum wird Früchte tragen,
Und N. N. wird gehn;
Die Birnen werden herabfallen,
Und N. N. wird sie auflesen.

Es geht der Schlaf beim Fenster umher⁴⁾
Und der Schlummer beim Zaune
Da fragt der Schlaf den Schlummer:
«Wo werden wir schlafen?»
«Dort, wo ist daß Stäbchen warm,
Und ein kleines Kindchen».

*
* * *

¹⁾ Die an erster Stelle angeführten Bezeichnungen gelten gewöhnlich am rechten Prutufer; die andern am linken.

²⁾ Raulyku, Paultyku, wystaw rohy, dam ty kreiczter na pyrohy; tobi dwa, meni dwa, podilim sia obydw.

³⁾ Hajciu liuliu liuliu pid zelenu dului etc.

⁴⁾ Oj chodet son kolo wikon etc.

купці; Бога та образи — *бозя*; батька в залежності від місцевості¹⁾ — *дедя* або *неньо*; матір — *ненья* або *мама*; старшого чоловіка — *вуйко* або *бадіка*, старшу жінку — *вуйна* або *тета*.

*
* * *

Щоб виманити *слимака* з мушлі, русинські діти неодноразово промовляють речитативом такого віршика:

Равлику, Павлику, вистав роги,
Дам ти крейцер на пироги;
Тобі два, мені два — поділімся обидва.²⁾

*
* * *

Прикладом *колискових* можуть служити наступні дві пісні:

Гайцю лю-лю, лю-лю
Під зелену дулю.³⁾
Дуля буде цвисти, цвисти,
Аксанійка — рости.
Дуля буде родити,
Аксанійка буде ходити.
Дуля буде обпадати,
Аксанійка ме збирати.

Ой ходить сон коло вікон,⁴⁾
А дримота — коло плота.
Питається сон дримоти:
— Де ми будем ночувати?
— Там, де хатка тепленькая,
Де дитина маленькая.

*
* * *

¹⁾ Наведені першими слова вживаються переважно на правому березі Пруту, а інші — на лівому.

²⁾ Raulyku, Paultyku, wystaw rohy, dam ty kreiczter na pyrohy; tobi dwa, meni dwa, podilim sia obydw.

³⁾ Hajciu liuliu liuliu pid zelenu dului etc.

⁴⁾ Oj chodet son kolo wikon etc.

Weniger gut sind die rutenischen V o l k s -
r ä t s e l:

Aus einem tiefen Bachesbette flog eine Elster
heraus. Was ist das? — *Der Schuß*.

Hinter dem Walde, hinter dem Urwalde schreit
ein rotes Kalb. — *Die Geige*.

Ein Kotzen (grober Teppich) voll Löcher
durchlief jegliches Feld. — *Die Egge*.

Vier Brüder gehn des Weges einher; doch holen
sie einander nicht ein. — *Die Wagenräder*.

Vier Brüder schießen in einen Busch (kocz).
— Die Euter der Kuh.

Schwarz und klein, weckte sie das Fräulein. — *Der
Floh*.

Eine Hürde voll von Schafen, in deren Mitte ein fahler
Bock. — *Die Kirche, die Gläubigen, der Priester*.

Ohne Hände und Füße steigt es auf den Dachboden. —
Der Rauch.

Krumm und klein durchläuft es das ganze Feld. — *Die
Sichel*.

Ohne Fenster und Thür ist das Haus doch voll Leute.
— *Der Kürbis*.

Im Wald wuchs es, im Stall wurde es groß gezogen,
in der Stube wurde es gewiegt. — *Das Holz, das
Roßhaar, das Sieb*.

Was ist das für eine Frau, im roten Mantel;
kleidet sie aus, so weint man dabei? — *Die Zwiebel*.

Es liegt unter der Erde, bedeckt mit einer
Garbe, und bittet Brot und Salz. — *Der Rettig*.¹⁾

Das eine sagt: gib den Tag, o Gott; das andere sagt:
thu dies nicht, Gott; das dritte sagt: mir ist es
gleichgiltig, ich stehe Tag wie Nacht. — *Das Fenster,
die Thür, der Ofen*.

*
* *
*

Beim S c h l a g e n d e r B u t t e r spricht oder
singt man Folgendes:

Bettler prügelten einander,
Erbsen haben sie verschüttet,
Ich N. N. gieng und las sie auf,
Butter habe ich geschlagen:

Русинські народні загадки не дуже
гарні:

З глибокого потоку вилетіла сорока. —
Постріл.

За лісом, за пралісом руде теля кричить.
— *Скрипка*.

Коц (грубий килим), повний дірок, перебіг
усе поле. — *Борона*.

Чотири брати йдуть по дорозі та один
одного не наздоганяють. — *Колеса воза*.

Чотири брати в один корч стріляють. —
Вим'я корови.

Чорненьке та маленьке панночку розбудило.
— *Блоха*.

Загорода повна овець, а посередині
білястий цап. — *Церква, миряни, священик*.

Без рук, без ніг на під лізе. —
Дим.

Кривеньке та маленьке все поле перебігає.
— *Серп*.

Без вікон, без дверей повна хата людей.
— *Гарбуз*.

У лісі росло, у стайні зростало, у хаті
колисалось. — *Дерево, кінська шерсть,
сито*.

Що то за пані в червонім жупані? Хто її
рушить — плакати мусить? — *Цибуля*.

Під землею лежить, покрите снопом,
просить хліба та солі. — *Хрін*.¹⁾

Одне каже: «Дай, Боже, день». Інше
каже: «Не дай, Боже». Третє каже: «Мені
все одно: я стою вдень і вночі». — *Вікно,
двері, ніч*.

*
* *
*

З б и в а ю ч и м а с л о, приказують
таке:

Ой, билися старці,
Горох розсипали,
А Н.Н. ішла, збирала,
Масло колотила:

¹⁾Die Garbe sind offenbar die Blätter.

¹⁾«Сніп», мабуть, означає листя.

Zusammen, Butter; zusammen, Butter;
Zusammen, zusammen, zusammen, Butter.¹⁾

Diesen Spruch muß man dreimal wiederholen.

Wenn beim Brotbacken der Sauerbrei (*kesselycia*)
angemacht wird, so spricht das Bauernweib folgenden
Spruch:

Es gieng ein Greis übers Eis,
Verlor den Wein und den Met
In eure Sauersuppe,
In unseren Sauerbrei.²⁾

Wenn sodann das Brot in den Backofen geschoben
wird, so wird über dem ersten Laib ein Kreuzzeichen
gemacht. Ein Kreuzzeichen macht man auch beim
Anschneiden des Brotes auf der Unterseite desselben.

В купку, масло, в купку, масло;
В купку, в купку, масло.¹⁾

Ці слова треба повторювати тричі.

Коли для випічки хліба роблять за-
кваску (*кисилиця*), то селянка каже такі
слова:

Ішов дід через лід.
Загубив вино, мід.
В вашу квашу,
В нашу киселицю.²⁾

Коли потім хліб саджають у піч, то на
першій паляниці роблять хрестик. Хрестик
ставлять також на нижній частині хлібини
при її надрізанні.

¹⁾Oj były sia starei, horoch rozsepały, a N. N. szła,
zbyrała, masło kolotała: w kupku, masło; w kupku, masło;
w kupku, w kupku, w kupku, masło.

²⁾Iszow did czerez lid, zahubiw wyno mid, w waszu
kwaszu, w naszu kesselyciu.

¹⁾Oj były sia starei, horoch rozsepały, a N. N. szła,
zbyrała, masło kolotała: w kupku, masło; w kupku, masło;
w kupku, w kupku, w kupku, masło.

²⁾Iszow did czerez lid, zahubiw wyno mid, w waszu
kwaszu, w naszu kesselyciu.

Viertes Capitel

Berge und Thäler. — Das Weltende. — Riesen und Zwerge. — Das Lebenswasser. — Ueber die Schätze. — Das Springgras. — Der Hagelbeschwörer von Czornohuze. — Baba Jawdocha. — Die Pest. — Die Vampyre. — Sweńska krewda. — Salomons Weisheit. — Helf Gott! — Gut und Bö. — Die Teufelsmühle. — Mit zugemachten Agen. — Ziege und Krebs. — Vom Krebs, seinen Gefährten und dem Teufel. — Hahn und Henne. — Die drei Prinzen. — Piepszek.

Berge und Thäler

Einst hatte die Erde ein ganz anderes Aussehn; denn es gab keine Berge und Thäler. Als aber der Teufel mit dem heiligen Elias um den Besitz des Blitzes und Donners kämpfte, da strengte sich der erstere gar sehr m. Er stampfte dabei so hart mit den Füßen di Erde, daß die Thäter entstanden. Seit dieser Zeit gbt es natürlich auch Berge.¹⁾

Das Weltende

Wenn das Veltende einmal nahen wird, so werden zunächst viele blutige Kriege, Hungersnot und Heuschreckenwärme die Erde heimsuchen. Vögel mit eisernen Schnäbeln werden erscheinen und alten Lebenden die Augen aushacken; ein riesiger Auerochs (bujwol) aber wird alles Wasser der Flüsse anstricken und die Wiesen und Felder abweiden. Sieben Klafter tief wird die Erde brennen, und hie auf wird ein Sturm tosen, der drei Erdhügel in die Josaphatebene zusammenwehen wird. Dann erst erfolgt die Ankunft Christi und auf jenen Hügeln findet das große Gericht statt. Wenn aber das Urtheil über die Ungerechten wird gesprochen werden, so wird die heilige Gottesmutter in tiefem Schlaf versenkt liegen, damit durch ihre warmen Fürbitten der Lauf der ewigen Gerechtigkeit nicht gehemmt werde.

Riesen und Zwerge

Einst gab es sehr große Leute, die hießen «w e l y t y (Riesen)». Stand einer derselben auf einer

¹⁾Siehe S. 98

Глава четверта

Гори та долини. — Кінець світу. — Велетні та карлики. — Жива вода. — Про скарби. — Розбійницька квітка. — Градовий з Чорногузів. — Баба Явдоха. — Чума. — Вампіри. — Свинська кривда. — Соломонова мудрість. — Боже, помагай! — Добро і зло. — Чортів млин. — Із заплющеними очима. — Коза та рак. — Про рака, його супутників і чорта. — Півень і курка. — Три принци. — Перчик.

Гори та долини

Колись земля виглядала зовсім інакше, бо не було ні гір, ні долин. Але коли чорт бився зі святим Іллею за володіння блискавкою і громом, то чорт дуже напружувався і при цьому так сильно упирався в землю, що виникли долини. І, звичайно, з цього часу існують і гори¹⁾.

Кінець світу

Колись настане кінець світу, а перед його настанням буде багато кровопролитних воєн, землю спіткає голод та нашествия сарани. З'являться птахи із залізними дзьобами та повідзьобують усьому живому очі, а велетенський буйвол вип'є всю воду з річок і випасе все на полях та луках. Земля буде горіти на сім сажнів углуб, а після цього почнеться така буря, що намете в долині Йосафата три гори із землі. Тільки тоді відбудеться пришестя Христа, а на тих горах відбудеться великий суд. Коли вирок виноситиметься грішникам, то свята Матір Божа буде спати глибоким сном, щоб своїм милостивим заступництвом не перешкоджати ходу вічної справедливості.

Велетні та карлики

Колись жили дуже великі люди, вони звалися в е л е т и. Якщо один з них стояв на

¹⁾Див. с. 98.

Bergspitze, so konnte er seinem Nachbar auf dem nachsäen Berge die Hand reichen. Die Füße eines Riesen waren aber so mächtig, daß derselbe einen Fluß hemmen konnte, wenn er auch nur mit einem Fuße in dessen Bett hineintrat.¹⁾

Jetzt gibt es solche Riesen nicht mehr; die heutigen Menschen sind gar klein im Verhältnis zu denselben. Doch werden mit der Zeit die Menschen noch viel kleiner werden. Dann werden zwölf derselben in einem Backofen genug Raum zum Dreschen haben. Das werden «k a r l y k y (Zwerge)» sein.

Das Lebenswasser

Es gibt zwei Arten von Lebenswasser. Die eine Art hat die Kraft zerstückte Körper wieder zusammenzufügen, und dieses Wasser heißt «woda ciluszcza (das ganzmachende Wasser)»; die zweite Art belebt sodann den toten Körper wieder, und deshalb führt dieses Wasser den Namen «woda żywuszcza (das lebendig machende Wasser)». Dieses Lebenswasser findet man in einem fernen Lande, weit hinter den Bergen; man muß das Land des Mondes, der Sonne und des Feuers durchwandern und unsägliche Gefahren besten, bis man in jenes Land kommt, in welchem das Lebenswasser von Drachen bewacht wird. Nur Auserwählten kann dieses Unternehmen gelingen.

Tief unter der Erde, in einer anderen Welt, findet sich ein Wasser, dessen Genuß stark macht; ein anderes Wasser macht Schwach. Davon wird in einem Märchen Näheres erzählt.

Ueber die Schätze

In der Neujahrsnacht brennen alle Schätze, welche in der Erde verborgen sind. Sobald jemand die über dem Erdboden glühende Flamme erblickt, muß er einen Schuh auf die Stelle werfen, an der das Licht erschien; thut man dieses, so findet man

¹⁾Localisiert in der Sage «Die beiden Hügel» bei S i m i g i n o w i c z: Volkssagen aus der Bukowina, Czernowitz 1885, S. 80. — Ich bemerke zugleich, daß ich jene Sagen, welche in dem genannten Büchlein schon enthalten sind, wenn ich auch dieselben unabhängig von Simiginowicz sammelte, in der vorliegenden Schrift nicht abdrucken laße.

вершині гори, то міг подати руку іншому, що стояв на іншій горі. А ноги велетнів були такими могутніми, що вони могли переходити через ріку, ступивши в її русло тільки однією ногою.¹⁾

Але тепер таких велетнів уже немає. Теперішні люди дуже маленькі в порівнянні з ними. А з часом люди стануть ще значно меншими. Тоді дванадцяттеро матимуть доволі простору, щоб молотити в печі. Це будуть «к а р л и к и».

Жива вода

Є два види живої води: перший має здатність з'єднувати розрубане тіло і називається «цїлюща вода», а другий оживляє це мертво тіло і тому називається «живуща вода». Таку живу воду можна знайти в дальній країні далеко за горами. Треба перейти через країну Місяця, Сонця та Вогню й витримати невимовні випробування та небезпеки, прийти до країни, де живу воду стережуть змії. На таке здатні тільки вибрані.

Глибоко під землею, в іншому світі є вода, скуштувавши якої стають сильними. А інша вода знесилює. Докладніше про це розповідається в одній казці.

Про скарби

У новорічну ніч під землею горять усі заховані там скарби. Як тільки хтось побачить, що із землі виривається вогонь, то нехай кине в те місце, де з'явилось світло, свій черевик. Якщо це зробити, то на

¹⁾Це наведено в легенді «Дві гори», яку опублікував С i m i g i n o w i c z: Volkssagen der Bukowina, Czernowitz 1885, S. 80. Одночасно я зауважую, що ті легенди, які містить згадана книжка, я не буду тут друкувати, незважаючи на те, що я їх збирав незалежно від Симігіновича.

den Schatz nur einen Fuß tief unter der Erdoberfläche liegen.

Sehr große Schätze hat Doubusch in den Bergen der Karpaten vergraben. Am Berge Owid, welcher sich bei Kutý am Czeremosz erhebt, sind große Schätze verborgen, und man findet daselbst manche Grube, die Schätzgräber aufwarfen. Auch bei der Kirche in Luzan sollen bedeutende Schätze an Gold- und Silbergeräten vergraben liegen. Als nämlich die Türken in jene Gegend kamen, da haben die Christen all' ihre Habe bei der Kirche vergraben. Diese Kirche verwandelten die Heiden in einen Pferdestall. Später wurde dieselbe wol wieder zum Gotteshaus hergerichtet, doch die Schätze sind nicht aufgesucht und gehoben worden.

Dergleichen Schatzsagen gibt es noch eine große Zahl.

Das Springgras

Es wächst auf den Wiesen ein Gras, das alle Schlösser öffnet. Dieses Gras ist ganz den andern Gräsern ähnlich, und daher kann dasselbe nur ein Mäher durch Zufall finden. Trifft dessen Senfe nämlich auf den Wunderhalm, so zerfällt sie sofort in ihre einzelnen Theile. Rasch muß nun der glückliche Mann die zuletzt geschnittenen Grashalme zusammenraffen und dieselben auf ein fließendes Wasser werfen. Während nun die gewöhnlichen Halme mit dem Wasser schwimmen werden, bewegt sich das Springgras der Strömung entgegen. Daran erkennt man es eben.

Das Springgras gebraucht man aber in folgender Weise. Man ritzt die Handfläche, und klebt in den Schnitt der Haut den Halm mittelst Wachs fest. Auf welchen Verschluß man nun die Hand legt, der öffnet sich sofort, mag er auch noch so wol verwahrt sein.

Der Hagelbeschwörer von Czornołuze

In der Gemeinde Czornołuze lebte ein Hradowej (Hagelbeschwörer), welcher sich eines ganz besondern Ansehens erfreute, und dem jährlich beistimmte Abgaben von den einzelnen Insassen entrichtet wurden. Als nun einst diese Abgabe auch vom Pfarrer eingefordert wurde, weigerte sich dieser dieselbe zu leisten,

глубині тільки одного ліктя в землі можна знайти скарб.

Довбуш закопав у Карпатських горах дуже великі скарби. Біля гори Овід, що височить біля Кут над Черемошем, заховані великі скарби. Тут справді можна знайти ями, що їх залишили шукачі коштовностей. Також кажуть, що біля церкви в Лужанах закопані золоті та срібні речі. Бо коли турки напали на цю місцевість, християни позносили все своє добро до церкви. Невірні перетворили церкву на конюшню. Пізніше церква була відновлена, але скарбів не було знайдено та забрано.

Побуває велика кількість таких легенд про скарби.

Розбійницька квітка

На луках росте така трава, що відмикає всі замки. Ця трава нічим не відрізняється від інших, тому косар може виявити її тільки випадково. Якщо його коса натрапить на це чарівне стебло, то вона тут же розлетиться на шматки. Тепер щасливий косар мусить швиденько зібрати всю траву, яку він скопив останньою, та кинути її у проточну воду. Звичайні стебла попливуть собі за течією, а розбійницька квітка — проти течії. Отак її і впізнають.

Але це зілля використовують так: на долоні роблять надріз, а в нього вкладають цю траву та заліплюють її воском. Тепер до якого замка не прикласти б долоню — він негайно відімкнеться, яким би надійним він не був.

Градovий з Чорногузів

У селі Чорногузи жив градovий (заклинатель граду), який користувався особливим авторитетом і якому окремі жителі щорічно виділяли певну плату. Коли одного разу він вимагав такої плати і від священика, той відмовився платити та,

ja er hielt, entrüstet über den Aberglauben des Volkes, am nächsten Sonntag eine Strafpredigt. Am Schlusse derselben forderte er den Hagelbeschwörer auf, er möge seine Kraft beweisen und demnächst die Hagelwolken derart beschwören, daß der Hagel die zur Pfarrer gehörigen Felder allein verwüste. Als nun nach dem Gottesdienst der Pfarrer und die Landleute die Kirche verließen, zog plötzlich eine Hagelwolke heran. Bald darauf gieng der Sturm los und der Hagel zerschlug die Saaten des Pfarrers völlig, während auf den Feldern der Bauern, die ihre Abgaben entrichtet hatten, auch nicht ein Halm zerknickt wurde.

Baba Jaudocha

Einst lebte ein altes Weib; das war die Baba Jaudocha. Jaudocha lästerte aber Gott; sie fürchte nicht vor Sturm und Schnee, sagte sie. Darauf zog die Baba zwölf Pelze an, nahm ihren Spinnrocken, und trieb die Schafe auf die Weide. Dort lag noch hie und da Schnee, daraus machte sich jedoch Jaudocha nichts; sie hütete ihre Herde und spann. Der liebe Herrgott schickte aber Regen und Schnee. Diese durchnäßten den obersten Pelz des Weibes, so daß es ihn abwerfen mußte. Darauf wurde der zweite Pelz naß, und auch diesen legte die Baba ab. Schnee und Regen ließen aber auch jetzt nicht nach, und so ward Jaudocha immer wieder genötigt einen Pelz abzulegen. Als sie schließlich auch den zwölften und letzten abgelegt hatte, erfror sie gar jämmerlich.

Seit der Zeit herrscht um Eudoxia alljährlich durch zwölf Tage jenes veränderliche Wetter, das jeder bei uns zu Land kennt. Nähert sich der St. Eudoxiatag,¹⁾ so sagen die Leute: «Jaudocha zieht ihre zwölf Pelze an». Ist sie damit fertig, so

¹⁾Der Eudoxiatag fällt auf den 1. März a. St. — 13. März n. St. — Ueber die Bedeutung der Sage werde ich ausführlich an einem andern Orte handeln. Hier sei nur bemerkt, daß «B a b a (die Alte)» gleichen Wesens ist wie «D i d (der Alte)». Beide sind offenbar Gestalten der Finsternis und des Verderbens; «Did» ist mit Czornoboh-Teufel, «Baba» mit der Todesgöttin Morana gleichzustellen. (S. 97). Wie der Teufel auf einer Stampfe fährt (siehe unten im Märchen vom «Pfefferchen»), so reitet nach der slawischen Volksüberlieferung die «J a g a - B a b a», welche die

розсердившись через такі людські забобони, у неділю у своїй проповіді засудив цю справу. Наприкінці проповіді він вимагав, щоб градовий довів свою здатність і так подіяв на градові хмари, щоб град побив тільки ті поля, що належали священикові. Коли після богослужіння священик та селяни виходили з церкви, то несподівано надійшла градова хмара. Незабаром почалася буря, і град повністю знищив посіви священика, в той час як на полях селян, котрі вносили плату, не було пошкоджено ні стеблинки.

Баба Явдоха

Колись жила собі стара жінка, звали її баба Явдоха. Але Явдоха богохулила, вона казала, що не боїться ні бурі, ні снігу. Якось вона одягла дванадцять кожухів, взяла свою прядку, та погнала овець на пасовисько. Там ще подекуди лежав сніг, але Явдоха цим не переймалася — вона пасла свою отару та пряла. Але Господь Бог послав дощ зі снігом. Від цього бабин верхній кожух так намок, що вона мусила його скинути. Потім намок і другий: і його баба скинула. Сніг з дощем не припинялися, так що бабі треба було весь час скидати по одному кожуху. І коли вона вже зняла останній, дванадцятий, то замерзла у муках.

З того часу на Явдоху щорічно панує та перемінна погода, яку знає кожен, що живе у нашому краї. Перед настанням дня Явдохи¹⁾, люди кажуть: «Явдоха вбирається в дванадцять кожухів». Коли вона їх

¹⁾День Явдохи припадає на 1 березня за старим стилем та 13 березня — за новим. — Про значення легенди я докладно розповім в іншому місці. Тут треба тільки відзначити, що «б а б а» має ту саму суть, що й «д і д». Вочевидь обое вони є постатями темряви та загибелі. «Дід» — це чорт Чорнобог, а «Баба» — богиня смерті Морана (див. стор. 97). Чорт іде на довбні (див. нижче казку про «Перчик»), а Б а б а - Я г а, яка символізує зимові заметілі,

beginnt das «Märzwetter» mit abwechselndem Schnee, Regen und Sonnenschein. Dieses dauert Tage lang.

Die Pest (dzuma).

Dzuma zieht durch das Land einher als ein altes Weib mit Ziegenfüßen. Einst kam sie in ein Dorf, blieb vor einer Hütte stehn und bettelte flehentlich. Doch der harte Hauswirt hetzte die Hunde auf das unbekannte Weib; diese fielen über dasselbe her und zerbissen ihm gar jämmerlich die Füße. Da konnte die Pest nicht mehr weiter wandern. Ein Nachbar bat sie aber zu sich in sein Gehöfte und befahl seinem Weibe der Unglücklichen die Wunden

Winteistürme darstellt, also unserer «B a b a - J a u d o c h a» entspricht, auf einem Mörser, den sie mit der Keule antreibt (R j u m i n: Geschichte Rußlands, Mitau 1874, S. 13). Und wie «Did» vom Lichtgotte überwunden wird (siehe S. 93 ff, und unten bei «Pfefferchen») so unterliegt die «Baba» nach einer Version der Sage dem jugendlichen Mart, bei dessen Namen man an St. Martin (13. Feb. a. St. — 25. Feb. n. St.) und zugleich an den Monat März (siehe oben S. 44) denken kann, der aber offenbar der jugendlichen Sommergott versinnbildet. Andererseits verdankt die «B a b a - J a u d o c h a (Eudoxia)» ihren christlichen Namen offenbar dem Umstand, daß der Tag dieser Heiligen gerade in die Zeit der Märzstürme fällt. Bemerkenswert ist noch folgender Umstand. Nach zwei Versionen unserer Sage ist Jaudocha in ein Steinbild verwandelt worden; solcher Steinbilder gibt es in der Bukowina zwei. (Vergl. W i c k e n h a u s e r: Molda I. S. 4; S i m i g i n o w i c z a. a. O., S. 136.) Aehnliche Steinbilder kommen in Rußland unter der Bezeichnung «kamennaja baba (Steinweib)» vor. Die Abbildung einer solchen steinernen Colossalfigur findet man in S c h i e m a n n: Rußland, Polen und Livland (Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen) I. B., S. 31. — Der ursprünglich slawische Mythos ist auch von den Rumänen abgenommen worden und wird von diesen ebenso wie von den Rutenen erzählt. Ursprünglich rumänisch ist aber die Sage sicher ebensowenig als «L a d o» (siehe S. 93) die romische Venus ist (vergl. C a n t e m i r: Descriptio Moldaviae III. 1) und nicht vielmehr der slawische Gott der Ordnung und Schönheit, den die Moldauer mit vielen Andern von den Slawen angenommen hatten. Bei den Rumänen führt übrigens die Baba den Namen D o k i a.

одягнула, то починається «березнева погода», за якої то йде дощ, то сніг, то світить сонце. Таке відбувається впродовж дванадцяти днів.

Чума (джума)

Чума бродить по країні у вигляді баби на козячих ніжках. Якось вона прийшла в одне село, зупинилася перед якоюсь хатою та слізно просила милостиню. Але суворий господар нацькував собак на незнайому бабу. Ті кинулися на неї та тяжко покусали ноги. Через це чума не могла йти далі. Але один з сусідів запросив її до себе та звелів своїй жінці перев'язати нещасній ноги. Коли

отже відповідає нашій B a b i - Я в д о с і, за слов'янськими народними переказами іде в ступі, яку вона поганяє довбнею (R j u m i n: Geschichte Rußlands, Mitau, 1874, S. 13). Так як «Діда» перемагає Бог світла (див. стор. 93 і далі, а також нижче «Перчик»), так і за однією з версій легенди «Бабу» перемагає молодий Марко, при згадці про якого думають про святого Мартина (13 лютого за старим стилем, 25 лютого — за новим) і одночасно про місяць березень (див. вище, стор. 124), який, очевидно, символізує молодого бога літа. З нашої точки зору, «б а б а Я в д о х а (Євдокія)» завдячує своїм християнським ім'ям тій обставині, що день цієї святої припадає на час березневих буревіїв. Треба зазначити ще одне: за двома версіями цієї легенди Явдох перетворюється на кам'яну бабу. Таких кам'яних баб на Буковині дві (пор. W i c k e n h a u s e r: Molda I., S. 4; S i m i g i n o w i c z, a. a. O., S. 136). Подібні кам'яні баби зустрічаються в Росії під назвою «каменная баба». Зображення такої кам'яної фігури можна знайти у: Schieman: Rußland, Polen und Livland (Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen) I. B., S. 31. — Слов'янський міф запозичили румуни і розповідають його так само, як і русини. Румунським не може бути цей міф так само, як «Л а д о» (див. стор. 93) не може бути римською Венерою (пор. C a n t e m i r: Descriptio Moldaviae III. 1) і тим більше слов'янський бог порядку та краси, якого молдавани запозичили разом з багатьма іншими. Між іншим, у румунів Баба носить назву D o k i a.

zu verbinden. Als die Frau den Befehl ausführen wollte, da erblickte sie die Ziegenfüße und erschrak gar sehr. Die Pest sprach aber zu ihr: «Fürchte dich nicht; ich bin zwar dzuma, die alles tödtet, doch hier in dieser Hütte soll nichts Uebles geschehn; in dem Gehöfte dagegen, dessen Wirt mich mit Hunden hetzte, wird bis Morgen alles todt sein». Und so geschah es auch.

Die Vampyre

Einst hatte ein Bursche gar sehr sein Mädchen geliebt; er mußte aber sterben und wurde ein Vampyr. Das Mädchen hörte, wie die Leute darüber erzählten, und da wurde bei ihm der Wunsch rege, sich davon zu überzeugen. Es gieng daher zum Priester und bat denselben, daß er den Todten ausgraben lasse, und da es gar inständig flehte, so ließ dieser den Leichnam aus dem Grabe heben und in der Kirche aufbahren. Dem Mädchen, das nun beim Todten wachen sollte, befahl er aber, am Kopfende desselben zu stehn und ein brennendes Licht empor zu halten; würde es diesen Befehl nicht befolgen, so könnte es Uebles erfahren.

Das Mädchen that, wie ihm befohlen worden war. Als aber Mitternacht nahte, da erhob sich der Todte in dem Sarge und ließ durch die Finger einen gellenden Pfiff erschallen. Sofort kamen von allen Seiten Vampyre herbei und fragten was sein Wille wäre und zu welchem Zwecke er Sie gerufen hätte. Er aber gab ihnen den Auftrag, daß sie sein Mädchen suchen sollten am Land und im Wasser, über und unter der Erde, bis sie es fänden. Sobald die Vampyre dieses gehört hatten, eilten sie davon, um das Mädchen zu suchen; sie sahen nämlich dasselbe ebenso wenig als der im Sarge, trotzdem es mit dem Lichte ganz in ihrer Nähe stand.

Vergebens suchten also die Opyri in aller Welt; sie kamen ohne Erfolg erreicht zu haben zurück. Da schließlich kam auch ein hinkender Opyr herbei. Dieser erblickte sofort das Mädchen und ergriff es bei der Hand. Jetzt krächte aber der Hahn zum ersten Male nach Mitternacht; die Opyri mußten verschwinden, und das Mädchen ward gerettet.

Eines Abends unterhielten sich Burschen und Mädchen fröhlich in einer Spinnstube.¹⁾ Da kam ganz

¹⁾Die Spinnstuben-Zusammenkünfte heißen «weczernecji» von «wecz» — Abend». Vergl. I. Theil S. 50.

жінка хотіла виконати цей наказ, то побачила козячі ноги й страшенно злякалася. Але чума сказала їй: «Не бійся, бо хоч я чума, яка все вбиває, але тут, у цій хаті не повинно нічого поганого трапитися. Але у хаті, хазяїн якої нацькував на мене собак, до ранку все вимре». І так сталося.

Упирі

Колись один парубок дуже любив свою дівчину, але він помер і став упирем. Дівчина чула, як люди так говорили, і у неї виникло бажання самій у цьому переконатися. Тому вона пішла до священика і просила його дозволити викопати покійника. Вона так його благала, що той дав дозвіл викопати труну з могили і поставити її в церкві. Але дівчині, яка мала сидіти біля покійника, він звелів стояти в головах та високо тримати в руках запалену свічку. Якщо вона не виконає цього наказу, то може статися біда.

Дівчина зробила так, як їй було велено. Коли мала настати північ, мертвий піднявся в домовині та пронизливо засвистів у пальці. Тут зі всіх боків збіглися упирі та спитали, яка його воля і для чого він їх покликав. А він поставив їм завдання шукати його дівчину на суші та на воді, на землі та під землею, поки не знайдуть. Вони не бачили її так само, як і він зі своєї труни, незважаючи на те, що вона стояла зі свічкою поруч.

Але упирі шукали по всьому світі даремно і ні з чим повернулися назад. Аж ось прийшов один упир, що шкутильгав. Він зразу побачив дівчину і схопив її за руку. Але тут перший раз по опівночі запів півень. Упирі мусили зникнути, а дівчина була врятована.

Одного вечора на вечорницях парубки та дівчата весело забавлялися.¹⁾ Коли вже

¹⁾Взустрічі у прядильних кімнатах називають «вечерниці» від *вечер* — вечір. Пор.: 1 част., с. 50.

spät noch ein Bursche hinein, der war schöner als alle andern; aber niemand kannte ihn. Trotzdem gewann er das Herz der schönsten Maid so sehr für sich, daß diese ihm zu folgen versprach, wohin er sie auch führen würde. Beide verließen also die Spinnstube und wanderten lauge durch die Nacht dahin. Wie erschrak aber das Mädchen, als es plötzlich den Friedhof erkannte; und als es sich gar bei einem offenen Grabe erblickte, da schwanden ihm die Sinne.

Am andern Morgen fand man das Mädchen ganz bleich am Grabhügel liegen; der Vampyr hatte ihn das Blut ausgesaugt. Kurz darauf starb es.

Sweńska krewda

Ein Theil des Dorfes Rutenisch Banilla am Czeremosz führt den sonderbaren Namen «*sweńska krewda*» das heißt «Schweine-Schädigung». Wie aber diese Benennung entstand, erzählt der Volksmund folgendermaßen.

Der Czeremosz richtet fast alljährlich durch Ueberschwemmungen großes Unheil an. Auch viele Bewohner des genannten Ortes verloren ihre Grundstücke und gerieten in große Not. Nun gab es im Dorfe eine große Wiese, auf welcher die Schweine weideten, und die von der Ueberschwemmung nicht heimgesucht wurde. Auf diese Wiese übersiedelten mit der Erlaubnis des Grundherrn die von der Hochflut betroffenen Leute; weil aber hierdurch die Schweine ihre gute Weide verloren, so wurde der betreffende Dorftheil «Schweine-Schädigung» genannt.

Salomons Weisheit

Es war einmal ein großer Kaiser. Der hatte einen Sohn, welcher Salomon hieß und sich schon frühzeitig durch große Weisheit auszeichnete. Eines Tages wurde aber der Vater gar böse und jagte Salomon aus dem Hause. Bald darauf kam den Kaiser über seine Hartherzigkeit Reue an. Da hätte er es gerne gesehen, daß sein Sohn in das Vaterhaus zurückgekehrt wäre, aber niemand wußte, wo Salomon sich aufhielt; und dieser selbst war zu stolz, um sich anzumelden.

Da ließ denn der Vater einen Pflug aus reinem Silber gefertigt im Lande umherführen und allerorts die Frage

спізнило, прийшов ще один парубок, він був кращий за всіх інших, але його ніхто не знав. Він так зачарував серце одної дівчини, що вона пообіцяла піти за ним, куди б він її не повів. Отже, обоє вийшли з хати, де були вечорниці, і довго бродили вночі. Як же злякалася дівчина, коли впізнала цвинтар, а побачивши, що стоїть біля відкритої могили, вона зомліла.

Коли наступного ранку дівчину знайшли, вона лежала на могилі і була зовсім бліда, бо упир випив усю її кров. Незабаром після цього вона померла.

Свинська кривда

Частина села Руський Банилів-над-Черемошем носить дивну назву «*Свинська кривда*». Проте, звідки походить така назва, у народі розповідають.

Черемош своїми повенями щорічно завдає великої шкоди. Багато жителів цього села втратили через це свою землю та стали бідними. А в селі був великий вигін, де паслися свині, і цього вигону повинь не сягала. З дозволу пана люди, що потерпіли від води, перебралися на цей вигін. Але позаяк від цього свині позбулися свого пасовища, то цей сільський куток став називатися «Свинська кривда».

Соломонова мудрість

Жив колись великий цар. Він мав сина, якого звали Соломоном та який уже змалку вирізнявся великою мудрістю. Якось одного разу батько розгнівався і вигнав Соломона з дому. Але незабаром батько пошкодував, що був такий жорстокий. Він хотів, щоб син повернувся до батьківського дому, але ніхто не знав, де він перебував. А сам син був занадто гордий, щоб подати про себе звістку.

Тоді батько звелів зробити плуг з чистого срібла, возити його всюди по країні і ставити

stellen, wozu dieser Pflug nützlich sein könnte? «Zu nichts, wenn im Frühjahr kein Regen fallen würde», antwortete Einer aus der versammelten Volksmenge. Da wußte man gar wol, daß diesen weisen Spruch nur Salomon gethan haben konnte; weil man aber nicht bemerkt hatte, wer aus dem Volkshaufen gesprochen habe, so fand man den Kaisersohn nicht.

Hierauf veranstaltete der Kaiser ein herrliches Hoffest und lud zu denselben alle Leute aus dem ganzen Lande. Als dieselben sich versammelt hatten, ließ er jedem derselben an die rechte Hand einen so langen Löffel binden, daß keiner damit die Speisen in den Mund führen konnte. Da herrschte große Ratlosigkeit unter den Gästen. Nur einer derselben wußte guten Rat. «Laßt uns einander gegenseitig füttern» sagte er. Daran erkannte der Vater seinen Sohn und nahm ihn wieder zu großen Ehren auf.

Helf Gott!

Zur Zeit, da unser Herrgott mit dem heiligen Petrus noch auf Erden wandelte, kamen sie einst bei einem Kornfelde vorbei. Auf demselben waren zwei Mädchen mit dem Schneiden beschäftigt; eines derselben hatte nur einige Garben zu schneiden; das andere sollte aber bis Sonnenuntergang noch eine halbe Falsche abmähen.

Als nun Jesus vorbeikam, rief er den Mädchen ein freundliches «Helf Gott!» zu. Das Mädchen, dem noch die harte Arbeit bevorstand, dankte bestens; das andere sagte aber: «Ach was, wenn ich alle Arbeit ohne «Helf Gott» gemacht habe, so werde ich auch diese wenigen Garben noch ohne denselben schneiden». Da beriet sich unser Herrgott mit dem heiligen Petrus, was zu thun sei. Und sie schickten der hochmütigen Magd den Durchfall, so daß sie statt zu mähen, stets bei Seite laufen mußte. Also blieb der Rest ihrer Arbeit ungethan; die andre schnitt aber ihr Korn glücklich zu Ende.

Gut und Bö

Vor vielen Jahren lebte ein guter Mann und eine böse Frau. Dieses Paar hatte zwei Töchter; die eine derselben war brav und fleißig, und weil sie darin ihrem Vater ähnlich war, nannte man sie allgemein

питання: яка користь може бути від цього плуга? «Ніякої, якщо навесні не буде дощу», — відповів один з натовпу. Тепер уже було точно відомо, що такі мудрі слова міг сказати тільки Соломон. Але ніхто не бачив, хто саме з натовпу сказав це, тому царського сина не знайшли.

Тоді цар улаштував при дворі велике свято та запросив на нього всіх людей з цілої країни. Коли люди зібралися, цар звелів кожному прив'язати до правої руки таку довгу ложку, що нею неможливо було їсти. Гості були цілком безпорадні. Тільки один з них дав добру пораду. «Годуймо один одного», — сказав він. По цьому батько впізнав свого сина і з великими почестями прийняв його знову.

Боже, помагай!

У ті часи, коли ще Господь Бог зі святим Петром мандрували по землі, вони одного разу проходили повз житнє поле. На полі дві дівчини якраз жали, одній ще залишилося зжати лише кілька снопів, а інша мала до заходу сонця ще дуже багато роботи.

Коли Ісус проходив мимо них, він сказав: «Боже, помагай!» Дівчина, котра ще мала багато жати, подякувала щиро, а інша сказала: «Ой, коли я зробила всю роботу без «Боже, помагай!», то й ці кілька снопів зіжну без нього». Тут наш Господь Бог став радитися зі святим Петром, що робити. І вони наслали на пихату дівку такий понос, що вона постійно мусила бігати в куці. Зате інша щасливо дождала своє жито до кінця.

Добро і зло

Багато років тому жили собі добрий чоловік та зла жінка, і мали вони двох дочок. Одна дочка була славна та працьовита, а оскільки вона в цьому вдалася в батька, то її називали

des «Alten Tochterlein»; die zweite glich in ihrer Schlechtigkeit der Mutter und hieß auch beim Volke der «Mutter Tochter».

Da geschah es denn einmal, daß beide Mädchen eines Abends die Spinnstube besuchten. Des Alten Tochterlein spann fleißig den ganzen Abend und machte ihre Spule ganz voll von goldenen Fädchen; die andere schäckerte wol viel mit den Burschen, arbeitete aber wenig, und auch dieser kurze Faden glich gar sehr einem Wagenseil, das schon lange Zeit gebraucht wurde.

Als nun auf dem Heimwege die beiden Mädchen an einen Durchlaß kamen, sprang die Faule schnell darüber hinweg, denn sie hatte nur ihren Rocken zu tragen; die andere trug nebst dem Rocken ein großes Bündel Flachs und bat daher jene, daß sie ihren Rocken eine Weile halten möchte, bis sie hinüberkäme. Der Mutter Tochter nahm auch den vollen Rocken der Schwester, tauschte ihn aber schnell gegen ihren um, und gab diesen der Arglosen in die Hand. So kamen sie nach Hause.

«Sieh, sieh! Alter, — rief die Mutter, welche stets darauf bedacht war, die gute Tochter herabzusetzen und den Vater zu kränken, — sieh doch, wie fleißig meine Tochter heute gewesen ist; und du wagst mir noch immer dein faules Ding zu loben. Rede nur nichts; schweig, schweig! ich weiß schon alles; so geht es einmal nicht weiter. Morgen muß deine Tochter aus dem Hause. Eine solche Scheinheilige, so eine Heuchlerin leide ich nicht!».

Mit Schmerzen dachte der gute Mann die ganze Nacht nach, wie er seine Tochter vor dem Zorn und Schmähen des Weibes bewahren könnte, und endlich hielt er es doch für das Beste, das sie das unfriedliche Haus verlasse, wo sie nichts Gutes hatte, und zuletzt wol selbst schlecht werden müßte.

Um Morgen sprach er also zu seiner Tochter: «Kind, wir wollen in den Wald gehen, um Holz zu sammeln». Das Mädchen war gerne dazu bereit, nahm Hacke und Seil, und folgte seinem Vater.

Nachdem Beide tief in den Wald gekommen waren, sprach der Alte: «Töchterchen, ich will hier Holz hacken, du magst aber ringsumher im Gehölze nach trockenen Aesten suchen. Nur gib Acht, daß du dich

«донечкою старого». А друга дочка своїм злом виросла схожою на матір, тому люди на неї казали «мамина дочка».

Одного разу сталося так, що обоє дівчат пішли на вечорниці. Донечка старого весь вечір завзято пряла і накрутила повне веретено золотих ниток, а друга весь вечір жартувала з парубками, працювала мало, але й те, що вона напярала, виглядало, радше, як мотузка, якою вже довго користувалися.

Аж ось по дорозі додому обидві дівчини прийшли до перелазу. Ледача швидко перестрибнула його, бо в неї в руках була тільки прядка. Друга, крім прядки, несла ще й велику в'язку льону, тому вона попросила сестру, щоб та хвилику потримала прядку, поки вона не перейде через перелаз. Мамина дочка взяла також повне веретено сестри, але швидко підмінила його на своє та дала його потім бідній сестрі в руки. Так вони прийшли додому.

«Дивись, дивись, старий, — вигукнула мати, яка весь час намагалася принизити старанну дочку та образити батька, — дивись, яка чемна була сьогодні моя дочка. А ти мені ще завжди хвалиш свою ледацюгу. Мовчи і нічого не кажи, бо я вже сама все знаю! Так більше не буде! Завтра твоя дочка має піти геть з дому! Я не потерплю такої лицемірки та шахрайки!».

З великим бодем добрий чоловік думав цілу ніч про те, як захистити свою дочку від жіночого гніву та знущань, але, зрештою, він вирішив, що найкраще буде, якщо вона покине цей нестерпний дім, де вона нічого доброго не бачила і де їй може стати ще гірше.

Вранці він сказав своїй дочці: «Дитинко, ми підемо в ліс та назбираємо дров». Дівчина завжди була готова до цього, взяла сокиру та мотузку й пішла за батьком.

Через деякий час, коли обоє зайшли далеко в ліс, старий сказав: «Донечко, я тут рубатиму дрова, а ти піди та назбирай сухого хмизу. Тільки дивись, далеко не відходь.

nicht allzuweit entfernst; das beste Zeichen hiefür werden dir meine Axtschläge sein; geh nur so weit, als du sie noch immer deutlich hörst».

So gieng nun das fleißige Mädchen in die Büsche und sammelte eifrig dürre Aeste und Zweige. Nur dann und wann unterbrach es seine Arbeit, um nach der Gegend hinauszuschauen, woher des Vaters Axtschläge schallten. Der Alte hatte inzwischen eine Weile wirklich Holz klein gemacht, hierauf band er aber einen Strick an einen Baumast, befestigte an das untere Ende ein Holzstück, so zwar, daß jeder Windstoß dies letztere gegen den Baumstamm trieb und so einen dem Axtschlag ähnlichen Ton hervorbrachte. Nachdem dieses gethan war nahm er Holz und Axt, segnete noch einmal seine Tochter und gieng nach Hause.

Des Alten Tochter hatte den ganzen Tag über fleißig gearbeitet; als es aber schon zu dämmern begann, da glaubte sie, ihren Vater aufsuchen zu müssen und gieng den pochenden Schlägen entgegen. Doch wehe! — sie fand den Vater nicht. Da half kein Weinen und Schluchzen; sie mußte selbst in den dunklen Wald. Nicht wußte das Mädchen, woher es mit dem Vater gekommen war, und hatte auch keine Ahnung, wohin es gehn sollte. So gieng die Verlassene, wohin ihre Füße sie trugen, und ihre Augen sie führten.

Wie sie aber so wanderte, da kam sie endlich aus dem Wald hinaus und vor ihr lag eine weite grüne Au. Doch war diese nicht das Feld, auf dem ihr Heimatshäuschen stand; dies sah sie bald ein und so schritt sie denn traurig weiter.

«Mägdelein, Mägdelein! — rief es plötzlich neben ihr, — reinige mich!»

Verwundert sah sich das Mädchen um, und gewahrte einen hohen Birnbaum, dessen Rinde und Stamm Hunderte von Maden und Würmer zerfraßen. Da nahm des Alten Töchterlein aus seinem Bündel ein geeignetes Holzstück, schabte die Maden und Raupen vom Baume und belegte die schadhafte Stellen der Rinde mit feuchtem Lehm. So hatte es oft seinen Vater thun gesehen. Nachdem aber die Arbeit vollendet war, gieng das gute Mädchen weiter.

Nach einer Weile rief es wieder neben an: «Mägdelein, Mägdelein reinige mich!» und die Worte

Найкращим знаком будуть удари моєї сокири. Відходь тільки так далеко, поки будеш чути їх».

Роботяца дівчина пішла в гущавину та старанно збирала сухий хмиз. Тільки зрідка вона припиняла роботу, щоб послухати, звідки лунали удари батькової сокири. А старий між тим деякий час справді рубав дрова, а потім прив'язав мотузку до одного дерева, а до іншого кінця мотузки прив'язав дерев'яну паличку, але так, щоб з кожним подихом вітру паличка билася об дерево, і тоді здавалося, що це удари сокири. Зробивши це, старий узяв дрова та сокиру, ще раз поблагословив свою дочку і пішов додому.

Дочка старого старанно працювала цілий день, але коли почало сутеніти, то вона подумала, що треба повертатися до батька та пішла на стукіт, що його чула. Але, ой лишенько, вона батька не застала! Не допоміг ні плач, ні схлипування. Вона була сама у темному лісі. Вона навіть не знала, з якого боку вони з батьком прийшли, тому й не знала, куди йти. Тож бідна дівчина йшла, куди ноги несуть та куди очі ведуть.

Так вона йшла та йшла, поки не вийшла з лісу та не прийшла до широкої зеленої галявини. Але це не було те поле, де стояла її батьківська хата. Вона це зрозуміла і сумно пішла далі.

«Дівчино, дівчино!» почувла вона раптом голос над собою, — вичисти мене!»

Дівчина здивовано оглянулася та побачила високу грушу, кору якої гризли сотні личинок та черв'яків. Тож дочка старого вийняла з торбинки паличку, якою було зручно зішкребти черв'яків, зробила це, а потім ще й замазала роз'їдену кору мокрою глиною, бо вона часто бачила, як це робив її батько. Закінчивши таку роботу, дівчина пішла далі.

Через якийсь час вона знову почувла: «Дівчино, дівчино, вичисти мене!». Це сказала

hatte ein Apfelbaum gerufen, der ebenso schlecht daran war, wie der Birnbaum. Das Mädchen sparte aber keine Mühe, brachte den Baum in Ordnung und wanderte weiter.

Bald rief es aber wieder: «Mägdelein, Mägdelein reinige mich!» Diesmal ward ein Brunnen. Eifrig sah das Mädchen nach, was es da zu verbessern gäbe. Das Wasser war von hineingefallenen Holzstücken und Blättern ganz bedeckt; die Einfassung des Brunnens mit Moos und Flechten bewachsen; der Strick an der Aufzugstange morsch und faul. Dem allen half das arbeitsame Töchterlein ab. Zuletzt hatte es vom Holzbund den Strick gelöst und denselben an die Stange befestigt. Jetzt mußte das Mädchen das Holz am Arme tragen und dies war eine harte Arbeit. Fast hätte es dasselbe vor Müdigkeit schon zu Boden legen müssen, da aber wurde schon wieder eine Stimme hörbar.

«Mägdelein, Mägdelein reinige mich!» rief es, und dem Wege nebenan stand ein Backofen. Gar jämmerlich war dessen Zustand. Kalk und Mörtel hatten Sturm und Regen abgewaschen und abgebröckelt; hier und da war auch eine Ziegel herausgefallen und der Ofenverschluß lag am Boden. «Da wird es viele Mühe geben!» rief das Mädchen; ließ sich aber nicht verdrießen und gieng an die Arbeit. Vor allem rührte und knetete es Lehm, und nachdem dieses gethan war, mauerte und schmierte es gut und glatt den Ofen; setzte wol auch das Ofentürchen ein; schob endlich das Holz, das sie mitgebracht hatte, in die Oeffnung; sagte «Lebewol» und verfolgte weiter den Pfad.

Endlich erblickte des Alten Tochterlein in der Ferne ein großes prächtiges Haus. Auf dieses schritt es nun zu, und als es das Thor erreicht hatte, pochte es bescheiden an. Eine freundliche Frau öffnete und fragte nach dem Begehren der Wanderin. Als diese um ein Nachtlager bat, sagte es ihr die Wirtin liebevoll zu, fragte sie nach dem und jenem, und trug ihr endlich an, daß sie bei ihr im Dienste bleibe. Des Alten Töchterlein war damit zufrieden und ließ sich seine Beschäftigung anweisen. Zwölf Kinder sollte es warten, die so klein waren, daß sie in einem Siebe schliefen. Das that denn auch

яблуня, з якою була та сама біда, що й з грушкою. Дівчина сил не шкодувала, дала яблуні раду та пішла далі.

Але незабаром вона знову почула: «Дівчино, дівчино, вичисти мене!» На цей раз це була криниця. Дівчина швиденько глянула, що можна зробити. У криниці плавали шматки дерева та листя, що нападали в воду, огорожа була покрита мохом та лишайником, а мотузка на журавлі цілком зогнила. Працьовита донечка й цьому дала раду. Нарешті вона відв'язала від своєї в'язанки дров мотузку та прив'язала її до журавля. Але тепер вона мусила нести дрова у руках, а це було дуже важко. Від втоми дівчина вже хотіла покласти дрова на землю, аж раптом знову почула голос:

«Дівчино, дівчино, вичисти мене!» — це гукала піч, що стояла біля дороги. Піч була у дуже жалюгідному стані, бо вапно та тинок були розмиті дощами, а від вітру вони осипалися, то тут, то там повипадали цеглини, а дверцята лежали на землі неподалік. «Ой, та тут є що робити!» — вигукнула дівчина, але це її не злякало, і вона взялася за роботу. Передовсім вона замісила глину, а тоді замурувала та гладенько й охайно помазала піч, потім приладнала дверцята, а вкінці поклала в піч ті дрова, що несла з собою. Зробивши це, сказала «прощавай!» та пішла собі стежкою.

Нарешті дочка старого побачила далеко розкішний будинок. Вона пішла до нього, а коли стала коло воріт, то чемно постукала. Якась добра жінка відчинила та спитала, чого дівчина хоче. Коли дівчина попросилася переночувати, то господиня люб'язно погодилася та запропонувала їй залишитися у неї на службі. Дочка старого зраділа з цього, і господиня розказала, що їй належало робити. Вона мала доглядати дванадцяті дітей, які були такі маленькі, що всі разом спали в одному решеті. Дівчина це робила дуже

redlich das Mädchen, badete die Kleinen sorgsam und legte sie sanft in das Sieb zur Ruhe. Und das that es Tag für Tag.

So war dem Mädchen ein Jahr im treuen Dienste vergangen. Da fragte eines Tages die Herrin, ob es Lust zu bleiben habe, oder in seine Heimat ziehen wollte. Das Mädchen bat aber um ihren Abschied, denn das Herz zog es nach dem elterlichen Hause hin. Wenn es nun auch die Hausfrau schmerzte, eine so treue Dienerin zu verlieren, so willigte sie dennoch in die Bitte. Darauf führte sie das Töchterlein in eine geräumige Stube, in welcher eine große Anzahl von Kisten, große und kleine, standen. «Wähle zum Lohne für deine Dienste eine von diesen Kisten», sagte die Frau, und das Mädchen wählte in seiner Demut und Bescheidenheit das kleinste Kistchen, dankte freundlich und gieng den Pfad, den sie gekommen war.

Wie des Alten Tochter nun lustig dahin schritt und es sie zu hungern begann, kam sie gerade beim Backofen vorbei. «Ach Gott!» seufzte sie, «wenn doch der Ofen für mich ein Brötchen hätte». Doch wie erstaunte die Wanderin, als es zurückrief: «Mägdelein, sättige dich». Da schaute sie in den Ofen hinein und sah das schönste Gebäck, das je aus einem Bäckerladen hervorgegangen sein mochte. Weil aber die Brote so prächtig waren, zögerte das arme Mädchen zuzugreifen; erst als der Ofen seine Aufforderung wiederholt hatte, nahm es eine Semmel, dankte bestens und ließ sich wolschmecken.

«Wenn ich nun noch einen Trunk Wasser hätte,» dachte des Alten Töchterlein, und da stand schon auch der Brunnen. Das Wasser war klar und frisch, und ein goldener Krug stand auf der reinlichen Einfassung. Diesen zu berühren scheute sich aber das Mädchen, und wollte, da es kein anderes Gefäß hatte, schon durstig weiter wandern. «Trink, trink Mägdelein!» rief da der Brunnen, «den Krug nimm aber als Dank für die Wohlthat, welche du mir erwiesen hast». Das Mädchen that, wie ihm geheißен worden, und schritt weiter, nachdem sie geziemend gedankt hatte.

Als nun die junge Wanderin zum Apfelbaume kam, beschenkte er sie mit silbernen Aepfeln, und der

старанно, турботливо купала маленьких та клала їх у решето спати. І робила вона це щодня.

Минув рік вірної служби дівчини. Одного дня господиня запитала її, чи вона хоче залишитися, чи піти до себе додому. Дівчина просила відпустити її, бо вона серцем линула до батьківського дому. Хоч господиня й відчувала біль від того, що втратить таку вірну служницю, однак вона все-таки погодилася з проханням. Вона взяла дочку та повела її в простору кімнату, у якій було дуже багато скриньок, великих і малих. «За свою службу вибирай як плату одну з цих скриньок», — сказала пані. Дівчина зі скромності та покори вибрала найменшу, чемно подякувала та пішла стежкою, якою прийшла.

Дочка старого йшла собі весело. Але тут їй захотілося їсти, а вона саме йшла мимо печі. «О, Боже, — зітхнула вона, — якби у печі була для мене хлібина!». Але як мандрівниця здивувалася, коли почула: «Дівчино, попоїж!». Дівчина подивилася в піч та побачила найкраще печиво, яке тільки могло бути у пекаря. Але позаяк печиво було таким розкішним, то вона вагалася взяти щось. І тільки тоді, коли піч повторила прохання, дівчина взяла булочку, красенько подякувала та з'їла.

«Випити би ковток води», — подумала дочка старого, аж тут перед нею з'явилася криниця. Вода у ній була чистенька та свіжісінька, а на чистенькій огорожі стояв золотий кухоль. Дівчина не наважувалася взяти його, але оскільки не було іншої посудини, то вона хотіла вже піти, не втамувавши спраги. «Пий, пий, дівчино! — сказала криниця, — а кухоль візьми як винагороду за ту добру справу, яку ти для мене зробила». Дівчина зробила, як їй було сказано, чемно подякувала та пішла далі.

Коли тепер молода мандрівниця прийшла до яблуні, то яблуня подарувала їй срібні

Birnbaum warf ihr goldene Früchte herab. Da war denn das Mägdlein froh und guter Dinge, und dies um so mehr, weil es auch den Weg nach Hause traf. So wollte es das gute Geschick.

Wie nun des Alten Töchterlein daheim ankam und sein Kistchen öffnete, da glänzten prächtige Goldsachen und Edelsteine ihm entgegen. Die Alte wurde aber zornig, daß das gehaßte Mädchen solches Glück gehabt hatte, schimpfte ihren Mann und dessen gutes Töchterlein, und befahl zuletzt dem ersteren ihre Tochter auch dahin zu führen, wo er seine einst gelassen hatte. Der Alte war gerne dazu bereit und gieng am nächsten Tag in den Wald, begleitet von der Mutter Tochter, die weiß Gott welche Herrlichkeit sich beschieden glaubte. Wie anders sollte es aber werden, als sie sich verlassen sah. Ringsum der dunkle Wald; die Mutter, die ihre Fehler lobte, fern; ja selbst der Vater, der sie freilich nicht liebte, war davon; nur an dem Stricke klapperte höhnisch das Holzstück.

Sobald also der Mutter Tochter sich so hintergangen sah, fluchte und schimpfte sie zunächst. Dann warf sie die wenigen Holzstücke, welche sie gesammelt hatte, daß dieselben nach allen Seiten flogen, und schritt trotzig in den Wald hinein. Das Schicksal bracht es mit sich, daß sie denselben Weg einschlug, den ihre Schwester gewandert war. So kam es denn auch, daß sie zum Birn- und Apfelbaum zum Brunnen und Ofen kam. Jeder derselben war beschädigt und schadhafft, gerade so als zur Zeit, da des Alten Töchterlein vorbeikam; jeder bat der Mutter Tochter, daß sie ihm hilfreiche Hand biete; doch keiner erlangte Hilfe. Schmähend zog immer die Faule vorbei. «Meine Mutter sagt mir, daß ich meine Hände nicht verderben dürfe» rief sie zu wiederholten Malen aus, und gieng grollend und brummend weiter.

Endlich kam sie auch an das Thor des Hauses, woselbst ihre brave Schwester gedient hatte. Nachdem sie eingelassen worden war, nahm sie den Dienst an, welchen die Hausfrau ihr antrug. Statt aber das Bad sorglich anzurichten, badete die Böse die Kindlein in so heißem Wasser, daß sie dieselben jämmerlich verbrühte. Da war die Frau ihrer Dienste rasch satt

яблучка, а груша скинула для неї золоті плоди. Ой, як раділа дівчина, тим більше, що вона натрапила на дорогу, що вела додому. Така добра була для неї доля.

Коли дочка старого прийшла додому і відчинила свою скриньку, то в ній заблищали розкішні золоті речі та шляхетне каміння. Але стара розгнівалася, що ненависна їй дівчина мала таке щастя, накричала на свого чоловіка та його добру дочку і наказала йому повести її власну дочку туди, де він колись залишив свою. Старий радо погодився та наступного дня пішов у ліс разом маминою дочкою, яка сподівалася Бог зна на яке добро. Але як вона почувалася, коли залишилася сама. Навколо — темний ліс, мати, яка завжди хвалила її за все погане, була далеко, і навіть батько, який, правда, її не любив, і той пішов додому. І тільки паличка на мотузці постукувала глузливо.

Коли дочці матері здалося, що її обдурили, вона почала лаятися та клясти. Потім вона порозкидала навкруг той хмиз, якого трішки назбирала, та гордовито пішла углиб лісу. Доля склалася так, що вона пішла саме тією дорогою, якою раніше йшла її сестра. То вона також проходила біля груші, яблуні, криниці та печі. Кожна з них була так само пошкоджена, як і в той час, коли мимо них ішла дочка старого. Кожна просила мамину дочку, щоб вона простягнула їм руку допомоги. Але ніхто допомоги не отримав, а ледацюга йшла далі, лаючись тільки. «Мати мені каже, щоб я не мазала собі руки», — вкотре казала вона та шипіла й бурчала, йдучи далі.

Нарешті вона теж прийшла під ворота того будинку, де була на службі її славна сестра. Після того, як її впустили всередину, вона погодилася на службу, яку їй доручила господиня. Але замість того, щоб як належить готувати купіль, вона купала маленьких у такій гарячій воді, що тяжко ошпарила їх. Тут

und führte sie in jene große Stube, in welcher die Kasten und Kisten standen. Die Magd wählte natürlich den größten Koffer und verließ eilig das Haus. Schon freute sie sich im voraus ob der Schmach ihrer Schwester, wenn sie mit der zehnmal größern Kiste kommen würde. Daran zweifelte sie ja gar nicht, daß ihre Kiste voll Gold und Edelgestein wäre. Als sie aber beim Ofen vorbeikam, hungerte es sie entsetzlich, doch im Ofen fand sich nichts. Und als sie dürstend in den Brunnen sah, da wimmelte es im Wasser von Kröten und allerlei Ungeziefer. Der Birn- und Apfelbaum hatten auch nichts für der Mutter Tochter, und so kam diese nach langer Wanderschaft halbtodt nach Hause. Da rieß die Alte ihr sofort den Koffer aus den Händen, um ihn zu öffnen. «Sieh nur, Alter, was meine Tochter bringt, und wie gering ist im Vergleiche hiezu die Kleinigkeit, welche deine Tochter brachte!» Indem sie es sagte, schloß sie den Kasten auf, — da führten aus demselben Drachen und Schlangen hervor, tödteten die Mutter und der Mutter Tochter, und verschwanden dann mit der Kiste.

Der Alte und sein Töchterlein lebten aber reich und glücklich noch lange, lange Zeit.

Die Teufelsmühle

Einst lebte ein guter Mann und ein böses Weib. Die hatten zwei Töchter; eine derselben war brav; die andere aber in allem das Gegentheil der ersten.

Dem bösen Weib war das gute Mädchen ein Dorn im Auge. Deshalb reizte und ärgerte es den Alten so lange, bis er eines Tages den Wagen in Stand setzte, seiner Tochter aufzusteigen befahl und mit ihr gar weit ins Feld fuhr. Als er aber in eine ferne unbekannte Gegend gekommen war, da stieß er das Mädchen vom Wagen und fuhr rasch davon. Ehe noch die Arme wußte, wie es gekommen, war schon der Wagen hinter dem Walde verschwunden. Da mußte denn das Mädchen allein in die weite Welt wandern.

Am Abend kam es zu einer öden Mühle. Am Boden derselben lag ein großer Haufe Erdäpfel, und am Herde brannte ein helles Feuer. Das Mädchen plagte der Hunger,

пані раптово набридла така служниця й вона повела її у велику кімнату, де стояли скрині та скриньки. Звичайно, дівка вибрала найбільшу скриню і швиденько пішла геть. Вона вже наперед раділа з того, як вона осмішить свою сестру, коли прийде зі скринєю, яка вдсятеро більша за сестрину. Вона зовсім не сумнівалася, що в її скрині золото та шляхетне каміння. А коли йшла мимо печі, раптом страшенно захотіла їсти, але нічого не знайшла в печі. А коли вона спрагла прийшла до криниці, то побачила, що у воді кишіло жабами та всякою комашнею. Груша та яблуня теж не дали нічого маминій дочці, так що вона після довгих мандрів напівжива прийшла додому. Стара негайно вирвала у неї скриню з рук, щоб подивитися, що в ній. «Поглянь, старий, що принесла моя дочка та яка маленька скриня твоєї дочки у порівнянні з цією!». Кажучи таке, стара відімкнула скриню — з неї повискакували гади та змії, убили стару та її дочку, а потім знову сховалися у скрині.

А старий та його дочка жили ще довго-довго заможнo та щасливо.

Чортів млин

Колись жили собі добрий чоловік та зла жінка, і мали вони дві дочки: одна дочка була славна, а інша — повна протилежність першої.

Злій жінці славна дочка була як більмо на оці, тому вона чіплялася до старого та допікала йому до того часу, поки він одного дня не запряг коней у віз, не посадив на нього свою дочку та не поїхав з нею у широке поле. Але коли він приїхав у далекий та невідомий край, він зіштовхнув дівчину з воза та поїхав геть. Поки бідна збагнула, що сталося, віз уже зник за лісом. То ж дівчині довелося самій мандрувати по далеких світах.

Під вечір вона прийшла до закинутого млина. На підлозі лежала велика купа картоплі, а в печі горів яскравий вогонь. Дівчину мучив

deshalb buk es einige der Kartoffeln, verzehrte dieselben und machte Anstalten sich zur Ruhe zu legen. Da plötzlich kam den Steg zur Mühle her ein Pferdekopf gekollert und rief dem Mägdelein zu, daß es ihn über die Schwelle setze. Dieses that, wie ihm geheißten worden. «Stell mich auf den Stuhl», rief der Pferdekopf weiter, und das Mädchen hob ihn empor. Sofort verwandelte sich nun der Pferdekopf in einen Teufel, und dieser forderte das Mädchen auf, mit ihm zu tanzen. «Gerne», sagte dieses, «aber ich habe keine Schuhe». «Die werde ich dir bringen», sagte der Schwarze und trat aus der Mühle, um nach kurzer Zeit mit den Schuhen zu erscheinen. «Hier hast du die Schuhe, jetzt mußt du mit mir tanzen», redet er das Mädchen an. «Sehr gerne», entgegnete dieses, «nur habe ich keine Strümpfe». Der Teufel brachte die Strümpfe und wiederholte seine Aufforderung. «Gerne», sprach abermals das kluge Mädchen, «mir fehlt aber ein geeigneter Rock». Nachdem der Unreine auch diesen herbeigeschafft hatte, forderte das Mädchen immer wieder ein Kleidungsstück oder einen Schmuckgegenstand, und der Teufel hatte rechte Mühe allen ihren Anforderungen zu entsprechen. Noch hatte das Mägdelein so manche Kleinigkeit zu fordern, um den vollständigen Festanzug einer Tänzerin zu haben, da krächte der Hahn, und der Teufel verwandelte sich in einen Haufen Pech.

Am andern Morgen packte das Mädchen die kostbaren Geschenke zusammen und suchte den Weg nach Hause. Es hatte nämlich den Plan gefaßt, mit den reichen Kleidern sich die Erlaubnis der Rückkehr ins Vaterhaus zu erkaufen. Und dies gelang ihm auch. Als aber die böse Mutter erfahren hatte, auf welche Weise die Kostbarkeiten erworben worden waren, befahl sie auch ihrer schlechten Tochter in die Teufelsmühle zu gehn, um ähnliche Kleider zu erhalten. Diese war damit zufrieden und gieng.

Als sie in die Mühle kam, fand sie dort die Erdäpfel und auch das Feuer. Da warf sie denn gleich zehnmal so viel von den Kartoffeln auf die Kohlen, als sie verzehren konnte; aß, so viel sie essen mochte, und ließ den Rest verderben. Wie nun der Kopf herbei gerollt kam, wollte sie ihn über die Schwelle nicht heben; der Schädel sprang aber leicht darüber hinweg und auf den Stuhl

голод, тому вона спекла кілька картоплин, з'їла їх та приготувалася лягти спочивати. Аж раптом по кладці у млин закотилася кінська голова і гукнула дівчині, щоб та пересадила її через поріг. Дівчина зробила, як їй веліли. «Поклади мене на стілець», — сказала кінська голова далі, і дівчина підняла її й поклала. Тут кінська голова перетворилася на чорта, а той просив дівчину танцювати з ним. «Я б рада з тобою танцювати, — сказала вона, — але у мене немає черевичків». «Я тобі їх принесу», — сказав чорний і вийшов з млина, щоб через якусь мить повернутися з черевичками. «Ось тобі черевички, тепер ти мусиш зі мною танцювати», — сказав він дівчині. «Охоче, — відповіла вона, — але у мене немає панчіх». Чорт приніс панчохи та повторив свою вимогу. «Охоче, — знову сказала мудра дівчина, — тільки я не маю гарної спідниці». Коли нечистий приніс і спідницю, дівчина вимагала весь час то принести їй то щось з одягу, то якусь прикрасу, так що чорт досить потрудився, щоб виконати всі її забаганки. Дівчині ще треба було попросити кілька дрібниць, щоб бути цілком готовій до танцю, аж тут запіяв півень, і чорт перетворився на купу смоли.

Наступного ранку дівчина зібрала всі дорогі речі та пішла шукати дорогу додому. Вона собі задумала, що за дорогий одяг зможе купити собі дозвіл повернутися до батьківського дому. І це їй удалося. Але коли зла мати довідалася, яким чином ці дорогі речі придбані, то наказала також поганій дочці піти до чортового млина, щоб отримати подібний одяг. Та радо погодилася й пішла.

Коли вона прийшла до млина, то побачила картоплю й вогонь. Вона кинула в піч удесятеро більше картоплі, ніж могла з'їсти, потім з'їла стільки, скільки змогла, а решту викинула. Коли прикотилася голова, вона не хотіла пересадити її через поріг. Але голова сама легко перестрибнула його та вистрибнула на стілець. На стільці голова

hinauf. Dort nahm er also gleich die Gestalt des Teufels an und forderte das Mädchen zum Tanz auf. Um recht schnell fortzukommen, befahl die Böse dem Teufel, ihr einen prächtigen Feststaat herbeizuholen. Rasch brachte der Teufel denselben; das Mädchen kleidete sich an und eilte zum Tanz. Der Teufel wirbelte aber mit seinen Tänzerin derart umher, daß er sie in Stücke zerriß.

Da erwartete freilich die Alte vergebens ihre törichte Tochter.

Mit zugemachten Augen

Einst kam ein Kater zu Gott und klagte demselben, daß er nichts zu essen bekomme. Da rief der Herrgott den Hund vor sich und fragte denselben, ob der Kater wirklich kein Essen erhalte und seine Klage berechtigt sei. Der Hund müsse es wissen, sagte Gott, denn er wohne zugleich mit dem Kater beim Hause.

Als der Herrgott zu reden aufgehört hatte, sprach der Hund. Er sagte aber, daß die Klage sicher erlogen sein. Er, der doch draußen an der Kette liege, erhalte stets sein Essen, um wie viel mehr der Kater, der in der Küche beim Ofen sitze. Und wenn dieser schon sein Essen nicht bekommt, so stehle er sich welches.

Dieser Aussage des Hundes widersprach jedoch der Kater; er nannte den Hund einen Lügner und hielt seine Klage aufrecht. Das war eine schwere Sache, hier den Schiedsspruch zu fällen. Aber der Herrgott fand gar bald das Richtige. Alle Katzen essen mit **z u g e m a c h t e n A u g e n**; da könnten sie das Futter nicht sehen, das man ihnen vorgelegt habe. Das war auch beim Kater der Fall, und deshalb hatte er Klage geführt. Gott klärte aber die Sache auf und schickte den Kater und Hund davon.

Ziege und Krebs

Einst lebte ein Mann, der eine Frau und eine Tochter hatte. Eines Tages kam er auch in den Besitz einer Ziege; er hatte sie nämlich auf dem Jahrmärkte in der nächsten Stadt gekauft. So geschah es denn, daß am nächsten Morgen die Tochter den Befehl erhielt, die Ziege auf die Weide zu treiben, wo sie recht gut und emsig derselben

негайно перетворилася на чорта та сказала дівчині, щоб та танцювала з ним. Щоб швидко збагатитися, погана дочка наказала чортові принести їй дорогі святкові убори. Чорт негайно приніс. Дівчина переодягнулася та хутко пішла танцювати. Чорт так крутив нею в танці, що вона розлетілася на шматки.

То ж марно стара виглядала свою дурну дочку.

Із заплющеними очима

Якось до Бога прийшов кіт та почав скаржитися, що йому не дають їсти. Тоді Господь Бог покликав собаку і спитав його, чи справді котові не дають їсти і чи його скарга справедлива. «Собака мусить це знати, бо він живе у тому самому дворі, що й кіт», — сказав Бог.

Коли Бог закінчив говорити, почав промовляти собака. Він сказав, що скарга є фальшивою. Навіть він, який постійно сидить на прив'язі надворі, і то завжди отримує свою їжу, але кіт, який сидить на кухні біля печі, отримує її тим більше. І навіть якщо йому не дають їсти, то він собі їжу украде.

Кіт заперечив слова собаки, назвав собаку брехуном і ще раз повторив свою скаргу. Богові було нелегко винести якийсь вирок, але він це зробив. Всі коти їдять і з **з а п л ю щ е н и м и о ч и м а**, тому можуть не бачити їжу, що їм дають. Так само робив і цей кіт, тому він і прийшов зі скаргою. Але Бог у всьому розібрався та прогнав kota та собаку.

Коза та рак

Колись жив чоловік, який мав жінку та дочку. Одного дня він став власником кози, яку купив у місті на ярмарку.

Сталося так, що наступного дня дочці було наказано погнати козу на пасовисько, де вона мала досхочу наїстися та напитися.

Futter und Trank verschaffen sollte. Das Mädchen brach vom Haselstrauch eine Gerte und trieb das Thier zum Thor hinaus.

Als der Abend herankam, zog der Mann rote Hosen an, warf einen roten Mantel um und setzte eine rote Mütze auf; bann setzte er sich auf das Thor, und harrte der Ankunft der Tochter und der Ziege. «Meck, meck» rief es die Straße entlang, und die Ziege sprang bald zum Thor hinein. Da fragte sie der Mann:

«Zieglein, Zieglein sage mir,
Gab man Trank und Futter dir?»¹⁾

Und die schalkhafte Ziege antwortete:

«Leider nein! es hungert mich,
Durstig bin ich fürchterlich;
Und ich mache dir dies kund:
Nur ein Ahornblatt nahm ich in Mund;
Einen Tropfen ich nur trank,
Als ich Schritt den Steg entlang».²⁾

Als der Mann diese schwere Klage der Ziege vernommen hatte, wurde er seiner Tochter böse und trieb sie aus Haus und Hof; da half kein Bethuern, daß das Thier die Unwahrheit sage; das Mädchen mußte fort.

Am nächsten Morgen trieb die Frau die Ziege auf die Wiese. Sie gab sich alle erdenkliche Mühe, die beste Weide aufzusuchen und das klarste Wasser zu erspähen, um so dem Schicksale, das dem Mädchen widerfahren war, zu entgehen. Als der Abend herankam, trieb sie das Thier nach Hause. Da saß der Mann wieder in seinem roten Anzuge auf dem Thore und fragte:

«Zieglein, Zieglein sage mir,
Gab man Trank und Futter dir?».

Und das böse Thier antwortete:

«Leider nein! es hungert mich,
Durstig bin ich fürchterlich;

¹⁾Czy jila ty kozuniu, czy pyła ty kozuniu?

²⁾Oj ne jila ja, ne pyła ja; szlam czerez mistoczok, uchopyłam klenowyj lystoczok; szlam czerez hrobelku, uchopyłam wody kropelku.

Дівчина виламала з ліщинового куща прутик та й погнала козу за ворота.

Коли наблизився вечір, чоловік убрався в червоні штани, червоний жупан та червону шапку, сів біля воріт та почав чекати, поки прийде дочка та прижене козу. «Ме-е, ме-е» — почулося з вулиці й коза заскочила в ворота. Тут чоловік її й запитав:

«Чи їла ти, козуню,
Чи пила ти, козуню?»¹⁾

А коза-шахрайка відповіла:

«Ой не їла я,
Не пила я;
Йшлам через місточок —
Ухопилам кленовий листочок;
Йшлам через гребельку —
Ухопилам води крапельку».²⁾

Коли чоловік почув таку тяжку скаргу кози, він розлютився та прогнав з дому дочку. Тут не допомогли жодні запевнення, що коза каже неправду, тому дівчина змушена була піти.

Наступного дня вже жінка погнала козу на пасовисько. Як тільки вона не старалася, щоб знайти для кози найкращу траву та найчистішу воду і таким чином уникнути тієї долі, що спіткала її дочку. Коли надходив вечір, вона погнала козу додому. Чоловік і на цей раз сидів біля воріт у своєму червоному вбранні та спитав:

«Чи їла ти, козуню,
Чи пила ти, козуню?».

А лукава коза відповіла:

«Ой не їла я,
Не пила я;

¹⁾Czy jila ty kozuniu, czy pyła ty kozuniu?

²⁾Oj ne jila ja, ne pyła ja; szlam czerez mistoczok, uchopyłam klenowyj lystoczok; szlam czerez hrobelku, uchopyłam wody kropelku.

Und ich mache dir dies kund:
Nur ein Ahornblatt nahm ich in Mund;
Einen Tropfen ich nur trank,
Als ich schritt den Steg entlang».

Da wurde der Mann seinem Weibe zornig und trieb es trotz aller Versicherung, daß die Ziege gelogen habe, davon.

Den dritten Tag trieb der Mann selbst die Ziege auf die Weide. Er führte sie auf des Nachbars Kornfelder und ließ sie aus dem Gemeindebrunnen trinken. Als endlich der Abend nahte, lief der Alte auf einem näheren Wege nach Hause, während die Ziege den gewohnten Weg einhertrabte. Der Mann schlüpfte in sein rotes Kleid, setzte sich auf das Thor und fragte die eben herankommende Ziege:

«Zieglein, Zieglein sage mir,
Gab man Trank und Futter dir?».

Das schlechte, aber dumme Thier gab zur Antwort:

«Leider nein! es hungert mich,
Durstig bin ich fürchterlich;
Und ich mache dir dies kund:
Nur ein Ahornblatt nahm ich in Mund;
Einen Tropfen ich nur trank,
Als ich schritt den Steg entlang».

Da sah der Mann ein, wie ihn die Ziege betrogen hatte. Er griff nach einem Messer, streifte der Lügnerin das Fell von der rechten Seite ab, und jagte die so gekennzeichnete Missethäterin davon. Er selbst machte sich aber auf, um seine Frau und Tochter zu suchen. Er fand dieselben auch und führte sie mit Freuden wieder heim.

Die Ziege rannte aber in ihrem Schmerze, wohin sie die Füße trugen. So kam es, daß sie durch eine offene Thür in ein Stübchen hineinstürmte und fast ein altes Mütterchen, das auf einem gebrechlichen Stuhle saß, umgeworfen hätte.

Als nach langer Weile die alte Frau sich von ihrem Schreck erholt hatte, sah sie die Ziege verwundert an und fragte sie nach ihrem Begehren. Da erzählte die Ziege ihr Abenteuer, freilich in einer Weise, daß sie in einem möglichst günstigen

Йшлам через місточок —
Ухопила кленовий листочок;
Йшлам через гребельку —
Ухопила води крапельку».

Тут чоловік так розгнівався на свою жінку, що прогнав її, хоч вона й запевняла, що коза бреше.

На третій день чоловік сам погнав козу на пасовисько. Він загнав її у сусідське жито, а потім напоїв її з громадської криниці. Коли почало вечоріти, старий побіг навпростець додому, а коза топала собі звичною дорогою. Чоловік швиденько вбрався у свої червоні убори, сів біля воріт та спитав козу, що саме надійшла:

«Чи їла ти, козуню,
Чи пила ти, козуню?».

А погана та дурна тварина відповіла:

«Ой не їла я,
Не пила я;
Йшлам через місточок —
Ухопила кленовий листочок;
Йшлам через гребельку —
Ухопила води крапельку».

Тепер чоловік зметикував, що коза його обдурила. Він схопив ніж, зідрав брехунці шкуру з правого боку та в такому вигляді прогнав мічену злочинницю, а сам подався шукати жінку та дочку. Незабаром він їх знайшов та з радістю привів додому.

А коза від болю мчала, куди ноги несуть. Сталось так, що вона через відчинені двері забігла до хатки, мало не зіштовхнувши зі старенького стільчика бабусю, що сиділа на ньому.

Коли через деякий час старенька оговталася від переляку, здивовано поглянула на козу та спитала, чого та хоче. Тут коза почала розповідати про свої пригода, та вже так, що сама виглядала такою нещасною і так

Lichte erschien, und der mitleidigen Alten fast die Thränen aus den Augen traten.

Wie die Ziege noch jammerte und das Mütterchen weinen wollte, kam ein Krebs in die Stube geschlichen. «Was willst du Krebs?» redete die Frau ihn an; die Ziege sprang aber entsetzt über das ungewohnte Ding hinter den Ofen. «Man wollte mich kochen, da bin ich entlaufen — sagte der Krebs —; jetzt bin ich hier, und will dir gerne mein und dein Lebtage lang dienen, wenn du mir Obdach und Kost gibst; viel brauche ich nicht». Die Frau war zufrieden und schickte den Krebs hinter den Ofen; sie selbst gieng aber in die Küche, um ein Nachtmahl herzurichten.

Es dauerte eine geraume Zeit, bis der Krebs den Ofen erreichte. Kaum steckten aber die äussersten Spitzen der Hinterfüße in dem Raume zwischen Ofen und Wand, da rief eine fürchterliche Stimme «meck, meck!» Der Krebs hielt voll Schrecken stille und suchte den Kopf umzuwenden, um nach der Ursache jener Stimme zu forschen, da rief es schon wieder:

«Eine Ziege sitzt hie,
Wie man eine sah noch nie:
Eine Seite ohne Haut,
Daß es sicherlich dich graut;
Mit den Füßen Tripp, Tripp, Tripp,
Mit den Hörnern dir 'nen Hieb!»¹⁾

Der Krebs, welcher sich inzwischen vom ersten Schrecken erholt hatte, rief zurück:

«Ich ein Krebs, armer Wicht,
Doch ich zwicke, daß es sticht!»²⁾

Nun wollte die Ziege wieder antworten, doch da kam die alte Frau mit vollen Schüsseln in die Stube, und ihr Erscheinen machte dem Streite ein Ende. Bei gutem Essen und Trank versöhnten sich Krebs und Ziege vollends, und so schlossen die drei einen treuen und engen Freundschaftsbund.

Leider sollte dieser Bund nicht von langer Dauer sein. Die Ziege schied bald aus dieser Welt; ihr

¹⁾A ja koza rohata, na piw boka obdarta; tupu tupu nizkami, zabju tia rizkami.

²⁾A ja rak, neborak; jak uszczepju, bude znak.

rozчулила стареньку, що та мало не заплакала від співчуття.

В той час, коли коза ще бідкалася, а стара хотіла плакати, до хати заліз рак. «Чого тобі треба, раче?» — спитала його жінка, а коза від жаху, що на неї нагнала незвична істота, заховалася за піч. «Мене хочуть зварити — от я і втік», — сказав рак. «Тепер я прийшов сюди і хочу тобі служити до кінця свого і твого віку, як що ти мені даси притулок та харч — мені багато не треба». Жінці це сподобалося, і вона сказала ракові, щоб шукав собі місце за піччю, а сама пішла на кухню, аби приготувати вечерю.

Минуло багато часу, поки рак доповз до печі. Як тільки він своїми гострими задніми клешнями став між піччю та стіною, то почув жахливий голос: «Ме-е-е, ме-е-е!» Рак від переляку оторопів та хотів повернути голову, щоб побачити, хто це мекає, але почув:

«А я коза рогата,
На півбока обдарта.
Тупу, тупу ніжками,
Заб'ю ті я ріжками!»¹⁾

А рак, який уже трохи очуняв від переляку, відповів:

«А я рак-неборак,
Як ущипну — буде знак!»²⁾

Коза хотіла було відповісти, але до хати зайшла бабуся з повними мисками, тому це поклато край суперечці. За доброю їжею та напоями рак з козою зовсім помирилися, і таким чином усі троє домовилися про тісну дружбу.

На жаль, такій спілці не судилося тривати довго, бо коза незабаром покинула

¹⁾A ja koza rohata, na piw boka obdarta; tupu tupu nizkami, zabju tia rizkami.

²⁾A ja rak, neborak; jak uszczepju, bude znak.

hatte gar zu sehr ihre wunde Seite zugesetzt. So blieben denn nur das Mütterchen und er Krebs.

Da mußte denn eines Tages die Frau ausgehen. Der Brei kochte aber auf dem Herde und der Krebs bekam den Auftrag, damit er dann und wann diesen mit dem Löffel umrühre. Leider benahm sich Herr Krebs dabei recht ungeschickt, fiel in den Topf, und fortan lebte seine Wirtin wieder allein in dem Stübchen. Vielleicht lebt sie auch noch heute.

Vom Krebs, seinen Gefährten und dem Teufel

Als einst der Krebs alt geworden war, so daß er an dem luftigen Spiele seiner Brüder nicht theilnehmen konnte und deshalb von ihnen verhöhnt und gemartert wurde, verließ er das Wasser, in welchem er seit Jahren gehaust hatte, kroch an das Land und zog in die Welt hinaus.

Nachdem er eine Weile gewandert war, begegnete er einer Gans. «Wohin, Frau Gans?» fragte er sie. «Ach, Herr Krebs, — gab jene zur Antwort — als ich noch jung war, Eier legte und weiche Federn gab, da liebte mich meine Hausfrau und ich hatte nicht zu klagen. Als ich aber alt geworden war und man mich schlachten wollte, zog ich es vor in die Welt zu gehen». «Mir gieng es ähnlich, — sagte der Krebs — kommt mit, wir wollen gute Freunde sein».

Wie nun die Beiden eine Zeit lang neben einander hingewackelt waren, kam ihnen eine Ente entgegen. «Wohin, frau Ente?» fragten die Kameraden wie aus einem Munde. «Ach, — seuzte die Ente — es ist eine traurige Geschichte; da ich nicht mehr brüten konnte, wollte man mich braten und verzehren; als ich dies erfuhr, schlich ich mich heimlich davon». «Uns gieng es ähnlich, — erwiderten die beiden Andern — komm mit uns, wir wollen Brüder sein».

Bald darauf kam den Wanderern eine Katze zu Gesicht. «Wohin des Wegs?» fragten die Dreie. «Das weiß ich selbst kaum, — sagte darauf die Katze — weil meine Zähne stumpf und mein Tritt unsicher ist, vermag ich keine Maus mehr zu fangen; da jagte man mich unbarmherzig zur Thür hinaus». «Aehnlich verhält es sich mit uns, —

цей світ — дався взнаки обдертий бік. Залишилися тільки бабуся та рак.

Одного дня бабусі треба було кудись піти. У печі варилася каша, і ракові було доручено інколи помішувати її ложкою. На жаль він був дуже незграбний, впав у горщик, і з цього часу господиня жила вже сама у своїй хатині. Можливо, вона живе ще й досі.

Про рака, його супутників та чорта

Коли рак постарів і вже більше не брав участь у веселих іграх своїх братів, і тому вони з нього глузували та знущалися, він покинув річку, в якій жив довгі роки, виповз на сушу та пішов у світ.

Пройшовши деякий час, він зустрів гуску та спитав її: «Куди йдеш, пані гуско?». «Ой, пане раче, — відповіла гуска, — коли я ще була молодою, несла яйця та давала пір'я, то моя господиня мене любила, а я не мала чого скаржитися. А коли я постаріла, і мене захотіли зарізати, то вирішила піти в далекі світи». — «Зі мною трапилося щось подібне, — сказав рак, — ходімо разом та будьмо добрими приятелями».

Йдучи отак поруч одне з одним, вони зустріли качку. «Куди йдеш, пані качко?» — дружньо спитали приятелі хором. «Ох, — зітхнула качка, — це сумна історія. Я вже не могла висиджувати каченят, тому мене хотіли засмажити та з'їсти. Коли я про це довідалася, то таємно втекла». — «З нами було теж саме, — відповіли рак та качка. — Ходи з нами, ми будемо як брати».

Незабаром мандрівники побачили кішку. «Куди йдеш?» — спитали всі троє. «Я й сама не знаю, — відповіла на питання кішка. — Через те, що мої зуби затупилися та я почала погано ходити, не можу зловити жодної мишки, мене немилосердно вигнали з дому». — «Щось подібне пережили й ми, — сказали

gaben die andern zur Antwort — schließe dich an uns, wir wollen der Welt schon gehörig trotzen».

So wanderten die vier Gesellen traurig dahin. In kurzen Zwischenräumen trafen sie noch einen Ochsen, eine Kuh und ein Pferd, schließlich auch einen Hahn. Alle hatten über die schlimmen Menschen zu klagen; und wenn sie der Krebs zum Anschließen an seinen Zug aufforderte, so thaten sie es gerne, denn nur mit vermehrten Kräften hofften sie Ruhe bis zu ihrem Ende zu finden.

Ein weites Stück der Erde hatte der Krebs und seine Gefährten schon durchwandert, und noch immer bot sich kein ruhiges Plätzchen dar, wo sie ungestört hätten verweilen können. Eines Tages sahen endlich die Verbündeten ein leeres Haus vor sich. Sie traten ein, und da niemand sie hinaustrieb, so nahmen sie Besitz von den öden Räumen, und ein jeder richtete es sich so ein, wie es ihm am besten schien und er es gewöhnt war. Der Krebs kroch in ein mit Wasser gefülltes Schaff; die Gans nahm in einer Küchenecke ihren Aufenthalt; die Ente verirrte sich auf ihrer Suche in das Zimmer; die Katze wühlte sich in die warme Asche ein; Ochs und Kuh fanden ein Ruheplätzchen im Vorhause; am Gange schlug das Pferd seinen Standort auf; und der Hahn flog endlich auf eine hohe Säule oberhalb des Thores. So harrten alle des Schlafes und einer ruhigen Nacht.

Indes sollte diese süße Hoffnung bald gestört werden. Das Haus war nämlich nicht so ganz unbewohnt. Es diente manches Mal den bösen Geistern und den Teufeln zu geselligen Zusammenkünften. Eine solche war gerade für jene Nacht anberaumt, in welcher unsere Freunde das Haus und seine Ruhe zu genießen hofften.

Kaum hatten also die ungebetenen Gäste die Augen geschlossen, da kam ein Teufel, welcher die Vorbereitungen zum Feste machen sollte. Vorerst kam er in die Küche und schritt zum Herde, um das Feuer anzufachen. Da fauchte die Katze, daß ihm die glühenden Funken ins Gesicht flogen. Schnell gieng er zum Wasserschaff, um das Gesicht abzuwaschen, und steckte die Hand in das Wasser; schwups packte

на це троє. — Йди з нами, і ми ще покажемо, чого ми варті».

Четверо супутників пішли собі сумно далі. Незабаром вони зустріли вола, потім корову, потім коня, а вкінці — півня. Всі вони скаржилися на поганих людей, а коли рак казав їм приєднуватися до компанії, то вони це робили охоче, бо тільки спільно вони могли знайти спокій до кінця днів своїх.

Рак та його супутники пройшли вже велику частину світу, але ще не знайшли куточка, де вони спокійно могли б залишитися. Але одного разу союзники побачили порожній будинок. Вони увійшли до нього, а оскільки ніхто їх не виганяв, то поселилися в порожніх кімнатах, і кожен так улаштувався, як йому хотілося і як він звик жити. Рак заліз у шаплик, що був наповнений водою, гуска зайняла для себе один куток, качка навіть заблудилася в кімнаті, шукаючи собі місце, кішка лягла у теплу золу, віл з коровою затишно влаштувалися у сінях, кінь влаштував собі стійло в коридорі, а півень вилетів на високий стовп на воротах. Тепер треба було тільки дочекатися ночі та спокійно виспатися.

Але солодким сподівання не судилося збутися, бо будинок не був таким вже й порожнім. Сюди часто сходилися злі духи та чорти, щоб разом веселитися. Одне з таких збіговиськ мало відбутися саме тієї ночі, коли наші друзі хотіли насолодитися відпочинком у цьому будинку.

Щойно непрошені гості заплющили очі, як прийшов чорт, щоб приготувати все для свята. Спершу він пішов на кухню, щоб розпалити піч. Тут кішка так на нього так фиркнула, що в його обличчя полетів тліючий жар. Він мерщій побіг до шаплика, щоб водою промити собі обличчя та засунув руку у воду, але тут — цап — і рак ухопив його за палець. Чорт

ihn der Krebs beim Finger, und da nun der Teufel aufheulte, weckte er alle anderen Thiere; die Gans schrie sofort: «geh, geh, geh!»¹⁾; die Ente rief aus der Stube: «tak, tak, tak!» Als nun der Satan, den Schrecken und Grauen befiel, durch das Vorhaus entfliehen wollte, nahmen ihn Ochs und Kuh auf die Hörner und warfen ihn zur Thür hinaus auf den Gang; dort versetzte ihm das Pferd einige tüchtige Hufschläge. Der Hahn, dem das Spektakel gefiel, rief vom Balken herab «Kikiriki»; da stürzte gerade der Teufel zum Thore hinaus.

Keuchend und verschnauft kam der Schwarze in die Hölle und wurde vor den Obersten der Teufel geführt. «Herr und Gebieter, — begann er — von unserem Hause hat unser gefährlichster Feind, der Schmied, Besitz genommen. Als ich in die Küche kam und etwas Feuer schüren wollte, blies er mir die Funken ins Antlitz, daß mir Hören und Sehen vergieng; wollte ich das arg Zugerichtete Gesicht im Wasser kühlen, so zwickte er mich mit seiner Beißzange in die Finger, daß ich laut jammern mußte; seine Köchin schrie mir: «geh, geh, geh!» zu, und die Hausfrau ließ ihr billigendes: «so, so!» erschallen, indem sie auf slawisch: «tak, tak!» rief. Im Vorhaus griffen mich die Gesellen mit spitzen Stangen an und am Gange legten sie mich auf den Amboß und ließen mich den Hammer tüchtig fühlen. Als sie mich endlich losließen, hörte ich den Hausherrn entsetzlich lachen. Herr, ich sage dir, dort ist kein Platz mehr für uns». So schloß der Unreine seinen Bericht. «Du hast Recht», entgegnete der Oberste der Teufel, und seit der Zeit hatten die acht Freunde einen stillen Aufenthaltsort.

Das ist das Märchen vom Krebs, seine Gefahrten und dem Teufel.

¹⁾Das «g e h, g e h» darf uns das Märchen nicht verdächtig machen; dergleichen kommt auch in andern Volksüberlieferungen vor. So habe ich in der «Zeitschrift für Volkskunde» 1888 S. 183 ff. eine Erzählung aus Galizien über «die Zerstreuung der Masuren» abdrucken lassen, in der das Wort «w a s» eine Rolle spielt. Vergl. übrigens das Märchen von den Bremer Stadtmusikanten.

від болю закричав і розбудив усіх інших тварин. Гуска закричала: «Йди, йди, йди!»¹⁾, а качка почала кричати з кімнати: «Так, так, так!». Тепер, коли нечистий від страху та переляку хотів утекти через сіни, віл та корова взяли його на роги та викинули через двері в коридор, а там кінь кілька разів добряче ударив його копитом. А півень, якому така вистава сподобалася, зі свого стовпа закричав «кукуруку!» саме тоді, коли чорт тікав щодоуху через ворота.

Тяжко дихаючи та сопучи нечистий повернувся до пекла, і його привели до найстаршого з чортів. «Пане й повелителю, — почав він, — нашим домом заволодів небезпечний ворог — коваль. Коли я зайшов до кухні, щоб розпалити вогонь, він посипав мені в обличчя такими іскрами, що я оглух і осліп. А коли я захотів охолодити у воді обпечене обличчя, то він своїми кліщами ухопив мене за палець так, що я закричав від болю. Зла кухарка гукала «йди, йди, йди!», а господині це сподобалося, і вона закричала «так, так, так!». У сінях парубки, які вчилися на ковалів, узяли мене на загострені коли та поклали в коридорі на кувадло та молотили по мені ковальським молотом. Коли вони мене нарешті відпустили, то господар дому жахливо розреготався. Кажу тобі, пане, що там для нас немає більше місця. Так нечистий закінчив свою розповідь. «Ти маєш рацію», — відповів найстарший чорт». Відтоді восьмеро друзів могли спокійно жити у будинку далі.

Це казка про рака, його супутників та чорта.

¹⁾Немає нічого підозрілого в цих словах гуски, бо таке зустрічається і в інших народних переказах. У журналі «Zeitschrift für Volkskunde» за 1888 рік на стор. 183 і далі я надрукував оповідання з Галичини про «розпорошення мазурів», у якому слово «щ о» відіграє певну роль. Див. також казку про Бременських музикантів.

Hahn und Henne

Einst lebte ein Mann und ein Weib. Der Mann hatte einen Hahn, das Weib aber eine Henne. Letztere legte fleißig Eier und war daher von Beiden geliebt und gepflegt. Der Hahn war aber der Frau ein Dorn im Auge.

Eines Tages sagte sie daher zum Manne: «Alter, dein Hahn ist ein unnützes Thier, ein Umsonstfresser; treib ihn in die Welt, daß er etwas Verdienne und ins Haus bringe; thust du das nicht, so schlachte ich ihn».

Der Mann suchte zwar diesen törichte Gedanken der Frau auszureden, doch da gab es nur Zank und Schelten; und da dem Manne der Friede lieb war, jagte er den Hahn aus Haus und Hof.

Der Hahn zog nun in Feld und Wald, und schloß auf seinen Streifzügen mit Fuchs und Wolf treue Freundschaft. Als er hierauf eines Tages einen großen Misthaufen hinter dem Dorfe fand, begann er sogleich artig zu scharren und zu wühlen. Ein rotes Bändchen ward seine Beute, und sogleich beschloß er dasselbe seinem Alten zu bringen. Er machte sich also auf den Weg; wie er aber so dahin schritt, da kam ein Herr herbeigefahren und als dieser das rote Bändchen bemerkte, schickte er seinen Diener, damit derselbe dem Hahne das Bändchen abnehme. Der Diener nahm das Band; der Hahn wollte aber sein Gut nicht so leichten Kaufes verlieren. Er flog also dem Wagen nach und rief: «Herrchen, Herrchen, gib mein Bändchen!» Statt aber dem armen Vogel das geraubte Band wiederzugeben, ließ der Herr denselben fangen und führte ihn mit sich nach seinem Hause.

Als aber der Hahn auch dortselbst seinen lästigen Mahnruf: «Herrchen, Herrchen, gib mein Bändchen!» immer wieder ertönen ließ, beschloß der Herr ihn von sich zu entfernen. So wurde denn der Hahn zunächst in den Hühner- und Gänsestall geschickt, und der Herr hatte den Tag über Ruhe. Schon in der folgenden Nacht brach aber der Fuchs in die Kammern ein, erwürgte alles Geflügel und befreite den Hahn. Dieser flog sogleich wieder zum Herrn und rief in gewohnter Weise: «Herrchen, Herrchen, gib mein Bändchen!»

Півень і курка

Колись жили собі чоловік та жінка. Чоловік мав півня, а жінка — курку. Курка сумлінно несла яйця, тому обоє її любили та доглядали. Але для жінки півень був як більмо на оці.

Тому вона одного дня сказала чоловікові: «Чуєш, старий, твій півень нікому не потрібний, він тільки даремно їсть. Вижени його геть у світ за очі, щоб він трохи заробив та приніс додому. Якщо ти цього не зробиш, то я його заріжу».

Як чоловік не намагався відговорити жінку від цієї нерозумної думки, але з цього нічого не виходило крім сварок та суперечок. Однак чоловік любив мир та злагоду, тому й прогнав півня зі свого двору геть.

А півень йшов тепер полями й лісами та по дорозі здружився з лисом та вовком. Одного разу він натрапив на краю якогось села на купу гною, почав завзято грабати та копошитися в ній. Він тут знайшов червону стрічку, тому й вирішив принести її старому, тому й подався в дорогу. Так він собі йшов та йшов, аж над'їхав якийсь пан. Коли пан побачив червону стрічку, то послав свого слугу, щоб той відібрав її у півня. Слуга відібрав стрічку, але півень не хотів так просто віддавати своє майно, тому летів за возом і кричав: «Паночку, паночку, віддай стрічку». Але замість того, щоб віддати бідному птахові вкрадену стрічку, пан звелів зловити півня та привіз його з собою додому.

Але півень і там уперто повторював весь час своє: «Паночку, паночку, віддай стрічку». Тому пан вирішив позбутися його. Півня спочатку поселили в курнику, де він мав жити разом з курми та гусьми і не тривожити пана цілими днями. Але вже першої ночі до курника вдерся лис, передувив усю птицю та визволив півня. Той відразу ж полетів до пана та звично закричав: «Паночку, паночку, віддай стрічку».

Wieder wurde der Hahn gefangen und auf Geheiß des Herrn zu den Ziegen und Schafen auf das Feld geführt. Vom Walde sah aber der Wolf die unliebsame Lage seines Freundes, stürzte auf die Herd, zerriß Menschen und Thiere, und bahnte dem Hahne die Rückkehr zum Hause des Herrn. «Herrchen, Herrchen, gib mein Bändchen!» gellte es wieder dem Gebieter in die Ohren.

Erzürnt über den unverschämten Vogel ließ ihn der Herr nun in den Brunnen werfen. Doch der Hahn trank alles Wasser rasch aus und flog unbeschadet aus dem Brunnen heraus. Wieder erschallte sein Mahnruf.

Nun ließ der Herr den Hahn in das Feuer werfen. Aber der Vogel löschte die Glut mit dem genossenen Wasser und war auch diesmal gerettet.

Da sich der Herr auf keine andere Weise Rat schaffen konnte, befahl er endlich den Hahn in die dunkle Schatzkammer zu werfen; die war voll guter Dukaten. Der Vogel verschlang von den Goldmünzen, soviel er nur konnte und entfloh bei der nächsten Gelegenheit. Er eilte geradeaus zur Hütte seines alten Wirtes, setzte sich auf das Dach und rief: «Alter, Alter! breite alle deine Hemden und Hosen aus, denn ich ringe dir Dukaten». Der Alte that, was ihm befohlen worden war und der Hahn spie Münzen in Hülle und Fülle aus.

Der Alten that es nun leid, daß ihre Henne dem Hahne so weit nachstehe, und so wurde denn auch die Henne auf Erwerb ausgesandt. Sie lief auch zu jenem Misthaufen hinter dem Dorfe und war so glücklich, sogleich einen zerbrochenen Kreuzer zu finden. Schnell eilte die Henne nun nach Hause und rief schon von weitem: «Alte, Alte! breite alle deine Tücher und Schürzen aus, denn ich bringe dir Geld». Die Alte that rasch, wie ihr befohlen war, selbst die Feiertagsgewänder wurden nicht geschont. Als sie aber bloß den halben Kreuzer erblickte, ergriff sie die Henne und schlachtete dieselbe. Der Hahn hatte aber fortan Ruhe und blieb daheim bei dem Alten, den er reich gemacht hatte.

Півня знову зловили та за наказом пана віднесли на поле до кіз та овець. Але з лісу виглядав вовк та побачив, у якому становищі його приятель, тому він накинувся на отару, порозривав людей та тварин і таким чином уможливив півневі повернення до панського дому. «Паночку, паночку, віддай стрічку», — знову владно залунало у панських вухах.

Розгнівавшись такою безсоромною поведінкою птаха, пан звелів кинути його в криницю. Але півень швиденько випив усю воду й неушкодженим вилетів з криниці. Знову пролунало його нагадування панові.

Тепер пан уже звелів кинути півня у вогонь. Але півень загасив вогонь тією водою, що перед цим випив, і врятувався знову.

Оскільки пан не міг дати собі з півнем ради, він наказав кинути півня в темну скарбницю. Вона була заповнена дукатами. Півень проковтнув стільки золотих монет, скільки зміг та при першій нагоді втік. Він навпростець побіг до хати свого старого господаря, сів на дах та закричав: «Старий, старий, постели всі свої сорочки та штани, бо я приніс тобі дукати». Старий зробив, що було наказано, а півень виплюнув цілу купу монет.

Старій стало шкода, що її курка так відстає від півня, то й її послали на промисел. Вона теж побігла до тієї купи гною за селом і відразу ж знайшла ламаний крейцер, через що дуже зраділа. Вона швиденько побігла додому і вже здалека закричала: «Стара, стара, постели всі свої хустки та фартухи, бо принесла гроші». Стара швиденько зробила, як було велено, не пошкодувала для цього навіть святкового вбрання. Але коли вона побачила тільки пів крейцера, то схопила курку та зарізала її. Але півневі відтепер дали спокій, і він залишився у старого, якого зробив багатим.

Die drei Prinzen

Einst lebten drei mächtige Könige. Der eine derselben hatte drei Söhne, der andere aber drei Töchter. Nach altem Vertrage und Versprechen Töchter die drei Prinzen mit den drei Prinzessinnen Wechselheiraten eingehen. Der Tag, an dem dieses dreifache Fest stattfinden sollte, war nicht mehr fern, als plötzlich das ganze Land und vor allem die Prinzen die Schreckenskunde überraschte, daß die Fräulein verschwunden seien. Alle Nachforschungen blieben vergebens und so beschlossen die drei Brüder selbst in die Welt zu ziehen, um entweder ihre Bräute wiederzufinden oder zugrunde zu gehen. Diesen Entschluß theilten sie ihrem Vater mit, und dieser gab, freilich erst nach langem Zögern, seine Erlaubnis. Also zogen, von der beiden Könige Segen begleitet, die Prinzen in die weite Welt.

Viele Völker und Länder hatten die königlichen Wanderer gesehen und nirgends war ihnen auch nur die geringste Spur ihrer Bräute kund geworden. Als sie aber einst eine öde Gegend durchwanderten, sahen sie in weiter Entfernung von einander drei kleine Häuschen stehen, hinter denen sich dunkle Wälder hinzogen. Sie pochten an die erste Hütte und fragten nach ihren Bräuten. Die Frau, welche ihnen geöffnet hatte, wußte zwar nichts von den drei Schwestern, machte jedoch den Prinzen Hoffnung, daß sie im nächsten Hause Näheres erfahren würden. Auch dort erhielten indes die Prinzen keine bessere Auskunft als die, daß sie in der dritten Hütte mehr und Bestimmteres erfragen könnten. Die Prinzen zogen nun zum letzten Häuschen. Dort fanden sie eine alte Frau, die sie freundlich willkommen hieß und nach ihrem Begehren fragte. Die Brüder erzählten nun von ihrem Unglücke und baten um Auskunft und Hilfe. «Ihr seid glücklich gegangen — sagte das gute Mütterchen — und seid nicht mehr fern von euren Bräuten. In dem Walde da rückwärts werdet ihr einen tiefen Abgrund finden. Einer von euch möge sich hinablassen. Derselbe wird in dem ersten Raume ein Schwert an der Wand hängen sehn. Dieses Schwert soll er ergreifen, denn ohne dasselbe ist die Befreiung der Prinzessinnen unmöglich. Aus dem ersten Raume

Три принци

Жили колись три могутні царі. Один з них мав трьох синів, а інші — трьох дочок. За старою домовленістю й обіцянкою три принци повинні були женитися з трьома принцесами. Вже недалеко був той день, коли мало відбутися потрійне весілля, як раптом прийшла страшна звістка, яка вразила всю країну, але передовсім принців, про те, що три панянки зникли. Всі розслідування були марними, тому троє братів вирішили самі піти у світ щоб або знайти своїх наречених, або самим пропасти. Про своє рішення вони повідомили батька, і він після деяких роздумів дав на це згоду. Тож принци, яких поблагословили два царі, подалися у світ.

Царевичі побачили багато народів і багато країн, але ніде не знайшли навіть найменшого сліду своїх наречених. Але коли вони одного разу йшли по безлюдній місцевості, то здалеку побачили три будиночки, що стояли на великій відстані один від одного, а за цими будиночками тягнулися густі ліси. Вони постукали до першої хатини і спитали про своїх наречених. Жінка, що їм відчинила, нічого не знала про трьох сестер, але натякнула принцам, що у другій хаті вони довідаються більше. Але й там вони не отримали точнішої відповіді, ніж та, що в третій хаті їм можуть сказати більше й докладніше. Так що принци пішли до останньої хатини. Там вони побачили стару жінку, яка їх радо привітала та спитала, чого вони хочуть. Брати розповіли про своє нещастя та попросили звістки та допомоги. «Ви йшли правильною дорогою, — сказала добра бабуса, — а ваші наречені вже недалеко. У лісі, що позаду хати, ви знайдете глибоке провалля. Нехай один з вас спуститься в нього. Він у першому приміщенні побачить меч, що висить на стіні. Нехай він його візьме, бо без цього меча визволення принцес буде неможливим. Той, хто спуститься, з першого

wird nämlich der Hinabgelassene in ein prächtiges Zimmer gelangen; mitten in diesem Gemache sitzt die älteste Königstochter auf goldenem Stuhle und in ihrem Schoße liegt eine sechsköpfige Zmyja¹⁾. Diesem Drachen haue der Kühne mit dem Schwerte die Köpfe ab, und so wird das erste Fräulein erlöst sein. In den nächsten Zimmern befinden sich aber die zwei jüngeren Prinzessinnen, welche auf dieselbe Weise befreit werden müssen». So sprach die Greisin; die Prinzen dankten und schickten sich an zum Weggehen. Bevor sie jedoch sich entfernten, überreichte ihnen die alte Frau einen starken Strick und einen Eimer. So ausgerüstet drangen die Brüder in den Wald, wo sie auch alsbald den Erdschlund auffanden.

Nun kam es darauf an, welcher die Fahrt nach unten und den gefährlichen Kampf mit den Drachen unternehmen sollte. Der jüngste bot sich freiwillig zu dem gefahrvollen Unternehmen an, setzte sich in den Eimer und wurde hinabgelassen. Unten angekommen sah er sich eilig nach dem Schwerte um und erblickte alsbald an der Wand eine kostbare Klinge. Diese nahm der Jüngling rasch an sich und schritt der Thür zu, die ihn zu den Prinzessinnen führen sollte.

Die Thür sprang auf und der Prinz stand in einem glänzenden Gemache. Da sah er, wie die gute Alte es vorhergesagt hatte, die älteste Prinzessin auf kostbarem Stuhle sitzen; in ihren Schoß hatte aber ein grülicher Drache seine sechs Köpfe gelegt, und die Königstochter suchte denselben Ungeziefer in den scheußlichen Haaren. Rasch trat der Jüngling herbei und schlug mit einem mächtigen Hiebe die sechs Häuse des Unholds durch. Dann führte er aber das befreite Fräulein zum Erdschlund und ließ dasselbe hinaufziehen.

Hierauf drang der Prinz wieder in die unterirdischen Gemächer ein, bis er in eine Halle kam, die viel herrlicher war als die andern. Da saß die mittlere Königstochter auf einem glänzenden

приміщення потрапить до розкішної кімнати, посеред цього покою сидить найстарша царівна в золотому кріслі, а на її колінах лежить шестиголовий змії¹⁾. Нехай сміливець відрубає драконові мечем голови, бо так буде врятована перша панянка. А в інших покоях знаходяться дві молодші принцеси, яких треба звільнити таким самим чином». Таке сказала бабуся, і принци подякували їй та зібралися вже йти. Але перш ніж вони пішли, стара жінка дала їм міцну мотузку та відро. Оснащені таким чином, брати зайшли в ліс, де вони незабаром і знайшли провалля.

Тепер треба було вирішити, хто спуститься вниз та стане на боротьбу з небезпечним драконом. Охотником на таку ризиковану справу зголосився наймолодший, сів у відро, і його опустили в провалля. Опинившись унизу, він швиденько справдив, чи на місці меч, та незабаром побачив цю коштовну зброю на стіні. Хлопець хутко взяв меч та пішов до дверей, які мали привести його до принцес.

Двері рвучко відчинилися, й принц став посеред сяючого покою. Він справді побачив, як і казала добра бабуся, принцесу, що сиділа у коштовному кріслі, жахливий дракон поклав їй свої шість голів на коліна, а царівна перебирала своїми пальцями цій огидній істоті волосся. Хлопець прожогом підбіг та одним могутнім ударом відтяв шість голів потвори, а потім привів звільнену панянку до краю прірви та дав знак, щоб її тягнули нагору.

Після цього принц знову бігав у підземними хоромами, поки не потрапив до покою, який був розкішніший за інші. Тут сиділа середульша царівна у сяючому кріслі, а їй на

¹⁾Nach der rutenischen Volksüberlieferung haben die Zmyji z w ö l f Köpfe, die abgehauen, gleich wieder wachsen. Vergl. S. 123. Unser Märchen hält jedoch an diesen Bestimmungen nicht fest.

¹⁾За русинськими народними переказами змії мають д в а н а д ц я т ь голів, і коли їх відрубати, то вони відростають знову. Див. також стор. 123. Однак наша казка не притримується цієї вимоги.

Stuhle; auf ihren Knien lag aber eine neunköpfige Zmyja. Auch dieser Drache erlag dem guten Schwerte, und die Prinzessin wurde im Eimer hinaufgezogen.

Jetzt schlug des Prinzen Herz höher vor freudiger Erwartung. Es galt nun die Befreiung seiner Braut, und mutig drang er daher immer tiefer in den wundervollen Räumen vor. Als er endlich das letzte Gemach in dieser unterirdischen Welt betrat, blendeten ihn der Glanz und die Pracht desselben. Nichts übertraf aber die Schönheit der jugendlichen Königstochter, die ebenso wie ihre Schwestern mit niedrigem Dienste um ein zwölfköpfiges Scheusal beschäftigt war. Nachdem auch dieses kopflos zu Boden gestürzt war, fielen sich die Wiedergefundenen freudig in die Arme. Hand in Hand durchschritten sie dann die zahlreichen Räume, bis sie zum Schachte kamen, wo der Eimer herunterhieng. Der Prinz setzte seine Braut in denselben und gab das Zeichen Zum Aufziehen. Sofort wurde der Eimer in die Höhe gehoben; der Prinz blieb aber am Boden des Abgrunds und erwartete mit Freude den Augenblick, da er wieder den Erdboden betreten sollte.

Lange, lange harrte der jugendliche Held. Doch sein Warten war vergebens; der Eimer kam nicht. Trostlos verließ endlich der Prinz den Schacht und durchstreifte die wunderbare Unterwelt; doch fand er nirgends Hilfe und Rettung. Da plötzlich erblickte er vor sich das Mütterchen aus der Waldhütte. «Ich will dich retten, — sagte dieses — doch mußt du mir unbedingt Gehorsam schenken. Hier hast du einen Bock, setze dich auf denselben und er wird dich in die Welt da oben tragen; doch darfst du ihn weder stoßen noch schlagen, sonst ist alles vergebens». Der Jüngling versprach dem Rate Folge zu leisten, setzte sich auf das Thier und dieses sprang behende die steilen Wände des Schachtes empor. Nur noch einige Sprünge und der Rand war erreicht. Da vergaß der Prinz der Ermahnung des Mütterchens und trieb den Bock mit einem Fußstoße an. Plumps! lag er wieder unten, und kein Mütterchen, kein Bock war da.

Tagelang irrte nun wieder der Prinz umher. Schon hatte er alle Hoffnung verloren in sein Vaterhaus zurückzukehren, da begegnete er dem Bock. Sofort begann

колінах лежав дев'ятиголовий змій. Своїм добрим мечем принц убив і цього дракона, а принцесу витягнули у відрі нагору.

Тепер серце принца забилося частіше від радісного очікування, бо він тепер мав звільнити свою власну наречену. Мужньо принц ішов розкішними палатами. Коли він нарешті прийшов до останньої у цьому підземному світі, його засліпили її блиск та розкіш. Але ніщо не могло бути кращим за молоду царівну, яка, як і її сестри, була зайнята принизливою службою дванадцятиголовій потворі. Після того, як і це чудовисько обезголовлене упало додолу, принц та принцеса радісно обнялися. Тримаючись за руки, вони йшли численними покоями, поки не прийшли до ями, де висіло відро. Принц посадив у нього свою наречену та дав знак, щоб тягнули нагору. Відро відразу ж витягнули. А сам принц залишився на дні провалля і з радістю чекав на ту мить, коли він знову буде ступати по землі.

Молодий герой чекав довго-довго, але очікування було марним — відро не опускали. Засмучений принц нарешті залишив яму та пішов блукати чудовим підземним світом, але ніде не знайшов допомоги та порятунку. Раптом він перед собою побачив бабусю з лісової хатини. «Я тебе врятую, — сказала вона, — але ти мусиш слухатися мене. Ось тобі цап, сідай на нього, а він тебе завезе на світ нагорі. Але щоб ти його не штовхав, не бив, бо все буде даремно». Хлопець пообіцяв виконувати пораду, сів на цапа, і той хутко видряпався по крутих стінах ями. Залишилося ще тільки кілька стрибків, і вони мали вже бути на краю ями. Але тут принц забув про застереження бабусі і пришпорив цапа, штовхаючи його ногами. Бабах! — і він знову був унизу, а бабусі чи цапа не було видно.

Багато днів принц тинявся довкола. Він уже втратив надію повернутися до батьківського дому, аж тут зустрів цапа. Він відразу почав

er diesen zu bitten, daß er ihn auf die Oberwelt bringen möge, und das Thier zeigte sich endlich dazu bereit, wenn der Prinz eine hinreichende Menge von Wein zusammenbringen würde, den es austrinken wolle. Der Königssohn versprach erfreut den Wein herbeizuschaffen, denn er hatte in den unterirdischen Räumen zahlreiche Weinfässer entdeckt. Er löste auch rasch sein Versprechen und da er in Folge feines Unglückes vorsichtiger geworden war, schlug er nicht mehr den Bock, und kam so glücklich aus der unterirdischen Welt hinauf auf die Oberfläche der Erde. «Was ist aus meiner Braut geworden, was aus meinen Brüdern und ihren Prinzessinnen?» waren die Gedanken, welche den Prinzen auf seiner Heimreise beschäftigen, und mannigfaltige Zweifel trieben ihn zu rastlosem eiligen Wandern an.

Als er endlich unerkannt in die Königsstadt kam, fand er alles im festlichen Schmucke. Er fragte einen vorbeieilenden Mann, welches Fest gefeiert würde, und dieser gab verschnauft zur Antwort, heute würden zwei königliche Vermählungen stattfinden; es sollten eigentlich drei Paare getraut werden, doch wäre der jüngste Prinz, der die jüngste Prinzessin hatte heiraten sollen, auf einer Reise gestorben; so heirate nun der mittlere Prinz die jüngste Königstochter, und der älteste die zweitjüngste; die älteste Prinzessin bleibe aber ledig.

«Und was sagt denn die jüngste Prinzessin zu dem allem?» fragte wieder der Prinz.

«Ach, sie weint und jammert den ganzen Tag und will ledig bleiben, wenn sie nicht ihren ursprünglichen Bräutigam heiraten könnte; doch die Prinzen richteten es anders ein, und die Väter gaben ihre Erlaubnis dazu».

Nun erst erkannte der Prinz, weshalb ihn seine Brüder im Schachte gelassen hatten. Er eilte sofort zum Palast und erklärte den Königen in Gegenwart seiner Brüder, wie diese treulos gehandelt und ihn im Abgrund gelassen hätten. Beschämt mußten die unredlichen Prinzen die Erzählung ihres Bruders bestätigen, und nun wurden die drei Vermählungen so gefeiert, wie sie hätten gefeiert werden sollen.

Його просити, щоб той відвіз його нагору, і тваринка нарешті погодилася, якщо принц збере достатню кількість вина, яке цап хоче випити. Царевич радісно пообіцяв принести вино, бо він у підземних палатах бачив багато бочок з вином. Він швидко виконав обіцянку, а оскільки через нещастя він став обережнішим і більше цапа не бив, то щасливо піднявся з підземного світу на світ на поверхню землі. «Що з моєю нареченою, що з моїми братами та їхніми принцесами?» — весь час думав принц, йдучи додому. Різні сумніви підганяли його, тому він квапився, не перепочиваючи.

Прибувши нарешті невпізнаним до столиці царства, він побачив, що вона святково прикрашена. Він спитав одного чоловіка, який саме йшов, кваплячись, мимо нього, що це за свято, і той, важко дихаючи, відповів, що сьогодні відбудуться двоє царських весіль. Власне, мали брати шлюб три пари, але наймолодший принц, який мав одружитися з наймолодшою принцесою, помер у дорозі. А середульший принц жениться з наймолодшою царівною, а найстарший з середульшою принцесою. Найстарша ж принцеса залишається неодруженою.

«А що каже про це все наймолодша принцеса?», — знову спитав принц.

«Ой, вона плаче та бідкається цілий день і каже, що не вийде заміж ні за кого, тільки за свого справжнього нареченого. Але принци зробили все по-своєму, і батьки дали згоду».

Тільки тепер принц зрозумів, чому брати залишили його в ямі. Він миттю побіг до палацу і в присутності братів пояснив батькам, як підступно брати повелися з ним та залишили його у проваллі. Нечесні принци мусили підтвердити розповідь свого брата, і тепер троє весіль відсвяткували так, як це й належало.

Piepszek oder Pfefferchen

Einst lebte ein altes Ehepaar, welches nur ein einziges Leid bedrückte; der Himmel, hatte nämlich ihm Nachkommen verjagt. So viel auch Mann und Weib gebetet hatten, kein Kind gewährte ihrem Bunde Freude; kinderlos sahen sie ihrem seligen Ende entgegen.

Nun geschah es einmal, daß die Frau von der sonderlichen Begierde angewandelt wurde, Pfeffer zu essen. Da aber keiner sich zu Hause befand, so mußte sie ihn erst aus der nächsten Stadt holen. Am Heimwege gieng die Alte durch einen Wald, und als sie während des Gehens ihren Pfeffer mit Wolbehagen aß, erblickte sie neben dem Weg im Gras ein niedliches Knäblein liegen. Erfreut beugte sich das Weib zum Kinde herab, nahm es zärtlich auf die Arme und eilte nach Hause. Hier wurden Mann und Frau rasch einig, den Findling für ihr eigenes Kind anzunehmen. Zu ihrer Freude gedieh derselbe gesund und fröhlich; bei der Taufe aber erhielt er zum Andenken an den merkwürdigen Umstand, dem seine Auffindung zu verdanken war, den Namen Prepszek d. h. Pfefferchen.

Jahre eilten dahin. Piepszek war zu einem handfesten klugen Burschen herangewachsen und dachte daran sein Glück in der Welt zu versuchen. Er hatte viel von Wanderern und ihren Abenteuern gehört, und so hatte sich auch seiner eine abenteuerliche Wanderlust bemächtigt. Eines Tages trat er also vor seine Mutter und sagte: «Mütterchen, wens heute in der Nacht um zwölf Uhr stürmt und braust, so weckt mich auf, denn ich will in die weite Welt». Darob erschrak die alte Frau und wollte jenem seinen bösen Plan ausreden; aber da half kein Bitten und kein Flehen; Pfefferchen bestand auf seinem Entschlusse, und endlich willigte die Mutter, wenn auch trauernd, ein.

Brausend griff der Sturmwind in die morschen Aeste der hohen Bäume, die über der Hütte ihr Laubdach wölbten. Die Kirchthurmuhrl schlug die Geisterstunde. Da trat Piepszek aus dem Häuschen, begleitet von den Segenswünschen seiner Eltern. Mutig und mit mächtigen Schritten wanderte der Bursch die Straße entlang, allein in der finstern stürmischen Nacht.

Перчик

Жило колись старе подружжя, яке мало тільки одну біду — Бог не дав їм спадкоємця. Скільки чоловік та жінка не молилися, все ж дитина не звеселила їх своїм народженням. Бездітними вони наближалися до кінця свого життя.

Одного разу сталося так, що жінці забажалося їсти перець. Оскільки перцю вдома не було, то його треба було купити в місті. Повертаючись з міста додому через ліс та смакуючи перець, вона біля дороги побачила хлопчика, що лежав у траві. Жінка зраділа, нахилилася до дитини, лагідно взяла її на руки й побігла додому. Вдома чоловік та жінка швиденько дійшли згоди, щоб знайдену дитинку взяти за свою. На їхню втіху дитинка росла здоровою та радісною. Коли дитину хрестили, то в пам'ять про дивну обставину, завдяки якій вона була знайдена, їй дали ім'я Перчик.

Минали роки. Перчик виріс та став міцним і розумним парубком, і вже думав про те, щоб шукати щастя у далеких світах. Він багато чув про мандрівників та їх пригоди, то ж ним заволоділа охота до мандрівних пригод. Одного дня він підійшов до своєї матері і сказав: «Матусю, коли сьогодні вночі о дванадцятій годині зніметься буря, то розбудіть мене, бо я хочу піти в далекий світ». Стара жінка тут дуже злякалася та хотіла умовити його відмовитися від свого злого задуму. Але ні прохання, ні благання не допомогли — Перчик стояв на своєму, тому мати, хоч і з великим жалем, але зрештою погодилася.

Загуділа й зашуміла буря в гнилих гілках високих дерев, крони яких здіймалися над хатою. На дзвіниці годинник пробив дванадцятю. Перчик вийшов з хати, а за ним лунали прохання його батьків цього не робити. Мужньо й могутніми кроками парубок пішов вулицею самісінький у темну й буремну ніч.

Nach langer und mühseliger Wanderschaft kam Pfefferchen in ein Dorf und nahm hier Dienst bei einem Schmiede. Als Lohn für einjährigen treuen Dienst bedang er sich eine starke Eisenkeule aus, während des Jahres aber Essen und Kleider, wie viel eben ein Bursche nötig hätte, und gute Behandlung. Der Meister war mit diesen Bedingungen zufrieden und Piepszek gieng an seine Arbeit.

Ein Jahr ward bald vorüber. Der Schmied, mit seinem treuen Diener und klugen Gehilfen gar sehr zufrieden, suchte demselben durch allerlei Versprechungen auch für das nächste Jahr zu gewinnen. Piepszek wollte jedoch von all dem nichts hören und verlangte seine Keule, damit er mit derselben nach Hause wandere. Da mußte denn der Meister ihm die Keule geben und Pfefferchen wanderte heim. Als er in das Haus seiner Pflegeeltern trat, weinte seine Mutter Freudenthränen und der alte Vater freute sich nicht minder seiner Rückkehr.

Diese Freude sollte indes nicht lange währen. Schon nach einigen Monaten ergriff den Burschen die Vanderlust und er bestürmte mit derselben Bitte wie vordem seine Mutter. Trotz allem Sträuben mußte dieselbe trotzdem wieder nachgeben und in einer stürmischen Mitternacht trat Pfefferchen, seine gute Keule über die Schulter geworfen, aus der Thür hinaus. Da warf ein furchtbarer Windstoß die Keule herab, so daß sie zerbrach. In Folge dieses Umfalles wanderte Piepszek zu seinem früheren Brotherrn und bot ihm zum zweiten Male seine Diente für ein Jahr an. Der Lohn sollte auch diesmal eine Keule sein, doch eine stärkere und schönere, als es die erste war.

Frühling brach an, und die Leute zogen mit Wagen und Geräten auf die Aecker. Auch Piepszek war mit den Viehherden seines Meisters auf die Weide gekommen, und hatte von da Zeit und Gelegenheit, die große Menge der Ackergeräte zu betrachten, mit denen auf den Feldern gearbeitet wurde. Er fieng an zu rechnen, wie viel wol sein Herr verdienen würde, wenn er alle diese Geräte zu liefern hätte, und als er so weit war, faßte er einen ganz merkwürdigen Plan.

Після довгих і важких мандрів Перчик прийшов у якесь село, де найнявся на службу у коваля. Він сторгувався, що платою за річну вірну службу йому буде залізна булава, а протягом року харчі та одяг, скільки потрібно парубкові, а також добре поводження з ним. Коваля такі умови задовільнили, і Перчик став до роботи.

Швидко минув рік. Коваль настільки був задоволений своїм вірним та розумним слугою, що намагався всякими обіцянками вмовити його залишитися ще на один рік. Але Перчик нічого не хотів чути, тому вимагав своєї булави, щоб піти з нею додому. Тож ковалеві нічого не залишилося, як дати її йому, і Перчик вирушив у дорогу додому. Коли він прийшов до батьківської хати, мати заплакала від радості, а батько теж радів з його повернення не менше.

Але радіти довелося недовго. Вже за кілька місяців хлопцем заволоділа охота до мандрів, і він, як і в перший раз, почав просити матір відпустити його. Хоч мати й довго опиралася, але мусила поступитися. Буремної опівночі Перчик взяв на плече свою булаву і зійшов з хати. Страшений порив вітру зірвав булаву, вона впала на землю й розламалася. Через це Перчик пішов до свого попереднього господаря і знову запропонував йому свою службу на один рік. І на цей раз платою мала бути булава, але міцніша й краща, ніж була перша.

Настала весна, і люди з возами та реманентом потягнулися на поле. Перчик теж вигнав череду свого господаря на пасовисько. Тут він мав нагоду та доволі часу, щоб розглядати знаряддя та реманент, яким працювали на полях. Він почав підраховувати, скільки заробив би його господар, якби зробив усе це знаряддя, а коли підрахував, то у нього виник дивний задум.

Blaß und verstört stürzte er plötzlich unter die arbeitenden Landleute. «Die Tataren kommen die Tataren!»¹⁾ rief er. Da überfiel die Bauern ein gewaltiger Schrecken, sie ließen alles stehen und liegen und flohn in die Wälder. Dieses aber hatte Pfefferchen gewollt, denn nun konnte er alle Wagen und Ackergeräte in das Haus seines Herrn schaffen, und dieser, nicht törichter als sein Knecht, machte sich eifertig daran, jedes Stück der Beute zu erneuern und unkenntlich zu machen. Nachdem dieses geschehen war, wurden die Wagen und Pflüge, Harken und Grabscheite, Eggen und Rechen in dem Vorratshause zum Verkaufe ausgestellt.

Als sich die guten Bauern von ihrem Schrecken erholt hatten, dankten sie dem lieben Gott, daß die Tataren sich mit dem Raube der Ackergeräte zufriedengestellt hatten, und eilten nun in großer Menge zum Schmied, um ihre Bestellungen und Einkäufe zu besorgen. Da öffnete dieser sein Vorratshaus und verkaufte und lieh für gutes Geld. Das war ein Tag des Glückes für den Schmied, aber auch für den Knecht. Als dieser nämlich nach dem Ablaufe des Jahres scheiden sollte, gab ihm der Meister für seinen treuen Dienst eine gewaltige Stahlkeule mit großer Goldkugel. Mit dieser prächtigen Waffe zog Pfefferchen in sein Vaterhaus ein.

Doch wie traurig und öde war es da! Seine guten Pflegeeltern waren todt; öde und leer war das Haus; öde war es, weil keine treuen Hände darin walteten; leer, weil die schlechten Nachbarn alles insgeheim davon geschleppt hatten. Da faßte Piepszek den Entschluß, die Hütte zu verkaufen. Er that es, wischte die Thränen aus den Augen und wanderte mit dem Erlös wieder in die Welt.

Auf seiner Wanderschaft kam Pfefferchen eines Tages in eine große Stadt, und da es ihn dürstete,

¹⁾Das Andenken an die wilden Tataren oder Tartaren lebt in der Bukowina ebenso wie in Galizien in Sage, Märchen und Lied lebhaft fort; Orts- und Personennamen deuten auf dieselben zurück. Im übrigen ist die Bedeutung des Namen verallgemeinert worden; oft werden auch die türkischen Horden unter der Bezeichnung Tataren zu verstehen sein. Näheres im zweiten Abschnitte meiner «Geschichte der Bukowina».

Розгублений та блідий він прибіг до людей, що працювали на полі, та закричав: «Татари! Татари!».¹⁾ Почувши це, люди від страшного переляку позалишали все на полі та втекли до лісу. Перчик на це тільки й чекав: він зібрав увесь реманент та приніс його до свого господаря додому. А той не був дурнішим за свого слугу й поквапом почав оновлювати кожну річ та змінювати її до невпізнанності. Зробивши це, коваль виставив усі вози та плуги, граблі та лопати, борони тощо на продаж як нові.

Коли добродушні селяни оговталися від страху, вони подякували Богу, що татари, грабуючи, задовільнилися реманентом, та поквапилися до коваля, щоб зробити замовлення та закупи. А той відчинив свою комору, та почав усе продавати та позичати за добрі гроші. Для коваля та для його слуги це був день щастя. Коли слуга по тому, як минув рік, хотів уже йти, то господар за вірну службу дав йому здоровенну залізну булаву з золотою кулею. З цією дорогою зброєю Перчик і пішов до батьківського дому.

Але що це? Всюди було сумно й пустинно. Його добрі названі батьки були мертві, хата стояла пустою. Вона тому виглядала так, що ніхто до неї не докладав рук, але також і тому, що злі сусіди таємно все порозтягували. То Перчик і вирішив продати хату. Він так учинив, витер сльози з очей, узяв виручені гроші та пішов у світ.

Мандруючи по світу, він одного дня прийшов до великого міста. Його мучила

¹⁾Спогади про татар, або тартарів живі ще як на Буковині, так і в Галичині, вони існують у легендах, казках та піснях. На це вказують також назви населених пунктів та імена людей. Між іншим, тлумачення назви дещо узагальнене, бо часто під іменем татар розуміли турецькі орди. Докладніше див. другий розділ моєї «Історії Буковини».

bat er um einen Trunk Wasser. Der Mann, den er darum angesprochen hatte, sah ihn mit seinen tiefliegenden Augen Starr an, als ob der Fremde Unerhörtes begehrt hätte und rief mit heiserer Stimme: «Mensch, was begehst du! wir verdürsten selbst mit unseren Thieren. Bei uns bekommst du kein Wasser. In unserem Brunnen wohnt der schreckliche Zaprywoda¹⁾, welcher alles Wasser auf seinen Bart nimmt und uns verdürsten läßt. Gott strafe dieses Ungeheuer!»

«Führt mich zur Obrigkeit; ich will euch von diesem «Sperr das Wasser» befreien, wenn ihr mir eine entsprechende Belohnung gewähren wollt».

«Mann, was ihr wollt, geben wir euch; Geld, wie viel ihr tragen könnt. Wir werden lieber arm sein, als elend verdürsten».

Nach diesem Gespräche mit dem Bürger der großen Stadt wurde Piepszek zur Obrigkeit geführt. Von derselben wurden ihm tausend Dukaten versprochen, wenn er den schrecklichen Zaprywoda bewältigen würde. Pfefferchen dankte für das ihm geschenkte Vertrauen und ließ sich zu jenem Brunnen führen, in welchem «Sperr das Wasser» saß. Dort angelangt, begann er den unten sitzenden Unhold mit Steinen zu bewerfen. Dieser fluchte und tobte, und da Pfefferchen mit seiner Arbeit nicht einhielt, begann Zaprywoda hinaufzuklettern. Das hatte Piepszek beabsichtigt und stellte sich nun mit seiner Keule in Angriffsstellung. Kaum steckte «Sperr das Wasser» den Kopf über den Brunnenrand, so fiel auch schon die Goldkugel auf seinen Schädel mit solcher Wucht nieder, daß er heulend und weinend um Schonung bat. Doch Pfefferchen hörte mit seinem Zuschlagen nicht früher auf, als bis Zaprywoda versprach, ihm treuer Diener und Gefährte sein zu wollen. Darauf nahmen aber die neuverbundenen Freunde die tausend Geldstücke in Empfang und wanderten weiter.

Die beiden Gesellen waren schon gar weit gezogen, als sie wieder in eine Stadt kamen. Weil sie sehr hungrig waren, beehrten sie Brot. Der hohlwangige Mann, den sie darum ansprachen,

спрага, і він попросив ковток води. Чоловік, якого Перчик попросив про це, так подивився на нього своїми запалими очима, наче чужинець просив чогось нечуваного, й відповів хриплим голосом: «Чоловіче, чого ти просиш? Ми й самі разом з худобою вмираємо від спраги. У нас ніхто тобі не дасть води. У нашій криниці живе Запривода,¹⁾ який всю воду забирає собі на бороду, а ми помираємо від спраги. Хай Бог покарає це чудовисько!»

«Ведіть мене до урядників, бо я хочу звільнити вас від цього Заприводи, якщо ви мені за це добре заплатите».

«Чоловіче, дамо вам, чого забажаєте: грошей стільки, скільки зможете понести. Ми, радше, будемо бідувати, ніж від спраги помирати».

Після цієї розмови з міщанином Перчика повели до урядників. Ті пообіцяли йому тисячу дукатів, якщо він подолає цього поганого Заприводу. Перчик подякував за виявлене довір'я та сказав, щоб його відвели до тієї криниці, де сидів Запривода. Прийшовши туди, Перчик почав кидати каміння в чудовисько, що сиділо в криниці. Воно почало лаятися та бушувати, але Перчик не припиняв кидати каміння, тому Запривода почав вилазити нагору. Цього Перчик тільки й чекав і став зі своєю булавою у войовничу позу. Як тільки голова Заприводи показалася з криниці, то на неї з таким розмахом упала булава, що Запривода завив та став просити милосердя. Але Перчик не переставав гатити по голові доти, поки Запривода не пообіцяв стати його вірним слугою та супутником. Після цього нові друзі взяли тисячу дукатів та пішли далі у мандри.

Довго йшли обидва подорожні, поки знову не прийшли у якесь місто. Вони були голодні, тому попросили хліба. Чоловік з запалими щоками, якого вони звернулися з

¹⁾Zaprywoda = Sperr das Wasser. Siehe weiter unten.

¹⁾Запривода — заслона для води. Див. далі нижче.

warf ihnen aber einen Blick zu, als wollte er sie verschlingen, und sagte: «Man merkt es euch an, daß ihr aus anderen glücklichen Gegenden kommt, wo man säet, aber auch der Ernte sich freut. Bei uns läßt der gräuliche Trykamiń¹⁾ wol das Säen zu; kommt es aber zur Ernte, so jagt er mit Steinwürfen die Leute von den Feldern. Gott soll ihn vernichten!»

«Versprecht uns tausend Dukaten, und wir werden euch von diesem «Steinwerfer» befreien».

«Gerne werden wir das Geld hergeben. Seht, die Erntezeit naht, und wenn wir in diesem Jahre auch nicht ernten, so gehen wir zu Grunde».

Nachdem die beiden Freunde die Zusicherung der tausend Dukaten erhalten hatten, ließen sie sich die Gegend zeigen, in welcher sich Trykamiń damals aufhielt. Dann wanderten sie wolgemut auf jene Felder zu; Piepszek hielt seine Keule zum augenblicklichen Gebrauche bereit. Sie waren noch nicht weit gegangen, als ihnen auch schon Steine entgegen flogen. Pfefferchen lief aber im Sturmschritt darauf los, ergriff glücklich den riesigen Räuber, und ließ fröhlich seine Goldkugel über den Körper desselben rollen und prallen. Auch hörte er nicht eher mit dieser Arbeit auf, als bis der «Steinwerfer» ihm schwur, nicht nur fortan ein rechtlicheres Leben zu führen, sondern auch mit Pfefferchen und «Sperr das Wasser» treue Freundschaft zu hatten.

So also war der Freundschaftsbund zwischen Piepszek, Zaprywoda und Trykamiń entstanden. Die drei Verbündeten wanderten aber wolgemut weiter, bis sie in einen großen Wald kamen. Hier bauten sie eine kleine Hütte, versorgten sich mit allerlei Hausrat und beschlossen ein geregeltes Leben zu führen. Einer sollte stets zu Hause bleiben und die Wirtschaft führen; die andern zwei in den Wald zur Jagd ziehen. Täglich sollten sich aber die drei Freunde in diesen Geschäften abwechseln.

¹⁾Trykamiń wol zunächst Einer, der Steine an einander reibt und so Lärm verursacht. (Vergl. M i k l o s i c h: Etymologisches Wörterbuch der slav. Sprachen, Wien 1886. S. 352 bei «ter-»). Aber auch wenn Steine zahlreich geschleudert werden, stoßen sie an einander und verursachen ein Geräusch; daher Trykamiń — Steinwerfer. Vergl. weiter unten.

таким проханням, так подивився на них, наче хотів їх проковтнути, та сказав: «По вас видно, що ви не звідси, ви звідти, де сіють та радісно збирають урожай. А у нас жажливий Трикамінь¹⁾ дозволяє сіяти, але коли настає час збирати, то він, кидаючи каміння, проганяє людей з поля. Нехай його Бог знищить!»

«Пообіцяйте нам тисячу дукатів, і ми звільнимо вас від цього Трикаменя».

«Ми охоче заплатимо. Погляньте, наближаються жнива, а коли ми й цього року не зберемо врожаю, то загинемо».

Товаришів запевнили, що заплатять тисячу дукатів, і вони сказали, щоб їм показали ті місця, де був Трикамінь. Побачивши їх здалека, вони пішли туди з добрим гумором. Перчик тримав свою булаву наготові. Вони пройшли не так у же й далеко, як назустріч їм полетіло каміння. Але Перчик як буря побіг уперед, вдало схопив велетенського розбійника та почав з задоволенням молотити його своєю золотою булавою і робив це до того часу, поки той не поклявся відтепер не тільки жити чесно, але й бути вірним другом Перчикові та Заприводі.

Таким чином виникла дружня спілка Перчика, Заприводи та Трикаменя. Три спільники мандрували собі весело далі, поки не прийшли у великий ліс. Тут вони побудували собі хатину, придбали всякі домашні речі та вирішили жити праведним життям. Один з них мав завжди залишатися вдома та вести господарство, а два інші йти у ліс на полювання. Але друзі мали щодня мінятися своїми обов'язками.

¹⁾Спочатку Трикамінь означало, мабуть, того, хто тре один камінь об інший. Див. також M i k l o s i c h: Etymologisches Worterbuch der slav. Sprachen, Wien 1883, S. 352 на «-ter». Але коли каміння кидати один за одним, то вони б'ються один об одний та викликають грукіт, звідси й Трикамінь. Див. також далі.

Den ersten Tag blieb Trykamin zu Hause. Er fegte reinlich die Stube, kochte ein schmackhaftes Essen und legte sich bann auf das Bett, um die Rückkehr seiner Genossen zu erwarten. Als er so dalag, klopfte es an der Thür. «Wer ist?» fragte Trykamin. «Mach auf!» lautete die Antwort. «Wer ist?» fragte wieder jener. «Mach auf!» rief es draußen lauter. «Wer bist du zum Teuffel!» schrie nun Trykamin geärgert. Da rief jemand zurück: «Simpalcy Simskirka, der auf einer Getreidestampfe reitet.¹⁾ Mach auf!» Da Trykamin auch jetzt noch mit dem Oeffnen zögerte, schlug «Siebenfinger Siebenhaut» die Thür entzwei und bemächtigte sich der Speisen, die am Ofen standen. Nachdem er dieselben aufgezehrt hatte, entfernte er sich. Als nun die Jäger heim kamen, fanden sie nichts zu ihrer Stärkung. Der Erzählung des «Steinwerfers» wollten sie aber keinen Glauben schenken, beschuldigten ihn vielmehr, daß er nichts gekocht habe; ja es fehlte nicht viel, daß Piepszek dem trägen Koch seine Keule zu kosten gegeben hätte. So gieng denn dieser Tag traurig und düster vorbei.

Am nächsten Tage übernahm Zaprywoda die Küchengeschäfte; die beiden andern zogen in den Wald. «Sperr das Wasser» durch das Mißgeschick seines Vorgängers belehrt, gab sich vor allem große Mühe ein gutes Mahl herzustellen. Nachdem ihm dieses gelungen war, stellte er die Speisen wolverdeckt auf den Herd und erwartete mit Freude die Rückkehr seiner Freunde. Da plötzlich rief es vor der Thüre «mach auf!» und dem Rufe folgte dasselbe Gespräch und dasselbe Thun, wie am Tage zuvor. So kam es denn, daß die Jäger auch an diesem Tage daheim nur leere Töpfe fanden; Zaprywoda aber nur mit der größten Not der Züchtigung durch Piepszek entgieng.

Am dritten Tage blieb endlich Pfefferchen zu Hause. Ein herrliches Essen stand bald dampfend im Ofen, um warm zu bleiben; Pfefferchen saß aber vor dem Ofen, und dachte darob nach, wie sehr sich seine Gesellen schämen würden, wenn er ihnen die guten Speisen vorsetzen würde. In diesen Gedanken störte ihn plötzlich

¹⁾Simpalcy Simskirka, szczo jide na stupi. Siehe weiter unten.

У перший день вдома залишився Трикамінь. Він чисто підмів хату, зварив смачний обід та ліг на ліжку, чекаючи на своїх товаришів. Лежачи, він почув, як хтось постукав у двері. «Хто там?» — запитав Трикамінь. «Відчини!» — почув він у відповідь. «Хто там?» — знову спитав Трикамінь. «Відчини!» — голосніше відповіли знадвору. «Хто ти, чорти б тебе взяли?» — розгнівано крикнув Трикамінь. Хтось відповів: «Сімпальців-Сімшкірка, що їде на ступі.¹⁾ Відчини!» Трикамінь вагався, чи відчиняти, чи ні, тому Сімпальців-Сімшкірка розламав двері та накинувся на їжу, що була в печі. З'ївши все, він пішов собі. А коли мисливці повернулися додому, вони не мали вже чим підкріпитися. Вони не хотіли вірити словам Трикаменя, більше того, вони його винили в тому, що він нічого не робив. Вже дуже мало бракувало, щоб Перчик не дав ледачому кухареві скуштувати своєї булави. Так минув цей сумний та похмурий день.

Наступного дня обов'язки кухаря перейшли до Заприводи, а два інші пішли в ліс. Запривода, знаючи про нещастя, яке спіткало його попередника, дуже старався, щоб приготувати смачну їжу. Зробивши це, він поклав обід на піч, накрив його та з радістю почав чекати повернення своїх друзів. Раптом з-за дверей він почув: «Відчини!», а за цими словами була та сама розмова та ті самі дії, що і вчора. Сталося так, що мисливці і в цей день знайшли вдома лише порожні горшки, а Запривода ледь уник Перчикової булави.

Нарешті на третій день вдома залишився Перчик. Смачна їжа, щоб залишатися теплою, парувала в печі, а Перчик стояв біля печі та думав, як соромно буде його супутникам, коли він поставить її на стіл. Але голосне «відчини!» не дало йому довести цю думку

¹⁾Simpalcy Simskirka, szczo jide na stupi. Див. далі нижче.

ein lautes «mach auf!» und nun stieg in Piepszek die Vermutung auf, daß seine Freude nicht Unwahres berichtet hätten. Er ergriff also seine Keule, öffnete die Thür und ließ den frechen Dieben herein. Als dieser nun zum Ofen hinging, erfaßte er ihn und hämmerte mit seiner Goldkugel derart auf seinen Kopfe umher, als wenn es gälte Felsen zu zerhämmern. Bald krachte auch der Schädel bedenklich und nun ließ Piepszek den Eindringling laufen. Dieser floh sofort in den Wald; Pfefferten folgte ihm aber, um zu sehn, wohin derselbe eilen würde. Da bemerkte er zu seinem Erstaunen, wie «Siebenfinger Siebenhaut» zwei Haselgerten ausschnitt und aus denselben zwei Reifen machte, die er über den zerspaltenen Kopf zog. Dann eilte er noch eine Strecke weiter und versank in den Erdboden. Piepszek merkte sich jene Stelle und kehrte in die Hütte zurück.

Als Trykamin und Zaprywoda zurückkehrten, ärgerten sie sich gar sehr, daß Piepszek glücklicher als sie gewesen sei; anderseits tröstete sie aber das gute Essen und das Zugeständnis Pfefferchens, daß sie wahr gesprochen hatten. Nach der Mahlzeit machten sich sodann die drei Freunde auf, um jenen Ort näher zu untersuchen, an dem Simpalcy Simskirka verschwunden war. Ein tiefer Abgrund gähnte ihnen hier entgegen; keine Leiter und keine Stiegen führten hinab. Einen Augenblick standen also die Gefährten ratlos da; staunten sie doch einerseits, wie jener in diesen Schlund ohne alle Hilfsmittel herabfahren konnte, anderseits zweifelten sie, ob es ihnen gelingen würde auf irgend eine Weise dortselbs einzudringen. Pfefferchen wußte aber auch in diesem Falle schnell Rat zu schaffen. Er befahl starke Haselgerten auszuscheiden und band dieselben mit Bast derart zusammen, daß eine lange Kette entstand. Diese ließ er nun in den Abgrund gleiten und stieg an derselben hinab; auf ein gewisses Zeichen sollten ihn die oben Stehenden wieder hinaufziehen.

Nach langem Steigen fühlte Piepszek endlich festen Boden unter seinen Füßen, und als er um sich blickte, sah er sich in einer wunderbaren Unterwelt. Auen, Gärten und Felder, Thäler, Berge und Wälder breiteten sich vor seinen erstaunten Augen aus; unzählige Herden und Thierscharen bevölkerten diese Gefilde. Im Hintergrunde

до кінця, і Перчик подумав, що розповіді його друзів не були вже такою й неправдою. Тому він схопив свою булаву, відчинив двері та впустив зухвалого злодія до хати. А коли той ішов до печі, він схопив його та так почав дубасити його голову золотою булавою, наче розбивав скелю. Незабаром череп затріщав, і Перчик відпустив непрошеного гостя. Той утік у ліс. Але Перчик побіг за ним, щоб побачити, куди він піде. На своє здивування він зауважив, як Сімпальців-Сімшкірка вирубав два ліщинові прутики, зробив з них два обручі та натягнув їх на свою розбиту голову. Потім він ще трохи пробіг та зник у землі. Перчик запам'ятав це місце та повернувся назад до хати.

Коли Трикамін та Запривода повернулися, вони були дуже незадоволені, що Перчикові пощастило, а їм ні. Але, з іншого боку, вони були задоволені доброю їжею та словами Перчика, що вони казали правду. По обіді друзі відразу ж пішли обстежувати те місце, де зник Сімпальців-Сімшкірка. Вони побачили глибоке провалля, що зіяло перед ними, щоб спуститися вниз, не було ні драбини, ні східців. Товариші деякий час стояли безпорадно. Вони то дивувалися, як Сімпальців-Сімшкірка міг спуститися в провалля без допоміжних засобів, то сумнівалися, чи їм вдасться яким-небудь способом проникнути туди. Але Перчик і тут зумів знайти спосіб. Він наказав нарізати ліщинових прутиків і так їх зв'язав до купи ликом, що вийшов довгий ланцюг. Він його опустил у провалля та спустився по ньому. На умовлений знак ті, що нагорі, мали витягнути його.

Після довгого спуску Перчик нарешті відчув тверду землю під ногами, а оглянувшись, побачив дивний світ. Перед його очима простягалися луки, сади та поля, долини, гори та ліси, а ними бродили численні стада різної худоби та зграї тварин. А на задньому плані

aber stand ein prächtiger Palast, der sehr groß und ausgedehnt war. Pfefferchens Verwunderung über diese Herrlichkeit und den großen Reichtum war nicht gering, und da gerade ein Mann des Weges einherkam, fragte er denselben, wer der Eigentümer jener Felder, der Herden und des Schlosses sei. «Simpalcy Simskirka» gab jener, erstaunt ob der Ankunft des fremden Mannes, zur Antwort, und that gleich eine Gegenfrage: «Wohin geht ihr denn?».

«Zu eurem Herrn, wenn ihr ein Diener jenes Mannes seid. Doch sagt mir, wenn er so reich ist, weshalb geht er denn in armer Leute Hütten, um zu verderben und zu rauben. Was thut er jetzt?»

«Er ist krank heimgekehrt».

«Desto besser, dann wird er mir, wenn ich ihn besuche, nicht gefährlich werden».

«Glaubt das nicht, er ist stark und grausam. Doch ich will euch raten, wie es euch gelingen mag, ihn zu überwinden. Wenn ihr in den Palast kommt, so werdet ihr zwei Fässer in einem Zimmer erblicken; beide sind mit Wasser gefüllt; das eine hat aber hölzerne Reifen, während das andere durch eiserne zusammengehalten wird. Sobald ihr diese Fässer erblicket, trinket rasch aus dem ersteren Fasse, dann könnt ihr getrost den Kampf wagen, denn durch den Trunk werdet ihr große Kraft erlangen; jener wird aber das Wasser aus dem Fasse mit den eisernen Reifen trinken müssen, und dieses wird auf den ohnehin Kranken eine um so schwächendere Wirkung ausüben».

Nachdem Piepszek dem Manne gedankt hatte, versprach er seinem Winke Folge zu liesten und trat in das Haus. Er fand auch bald das Zimmer mit den Wasserfässern und trank beherzt aus dem Fasse mit den hölzernen Reifen. Gleich darauf polterte mit verbundenem Kopfe Simpalcyc Simskirka in das Zimmer hinein und als er wütend Pfefferchen zu schimpfen begann, forderte dieser ihn zum Zweikampfe auf. «Siebenfinger Siebenhaut» mußte nun aus dem Fasse mit den eisernen Reifen trinken, und als es zum Kampfe kam, wurde er von seinem Gegner völlig zermalmt.

Nun kehrte Pfefferchen zu jenem nach oben führenden Erdloche zurück. Da er aber mit Recht

стояв розкішний палац, який був дуже великий та обширний. Перчик дуже дивувався цією красою та великими багатствами. Тут саме по дорозі йшов якийсь чоловік, і він спитав його, хто є господарем полів, стад та замку. «Сімпальців-Сімшкірка» — відповів той, дивуючись, як цей чужинець сюди потрапив, та тут же запитав сам: «А куди ви йдете?».

«До вашого господаря, якщо ви слуга того чоловіка. Але скажіть мені, якщо він такий багатий, то навіщо він ходить по хатах бідних людей та губить і грабує їх? Що він тепер робить?»

«Він повернувся додому хворий».

«Тим краще, тоді він мені не зможе нічого зробити, коли я прийду до нього».

«Так не думайте, бо він дуже сильний і жорстокий. Але я вам пораджу, як ви зможете його подолати. Коли прийдете до його палацу, то в одній з кімнат побачите дві бочки, наповнені водою. На одній бочці дерев'яні обручі, а на іншій — залізні. Як тільки побачите ці бочки — швиденько випийте з першої, тоді ви зможете наважитися на битву, бо від такого пиття ви набудете великої сили. А він змушений буде пити з бочки з залізними обручами, але від цього і так хворий стане ще слабшим».

Подякувавши чоловікові, Перчик пообіцяв послухатися його поради та зайшов до будинку. Незабаром він знайшов кімнату з двома бочками води та добряче випив з тієї, що з дерев'яними обручами. Незабаром почувся грукіт, і до кімнати увійшов Сімпальців-Сімшкірка, у якого була перев'язана голова. Побачивши Перчика, він почав його люто лаяти, але той викликав його на двобій. Сімпальців-Сімшкірка мусив пити з бочки з залізними обручами, а коли він став на бій, то був цілком знищений своїм противником.

Перчик повернувся до тієї ями, що вела нагору. Але він справедливо підозрював, що

vermutete, daß seine zwei erzwungenen Freunde ihn beim Hinaufziehen verderben könnten, wollte er zunächst ihre Gesinnung prüfen. Zu diesem Zwecke band er an die Kette einen großen Stein und gab das Zeichen zum Aufziehen. Kaum hatte aber der Stein die Mitte des Schachtes erreicht, so wurde oben die Kette gebrochen, so daß der Stein fiel und sich tief in den Boden bohrte. «So wäre es mir ergangen» dachte Pfefferchen und gieng traurig von hinnen, denn er merkte es, daß er zunächst keine Hoffnungen habe, auf die Oberwelt zu gelangen.

Lange Tage hatte Piepszek einsam die unterirdische Welt durchstreift, ohne auch nur auf ein menschliches Wesen gestoßen zu sein. Endlich erblickte er am Abhange eines Berges eine Hütte, und als er in dieselbe trat, kam ihm ein ehrwürdiger Greis entgegen, der ihn mit Freude und mit Thränen in den Augen umarmte. «Woher kommst du Menschenbruder?» — rief er — «ach! wie lange Zeit habe ich Unseresgleichen nicht mehr gesehn. Bleibe bei mir und wir wollen glücklich sein». Pfefferchen war zufrieden, in der bitteren Einsamkeit endlich jemanden gefunden zu haben und nahm daher erfreut den Antrag an. Zufriedenheit und Eintracht segneten den Bund.

Eines Tages geschah es nun, daß Piepszek, der stets ein eifriger Jäger war, zur Jagd auszog und den hohen Berg erstieg, an dessen Abhang die Hütte stand. Als er über eine Felsenwand hinwegklettern wollte, bemerkte er an einem Vorsprunge derselben ein riesiges Geiernest und in demselben zwar junge, doch schon sehr große Vögel. Diese Vögel schlugen ängstlich mit den Flügeln und schrieen gar jämmerlich, denn es begann eben mit großen Tropfen zu regnen. Den Waidmann erbarmte dieser Jammer, und indem er seinen Mantel weithin ausbreitete, beugte er sich über das Nest, als ob er die Geiermutter wäre. So schützte er die Brut vor dem Platzregen und dem sicheren Tod durch das Ersäufen.

Plötzlich hörte Pfefferchen aber ein Geräusch, als ob der Sturmwind herbeibrausen würde, und bald erscholl eine Stimme, die da rief: «O! ihr armen Kinder, euch finde ich sicher todt, und vergebens bringe ich euch dieses fette Schaf». Da bemerkte Ptepszek, daß der alte Vogel

обидва його вимушені друзі, витягаючи його нагору, можуть його занастити, тому вирішив спочатку перевірити їх наміри. З цієї метою він прив'язав до ланцюга великий камінь, та дав знак, щоб тягнули. Як тільки камінь досягнув половини діри, ланцюг нагорі обірвався, камінь упав та вгруз глибоко в землю. «Так мало бути зі мною», — подумав Перчик і з сумом пішов геть з цього місця, бо зрозумів, що наразі немає надії потрапити нагору.

Багато днів Перчик бродив самотньо підземним світом, не зустрічаючи жодної людської істоти. Нарешті на схилі гори він спостеріг хатинку, а увійшовши до неї, побачив поважного старця, який ішов йому назустріч. Старець зі сльозами на очах обняв Перчика. «Звідки ти прийшов, людський брате?» — вигукнув він. «Ой, як довго я не бачив собі подібних. Залишайся у мене, і ми будемо щасливі». Перчик зрадів, що нарешті знайшов у цій гіркій самотності когось, тому з радістю прийняв пропозицію. Їхню спілку благословляли втіха та злагода.

Одного дня сталося так, що Перчик, який був завзятим мисливцем, пішов на полювання та піднявся на гору, на схилі якої стояла ця хатина. Коли він хотів перелізти через скелю, на одному виступі побачив величезне гніздо шуліки, а в ньому двоє молодих, але дуже великих пташенят. Пташенята від страху били крильми та жалібно кричали, бо якраз почали падати великі краплі дощу. Мисливцеві стало шкода пташенят, він розкрив над ними свій плащ та нагнувся над гніздом, наче б мати пташенят. Так він захистив їх від страшної зливи та врятував від смерті.

Раптом Перчик почув шум, немов здійснялася буря, а незабаром і голос, який сказав: «Ой, мої бідні діточки! Ви, напевно, вже мертві, то я й даремно несучу вам цю товсту вівцю». Перчик побачив, що надлітає старий

nahe, und deshalb trat er rasch in ein dichtes Gebüsch. Mit Erstaunen sah er nun einen überaus großen Vogel aus der Höhe sich herabsenken, der ängstlich seine Jungen rief, und in freudiger Hast herbeistürzte, als diese ihm antworteten. Darauf erzählten die jungen Vögel, wie sie gerettet worden seien, und als die Mutter hierauf nach dem guten Manne fragte, um ihn belohnen zu können, trat Pfefferchen nicht thöricht sofort aus seinem Verstecke hervor. Da es nun sein sehnlichster Wunsch war, auf die Oberwelt zu gelangen, so trug er denselben dem Wundervogel vor, und dieser versprach auch, die Bitte zu gewähren, wenn Pfefferchen hinreichende Nahrung für den weiten Weg beschaffen würde; zwölf Fässer mit Fleischstücken und eben so viele mit Brot seien nötig. Jedesmal aber, wenn der Vogel im Fluge den Kopf zurückwenden würde, müsse Piepszek denselben ein Fleischstück und ein Brot in den Schnabel werfen. Pfefferchen war damit zufrieden, zumal er hoffen durfte, im Palaste des todten «Siebenfinger Siebenhaut» Lebensmittel in hinreichender Menge zu finden. Er täuschte sich auch nicht in seiner Vermutung, und so waren denn bald die vierundzwanzig Fässer gefüllt. Der große Vogel nahm dieselben auf seinen Rücken, und auch Piepszek stieg auf denselben, nachdem er von dem Greise rührenden Abschied genommen hatte. Der Vogel breitete nun seine Flügel aus und die Reise begann.

Nur noch einige mächtige Flügelschwünge und die Oberwelt war erreicht. Da wandte nochmals der Riesenvogel seinen Kopf, und Pfefferchen griff rasch in die Fässer, um Fleisch und Brot hervorzuholen. Zu seinem Schrecken fand er auch nicht einen Bissen Fleisches mehr. Rasch entschlossen riß Piepszek daher das Messer aus dem Gürtel, schnitt aus seiner Wade ein Fleischstück und reichte es dem Vogel. Einige Augenblicke später befand er sich schon auf der Erde.

«Woher hast du das letzte Fleisch genommen?» fragte nun der Riesegeier, und Pfefferchen zeigte ihm seine blutende Wunde. «Es war ein süßer Bissen» — fuhr der Vogel fort, — «doch du sollst dein Fleisch wiederhaben». Damit spie er das Fleischstück aus und klebte es an die blutende Stelle, wo es sofort anwuchs. Darauf flog der Vogel

птах, тому швиденько заховався в густих кущах. Він здивовано дивився на велетенського птаха, який спускався з висоти та з острахом кликав своїх дітей, а коли почув їх відповідь, то з радістю стрімко кинувся вниз. Пташенята розповіли йому, як вони були врятовані, а коли мати спитала про того доброго чоловіка, щоб віддячити йому, то Перчик сміливо вийшов зі схованки. Оскільки він тільки про те й мріяв, щоб потрапити нагору на землю, то сказав про своє бажання дивному птахові, а той пообіцяв йому, що виконає його, якщо Перчик роздобуде на дорогу достатньо харчів. А треба було дванадцять бочок м'яса і ще стільки ж бочок хліба, бо кожного разу, як птах на льоту поверне назад свою голову, Перчик повинен буде класти йому в дзьоб шматок м'яса та хлібину. Перчика це втішило, бо він сподівався знайти у палаці покійного Сімпальців-Сімшкірки достатню кількість харчів. Його сподівання справдилися, і незабаром двадцять чотири бочки були наповнені. Велетенський птах узяв їх на свою спину, Перчик теж сів на неї, щиро попрощавшись перед цим з дідусем. Птах розправив свої крила, і подорож почалася.

Залишилося ще зробити кілька помахів крильми — і вони вже нагорі. Але тут велетенський птах ще раз повернув голову. Перчик швидко потягнувся до бочок за м'ясом та хлібом, але на своє нещастя він не намацав жодного шматка м'яса. Рішучим рухом він вийняв з-за пояса ніж, вирізав зі своєї литки шматок та дав птахові. Через деяку мить він уже був на землі.

«Де ти взяв останній шматок м'яса?» — запитав велетенський шуліка, і Перчик показав на свою литку, з якої текла кров. «Це був дуже смачний шматок, — продовжував він, — але візьми своє м'ясо назад». Сказавши це, птах виплюнув шматок м'яса та приклав його до кривавої рани — і воно відразу ж приросло.

davon; Piepszek wanderte aber dorthin, wo er Menschen fand.

*
* * *

Das vorgehende Märchen wurde in meinem Vaterhause zu Czernowitz uns, da wir Kinder waren, stets wieder erzählt. Es rührt wol mit einigen andern, welche ich im Vorhergehenden abgedruckt habe, von rutenischen Dienstboten her. Hörten wir alle Märchen gern, so war das von Piepszek uns sicher das liebste, und so knüpfen sich an dasselbe freundliche Erinnerungen aus der Jugendzeit. Meine jüngern Geschwister horchten wol noch der mündlichen Ueberlieferung, als ich dieses schöne Märchen aufzeichnete. Nach dieser ältern Niederschrift gebe ich es an dieser Stelle wieder, und wenn ich an dasselbe nunmehr eine Betrachtung knüpfte, die streng genommen nicht in den Plan dieser Arbeit gehört, so mag der Leser mir dieses freundlich zum Guten halten. Ich will zum Märchen, dem ich oft, ohne in seine tiefere Bedeutung dringen zu können, aufmerksam gelauscht habe, einige Bemerkungen machen, welche auch dessen Wert für den Forscher beurkunden sollen.

Unter den **H u z u l e n** wird folgende Sage erzählt:

Einst hatte ein Weib eine Erbse gegessen, die ihm aus den Händen oft zu Boden gerollt war. Als aber die Zeit um war, da bekam die Frau ein Knäblein; das nannte sie Rollerbselein, denn es stammte von der Erbse her, welche immer auf den Boden gerollt war. Bevor noch aber Rollerbselein geboren worden war, hatte der Teufel ihm seine Schwester und sechs Brüder geraubt. Diese zu befreien zieht Rollerbselein ans, sobald er erwachsen ist. Bei seinem Unternehmen wird er vom Teufel mit dem Stabe geschlagen, so daß er in Stücke zerstob. Da kommt der schwarze Mann, der die Sonne lenkt; dieser macht Rollerbselein mit Hilfe des Lebenswassers lebendig, stärkt ihn durch ein wunderthätiges Bad im Sonnenteiche und gibt ihm ein Schwert, mit dem er gegen den Teufel zieht. Rollerbselein besiegt nun den Teufel und befreit seine Schwester und seine Brüder. Der Teufel will darauf diese letzteren betrügen, indem er ihnen aus der Kufe

Після цього птах полетів назад, а Перчик пішов туди, де були люди.

*
* * *

Цю казку нам, дітям постійно розповідали у нашому рідному домі в Чернівцях. Вона, мабуть, має дещо спільне з деякими іншими русинськими казками, які надруковані вище. Ми любили слухати всі казки, але про Перчика була наша найулюбленіша, тому з нею пов'язані приємні спогади про юність. Мої молодші брати і сестри, напевно, ще слухали казки, коли я вже їх записував. За цим найстарішим записом я й роблю тут виклад, і якщо я все розглядаю так, що воно наче й не підходить до цієї роботи, то нехай читач не бере мені це за зле. До казки, яку я з великим захопленням слухав, не вникаючи у її внутрішнє значення, я хочу зробити кілька зауважень, які, однак, не можуть применшити її цінність для дослідників.

Г у ц у л и розповідають таку казку:

Колись одна жінка з'їла горошинку, яка часто випадала у неї з рук. Але коли минув час, жінка народила хлопчика, якого вона назвала Котигорошком, тому що він народився від горошинки, яка завжди котилася по підлозі. Але ще до того, як Котигорошко народився, чорт відібрав у нього його сестру та шість братів. Як тільки Котигорошко виріс, він подається визволити їх. Коли він це намагається зробити, чорт б'є його палицею так, що він розлітається на шматки. Тут приходить чорний чоловік, який керує сонцем і з допомогою живої води оживляє Котигорошка, зміцнює його чудодійним купанням у сонячному ставку та дає йому меч, з яким Котигорошко йде битися з чортом. Котигорошко перемагає чорта та звільняє свою сестру та своїх братів. Однак чорт хоче обдурити братів, радячи їм випити з кухля, у

zu trinken rät, in welcher schwachmachendes Wasser sich befindet. Durch die Schwester gewarnt trinken die Brüder starkmachendes Wasser und tödten dann den Teufel. Reiche Schätze tragen sie aus dem Wunderschlosse desselben davon, und zogen nach Hause.¹⁾

Vergleicht man diese huzulische Ueberlieferung mit der rutenischen von Pfefferchen, so ist ihr gleiches Wesen sofort ersichtlich. Vor allem wird man in dem bösen «Siebenfinger Siebenhaut» mit Bestimmtheit den Teufel erkennen. Darauf weist seine sonderbare Gestalt²⁾; sein Wunderpalast in derselben Unterwelt, wo nach einer anderen Ueberlieferung die Drachen hausen³⁾; in seinem Besitze befindet sich wie in der huzulischen Sage das stark- und schwachmachende Wasser; er reitet schließlich in sonderbarer Weise einher, wie es anderwärts die Hexen, seine Gefährtinnen, thun, und vor allem sein weibliches Ebenbild, die «Baba»⁴⁾.

Ist aber «Siebenfinger Siebenhaut» der Teufel, so darf wol im Schmied, welcher dem Pfefferchen die wundertätige Keule verschafft, der schwarze Mann der huzulischen Ueberlieferung vermutet werden. Beide verleihen unsern Helden die Waffen, mit denen sie gegen feindliche Mächte ankämpfen. Und wie der Sonnengott der natürliche Gegner des Gottes der Finsternis, des Teufels⁵⁾, ist, so erscheint uns auch der Schmied in dem Märchen «Vom Krebs und seinen Gefährten» als der größte und gefährlichste Feind desselben⁶⁾. Daraus folgt offenbar, daß wir den Schmied geradezu mit dem Sonnengotte zusammenstellen dürfen, mit dem schwarzen Manne, der die Sonne lenkt.

Während jedoch die huzulische Sage noch den Charakter des Sonnengottes rein bewahrt hat, ist dieses im rutenischen Märchen nicht mehr der Fall. Hier ist in Folge der einseitigen Auffassung des

¹⁾Die ganze Sage habe ich abdrucken lassen in der «Zeitschrift für Volkskunde» I. S. 81 ff., wo dieselbe in Folge eines Druckfehlers als «galizisch» bezeichnet ist. In meiner Arbeit über die Huzulen, welche ich seit mehreren Jahren vorbereite, hoffe ich den Lesern den Schatz der Ueberlieferung dieses Volkes eröffnen zu können.

²⁾Vergl. S. 108.

³⁾Siehe das vorhergehende Märchen.

⁴⁾Vergl. die Anmerkung zur Jaudocha-Sage. (S. 53 f).

⁵⁾*Czornoboh* (der schwarze Gott, Gott der Finsternis) *Czort* (der Schwarze) *did* (der Alte) — *ditko* (Alterchen) Teufel.

⁶⁾Vergl. S. 151.

якому є вода, що знесилює людину. Сестра попереджує братів, і вони п'ють воду, що дає силу, і вбивають чорта. Потім вони беруть багатий скарб з чарівного чортового замку та йдуть додому.¹⁾

Коли порівняти цю гуцульську казку з русинською про Перчика, то зразу ж видно їх однакову суть. Передовсім, зразу ж у Сімпальців-Сімшкірці можна впізнати чорта. На це вказує його особлива постать²⁾, його чарівний палац у цьому самому підземному світі, де за іншою казкою живуть змії³⁾. Він володіє так само, як і в гуцульській казці, водою, що дає силу, та водою, що ослаблює. Він особливим способом їде верхи, як це в інших казках роблять відьми, його супутниці, але передовсім його прототип — «баба»⁴⁾.

Але якщо Сімпальців-Сімшкірка є чортом, то коваль, який дає Перчикові чудодійну булаву, є, мабуть, чорним чоловіком з гуцульської казки. Вони обидва дають нашим героям зброю, з якою ті виступають на бій з ворожими силами. Так як бог сонця є природним ворогом бога темряви — чорта,⁵⁾ так і коваль з казки «Про рака та його супутників» виступає найбільшим та найнебезпечнішим його ворогом⁶⁾. Звідси виходить, що ми можемо ототожнити коваля саме з богом сонця, з чорним чоловіком, який керує сонцем.

Коли гуцульська легенда ще цілком зберігає характер бога сонця, у русинській казці цього вже немає, бо у ній в результаті однобокого сприйняття бога сонця чи неба

¹⁾Всю казку я надрукував у «Zeitschrift für Volkskunde» I, с. 81 і наступні, де її помилково охарактеризували як «галицьку». У своїй роботі про гуцулів, яку я готую вже багато років, я представляю читачам скарби усної народної творчості цього народу.

²⁾Див. ст. 108.

³⁾Див. попередню казку.

⁴⁾Див. примітку до легенди про Явдоху.

⁵⁾*Чорнобог* (чорний бог, бог темряви) *чорт*, *дід* = дідько.

⁶⁾Див. стор. 151.

Sonnen- oder Himmelsgottes als Blitz- und Donnergott (Perun)¹⁾, aus demselben zunächst der Schmied geworden. Hierauf hat Perun-Schmied, wie dieses in der früher mitgeteilten Blitz- und Donnersage deutlich hervortritt, seinen hohen reinen Charakter verloren und ist auf dem Wege selbst Teufel zu werden.²⁾ Wenn Pfefferchen, um zum Schmied zu gelangen, um Mitternacht, da der Sturmwind braust, ausziehen muß; wenn er beim Schmied mit unlauterem Dienst die Wunderkeule erwirbt, so sind dieses schon Züge, welche den alten Perun dem Teufel nahestellen.³⁾ Wenn aber Pfefferchen mit der Waffe des Perun-Schmiedes gegen die bösen Elemente Zaprywoda und Trykamiń kämpft, ja den finstern Gott der Unterwelt erschlägt, da zeigt sich noch des Himmelsgottes reiner Charakter. Pfefferchen und Rollerbselein, die übernatürlich empfangenen und geborenen Helden, sind aber ebenso wie der Schmied und der Schwarze Mann Licht- und Himmelsgötter⁴⁾.

¹⁾Hanusch. Die Wissenschaft des slawischen Mythos S. 257, 258.

²⁾Vergl. ebenda S. 259, 188.

³⁾Vergl. oben S. 109, 110.

⁴⁾Beruhn die Sagen «die Streitaxt» und «das Fest der Sonnenwende», welche Simiginowicz in den Volkssagen aus der Bukowina S. 98 f. und 120 ff. offenbar nach Fedkowicz: Am Tscheremus, Czernowitz 1882 S. 130 u. S. 89 ff. erzählt, auf echter huzulischer Volksüberlieferung. so besitzen wir in denselben eine dritte ganz klare Sessaltung unseres Mythos vom Kampfe des Sonnengottes mit dem Gotte der Finsternis. Der Inhalt der Sagen ist kurz folgender: Dem Sonnengott Khors (?) droht das Unglück, zu stürzen. Der Huzulenfürst Uzul (?) springt ihm hilfreich bei und erhält zur Belohnung vom Gotte dessen Streitaxt (topor). Am Feste der Sonnenwende kämpft der Sonnengott mit dem Höllenfürsten. Der erstere droht zu unterliegen; Uzul tödtet aber den Höllenfürsten. — Wie sehr sich diese Erzählung mit dem Märchen von Rollerbselein und Pfefferchen deckt, erkennt man auf den ersten Blick. Ich merke es übrigens an, daß ich die zwei huzulischen Sagen, trotz umfassen der Vorarbeiten zu meinem Werke über die Huzulen, aus dem Munde des Volkes noch nicht gehört habe. Doch glaube ich, daß man der Nachricht bei Fedkowicz, der selbst ein Huzule war, im allgemeinen folgen darf, besonders da Neubaue in den Anmerk zu seiner Dichtung «Nogaia oder die Steppenschlacht» Radautz 1875, S. 97 ebenfalls über den Sonnentopir zu erzählen weiß.

як бога блискавки та грому (Перуна)¹⁾ він спочатку став ковалем. Потім Перун-коваль, як це чітко проявляється в раніше наведеній легенді про блискавку та грім, втратив свій високий та чистий характер і зараз цілком може сам стати чортом.²⁾ Якщо Перчик, щоб потрапити до коваля, мусить виходити з дому опівночі, коли бушує буря, коли він за вірну службу ковалеві отримує чарівну булаву, — то це вже риси, які зближують старого Перуна з чортом³⁾. Але коли Перчик зі зброєю Перуна-ковалю бореться проти злих сил Заприводи та Трикаменя, навіть убиває злого бога підземелля, то тут проявляється чистий характер небесного бога. Перчик та Котигорошко, зачаті та народжені неприродним чином герої, є так само, як і коваль та чорний чоловік, богами світла та неба.⁴⁾

¹⁾Hanusch. Die Wissenschaft des slawischen Mythos. S. 257, 258.

²⁾Див. там же, с. 259, 188.

³⁾Див. вище, стор. 109, 110.

⁴⁾Якщо легенди «Топір» та «Свято рівнодення», які наводить Симиґінович серед народних легенд Буковини на стор. 98, 120 і далі, очевидно, спираючись на «Над Черемошем» Федьковича, Чернівці, 1882, стор. 130, 89 і далі, спираються на справжні гуцульські народні перекази, то ми бачимо в них третє цілком чітке збереження міфу про боротьбу бога сонця з богом темряви. Коротко зміст легенд можна передати так: Богові сонця Хорсу (?) загрожує небезпека бути поваленим. Гуцульський князь Уцул (?) щиро допомагає йому, за це він отримує від бога його топір. У свято рівнодення бог сонця бореться з князем пекла. Першому загрожує поразка. Уцул убиває князя темряви. — Наскільки цей переказ збігається з казками про Котигорошка та Перчика, видно неозброєним оком. Я, між іншим, хочу зауважити, що, незважаючи на досить ґрунтовне опрацювання матеріалу для моєї праці про гуцулів, я ще не чув цих двох легенд з вуст народу. Але я гадаю, що треба в цілому дотримуватися повідомлення Федьковича, який сам був гуцулом, зокрема тому, що Нойбауер у примітках до його вірша «Нога, чи битва в степу» (Радівці, 1875, стор. 97) теж розповідає про топір бога сонця.

Wer ist aber Zaprywoda und Trykamiń, gegen die Pfefferchen, der jugendliche Himmelsgott, ankämpft; die er für einige Zeit bändigen kann; die ihm aber schlimm mitspielen, sobald er zum entscheidenden Kampfe mit dem Gotte der Finsternis eilt? Da kann kein Zweifel vorhanden sein. Zaprywoda oder «Sperr das Wasser» ist die verderbliche Dürre, welche die Ernte vernichtet. Trykamin, der die Steine reibt, so daß es lärmt, ist aber der Hagel; wenn der Hagel rauschend fällt, wirft Trykamin mit Steinen. Und wie der Hagel ein Werk des Teufels ist¹⁾, und die Dürre ein werk seiner Gesellinnen, der Hexen²⁾, so sind auch Trykamiń und Zaprywoda mit dem Gotte der Finsternis und des Verderbens zusammenzustellen.

Zu Weihnachten, da der Himmelsgott geheimnisvoll wiedergeboren wird, zieht der Teufel, der Winter, der Did auf der Erde einher³⁾. Zu Ostern wird der Himmelsgott siegreich und der Gott der Finsternis ist vernichtet⁴⁾. Im Sommer kämpft sodann der Himmelsgott als Spender des Segens gegen die verderbliche Dürre und den Hagel; insofern er aber auch vernichtender Blitzgott ist nimmt er selbst teuflischen Charakter an, ja er schliesst mit den verderblichen Elementen treue Freundschaft, weil er selbst auch verzehrende Sonnenglut erzeugt⁵⁾. Dann aber beginnt wieder der Schwere Kampf mit dem Gotte der Finsternis; die feindlichen Elemente machen sich frei; den Lichtgott rettet nur das alles belebende Wasser⁶⁾. Lange währt es noch aber, bis er aus des Wundervogels Schwingen

¹⁾Vergl. S. 109.

²⁾Vergl. S. 112.

³⁾Vergl. S. 93.

⁴⁾Vergl. S. 94, 97.

⁵⁾Vergl. die Kolada auf S. 94 und ebenda in der Anmerkung 1 über «rajskij ptachy (die paradiesischen Vögel)»,

⁶⁾Nach dem huzulischen Märchen badet der schwarze Mann die Sonne in einem Teiche, damit sie am nächsten Morgen mit frischen Kräften ihre Reise wieder antreten könne. Das stark- und schwachwachende Wasser wird nur nebenan erwähnt. Im rutenischen Märchen siegt Piepszek, der jugendliche Sonnenheld, zu Folge des starkmachenden Wassers.

Але хто такі Заприво́да та Трикамінь, проти яких бореться юний бог неба і яких він на деякий час приборкує, але які виступають проти нього, як тільки він починає битву з богом темряви? Тут сумнівів не може бути. Заприво́да – це спустошлива посуха, яка знищує врожай. А Трикамінь, який так тре каміння, що зчиняє гул, – це град. Коли Трикмамінь кидає каміння, то з гуркотом випадає град. Якщо град є справою чорта¹⁾, а посуха справою відьом, його помічниць²⁾, то Трикаменя та Заприво́ду треба ототожнювати з богом темряви та лиха.

На Різдво, коли таємничим способом знову народжується бог неба, на землю приходить чорт, зима, дід³⁾. На Великдень перемагає бог неба, а бог темряви в цей час уже знищений⁴⁾. Улітку бог неба як начало всього доброго бореться проти спустошливої посухи та граду. Але оскільки він сам є богом смертельної блискавки, то сам набуває чортівських рис, він навіть укладає вірну дружбу зі злими стихіями і сам стає джерелом палючої сонячної спеки⁵⁾. Але потім знову починається тяжка боротьба з богом темряви. Звільняються ворожі стихії, а бога сонця рятує тільки живодайна вода⁶⁾. Але ще до того часу, поки він не покажеться людям на кри-

¹⁾Пор. стор. 109.

²⁾Пор. стор. 112.

³⁾Пор. стор. 93.

⁴⁾Пор. стор. 94, 97.

⁵⁾Див. коляду на стор. 94 і там же примітку 1 про «райських птахів».

⁶⁾За гуцульською казкою чорний чоловік купав сонце у ставку, щоб воно наступного дня зі свіжими силами знову вирушило у свою подорож. Зміцнююча та обезсилююча вода згадується тільки побічно. У русинських казках Перчик, молодий герой сонця, перемагає завдяки воді, що надає силу.

wieder den Menschenkindern erscheint¹⁾ und von diesen als Lado, als der wiedergeborene Gott der Ordnung und Schönheit, begrüßt wird.²⁾

лах чарівного птаха¹⁾, народ зустріне його як Лада, як новонародженого бога порядку й краси.²⁾

¹⁾Vergl. S. 173 Anmerk. 5. Meine Vermutung, daß unter den «paradiesischen Vögeln» die Sonnenstrahlen zu verstehen sind, wird wol durch unser Märchen, nach dem Pfefferchen durch den Wundervogel zur Oberwelt getragen wird, bestätigt

²⁾Bemerkt sei noch, daß der angedeutete Zusammenhang zwischen dem Märchen vom Pfefferchen und den drei Prinzen auch anderweitige Bestätigung findet. Der jugendliche Prinz, welcher gegen die Drachen kämpft und die Jungfrauen befreit, versinnbildet wie Pfefferchen den Lichtgott. Vergl. K r e k a. a. O. S. 231 ff.

¹⁾Пор. прим. 5 на стор. 173. Моє припущення, що під «райськими птахами» треба розуміти сонячне проміння, підтверджується нашою казкою, за якою Перчика нагору несе чарівний птах.

²⁾Треба ще зазначити, що зауваження про зв'язок між казкою про Перчика та казкою про трьох принців знаходить і інші підтвердження. Молодий принц, що бореться з драконом і звільняє дівчат, символізує, як і Перчик, бога сонця. Див. К р е к, там же, с. 231 і далі.

Ergänzungen und Berichtigungen

S. 104. Vor dem Absatze «Weiße Woche u s. w». ist einzuschieben:

Christi Darstellung

(Stritenje Hospoda.)

(2. Feb. a. St.; 14. Feb. n. St.)

An diesem Tage begegnen sich der Winter und der Sommer (strit = Begegnung). Ist an diesem Tage das Wetter schön und sonnig, so kommt der Bär aus seiner Hütte (buda) hervor. Er thut dieses aber nur, um seine Höhle von neuem gut zu verwahren, denn der Winter wird noch lange währen. Wenn dagegen an dem genannten Feste das Wetter trüb ist, so kommt der Bär nicht hervor; es wird aber bald der Sommer ins Land kommen.

S. 104, 108. Die Auffassung, daß die weiße Woche bis zum Aschermittwoch gezählt werde und mit diesem Tage die erste Fastenwoche beginne, ist unrichtig. Die Rutenen beginnen vielmehr das große Fasten mit dem 6. Montag vor Ostern. Die Woche, welche diesem Montag vorangeht, ist die «Weiße Woche». Dieselbe schließt mit dem Sonntag «*puszczyńi*», an dem überall ein reichliches Mahl gehalten wird, wobei vor allem mit Käs gefüllte Mehltaschen (*pyrohy*) nicht fehlen dürfen. Am nächsten Tag beginnt das große Fasten, welches 6 Wochen währt.

S. 105. Folgende zwei Osterspiele lernte ich in diesem Jahre bei der rutenischen Kirche in Czernowitz kennen. Beide wurden von den kleinen Mädchen gespielt, und bei beiden standen dieselben in einem Kreise. Zunächst trat nun eines der Kinder in den Kreis; die anderen sangen aber:

Du kleine Schwarze, Seelchen mein,
Stehe früh auf;
Waschhe dich, kämme dich:
Hochzeit soll sein!¹⁾

Darauf antwortete das Mädchen, welches im Kreise stand:

¹⁾Czarniuszku, duszku, stawaj raneńku; mej-se czesyse, zamurz idy-se!

Доповнення і виправлення

C. 104. Перед абзацом «Білий тиждень і т.д. треба писати:

Стрітенє Господнє

(2-го лютого за старим стилем, 14 лютого за новим).

В цей день зустрічаються зима і літо. Якщо в цей день погода гарна і сонячна, то ведмідь виходить зі своєї хатини (буди). Але це він робить тільки для того, щоб заново впорядкувати свою барлогу, адже зима буде ще довго. Але коли на це свято погода похмура, то ведмідь не виходить, але незабаром прийде весна.

Стор. 104, 108. Неправильна точка зору, що білий тиждень триває до середини першого тижня після великого посту і що в цей день починається перший тиждень посту. Навпаки, у русинів великий піст починається шостого понеділка перед Великоднем, а тиждень, що передує цьому понеділку, є «білим тижнем», який закінчується неділею, що зветься *пущенне*, коли всюди ситно їдять, а вереники (*пирогои*) з сиром мають бути обов'язково. Наступного дня починається великий піст, що триває 6 тижнів.

C. 105. Я цього року бачив дві великодні ігри біля однієї з русинських церков у Чернівцях, в які грали малі дівчатка, стоячи колом. Спочатку одна з них стала посеред кола, а інші співали:

Чарнюшко, душко,
Вставай раненько,
Мийси, чешиси,
Замуж ідиси.

На це дівчина, що стояла всередині кола, відповіла:

¹⁾Czarniuszku, duszku, stawaj raneńku; mej-se czesyse, zamurz idy-se!

Mit wem, Mütterchen,
Mit wem, Liebchen,
Graues Täubchen?¹⁾

Die Antwort des Chores lautete unter anderem:

Mit dem Schlosser, Töchterchen,
Mit dem Schlosser, Liebchen,
Graues Täubchen.²⁾

Und die Segenantwort war:

Der Schlosser muß früh aufstehn
Und Schlüssel machen;
Das hab' ich nicht gelernt,
Was würde ich machen.³⁾

Das Spiel wiederholt sich, indem in der dritten Strophe stets ein anderer Handwerker, wol auch der Landmann, Lehrer u. dgl. genannt wird. Darauf antwortet das Mädchen in Kreise immer wieder ausweichend, bis etwa das Spiel zu lange währt, und demselben durch eine bejahende Antwort ein Ende gesetzt wird. Bemerkenswert ist es, mit welcher Gewandtheit die Kinder stets das richtige Schlagwort für die Thätigkeit des genannten Standes fanden; daß hiebei aber improvisiert wurde, erkannte ich aus den berichtigenden Zurufen des Chores.

Beim zweiten Spiele traten zwei Mädchen in den Kreis. Das eine war der Gid (Did, der Alte), des andere die Baba (die Alte). Der Chor sang die Worte: «Steh Alter auf, um der Alten Feuer anzufachen»⁴⁾ u. dgl. Des Mädchen, welches den Alten darstellt, that das Geforderte durch Geberden; indes sang der Chor: «Oj, der Alte, der Alte hat sich (aus dem Schlaf) gereckt.»⁵⁾ Sobald dieser aber sein Geschäft verrichtet hatte, stellte der Chor stets eine neue Forderung, die er wieder vollführen mußte. Kamm eine Thätigkeit des häuslichen Lebens blieb unenwähnt. Der Alte in bezeichnender Weise auch «Faustschläge der Alten geben» (siehe den I. Theil S. 66) und ihr «Läuse schlagen». Uebrigens ist dieses Spiel des «Did» und der «Baba» auch in anderer Hinsicht immerhin

¹⁾Za koho, mamko, za koho, lubku, sewa holubku?

²⁾Za szlusara, mamko, za szlusara, labku, sewa holubku.

³⁾Slusarowy traba rano stawaty, kluczi robyty; tomse ne uczyla, szczo bym robyla.

⁴⁾Stawaj gidu, babi wohon klasty.

⁵⁾Oj, gid, gid roztjahnuw-se (zweimal).

За кого, мамко,
За кого, любко,
Сива голубко?¹⁾

А хор відповів так:

За шлюсаря, мамко,
За шлюсаря, любко,
сива голубко.²⁾

Відповідь дівчини звучала так:

Шлюсарові треба рано вставати,
Ключі робити.
То-м си не учила,
Що би-м робила.³⁾

Гра повторюється, при цьому в третій строфі щоразу називають все іншого фахівця, наприклад, селянина, вчителя тощо. На це дівчина в колі відповідає весь час ухильно, аж поки гра не видається занадто довгою і дівчина не закінчить її ствердною відповіддю. Треба відзначити спритність, з якою діти підбирали необхідне слово для позначення професії. Але хор виправляв ці назви тому я зрозумів, що це була імпровізація.

У другій грі посеред кола стали дві дівчинки. Одна була за діда, а друга – за бабу. Хор співав: «Вставай, діду, бабі вогонь класти!»⁴⁾ і таке інше. А дівчина, що була за діда, жестами показувала, що робить те, чого від неї хочуть. А хор тимчасом співав: «Ой, дід, дід розтягнувси» (двічі)⁵⁾. Але як тільки дід закінчив свою роботу, то хор ставив все нові вимоги, які дід мусив виконувати жестами, так що навряд чи залишився неназваним який вид домашньої праці. Дід мусив також своєрідним способом давати бабі стусанів (див. 1-у частину, стор. 66) та «бити вошей». Між іншим, гра у діда та бабу заслуговує на увагу ще й з іншої

¹⁾Za koho, mamko, za koho, lubku, sewa holubku?

²⁾Za szlusara, mamko, za szlusara, labku, sewa holubku.

³⁾Slusarowy traba rano stawaty, kluczi robyty; tomse ne uczyla, szczo bym robyla.

⁴⁾Stawaj gidu, babi wohon klasty.

⁵⁾Oj, gid, gid roztjahnuw-se (двічі).

bemerkenswert. Vergl. die Ausführungen über «Did» und «Baba» mit Rücksicht auf die Bemerkung, daß in einem Osterliede der Rutenen in Galizien der Name des «Did» neben dem des sommerlichen Gottes «Lado» genannt wird (S. 93 Anmerk. 1).

S. 108, ist das Buch «Die Wissenschaft des slavischen Mythos» gemeint, das als Nachschlagewerk besonders wenn es sich um vergleichende Uebersicht handelt, ausgezeichnete Dienste leistet.

S. 26. 16. Z. o. o. lese man statt «Doch - Gestalt» folgendes: «Doch entbehren dieselben meist eines bestimmten Wesens».

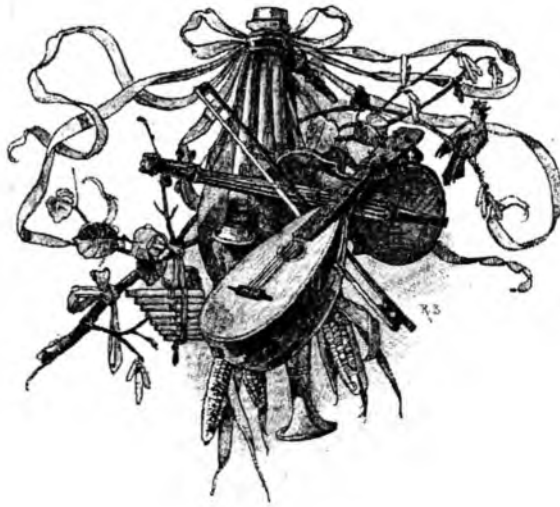
Die Druckfehler, welche sich an einzelnen Stellen eingeschlichen haben, wird der ausmerksame Leser Selbst bemerken und berichtigen.

точки зору. Пор. опис “діда” та “баби”, беручи до уваги зауваження, що в одній з великодніх пісень в Галичині назву “дід” вживають поряд з богом літа Ладом (с. 93, прим. 1).

С. 108. Мається на увазі книга “Наука слов’янського міфу”, яка є надзвичайно цінною як довідник, особливо, коли йдеться про порівняльний огляд.

Стор. 110, 16-й рядок зверху. Замість “Дох ... постать ” треба читати: “Але у них здебільшого немає певної суті”.

Друк арські помилки, що вкралися в окремих місцях, уважний читач сам зможе помітити і виправити.

**DIE ERSTE VERALLGEMEINERENDE
HISTORISCH-ETHNOGRAPHISCHE
STUDIE ZU DEN BUKOWINER
UKRAINERN UND IHRE AUTOREN –
RAIMUND FRIEDRICH KAINDL
UND ALEXANDER MANASTYRSKI**

**ПЕРШЕ УЗАГАЛЬНЮЮЧЕ ІСТОРИКО-
ЕТНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРО БУКОВИНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ
ТА ЙОГО АВТОРИ –
РАЙМУНД ФРІДРІХ КАЙНДЛЬ
І ОЛЕКСАНДР МАНАСТИРСЬКИЙ**

Seit der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurde das Problem der Abstammung, Ausbreitung, der Besonderheiten der Lebensweise der Ukrainer der Bukowina als einer der ältesten ethnischen Gemeinschaften des Landes zum Gegenstand vieler Forschergenerationen. R. Neubauer, J. Holowazki, H. Kuptschanko, L.A. Simiginowicz-Staufe, W. Kosarytschuk behandelten einige Aspekte des Lebens der bukowiner Ukrainer in jener Zeit¹. Doch den größten Beitrag zur Untersuchung der Geschichte und der regionalen Besonderheiten der ethnischen Kultur der ukrainischen Gemeinschaft des Landes leisteten R.F. Kaindl und A. Manastyrski. Ihr Werk „Die Rutenen in der Bukowina“² war damals wohl die erste und die einzige volle Studie zur genannten Thematik.

Der Lebensweg und die wissenschaftlichen Erfolge von R.F. Kaindl als Initiator der Arbeit über die bukowiener Ukrainer sind sowohl den ausländischen, als auch den heimatlichen Forschern sehr gut bekannt.³ Deswegen führen wir hier nur die Leitsätze der Biographie dieses hervorragenden österreichischen Forschers an.

Починаючи з другої половини ХІХ ст. проблема походження, розселення, культурно-побутових особливостей українців Буковини, як однієї з найдавніших етнічних спільнот краю, стала предметом наукових студій не одного покоління дослідників. Окремих аспектів життя буковинських українців в той період торкалися Р.Нойбауер, Я.Головацький, Г.Купчанко, Л.А.Сімігінович-Штауфе, В.Козарищук¹. Однак найбільший внесок в дослідження історичного буття та регіональних особливостей етнокультури української спільноти краю зробили Р.Ф.Кайндль та О.Манастирський. Їхня праця “Русини на Буковині”² була в той час чи не найпершим і єдиним найбільш повним дослідженням з означеної проблематики.

Життєвий шлях та науковий доробок ініціатора написання праці про буковинських українців – Р.Ф. Кайндля, досить докладно вивчені як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями³. Тому ми тезисно зупинимося лише на ключових віхах біографії цього видатного австрійського вченого.

¹ Erklärender Text zu F.X.Knapp's "Illustrierter Bukowina". Verfasst von Ernst Rudolf Neubauer.- Czernowitz, 1860; Головацький Я.Ф. Карпатская Русь // Чтения в обществе истории и древностей российских. 1876. - №1. - С.557-670; Купчанко Г. Нькаторыя истрико-географическия свьдьния о Буковинь. - Киев, 1875; Simiginowicz-Staufe L.A. Die Volkergruppenn der Bukowina. - Czernowitz, 1884; В.М.К. [Козарищукъ В.М.] Изъ буковинскихъ карпатскихъ горъ // Наука, 1889-1890.

² Kaindl R.F., Manastyrski A. Die Rutenen in der Bukowina. - Czernowitz, 1889-1890. - Th. I-II.

³ Grieshofer F. Die Volkskunde in der Bukowina // Spurensuche-Czernowitz und die Bukowina einst und jetzt Ausstellung Scholaburg 3. Juni bis 29. Oktober 2000. - Wien, 2000. - S.76-78; Ебергарт Г. Між

R.F. Kaindl und A. Manastyrski.
Р.Ф.Кайндль та О.Манастирський.

Er wurde am 31. August 1866 in Czernowitz in der Familie eines Lehrers geboren. Im väterlichen Haus in der Straße Neue Welt gewann er die ersten Eindrücke von den Märchen und Sagen der Bukowina, die er von der Dienerin, einer älteren Huzulin hörte. 1885 beendete er das erste deutsche Gymnasium und ging auf die Franz-Joseph-Universität Czernowitz, Fakultät für Philosophie und studierte drei Fachrichtungen zugleich. Als Kaindl studierte, stand er unter einen wesentlichen Einfluss von Universitätsprofessoren J. Losert, J. Strobl, F. Ziegler von Blumental und vom czernowitzer Leienlandeskundler F.A. Wickenhauser.⁴

Він народився в Чернівцях 31 серпня 1866 р. в родині учителя. У родинному домі на вулиці Новий Світ від старенької служниці-гуцулки почерпнув перші дитячі враження про казки і легенди Буковини. Закінчивши в 1885 р. першу німецьку гімназію, Р.Ф.Кайндль записався до Чернівецького університету ім. Франца-Йосифа I на філософський факультет одразу на три відділи. В роки навчання значний вплив на юного Кайндля справили університетські професори Й.Лозерт, Й.Штробль, Ф.Ціглауер фон Блюменталь, а також чернівецький краєзнавець-аматор Ф.А.Віккенгаузер⁴.

народознавством та історією, про сприйняття праць Р.Ф.Кайндля // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. - Чернівці, 2000. - Т.3. - С.201-142; Кордуба М. Розвідки Д-ра Раймунда Фридриха Кайндля з етнографії руської // ЗНТШ. - Львів, 1896. - Т.ХІ. - Кн.ІІІ. - С.1-10; Мороз М. Етнографічна діяльність Раймунда Кайндля // ЗНТШ. - Львів, 1992. - Т.ССХІІІ. - С.197-205; Масан О. Приятель українського народу (Р.Ф.Кайндль та його "Гуцули") // Кайндль Р.Ф. Гуцули: Їх життя, звичаї та народні перекази. - Чернівці, 2000. - С.174-206; Масан О. Літописець міста над Прутом // Кайндль Р.Ф. Історія міста Чернівців. - Чернівці, 2003. - С.264-269, та ін.

⁴ Мороз М. Етнографічна діяльність Раймунда Кайндля. - С.198; Масан О. Приятель українського народу (Р.Ф.Кайндль та його "Гуцули"). - С.165-169.

Noch als Student des zweiten Studienjahres begann R.F. Kaindl 1886 historische und ethnographische Materialien zu sammeln. Er reiste in ukrainischen Dörfern am Prut, Siret und Czeremosch, verkehrte mit orthodoxen Priestern, die das Leben der Bauern gut kannten. 1888 begann der Student Kaindl mit der Herausgabe der „Bukowinwe Blätter“ in der Zeitung „Bukowiner Rundschau“, wo er eine Reihe von interessanten landeskundlichen und ethnographischen Beiträgen veröffentlichte.⁵

Nachdem R.F. Kaidl im Sommer 1891 die Prüfungen abgelegt hatte, wurde er als praktizierender Lehrer am deutschen Gymnasium angestellt. Am 3. Dezember 1891 promovierte er mit der Arbeit „Über die Leiden des Märtyrers Adalbert“ und wurde Doktor der Philosophie. Seit 1892 war er Lehrer an der Höheren orthodoxen Realschule und Privatdozent der österreichischen Geschichte an der Universität Czernowitz. Am 15. Juli 1893 habilitierte er zum Thema „Die Eroberung der Bukowina durch Österreich“. In demselben Jahr beendete er die Arbeit an seinem Buch „Die Huzulen“. 1896 wurde R.F. Kaindl Oberlehrer am Chernowitzer Lehrerseminarium und 1901 außerordentlicher Professor für österreichische Geschichte an der Universität Czernowitz. Am 26. August 1904 ernannte ihn der Kaiser zum Professor. Während der Tätigkeit an der Universität beschäftigte sich der Forscher erfolgreich mit historischen und ethnographischen Studien und veröffentlicht Beiträge zur Theorie der Völkerkunde.

In den Jahren 1910-1913 erreichte der Forscher den Gipfel seiner akademischen Karriere: zuerst wurde er zum Oberdekan der philosophischen Fakultät gewählt und dann zum Rektor der Universität Czernowitz.⁶ 1911 wurde er für seine

1886 року, ще студентом 2-го курсу, Р.Ф.Кайндль взявся за збір історичного та етнографічного матеріалу. Він подорожував українськими селами над Прутом, Сиретом, Черемошем, знайомився з православними парохами, які добре знали на житті місцевих селян. У 1888 р. студент Кайндль започаткував у газеті “Буковинський огляд” краєзнавчий додаток “Буковинські листки”, де оприлюднив цілу низку цікавих досліджень з краєзнавства та етнографії⁵.

Влітку 1891 р., після складання іспитів, Р.Ф.Кайндль був зарахований вчителем-стажистом до німецької гімназії в Чернівцях. З грудня 1891 р., захистивши промоційну роботу на тему “До Страждання мученика Адальберта”, одержав ступінь доктора філософії. З 1892 р. працював учителем у Вищій православній реальній школі, а також приват-доцентом австрійської історії в Чернівецькому університеті. 15 липня 1893 р. захистив габілітаційну дисертацію на тему “Набуття Буковини Австрією”. Того ж року завершив роботу над книгою “Гуцули”. В 1896 р. Р.Ф.Кайндля було призначено старшим викладачем Чернівецької учительської семінарії, а 1901 року – надзвичайним професором австрійської історії в Чернівецькому університеті. 26 серпня 1904 р. цар призначив його на посаду звичайного професора. Працюючи в університеті, вчений продовжує плідно займається історичними та етнографічними студіями. Публікує праці з теорії народознавства.

У 1910-1913 рр. дослідник сягнув вершин своєї академічної кар’єри: його обрали спершу деканом філософського факультету, а відтак ректором Чернівецького університету⁶. 1911

⁵ Масан О. Літописець міста над Прутом. - С.265; Чучко М. Етнографічне вивчення Буковини представниками місцевого православного кліру в кінці XIX-на початку XX ст. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. - Чернівці, 2003. - Т.1. - С.230.

⁶ Grieshofer F. Die Volkskunde in der Bukowina. - S.776-78; Масан О. Цікава і повчальна читанка з краєзнавства Буковини // Кайндль Р.Ф. Наш рідний край Буковина. - Чернівці, 2002. - С.66-68; Масан О. Приятель українського народу (Р.Ф.Кайндль та його “Гуцули”). - С.189-191.

Errungenschaften im Bereich der ukrainischen Ethnographie zum Mitglied der Wissenschaftlichen Schewtschenko-Gesellschaft in Lemberg gewählt.⁷

Der Erste Weltkrieg hat wesentliche Korrekturen im Leben R.F. Kaindels vorgenommen (1914 – 1918). Im Herbst 1914 musste er Czernowitz verlassen. Er kam zuerst nach Wien, dann nach Graz.

In den Jahren 1915 – 1930 war er Professor der Universität Graz in Österreich. Forscher starb am 14. März 1930 in Waltendorf bei Graz.⁸

Im Gegensatz zu R.F. Kaindl, ist der Lebensweg seines Mitverfassers A. Manastyrski wenig untersucht.⁹ In der heimetlichen Historiographie ist kaum ein Beitrag zu finden, der sich damit befasste. Aber das war doch eine undurchschnittliche Persönlichkeit im ukrainischen gesellschaftlich-politischen und kirchlichen Leben in der Bukowina, eine Persönlichkeit mit einem weiten Interessenkreis. Nicht von ungefähr schrieb O. Popowicz, dass er „ein talentierter Mensch ist, ein guter Redner und im Schreiben bewandert, aber ein oberflächlicher und schlauer Charakter“.¹⁰

Eine wichtige Quelle der Nachbildung der Biographie von A. Manastyrski ist sein selbstgeschriebener Lebenslauf, den er 1896 an den lemberger Forscher I. Lewizki schickte. Darin teilt er Folgendes mit: „Ich wurde am 10. (22.) des Monats Juni 1857 in Luzan am Prut, Kreis Kozman geboren, wo mein Vater nach 40 Jahren Pfarrer war. Ich beendete die Normalschule und das höhere Gymnasium in Czernowitz, wo I. Hlibowezki die rutenische Sprache unterrichtete. 1876/7 bezog ich das Priesterseminar, wo ich die Vorlesungen von

року за здобутки в галузі української етнографії обраний дійсним членом НТШ у Львові⁷.

Суттєві корективи в життя Р.Ф.Кайндля внесла Перша світова війна (1914-1918 рр.). Восени 1914 вченому довелося залишити Чернівці і переїхати спершу до Відня, а потім до Грацу.

Протягом 1915-1930 рр. Р.Ф.Кайндль працював професором Грацького університету в Австрії. Помер вчений 14 березня 1930 р. у Вальтендорфі біля Грацу⁸.

На відміну від Р.Ф.Кайндля, біографія його співавтора – О.Манастирського, залишається ще маловивченою⁹. У вітчизняній історіографії про нього й досі немає бодай короткого дослідження. А між тим це була неординарна особистість в українському громадсько-політичному та церковному житті Буковини, людина широких зацікавлень. Недарма, характеризуючи отця О.Манастирського, О.Попович писав, що є він “людина талановита, добрий бесідник і вправний у письмі, але поверховий і хитрий характер”¹⁰.

Важливим джерелом до відтворення біографії Олександра Манастирського є його власноручний життєпис, надісланий 1896 року львівському науковцю І.Левицькому, у якому він повідомляє про себе наступне: “Народився я 10 (22) червня місяця 1857 в Лужанах над Прутом Коцманського повіту, де мій батько Дм. Манастирський був настоятель парафії через 40 років. Закінчив нормальну школу і вищу гімназію в Чернівцях, де був учителем руської мови І.Глібовецький. Вступив 1876/7 року в

⁷ Мороз М. Етнографічна діяльність Раймунда Кайндля. - С.198.

⁸ Масан О. Цікава і повчальна читанка з краєзнавства Буковини. - С.68; Масан О. Приятель українського народу (Р.Ф.Кайндль та його “Гуцули”). - С.191.

⁹ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ-початку ХХ ст.- Чернівці, 1999. - С.169, 381; Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. - Косів, 2002. - С.153; Чучко М. Історико-етнографічна праця Р.Ф. Кайндля та О.Манастирського про буковинських українців // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. - Чернівці, 2004. - Т.2. - С.103-112.

¹⁰ Попович О. Відродження Буковини // Буковинський журнал. - 1992. - Ч.2-3. - С.170.

O. Kaluzniazki hörte. Im vierten Jahr verfaste ich (13 Mann und ich) eine Dankbarkeitsadresse unserem Veteranen und Patrioten Wassyl Kowalski anlässlich seiner Rede über den Unterricht in der rutenischen Sprache an der theologischen Fakultät. Ich wurde am 14. (26.) September 1881 zum Priester geweiht und widmete mich ganz der Aufklärung unseres orthodoxen rutenischen Volkes; ich wurde zum „Mitarbeiter“ in Stari Mamajiwzi und dann in Ruski Banyliw ernannt.

1884 wurde ich Gemeindepfarrer im Dorf Panska Dolyna (jetzt Sloboda Banyliw – *M. Tsch.*), wo ich 11 Jahre lebte. Durch meine Bemühungen und für die freiwilligen christlichen Spenden wurden dort ein Pfarrerhaus, eine Schule und eine Kirche gebaut.

1888 erhielt ich eine schriftliche Dankbarkeit und 10 Dukaten vom Kaiser für meine patriotischen und lojaln Gefühle.

1893, am 18. (30.) November wurde ich von meinem kirchlichen Würdenträger und Erzbischof für Verdienste auf dem kirchlichen und schulischen Gebiet zum erzbischöflichen Exarchen befördert. Ich verfasste auch Schriften und veröffentlichte Beiträge in verschiedenen Zeitschriften“. ¹¹

A. Manastyrski ging seinen Pflichten als Seelsorger in den Dörfern am Czeremosch nach und betrachtete unmittelbar das Volksleben. Wie auch viele andere Dorfpfarrer, widmete er seine Freizeit dem Sammeln des ethnographischen und folkloristischen Materials unter den Bauern. Offensichtlich dort lernte er 1888 den angehenden czerwowitzer Forscher R.F. Kaindl, der ebenfalls das folkloristische Material und das Material über die Sitten und Bräuche in derselben Gegend sammelte, und teilte mit ihm seine Materialien.¹² Später betont R.F. Kaindl mit Dankbarkeit diesen Schritt seines Mitverfassers, indem er im Vorwort zum zweiten Abschnitt des

духовну семінарію, де я слухав в університеті лекції Ом. Калужняцького. На 4 році створив я з товаришами (13 чол. і я) подячну адресу нашому ветерану патріоту Василю Ковальському з нагоди виступу його щодо викладання руською мовою на теологічному факультеті. Рукопокладений 14 (26) вересня 1881 р. в пресвитери я присвятився цілком посвіті нашого православного руського народу і був призначений “сотрудником” в Старих Мамаївцях, а потім в Руському Банилові.

Іменований 1884 року парохом в с. Панська Долина (тепер с. Слобода Банилів. – *М.Ч.*) де я прожив 11 літ. Там збудовано моїм старанням парафіяльний дім, школу і церкву з добровільних християнських жертв.

1888 року одержав я за мої патріотичні і лояльні почуття подяку письмову від царя Франца Йосифа I і дарунок з 10 золотих (дукатів).

1893 р. 18 (30) листопада підвищений я моїм архіпастирем і митрополитом за заслуги на церковній і шкільній нивах в ступень архієпископського екзарха. Я переймався також і письменством та дописував в різні часописи”¹¹.

Виконуючи обов'язки душпастиря у надчеремоських селах, О. Манастирський був безпосереднім спостерігачем народного життя і як багато інших тодішніх сільських священиків, весь вільний час присвячував збиранню серед місцевого селянства етнографічного та фольклорного матеріалу. Там, очевидно 1888 р., він познайомився з початкуючим чернівецьким науковцем Р.Ф.Кайндлем, який теж займався збиранням фольклору та народних звичаїв у тій місцевості і поділився з ним власними матеріалами¹². Згодом Р.Ф.Кайндль з вдячністю відзначить

¹¹ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Ф. 167. І. Левицький. Оп. II. Спр. 2076. П. 64. Арк. 1.

¹² Чучко М. Етнографічне вивчення Буковини представниками місцевого православного кліру в кінці XIX-на початку XX ст. - С. 230.

Buches „Die Rutenen in der Bukowina“ bemerkt, dass „mir Herr Alexander Manastyrski seine Sammlung über die Rutenen in der Bukowina vorbehaltlos und freundlichster Weise überließ. Durch diesen reinen Zuwachs an Material sehe ich mich in stand gesetzt, die vorliegende Arbeit über die rutenischen Landleute im Norden der Bukowina zu Ende zu führen“. Doch danach dauerte ihre Zusammenarbeit nicht mehr lange. In den 90er Jahren des 19. Jahrhunderts teilten sich die Wege von A. Manastyrski und R.F. Kaindl auf dem Gebiet der Ethnographie, und das aus subjektiven Gründen.¹³ So erinnert A. Manastyrski 1896 in einem Brief an I. Lewizki an das Buch, das zusammen mit R.F. Kaindl geschrieben wurde, und kommentiert die Tatsache, dass es in die Familienbibliothek des Kaisers aufgenommen wurde, und beklagt sich, dass diese Ausgabe „von meinem deutschen Mitarbeiter verdreht ist“.¹⁴

1896 wurde A. Manastyrski nach Doroschiwzi, einem Dorf am Dniester, versetzt, wo er Gemeindepfarrer war. Hier befasst er sich mit ethnographischen Studien der bukowiner Ukrainer weiter. In Zusammenhang damit bemerkt er in einem Brief an I. Lewizki, dass er jetzt „Mitarbeiter einer epochaler Ausgabe Unseres seligen Andenkens Kronprinzen Rudolf „Die öster.-ung. Monarchie in Wort und Bild“ ist; er beschreibt ethnographisch unsere bukowiner Rutenen, die am Czeremosch, Prut und Dniester leben.“¹⁵ Er betätigt sich gesellschaftlich, hier organisiert er ebenfalls einen Knabenchor.¹⁶ Er schreibt Beiträge und Predigten und veröffentlicht sie in der Literar- und Kirchenzeitschrift „Switylnyk“, die in Czernowitz herausgegeben wurde. So ließ er hier 1897 die Skizze „Orthodoxe Kirchen in der Bukowina“ drucken, wo er den Zustand dieser Bauten charakterisiert seit den 70er Jahren des 19.

цей крок свого співавтора, зауважуючи у передмові до другого розділу „Русинів на Буковині“, що „пан Олександр Манастирський люб'язно і без жодних застережень передав мені свою збірку про русинів на Буковині. Маючи такий багатий приріст матеріалу, я зараз спроможний завершити представлену працю про русинських селян на півночі Буковини“. Однак після цього їхня співпраця тривала недовго. В 90-х рр. XIX ст. в силу суб'єктивних причин шляхи О.Манастирського та Р.Ф.Кайндля в царині етнографії розійшлись¹³. Так, у 1896 р., згадуючи в листі до І.Левицького про книгу, написану спільно з Р.Ф.Кайндлем, і коментуючи факт її прийняття до фамільної бібліотеки цесаря, О.Манастирський скаржитися, що це видання було „перекручене моїм співробітником-німцем“¹⁴.

1896 року О.Манастирського перевели парохом до наддністрянського села Дорошівці. Тут він продовжує займатися етнографічним вивченням українців Буковини. У листі до І.Левицького отець Олександр з цього приводу зазначав, що тепер він перебуває „співробітником епохального видання Нашого кронпринца блаженної пам'яті Рудольфа „Die öster.-ung. Monarchie in Wort und Bild“, описуючи етнографічно наших буковинських руських, що мешкають над Черемошем, Прутом та Дністром“¹⁵. Активно працює на громадській ниві (так само, як і в Панській Долині, організовує хор з хлопчиків-школярів)¹⁶. Пише статті та проповіді до церковно-літературного журналу „Світильник“, що видавався у Чернівцях. Зокрема, у 1897 р. він опублікував у „Світильнику“ нарис „Православні церкви в Буковині“, в якому охарактеризував стан культових споруд краю до

¹³ Масан О. Приятель українського народу (Р.Ф.Кайндль та його „Туцули“).- С.184.

¹⁴ Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України. - Арк.1.

¹⁵ Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України. - Арк.1.

¹⁶ Отець Александръ Манастирскій и его слании маленьки спиваки // Русска правда. - 1890. - 15 сьчня. - С.128; Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України. - Арк.2.

Jahrhunderts und später, dabei bemerkte er gewisse positive Momente.¹⁷

In seinen Predigten anlässlich verschiedener Feiertage und Ereignisse ruft er die Bauern auf, eine gesunde Lebensweise zu führen und warnt unter Anderem davor, dass sie nicht zu viel Schnaps trinken; er tritt gegen eine Massenemigration der Bukowiner nach Amerika auf.¹⁸ All diese Belehrungen wurden von A. Manastyrski in der Ausgabe „Junger Prediger“ verallgemeinert; diese Ausgabe wurde 1898 in der erzbischöflichen Druckerei in Czernowitz veröffentlicht.¹⁹

1899 erschien in Wien der Band „Die Bukowina“ als ein Teil der historisch-landeskundlichen Studie „Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild“, für die A. Manastyrski den ethnographischen Beitrag „Die Rutenen“ schrieb.²⁰ Im erwähnten Beitrag wiederholt der Autor in etwas kürzerer Form den Inhalt und die Darstellungsweise des Materials, das in der Arbeit „Die Rutenen in der Bukowina“ erschien, die gemeinsam mit R.F. Kaindl geschrieben wurde. Hier aber erscheinen neue Materialien, die in bukowinischen Dörfern am Dniester gesammelt waren.

Durch Bemühungen der ukrainischen Politiker mit M. Wassylko an der Spitze wurde A. Manastyrski zum Konsistorialrat ernannt und zum Erzpřsviter-Stawrophoren erhoben.²¹

1901 löste er den Redaktor des ukrainischen Teils der Zeitschrift „Switylnyk“, den hochbetagten und kranken Isidor Worobkewicz ab.²²

Zusammen mit dem Universitätsprofessor Dr. T. Tarnawski und mit Genehmigung des Glaubens- und Bildungsministeriums und mit Segen des Erzbischofs der Bukowina und Dalmatiens Wolodymyr Repta

70-х рр. XIX ст. та після, відзначивши в цьому питанні певні позитивні зрушення¹⁷.

У своїх проповідях з нагоди різних свят і подій, на прикладах із повсякденного сільського життя він закликає селян до ведення здорового способу життя, застерігаючи, між іншим, від надмірного споживання горілки, активно виступає проти масової еміграції буковинців до Америки¹⁸. Всі ці повчання були узагальнені О.Манастирським у посібнику “Молодий проповідник”, що побачив світ у 1898 р. у митрополичій друкарні в Чернівцях¹⁹.

1899 року у Відні вийшов том “Буковина” багатотомного історико-краєзнавчого дослідження “Австро-Угорська монархія в слові і образах”, для якого О.Манастирський написав етнографічну статтю “Русини”²⁰. У згаданій розвідці автор у стислій формі фактично повторює зміст і структуру викладу матеріалу, апробовану у праці “Русини на Буковині”, написаній у співавторстві з Р.Ф.Кайндлем, дещо доповнивши її новими матеріалами, почерпнутими у буковинських селах з-над Дністра.

В лютому 1899 р. заходами українських політиків на чолі з М.Васильком отця О.Манастирського призначено консисторським радником і піднесено в архіпресвітери-ставрофори²¹.

У 1901 р. він змінив на посаді редактора української частини журналу “Світильник” престарілого і хворого Ісидора Воробкевича²².

Навесні 1902 р. О.Манастирський разом з професором університету, доктором Т.Тарнавським, з дозволу Міністерства віросповідань і освіти та з благословення митрополита

¹⁷ Манастырський А. Православни церкви въ Буковине // Candela. Foaie bisericeasca-literara. Anul 1897. Cernăuți, 1897. - P.533-540.

¹⁸ Манастырський А. Проповедь о святкованью недель и святъ // Candela. Foaie bisericeasca-literara. - Anul 1897. - Cernăuți, 1897. - P.430-434; Манастырський А. Проповедь сказана против еміграції въ Америку // Candela. Foaie bisericeasca-literara. - Anul 1897. - Cernăuți, 1897. - P.109-113.

¹⁹ Манастырський А. Молодый проповідникъ. - Черновць, 1898.

²⁰ Manastyrski A. Die Ruthenen // Die Österreich-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina.- Wien, 1899. - S.228-271.

²¹ Буковина. - 1899. - 27січня (8 лютого). - С.1; Буковина. - 1899. - 21 лютого (5 марта). - С.2.

²² Манастырський А. Отзывъ къ православному буковинскому клиру // Candela. Foaie bisericeasca-literara. - Anul 1901. - Cernăuți, 1901. - P.230-231.

unternahm A. Manastyrski 1902 eine Reise in die orthodoxen Länder, um den Verlauf der Gottesdienste und die Einrichtungen der orthodoxen Kirchen kennen zu lernen. Von März bis Mai besuchten sie Rumänien, Serbien, das Österreichische Serbien und die Türkei, besuchten auch den Ökumenischen Patriarchen in Konstantinopel. Hier hatten sie die Ehre, am Gottesdienst während der Osternmesse mitzudienen. Sie hatten auch vor, das Russische Reich zu besuchen, aber durch den unerwarteten Tod der Frau Viktoria sah sich A. Manastyrski gezwungen, nach Czernowitz zurückzukehren. Erst im September konnte er eine Reise nach Russland machen, wo er Kirchen von Sankt-Petersburg; Moskau und die Kiewer Heiligtümer besichtigte. Einen Bericht über die Ergebnisse seiner Reise veröffentlichte er 1903 in der Zeitschrift „Switylnyk“ unter dem Titel „Meine Reise durch die orthodoxe Welt“.²³

1905 wurde A. Manastyrski Hieromonachos und wählte sich den Namen Artimon.²⁴ 1906 war er einer der Mitbegründer „Der Gesellschaft der rutenischen orthodoxen Priester in der Bukowina“.²⁵

1910 wurde er zum Archimandriten erhoben, und im September 1913 zum Generalvikar und Konsistorenarchimandrit erhoben. Für seine vieljährige Tätigkeit wurde Vater Artimon mit dem Orden der Eisernen Krone des 3. Grades ausgezeichnet.²⁶

Im Sommer 1918 wurde A. Manastyrski pensioniert.²⁷ Er starb am 23. Oktober 1920 in Czernowitz.²⁸

Буковинського і Далматинського Володимира Репти, здійснив подорож православними землями, маючи на меті ознайомитись з чином богослужіння та внутрішнім облаштуванням храмів. Протягом березня-травня вони побували у Румунії, Сербії, Австрійській Сербії та Туреччині, відвідали Вселенського патріарха в Константинополі і навіть удостоїлися йому співслужити під час пасхальної відправи. У планах були також відвідини Російської імперії, але раптова смерть дружини Вікторії спонукала О.Манастирського повернутися до Чернівців. Лише у вересні йому вдалося здійснити подорож до Росії, де він відвідав церкви С.-Петербурга, Москви та київські святині. Звіт про результати своєї подорожі він опублікував у журналі “Світильник” за 1903 р. під назвою “Моя подорож православним світом”²³.

В 1905 р. О.Манастирський став ієромонахом, прибравши собі ім'я Артимон²⁴. У 1906 р. він виступив одним із членів-засновників “Товариства руських православних священників на Буковині”²⁵.

1910 року його піднесено в сан архимандрита. А у вересні 1913 р. призначено генеральним вікарієм та консисторським архимандритом. Багаторічна сумлінна праця отця Артимона була відзначена орденом Залізної корони 3-го ступеню²⁶.

Влітку 1918 р. австрійська влада відправила А.Манастирського на пенсію²⁷. Помер він 23 жовтня 1920 р. в Чернівцях²⁸.

²³ Манастирській А. Мое путешествие по православномъ свѣтъ // Candela. Foaie bisericeasca-literara. - Anul 1903. - Cernăuți, 1903. P.27-43, 99-115, 163-179, 227-243, 283-299, 345-349.

²⁴ Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Arhiepiscopal-Diozese für das Jahr 1914. - Czernowitz, 1914. - S.32.

²⁵ Звідомлене з діяльності “Товариства руських православних священників на Буковині” за час від 19 червня (2 липня) 1906 до 1 (14) мая 1914. - Чернівці, 1914.- С.13, 43.

²⁶ Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Arhiepiscopal-Diozese für das Jahr 1914. - S.32; Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX - початку XX ст. - С.381.

²⁷ Foaia Ordinaciunilor Consistoriului arhiepiscopesc in afacirile Archiepiscopiei ortodoxe - orientale a Bucovinei. Листок розпорядків архієпископської консисторії в справах прав. - схід. Буковинської Архидієцезії. Anul 1918. - Cernăuți, 1918. - P.11; Прокопович Е. Кінець австрійського панування на Буковині. - Чернівці, 2004. - С.14.

²⁸ Sematismul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1921. - Cernăuți, 1921. - P. 65; Encyclopedia of Ukraine / Edited by Danilo Husarstruk. Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press incorporated, 1993. - Vol. III. (L-Pf). - P.297.

Die von R.F. Kaindl und A. Manastyrski geschriebene Arbeit über die bukowiner Ukrainer war wie ein Nachschlagewerk für die deutschsprachigen Leser gedacht, um sie mit der ethnischen Geschichte und kulturellen Besonderheiten der Rutenen vertraut zu machen.

1888 erschien der erste Teil im landeskundlichen Jahrbuch „Bukowiner Blätter“ und 1889 als eine Einzelausgabe im Czernowitzer Verlag H. Czopp.²⁹ Im nächsten Jahr erschien auch der zweite Teil der Arbeit.³⁰

Der erste Teil der Studie unter dem Titel „Über den Ursprung und die Verbreitung der Rutenen“, dessen Autor R.F. Kaindl war, ist der Frage des Erscheinens der ukrainischen Bevölkerung im bukowinischen Land gewidmet. Der zweite, ethnographische Teil „Leben und Schaffen, Wissen und Glaube der rutenischen Landleute im Norden der Bukowina“ ist von beiden Autoren gemeinsam geschrieben worden.

Im ersten Abschnitt machen die Forscher den Leser mit Sitten und Bräuchen der Rutenen bekannt, die den Säugling betreffen. Weiter beschreiben sie Kinderspiele und den Prozess der Heranziehung der Kinder zur Arbeit. Ganz gehaltvoll beschreiben die Autoren Spiele und Tänze der Burschen und Mädchen. Eine besondere Aufmerksamkeit gilt dem Liebesleben. Ein bedeutender Teil ist der Werbung und der Hochzeit gewidmet, hier finden wir auch viele Hochzeitslieder. Bei der Beschreibung der Beziehungen zwischen Mann und Frau weisen die Forscher auf die untergeordnete Rolle der Frau in der Familie hin. Die Autoren schenken ihre Aufmerksamkeit den Adoptivkindern und der Dienerschaft. Der erste Abschnitt endet mit der Beschreibung des Todes und des Begräbnisses.

Der zweite Abschnitt des Buches ist der Beschreibung des Hauses, des Hofes, des Alltags, der

Написана Р.Ф.Кайндлем та О.Манастирським праця про буковинських українців планувалася як своєрідний довідник, покликаний познайомити німецькомовного читача з їхньою етнічною історією та культурно-побутовими особливостями.

У 1888 р. її перша частина була надрукована у краєзнавчому альманасі “Буковинські листки”, а 1889 року вийшла окремим виданням у чернівецькому видавництві Г.Чоппа²⁹. Наступного року з’явилася й друга частина твору³⁰.

Перша частина дослідження – “Про походження й розселення русинів”, автором якої був Р.Ф.Кайндль, присвячена проблемі появи на території буковинського краю українського населення. Друга, власне етнографічна частина праці – “Життя й праця, знання та вірування русинських селян на півночі Буковини”, написана авторами спільно.

У першому розділі дослідники знайомлять читача з повір’ями і звичаями, яких дотримуються руснаки щодо немовляти, а також як з ним обходитися. Далі вони переходять до опису дитячих ігор та процесу прилучення дитини до праці. Досить змістовно автори змальовують парубоцькі та дівочі ігри й танці. Окрему увагу вони звертають на любовні заботони. Значне місце у розділі відведено опису сватання та весілля, сюди включено також чимало весільних пісень. Описуючи стосунки чоловіка та дружини, дослідники вказують на підлегле становище жінки в сім’ї. Звертають увагу автори і на таке явище, як приймацтво та наймицтво. Завершується перший розділ розповіддю про смерть та похорон.

Другий розділ книжки присвячений опису житла, обійстя, громадського побуту, правових

²⁹ Kaindl R.F., Manastyrski A. Die Rutenen in der Bukowina. - Czernowitz: Buchdruckerei H.Czopp, 1889. - I. Theil

³⁰ Kaindl R.F., Manastyrski A. Die Rutenen in der Bukowina. - Czernowitz: Buchdruckerei H.Czopp, 1890. - II. Theil.

*Bursche aus der Pruthgegend.
Парубок з околиць Пруту.*

*Bäuerin aus der Dniestrgegend.
Селянка з околиць Дністра.*

rechtlichen Anschauungen und der wirtschaftlichen Betätigung der bukowiner Ukrainer gewidmet.

Der zweite Teil beginnt mit einer Einleitung zum dritten Kapitel, in der die Forscher versuchen, die vorchristlichen Ursprünge der kirchlichen Feiertage zu klären, die auf den Sonnenlauf zurückgehen. Weiter gehen sie zur unmittelbaren Beschreibung des Festkalenders der Bukowiner über, liefern uns Nachrichten über ihren dämonologischen Glauben, Zauberei, Heilkunst, kosmogonische und meteorologische Anschauungen, Glauben über Tiere und Pflanzen und Aberglauben und verschiedene Zeichen.

Im vierten Kapitel führen die Autoren verschiedene Beispiele der Folklore an, z.B. Überlieferungen über das Weltende, das Lebenswasser, Schätze, über den Hagelbeschwörer aus Czornohuze, über Baba Jaudocha, über die Pest, über Vampyre, über Swynska krywda; Märchen über Solomons Weisheit, Gut und Böses, Ziege und Krebs, Hahn und Henne, Die drei Prinzen, Piepszyk oder Pfefferchen usw. Das Kapitel

уявлень та господарських занять буковинських українців.

Друга частина розпочинається передмовою до третього розділу, в якій дослідники роблять спробу з'ясувати дохристиянські витоки церковних свят, пов'язаних із поворотними фазами сонця. Далі вони переходять до безпосереднього опису святкового календаря буковинців, подають відомості про їх демонологічні вірування, чарівництво, лікарську магію, космогонічні та метеорологічні уявлення, повір'я про тварини й рослини, різноманітні забобони та прикмети.

У четвертому розділі автори подали різні фольклорні твори, як, наприклад, оповідання про кінець світу, живу воду, скарби, градового з Черногузів, бабу Явдоху, джуму, опирів, свинську кривду; казки про мудрого Соломона, добро і зло, козу та рака, півня і курку, трьох принців, перчика тощо. Завершується розділ коротким аналізом

endet mit einer kurzen Analyse der mythologischen Grundlage der Folklore der bukowiner Ukrainer.

Materialien, die die Arbeit beinhaltet, widerspiegeln den Stand der historischen und landeskundlichen Wissenschaft der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, die unter dem Einfluss der positivistischen und evolutionistischen Ideen stand. Daher erscheint es nicht von ungefähr, dass der historische Teil etwas kompilatorisch und der ethnographische etwas beschreiblich gekennzeichnet sind.

Hier muss auch eine Reihe von Widersprüchen genannt werden, auf die die Kritik hinwies. Die Kritik betrifft insbesondere die Auslegung der Umstände des Erscheinens der Ukrainer in der Bukowina, aber auch die Verwendung des Namens Rutenen ausschließlich für die Russen aus Podolien usw.³¹

R.F. Kaindl identifiziert die slawische Bevölkerung des Landes ausschließlich mit den in den Chroniken erwähnten Uhliczen und Tiwerzen. So eine Ansicht war bis vor kurzem vorhergehend. Doch neue archäologische Untersuchungen beweisen, dass das Gebiet zwischen dem Siret und dem Dniester das Ansiedlungsgebiet der Kroaten³² war, die der Autor auch flüchtig im Zusammenhang mit den kroatischen Kriegen Wladimir des Großen erwähnt.

Was die Fehler betrifft, die mit Fakten zusammenhängen, so rechnen die meisten Historiker die Bildung des Fürstentums Moldau dem Jahr 1359 zu³³, nicht aber dem Jahr 1350, wie R.F. Kaindl darüber schreibt. Er verbindet auch die erste Erwähnung des Namens „Bukowina“ mit dem Jahr 1392, obwohl dieser Name zum ersten Mal in westeuropäischen Quellen 1412 erwähnt wird und in moldauischen 1488.³⁴ Man muss auch präzisieren, dass die Arbeit von D. Cantemir „Die Beschreibung

mythologischer Grundlage der Folklore der bukowinischen Ukrainer.

Materialien, die in der Arbeit, die die Arbeit beinhaltet, widerspiegeln den Stand der historischen und landeskundlichen Wissenschaft der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, die unter dem Einfluss der positivistischen und evolutionistischen Ideen stand. Daher erscheint es nicht von ungefähr, dass der historische Teil etwas kompilatorisch und der ethnographische etwas beschreiblich gekennzeichnet sind.

Es ist auch notwendig zu sagen, dass die Arbeit die Widersprüche, die die Kritik hinwies, enthält. Insbesondere die Auslegung der Umstände des Erscheinens der Ukrainer in der Bukowina, aber auch die Verwendung des Namens Rutenen ausschließlich für die Russen aus Podolien usw.³¹

R.F. Kaindl identifiziert die slawische Bevölkerung des Landes ausschließlich mit den in den Chroniken erwähnten Uhliczen und Tiwerzen. So eine Ansicht war bis vor kurzem vorhergehend. Doch neue archäologische Untersuchungen beweisen, dass das Gebiet zwischen dem Siret und dem Dniester das Ansiedlungsgebiet der Kroaten³² war, die der Autor auch flüchtig im Zusammenhang mit den kroatischen Kriegen Wladimir des Großen erwähnt.

Was die Fehler betrifft, die mit Fakten zusammenhängen, so rechnen die meisten Historiker die Bildung des Fürstentums Moldau dem Jahr 1359 zu³³, nicht aber dem Jahr 1350, wie R.F. Kaindl darüber schreibt. Er verbindet auch die erste Erwähnung des Namens „Bukowina“ mit dem Jahr 1392, obwohl dieser Name zum ersten Mal in westeuropäischen Quellen 1412 erwähnt wird und in moldauischen 1488.³⁴ Man muss auch präzisieren, dass die Arbeit von D. Cantemir „Die Beschreibung

³¹ Кордуба М. Розвідки Д-ра Раймунда Фридриха Кайндля з етнографії руської. - С.8-9.

³² Тимошук Б.А. Восточнославянская община VI-X вв. н. э. - М., 1990. - С.8; Михайлина Л. Літописні хорвати у вітчизняній і зарубіжній історіографії // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. - Чернівці, 1998. - Т.1.- С. 111-112; Михайлина Л. Літописні князівні східних слов'ян між Дніпром і Карпатами / Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. - Чернівці, 2000. - Т.3. - С. 203.

³³ Engel J.H. Geschichte der Moldau und Walachen. - Halle, 1804. - S.105; Giurescu C.C. Istoria romanilor. - Bucuresti, 2003. - Vol.I.- P.313; A History of Romania / Edited by Kurt W. Treptow. - Iasi, 1996. - P.71.

³⁴ Mihaescu D. Bucovina si Basarabia (pornind de la numele lor). - Iasi, 2000. - P.48, 53.

der Moldau“ nicht von 1710, sondern von 1714-1716 datiert wird.³⁵

Zur Zeit, als das die dargebotene Arbeit geschrieben wurde, meinte man, dass die erste Erwähnung von Czernowitz 1407 war. Später stellte gerade R.F. Kaindl genau fest, dass die Urkunde, in der die heutige Hauptstadt der Bukowina erwähnt wird, am 8. Oktober 1408 erschien.³⁶ Der Forscher muss die Worte I. Dlugoszs falsch verstanden haben, als er die Vertreibung der Rutenen durch die Walachen aus dem Land kommentiert. Der Chronist meinte wohl nicht die Aussiedlung der ganzen rutenischen Bevölkerung aus dem Land, aber nur die Beseitigung der fürsterlichen Vögte. Die neuesten archäologischen Funde neben dem Dorf Selena Lypa bei Chotin erklären Vieles diesbezüglich.³⁷

Was den zweiten Teil der Arbeit betrifft, so bleibt die Annahme der Autoren strittig, dass die Kolada vom Gott der Ordnung und der Schönheit Lado herrührt, wie R.F. Kaindl und A. Manastyrski schreiben. Im Altertum bezeichnete man die Ordnung als „rjad“. Die Autoren haben einen Fehler begangen, als sie den Malankafeiertag vom Vorabend des heiligen Basilius auf die Nacht vor den Dreikönigstagen verschoben. In Wirklichkeit feiern die Bukowiner dieses Fest zu Ehren der hochwürdigen Melania der Römerin, am Vorabend des Neujahrs nach dem alten Stil.³⁸ Es ist bemerkenswert, dass A. Manastyrski diesen Fehler auch im Artikel „Die Rutenen“ wiederholte.³⁹

In der Arbeit finden wir viele interessante Aberglauben, Zeichen, Glauben, Wiegelieder und Rätsel. Schade nur, dass das im Abschnitt

Молдавії” датується не 1710, а 1714-1716 рр.³⁵,

На час написання пропонованої праці вважалося, що перша згадки про Чернівці мала місце 1407 року. Цікаво, що пізніше саме Р.Ф.Кайндль точно встановив, що грамота, у якій вперше згадана нинішня столиця буковинського краю, була видана 8 жовтня 1408 р.³⁶ Коментуючи повідомлення Я.Длугоша про вигнання волохами з краю русинів, дослідник, очевидно, хибно зрозумів слова хроніста, який, скоріш за все, мав на увазі не виселення з цієї місцевості всього наявного руського населення, а лише усунення княжих намісників. До речі, певне світло на це проливають новітні археологічні знахідки на Перебиківському городищі (біля с. Зелена Липа на Хотинщині)³⁷.

Що ж до другої частини праці, то залишається дискусійним припущення авторів щодо походження Коляди від божка Лада (бога порядку-ладу, як пишуть Р.Ф.Кайндль та О.Манастирський). У давнину на означення порядку вживали слово “ряд”. Автори помилково перенесли свято Маланки з надвечір'я Св. Василя на ніч перед Йорданом. Насправді жителі Буковини маланкують на церковне свято преподобної Меланії Римлянки, що напередодні Нового року за старим стилем³⁸. Характерно, що цю помилку О.Манастирський повторив і при публікації статті “Русини”³⁹.

У праці ми знаходимо багато цікавих повір'їв, прикмет, вірувань, колискових і загадок. Шкода тільки, що вміщено це у

³⁵ A Histori of Romania / Edited by Kurt W. - Treptow. - P.221.

³⁶ Кайндль Р.Ф. Історія міста Чернівців. - Чернівці, 2003. - С.13.

³⁷ Пивоваров С., Федорук А. До питання про найманство в Галицькій Русі у XIV ст. (за даними розкопок городища в с. Зелена Липа) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. - Чернівці, 2002. - Т.1. - С.140-148; Пивоваров С., Федорук А. “Битва шпор” у Зеленій Липі на Хотинщині // Доба. - 2003. - 8 липня. - С.5.

³⁸ Die Bukowina. Eine Allgemeine Heimatkunde=Буковина. Загальне краєзнавство. - Чернівці, 2004. - С.119.

³⁹ Manastyrski A. Die Ruthenen // Die Osterreich-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. - Wien, 1899. - S.259.

⁴⁰ Буковина. - 1889. - 21 грудня. - С.7.

„Verschiedenes“, nicht aber in jeweiligen thematischen Abschnitten zu finden ist, weil eine solche Darbietung der Folklore die logische Struktur der Arbeit etwas stört.

Doch diese Bemerkungen, die aus der Höhe der modernen historischen Landeskunde, Archäologie, Ethnographie und Ethnologie gemacht sind, schmälern keinesfalls den Wert der Arbeit von R.F. Kaindl und A. Manastyrski. Zu ihrer Zeit war das die erste ernsthafte wissenschaftliche historisch-ethnographische Studie über die bukowiner Ukrainer, die ihre Autochthonie auf bukowinischem Boden bewies und den deutschsprachigen Leser mit regionalen Besonderheiten der traditionellen Kultur dieser zahlenmäßig größten ethnischen Gemeinschaft des Landes bekannt machte.

Das Erscheinen der Arbeit „Die Rutenen in der Bukowina“ löste eine Welle von positiven Äußerungen in der ukrainischen Presse⁴⁰ und in den wissenschaftlichen Kreisen aus. Insbesondere M. Korduba schätzte die Arbeit positiv. In einer Übersicht über Arbeiten R.F. Kaindls zur ukrainischen Ethnographie bemerkte er Folgendes: In Kaindl fand „die bukowiner Rus einen leidenschaftlichen und gewissenhaften Ethnographen und Sammler“, der „sich für unsere ethnographische Wissenschaft verdient gemacht hat“.⁴¹ Als der russische Folklorist A.N. Pypin in seiner „Kleinrussischen Ethnographie“ den Stand der Entwicklung der Ethnographie in der Bukowina charakterisierte, schrieb er, dass Kaindl unter dem Titel „Der Buchenwald. Beiträge zur Geschichte der Bukowina“ eine Reihe von kleinen Beiträgen geleistet hat, unter denen einer, verfasst zusammen mit A. Manastyrski, am nächsten zur Ethnographie steht und die Beschreibung des Alltags und des Glaubens im Norden der Bukowina beinhaltet“.⁴² Wie der moderne ukrainische Forscher M. Moros mit Recht behauptet, konnten die Forscher in einer kleinen Arbeit „das Grundwissen über die ethnographischen Besonderheiten des Landes systematisieren“.⁴³ Die von ihnen gesammelten und

„Різному“, а не у відповідних тематичних розділах. Така подача фольклорного матеріалу дещо порушила логічну структуру праці.

Однак ці зауваження, зроблені з висоти розвитку сучасного історичного краєзнавства, археології, етнографії та етнології, анітрохи не применшують вартості праці Р.Ф.Кайндля та О.Манастирського. Для свого часу це було перше серйозне наукове історико-етнографічне дослідження про буковинських українців, яке доводило їх автохтонність на буковинській землі, а також досить докладно знайомило німецькомовного читача з регіональними особливостями традиційної культури цієї найчисельнішої етнічної спільноти краю.

Вихід праці „Русини на Буковині“ в світ викликав хвилю схвальних відгуків в українській пресі⁴⁰ та наукових колах. Зокрема, позитивну оцінку дослідженню дав М.Кордуба, який у огляді праць Р.Ф.Кайндля з української етнографії зазначав, що в ньому знайшла „Русь буковинська ревного і сумлінного етнографа-збирача“, який „вельми учинив прислугу нашій етнографічній науці“⁴¹. А російський фольклорист О.М.Піпін, характеризуючи в своїй „Етнографії малоруській“ стан розвитку етнографічної науки на Буковині, писав, що „Кайндль зробив, під заголовком „Der Buchenwald. Beiträge zur Geschichte (або zur Kunde) der Bukowina“ низку невеликих праць, з-поміж яких одна, укладена разом з Олександром Манастирським, має найближчий стосунок до етнографії, а саме містить опис побуту та народних вірувань на півночі Буковини“⁴². Загалом, як цілком слушно стверджує сучасний український вчений М.Мороз, у невеликій праці дослідникам «вдалося систематизувати основні відомості про етнографічні особливості краю»⁴³. Зібраний та

⁴¹ Кордуба М. Розвідки Д-ра Раймунда Фридриха Кайндля з етнографії руської. - С.2.

⁴² Пыпинъ А.Н. Истрия русской этнографіи. - Томъ III. - Этнографія малорусская. - С.-Пб., 1891. - С.419.

⁴³ Мороз М. Етнографічна діяльність Раймунда Кайндля. - С.199.

veröffentlichten ethnographischen Materialien behalten ihren wissenschaftlichen Wert auch jetzt, sie sind eine wertvolle Quelle für die Studien der traditionellen Ethnokultur der bukowiner Ukrainer Ende des 19. Jahrhunderts.

опублікований ними етнографічний матеріал й донині не втратив своєї наукової вартості і є цінним джерелом до вивчення традиційної етнокультури буковинських українців кінця XIX ст.

Dr. Mychailo TSCHUTSCHKO,
Dozent an der Nationalen Juri-Fedkowitsch-
Universität Tscherniwzi

Михайло ЧУЧКО,
кандидат історичних наук,
доцент Чернівецького національно
університету імені Юрія Федьковича

Наукове видання

Раймунд Фрідріх Кайндль та Олександр Манастирський

РУСИНИ НА БУКОВИНІ

(нім. та укр. мовами)

Головний редактор *А.Т. Квасецький*

Переклад з нім. – *В.Ю. Іванюк*

Науковий редактор *М.К. Чучю*

Редактор *В.М. Дуган*

Технічні редактори *Ф.С. Перейма, Я.А. Квасецький,*

Д.М. Беженар, Р.Г. Остафі, С.О. Кейван

Коректори *Г.М. Маркович, М.В.Капричук*

Підписано до друку 21.08.2007.

Формат 84x60/8. Папір офсетний. Гарнітура Ш-книжкова.

Ум. друк. арк. 23,04.

Зам. 07-14. Ціна договірна. Тираж 500 прим.

Друк видавництва редакції журналу «Зелена Буковина»,
58032, м. Чернівці, бульвар Героїв Сталінграда, 12/ 104 (0372) 58-19-59.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — ДК № 563 від 10 серпня 2001 р.